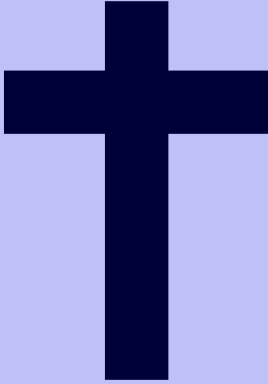

Laro

Laro NT

Laro
Laro NT

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Laro

Contributor: ECS Diocese of Khartoum Translation Department

This text box needs to have content for PT9 to upload is to the DBL.

All rights reserved.

2025-05-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 10 May 2025 from source files dated 10
May 2025

80c639f7-4569-5ffa-a77d-5df4c223631f

Contents

Yuwana	1
Yiiru	61
2 Küründüj	139
Galatiya	160
Abijuj	172
Bilipï	184
Külüji	193
1 Täjlänüki	201
Bilimün	209
Ngwibrü	212
Yagub	239
1 Butruj	248
1 Yuwana	258
Yäwüdä	267
'Täälü	270

Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwullu je Yuwana Äni kitabanu

Yuwana gwuru doo'ra de'te ngwoo'ranu ngwükäjäär je gwudi Yicu 'di na rom (12). Gwullu gitab nggee ngge gendaci Ngwüyäwüd na ngwüji ngwu'ter aar änni ndi Yicu. Nginde gwa'ti ondaja eelle gwe gwudi Yicu ngwube ing-gidi yiima na enggaci gwanni gwenggaca gwe Yicu ngwüjü. Giyee yinggidu ndi ari Yicu gwä'tüdi 'didanu diji dümnä 'dogo, ngwube ru 'to Ngwaalu.

Gitab nggee gädäälü enggaci gwe ndi ari Yicu gwuru Ngwuja'ri gwudi Ngwaalu gwükäjäing je gididlä, na ndi ari yi'rany yüngün yadi ani mi'rini nono gwanni gwati äbri keng gwudi ngwüji gididlä na ndi ari nginde gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya ila gwüngün gwanni gwondaja gwe ngwüjir kitabanu ganni gu'rin. (13-17), Yuwana gwututa yi'ral yi'ra yani änni gwudi Yicu gwani ngwo'ra ngwüngün na ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwor'temaja ngwe ngindeng je gidigera danni dima aar gu määtä. Ndi mi'ra gwudi gitab, gwondaja gwani awa

lübädälü Yicu gwe aar pä kü'rälä na awa gwuma 'di'ra giyi'ranyanu ngwü'täcä ngwo'ralu ngwüngün yaji yonyadanu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru ngwuja'ri gwudi gwur'taling (1.1-18)
2. Yuwana Almamadan na ngwoo'ra gwudi Yicu gwerre gwerre (1.19-51)
3. Yirru yidi Yicu ngwüjänü (2.1-12.50)
4. Yomon gwodan Üräjälim na gito gito Üräjälim (13.1-19.42)
5. 'Di'ri na 'tädinälü gwudi Deleny (20.1-31)
6. A Yicu 'täci ngwo'ralu ngwüngün Jälil (21.1-25)

Kirictu gwuru Ngwuja'ri gwudi Ngwaalu

¹ 'Tu'tu gwerre Ngwuja'ri ngwuju, a Ngwuja'ri ngwujaar Ngwaalu ngwe a Ngwuja'ri ru Ngwaalu.

² 'Tu'tu gwerre, nginde gwujaar Ngwaalu ngwe.

³ Yi'ral 'dar yigi'tinä nginde gwe. A yi'ral yere ya'ti ju yigi'tinä, ya'ti gi'tinä nginde gwe.

⁴ 'Dünggüngün midi gwuju. A midi nggwee gwuru buri gwudi ngwüji.

⁵ Ati buri o'rralu gidirimänü aa'ti be dirim burna ndi lenge.

⁶ A gur ji gani Yuwana gükäjä Ngwaalu.

⁷ Ngwilada ndi ondaci ngwüjü buri gwe, nunnu

a ngwüjī 'dar 'dingini aar änni Ngwaalu nginde gwe.

⁸ Nginde gwani Yuwana giligo'ro lüngün, gwä'tüdi gwanni gwuru buri. Nginde gwändädi 'dogo ndi ondaji buri gwe.

⁹ Ndi ari buri gwanni gwuru 'didanu gwadi ila gididlä ngwo'rraci ngwüjälü 'dar.

¹⁰ Ngwuja'ri ngwuju gididlä, ngwuru gwanni ngwuge'ta ngwe Ngwaalu didläyü, a je 'ti be ngwüjü ngwudi didlä lingidi.

¹¹ Nginde gwändädi ngwüjī ngwüngün, a be ngwüjī ngwüngün 'donya.

¹² A be loko lanni gwuma aar gwe änni, lanni lima änni ngwüriny ngwüngün, lima aar je ätäda yelenya aar ru yiji yidi Ngwaalu.

¹³ Ngindenga lä'tüdi yiji yidi Ngwaalu lingini gwe gwudi lingeni, aar 'ti rüdi bupi gwudi diji, aar be ru lingini gwe gwudi Ngwaalu.

Yuwana gwurnidalu Yicu gwe

¹⁴ A ngwuja'ri ngwuma ru diji ngwuma ar le ji 'dengge. A lima engga näjing gwüngün, näji gwudi Giji 'dogo jücü ganni gindi ndi Papa gonyadu gu yimi'ru na 'didanu.

¹⁵ Nginde gwuru gwanni gwurnida gwe Yuwanalu dula gaji ganni giming ge ari, "Nginde gwuru be nggwee gwanni gwaru nyi gwe anni ariny, 'Gwanni nggwo gwindi gwodan, gwupana

'dünggüny ndi ari gwuju gwerre gwerre la'tiny na lingiti.' "

¹⁶ Yimi'ru ye yüngün yanni yonyadu, yima aar nje ye onjaci 'dar, o're aar nje ye onjaci.

¹⁷ Ndi ari Ngwaalu ngwätädi nje yobo yüngün ndi Müjä a be yimi'ru yüngün na 'didanu, aar nje be ätäda ndi Yicu Kirictu.

¹⁸ Diji dere da'ti ju a'tur dänggädi Ngwaalinga a be Giji ru 'dogo ganni giru Ngwaalu, ganni gijica Ngwaalinga ngwuru Papa kimere, giru ganni gima inggidi ngindeng.

Yuwana gwä'tüdi gwani nginde gwanni Gwubrutar yelenya

(Mätä 3.1-12; Murkuj 1.1-8; Luka 3.1-18)

¹⁹ Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwudi Yuwana gwanni ngwondajung je anni ma Ngwüyawüd ngwudi Ürajäliming ükäjä ngwur'dala na Ngwullawi aar otacalu ndi ari nginde gwani yäru.

²⁰ Aa'ti Yuwana nyi'rinä ndi 'täjalü ngwuje 'täcälü tired ngwuje ci, "Äny gwä'tüdi gwanni Gwubrutar yelenya."

²¹ Aar ci, "A mine nga gwani yäru? Nga gwuru gwani İliyä?"

Ngwuje ci, "Bäri ng-gwä'tüdi."

Aar ci, "Nga gwuru dijiir danni daru de Ngwaalo?"

Ngwari, "Bäri."

22 Gwur'tal 'di aar ci, "Nga gwani yärü? Enggaci nje nga gwani yärü nyii kwoyalu nyii ondaci ngwüjü ngwanni ngwükäji nje. Nga gwuca ligo'ro lunga a gwani yärü?"

23 A Yuwana apa ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je dijir didi Ngwaalu dani Ajaya ngwari,

"Äny gwuru gwani dulu didi ngwuja'ri ngwudi dijir de'te danni durnidalu dula poor gitäny ngwari,
'Gi'tijär Ngwaalu gay mama ngwüdünälü.'"

24 A Ngwübärriji ngwoko ngwükäjäär je

25 otacalu aar ci, "Nga mine arra ma ang nyinyi ngwüjü manari nga gwä'tüdi gwanni Gwubru-taar yelenya nga 'ti rüdi gwani İliyä, nga 'ti rüdi dijir dere didi Ngwaalu?"

26 A je Yuwana ci, "Äny gwadi nyinyi ngwüjü yaw ye 'dogo, a be gwe'te nggwo gidiliganu gwa'ti aang lingidi.

27 Nginde gwuru gwanni gwadi nyi gwujana gwodan gwupana 'dünggüny äny gwa'ti ädi 'dünggüngün ndi nyi jürbälü nyi gwallada ngwaralu mbüny ngwudi ngwüdän ngwüngün."

28 Yi'ral giyee 'dar yiju ngwaalu ngwani Bidaniya dambal ndi ü'rü yaanu yidi Ordoning ngwaalu ngwanni ngwuju gu Yuwana ndi nyinyi ngwüjü.

Yicu gwuru Girany gidi mi'rini nono gindi Ngwaalu

29 Bigänü nggwoo a Yuwana enggada Yicung ndi ila ngwari, "Änggädär Giranyu gidi Ngwaalu giru be nggone ganni gadi äbri keng gwudi ngwüji ngwudi didlä!

30 Gwuru be nggwee gwanni gwaru nyi gwe anni ariny, 'Gwanni nggwo gwindi gwodan gwupana 'dünggüny ndi ari gwuju gwerre gwerre la'tiny na lingiti.'

31 Äny gwa'ti nyi lingidi, a be yanni yigäbiciny nyi be ilada ndi nyinyi ngwüjü yaw ye, yiru ndi ari nunnu ngwü'tädinälü Yijiräyil."

32 A be Yuwana ondaji ngwuja'ri ngwe ngwari, "Äny gwänggädi Ligirimä lidi Ngwaalu lüllü kerala nono amaam ngwaw nono.

33 Gwa'ti gwaadi nyi lenge a be Ngwaalu ngwanni ngwükäjäiny ndi nyi nyinyi ngwüjü yaw ye, ngwuru ngwuciny, 'Gur ganni ga engga a gu Ligirim üllä ngwaw nono, nginde gwuru be gwanni gwadi nyinyi ngwüjü Ligirim le lanni Liju'ru.'

34 Äny gwänggädi ngindeng a nggwondaja ndi ari Giji nggee giru gidi Ngwaalu."

Ngwoo'ra ngwudi Yicu

35 Bigänü nggwoo, a Yuwananga ji ndi dünälä

ngwoo'ra ngwe ngwüngün rom ngenone mana.

36 Anni ma Yuwana enggada Yicung gwändädi nono, ngwari, "Änggädär, Giranyu giru be nggee gidi Ngwaalu!"

37 Anni ma ngwoo'ra ngwüngün rom 'dingini nggu ari no, aar aw Yicung giyora.

38 A Yicu gwurlalu ngwuje engga gwädäär giyora, ngwuje otacalu, "Ngaa liminä ange?"

Aar ci, "Gwani Doorta,* nga ngwati ji ne?"

39 A je Yicu ci, "Ilar ngaa engga." Lingen ländi be 'di ngwugwurli ngwuru kwo'rongo digera de ngindenga aar ele 'di aar enggada ndi ari nginde gwati ji ne. Aar le jalu gomon nggoo.

40 Gur ge'te ngwoo'ranu ngwoo rom ngwudi Yuwana, gani Andrawuj, gwenggen gwudi Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj ngindenga liru lani li'dingina Yuwanang anni ondajung. Aar ru lanni lima aw Yicu giyora.

41 Nginde ngwumbuji gwenggen gwani Jamaan gwerre gwerre ngwube ci, "Nyii lima mbuja ngindeng gwanni Gwubrutaar yelenya (gwani Kirictu).†"

42 A nginde ru gwuma apa Jamaaning aar gwe ila ndi Yicu.

A Yicu ombaji ngwube ci, "Nga gwuru gwani Jamaan giji gidi Yuna." A be nga

gwadi ani Japa (gwani ngwur'da).

43 Bigänü nggwoo a Yicu di'ri gwadi ele Jälil. Ngwumbuji guru gani Bilipüj ngwuci, "Gwujaniny."

44 Bilipüj gwati ji kündär gani Bid Jäyidä gündär ganni gati gu Andrawujinga Butruj gwe ji.

45 A Bilipüj ele ngwumbuji guru gani Nataniyal ngwuci, "Änyängä limbuju dijü danni daru de Müjä kitabanu gidi Yobo na danni daru de ngwüjir ngwudi Ngwaalu giyitabanu yanni yullaar je, Yicu gwudi Najrang giji gidi Yüjib."

46 A Nataniyal ari, "Najra! Giru ange gere gidi Najrang gijaw?"

A Bilipüj ci, "Ila 'dogo ang engga."

47 Anni ma Yicu engga Nataniyaling ndi ila nggwe ari, "Nggwo ngene gwanni gwuru Dijiräyil 'didanu yere ya'ti gu yiru 'tur."

48 A Nataniyal otacalu ngwuci, "Nga gwülingidiny ne?"

A Yicu ci, "Äny gwänggädängä 'tu'tu anaku ja gu na ndi jalu gidimmigoranu, gaji ganni ga'ti ara ge na Bilipüj urnidu."

49 A Nataniyal ari, "Gwani Doorta, nga gwuru Giji gidi Ngwaalu, nga gwuru Deleny didi Yijiräyil."

50 A Yicu ci, "Nga gwämnä 'dünggüny ndi ari nggwuma

* 1:38 1.38 Ngwuja'ri ngwee Yärmiyängä ngwani Räbbi. † 1:41 1.41 Ngwüriny ngwani Kirictu Yigiriyängä aar ani Micaya Yibrüyängä, 'dün ngwani gwanni gwubrutaar yelenya.

ang ci nggwänggädängä ndi jalu gidimnigoranu. Ya je engga yanni yipana giyi'ral giyee."

⁵¹ Ngwo're ngwugendaci ngwuci, "Äny gwadi ang on-daci 'didanu ndi ari, nga gwa enggada gere ga igitini, a gwa enggada yi'rrä yidi Ngwaalu yändi aar üllä Gijü nono gidi Dijü dümnä."

2

Yicu gwapu yiima Kana Jälil

¹ Bigi nggwo, a yi'rinyinä yidi gi'tidi kay ji kündär gani Kana ngwaalu ngwani Jälil. A gu nanni ji gwudi Yicu 'to

² aar gu urnida Yicung je ngwo'ra ngwe ngwüngün 'to aar ilada gi'rinyinä ngenone.

³ Anni ma ngwüji ngwudi yi'rinyinä iyä di'rica 'di ngwumedadi, a nanni gwudi Yicu ci Yicung nu, "Di'rica dima medadi."

⁴ A Yicu ci, "Gwani daw, gaji güny ga'tina ändi, a gwarra miny änji giyi'ralanu giyee?"

⁵ A nanni gwüngün ci ngwinädä, "Yi'ral yere yanni yadi ara je ye ci, ärrär je."

⁶ Ngenone ngwiti ngwuru yo'rr ngwuju ngwupa ngwupa ngwongranu ngwuru nyärläl (6) ngwati ape yaw yi'dukuranu küü'ri (20) ya küü'ri na 'di (30). Yati ye Ngwüyäwüd gä'rini.

⁷ A Yicu ci ngwinädä, "Onjajar je yaala." Aar je onjajala 'dar ki'rony.

⁸ Ngwuje be ci, "Bälär je be ngaa je ätäädä guru giru gi'ra gidi yi'rinyinä ngwuje ngille." Aar je bälä aar je ätäädä.

⁹ A je gur nggoo giru gi'ra gidi yi'rinyinä ngille, ngwuje mbuji yima gwurli di'rica. Ngwu'ti lingidi ndi ari di'rica ndee dapaar ne, ngwinäd ngwanni ngwapu yaw, ngwülingidi gu. A gur giru gi'ra urindi damal dannu dadi agu

¹⁰ ngwuci, "Ngwüjü 'dar ngwati ape di'rica dannu dami gwerre gwerre a ngwüji iyä, ma be ari ngwuma rlälä, aar je be ätäädä dannu diki ngwulem gwodan. A be nga gwümätädi di'ricalu dannu damana nga apalu gwodan."

¹¹ Yi'remna yidi yiima yiru giyee yanni yärrä je Yicu gwerre gwerre kündär gani Kana gidi Jälil, a nginde ing-gidi yiima yüngün yidi näji a ngwoo'ra ngwüngün änni 'dünggüngün.

¹² Anni ma yi'rinyinä medadi, a Yicu na nanni gwüngün na ngwenggen na ngwoo'ra ngwüngün, aar 'di'ri aar ele Kaprnawum, ngenone, aar gu jalu yomon cong.

A Yicu linyina ngwüjü Kobo

(Mätä 21.12-13; Murkuju 11.15-17; Luka 19.45-46)

¹³ A anni ma yomon ji gito yidi Yi'rinyinä yidi Ngwüyäwüd yidi eny Ligi'ra lidi Dambdani, a Yicu

'di'ri ngwele kündär gani Üräjälim.

¹⁴ Anni mung obani ngwämrä kobo, ngwumbuji ngwüjü ngwati ellang ngwüürä aar ellang ngwan-gala, na amaam ati aar üpiyi 'to ngwü'rinyänü ngwudi gatalu kobo.

¹⁵ Ngwume diruula dirugar ngge linyanya ngwüjälü 'dar ngwong ngwanu ngwanni ngwuju ngenone, ngwüürä na ngwangal ngwüdigir bartadanu gwudi ngwü'riny gwati ngwüji üpiyänü ngwügwü'rübäji ngwümbürälü.

¹⁶ Ngwuci ngwüjü ngwanni ngwilli amaam, "Tüyär ngwony ngwee a ngwe ele poor! Nga larra ngaa be ädini ngwu'dun gwudi Papa gwüny ngaa je ruji ngwaalu gwudi ngwiliny!"

¹⁷ A ngwoo'ra ngwudi Yicu diwayini ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwüllinä kitabanu ngwaru, "Eny giligoranu gwani ngwu'dun ngwunga gwati nyi u'diyanu nono ligä."

¹⁸ A be Ngwüyävüd bupi gi'remna giru yiima 'dünggüngün. Aar otacalu aar ci, "Gi'remna giru ange giru yiima ganni gadi ang ärrä nyii lenge ndi ari nga gwäti yelenya ndi ärrä yi'ral giyee?"

¹⁹ A je Yicu ci, "Kiyar ngwu'duna ngwee aar ndralu gidiyängälü,

yomon 'tä'r'il 'dogo ngwunje 'di'riyälü mana."

²⁰ A Ngwüyävüd ci, "Ngwu'dun ngwee ngwüädäär je ngwüdläyü küü'ri rom na nyärläl (46) nga be ari ngwa je 'di'riyälü yomon tä'r'il (3) awa?"

²¹ A be ngwu'dun ngwanni ngwäbängädi gu Yicu, lingenö lüngün liru.

²² Anni mung aji aar 'di'riyälü giyi'ranyanu, a gu be ngwoo'ra ngwüngün diwayini ndi ari nginde gwabingana, aar ämni ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwüllinä kitabanu na ngwanni ngwondaja je Yicu.

²³ Gaji ganni gima ge Yicu ji kündär gani Üräjälim Giyi'rinyinä yidi Dambdani, a ngwüji ngwonyadu engga yi'remna yidi yiima yanni yiming je ärrä aar ämni ngwüriy ngwüngün.

²⁴ A je 'ti be Yicu gätijä ngwäy ndi ari nginde gwülingidi yigor 'dar yidi ngwüji ngwümnä. Nginde gwa'ti ami'ratu nunnu ngwubupi

²⁵ ngwuja'ri ngwudi diji dümnä ngwani nginde, ndi ari nginde gwülingidi yiru ange giyo giligoranu lidi diji dümnä.

3

Yicunga Nikidimüj gwe

¹ A gur ge'te ju giru Dibärräji gani Nikidimüj giru gi'ra ngwelenyanu

ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd.

² Gi'di'rü gomon ge'te dilu de ngwelaca Yicung 'dunu ngwuci, "Gwani Doorta, änyängä lilingidi ndi ari nga gwuru diji dukäjä Ngwaalu. Yi'remna yidi yiima yanni yata je ärrä, diji dere da'ti dati je ärrä 'dogo manari dukäjä Ngwaalu."

³ A Yicu ci, "Nggwa ang ondaci 'didanu ndi ari diji dere da'ti da engga yelenya yidi Ngwaalu mung 'ti linginä lingining gwanni gwuyang."

⁴ A Nikidimüj ci, "Awa a be diji dilinginä gwele 'di ngwupe ngwube o're ngwulingini mana yomonanu rom. Awa mana ngwube o're gilaranu lidi nanni?"

⁵ A Yicu ci, "Äny gwa ang ondaci 'didanu, ndi ari diji dere da'ti da engga yelenya yidi Ngwaalu da'ti linginä yaw ye na Ligi'rim le.

⁶ Diji dilinginä gilingeno diru lingenö, a diji dilinginä Giligi'rim diru ligi'rim.

⁷ 'Aa'ti nga gwallalu ndir ma ang ci ndi ari nga nga 'dar aang lingini lingining gwanni gwuyang.'

⁸ Dirun dati arada kuyala ganni ginding gu. Nga be 'dingini aring gwungün, nga 'ti be lingidi ndi ari dindi ne na dadi elada ne. Yiru gu 'to no gidiji dilinginä Giligi'rim."

⁹ A Nikidimüj ci, "Awa gu aar gu be ru no?"

¹⁰ A Yicu ci, "Nga gwuru doorta dipa didi Yijiräyil,

nga 'ti be lingidi ngwuja'ri ngwee yorto ye ngwaalinga?"

¹¹ Äny gwa ang ondaci 'didanu, änyängä lati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwulingidi nje, na nje inggidi ngwanni gwänggädi nje, a be nga nga la'ti ämnä ngwuja'ri ngwäri.

¹² Nga nga lati 'ti ämnä manari lima je ondaci ngwuja'ri ngwe ngwudi didlä ndee a be awa nga je be 'dingini ngwudi geraldng manari ngwuma ar je ngwe ondaci?"

¹³ Diji dere da'ti dändi kerala a be Giji gidi Diji dümnä ru ge'te pu ganni gwüllü kerala."

¹⁴ A Yicu ari, "Anaku allija gu gwerre Müjä düngäyü diru laaba kü'rälä poor gitäny, Giji gidi Diji dümnä gadi aar gu alliji 'to no kü'rälä.

¹⁵ Nunu gwanni gwa ämnä 'dünggüngün gwa mbuji miding gwudi gwur'taling."

Ämnä gwudi Ngwaalu

¹⁶ A Yicu ari, "Ndi ari Ngwaalu ngwämnä ngwüjü ngwudi didlä gwulleny 'di ngwududiyi Gijü güngün ganni giru ge'te pu 'dogo nunu ngwüllä ngwayi ngene nunu gwanni gwa ämnä 'dünggüngün, gwa'ti gwa ayi ngwube mbuji miding gwudi gwur'taling.

¹⁷ Ndi ari Ngwaalu ngwa'ti ükäjä Gijü güngün gididlä nunu ngwape yelenya a ngwüji ayi, ngge be mi'rini

nono nunnu ngwape yelenya a ngwüji gilängidini nginde gwe.

¹⁸ Gwanni gwämnä 'dünggüngün gwa'ti aar gwe obalu ngwayi, a be gwanni gwa'ti gwa ämnä 'dünggüngün, gwuru gwanni gwa aar gwe obalu gwa ayi, nunnu gwuma 'ti ämnä ngwüriny ngwudi Giji gidi Ngwaalu ganni giralu ge'te pu 'dogo.

¹⁹ Yeleny yiru giyee yanni yadi obalu ngwüji ngwe, ndi ari buri gwuma ila gididlä, ngwüji ngwuma be ämnäni dirimü ngwaalu ngwudi buri ndi ari apepe gwe-gew gwuki.

²⁰ Gwere gwanni gwati ape gwuki, gwati 'ti ämnä buri na ngwati 'ti elella giburalu, a gwa'ti gwila giburalu ndi ari gwa yedeny eny ndi ari apepe gwüngün gwanni gwuki gwa 'tädlü.

²¹ A be gwanni ngwati elelle 'didanu gwe, gwati ele giburalu nunnu aar engga ndi ari apepe gwanni gwating ape gwäpinä yiima ye yidi Ngwaalu."

Yicu na Yuwana

²² Anni ma ngwuja'ri ngwee medadi, a Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün 'di'ri aar ele ngwaalu ngwani Yäwüdiyä, aar ngwe jalu yomon cong ngwünyinyi ngwüjü yaw ye.

²³ A Yuwana Almamadan ji 'to ndi nyinyi ngwüjü kibüng ngwaalu ngwani Äyinün ngwuju gito ngwaalu

ngwani Jälim ndi ari yaw yirälü ngwaalu ngwoo, ati gu be ngwüji o'rajidalu pid pid ngwuje nyinyi.

²⁴ (Ngwuja'ri ngwe ngwuju gwerre gwerre a be aji aar määtä Yuwanang aar giki korkon.)

²⁵ A ngwoo'ra ngwudi Yuwana ngwoko garnati Diyäwüd de de'te gidimürä didi gä'rini.

²⁶ Ngindenga aar ele ndi Yuwana aar ci, "Gwani doorta gur gidi gomong gong gija ge dambal Ordon, ganni gondaja ge gimbujiiny ndi nyinyi ngwüjü yaw ye ngwüji 'dar ngwuma o'rada 'dünggüngün."

²⁷ A je Yuwana ci, "Diji dere da'ti däti gony gere manari gima 'ti Ngwaalu ätädi kerala.

²⁸ Nga nga yigo'ro yalu liru ladi ondaji ndi ari äny gwaru nu, 'Äny gwä'tüdi gwanni Gwubrutar yelenya nyi be ru gwükäjäär nyi mädinijä.'

²⁹ Gaga giru gidi gur ganni gadi agu. Dimaad danni dati jici gur nono ganni gadi agu, gating geraci läni ngwüdünici ngwujayanu manari giming 'dingini gondaju. Jayanu nggwä'di gwüny gwuru gwuma be mbuti gwene.

³⁰ Nginde gwuru gwadi elada gweere nyi be o'ra gwodan."

³¹ Nginde gwanni gwüllü kerala gwuru gwupana giyi'ral 'dar, gwanni gwati ji gidiyängälü gwudi diyäng

gwuru gwati ondaji ngwuja'ri ngwudi diyängälü. Gwanni gwüllü kerala, gwupana giyi'ral 'dar anaku raar'gu.

³² Nginde gwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwänggädäng je ngwuje 'dingini, a be diji da'ti dere dannii dämna ngwuja'ri ngwüngün.

³³ Diji dannii dima je ämnä dima ondaji ndi ari Ngwaalu gwuru 'didanu.

³⁴ Ndi ari nginde gwanni gwükäjü Ngwaalu, gwon-daja ngwuja'ri ngwanni ngwükäjä ngwe Ngwaalu. Ndi ari Ngwaalu ngwati ätäda Ligir'imä lanni lati 'ti ami'ratu.

³⁵ Ngwaalu gwuru Papa gwämnä Gijü a giming ätäda yi'ralalu 'dar kyanu güngün.

³⁶ Gwere gwanni gwämnä Kiji, gwäti miding gwudi gwur'taling a be gwanni ngwa obe Gijü gora ge, gwa'ti gwengga miding gwudi gwur'taling, ndi ari gwa gu güündä ji gidi Ngwaalu.

4

Daw diru Dijamir

¹ A Ngwübärriji 'dingini ndi ari Yicu gwuma nyinyäni gwuma biledani ngwo'ra ndi Yuwana,

² a be yanni yiru 'didanu, Yicu gwä'tüdi gwünyinyä ngwüjü, a be ngwoo'ra ngwüngün ru ngwünyinyä je.

³ Anni ma gu Yicu lenge, ngwü'di'ri ngwugatani ngwaalinga ngwoo ngwani Yäwüdiyä ngwukwoyalu mana Jälil.

⁴ A Yicu 'di'ri ngwele gay ge gidi Jamrang.

⁵ No ngwele ngwobani ngenone Jamra kündär gani Jugar giju gito gito gidiyäng dannii dätädi Yagub gijü güngün gani Yüjib.

⁶ Del diju gu didi yaw yidi iyi dannii dilutu Yagub. A Yicu ila gwugakidu dilä ngwele ngwujalu gidelalu. Lingen le lidünälä.

⁷ Anni ma daw 'de'te diru Dijamir elada ndi angi'ri, a Yicu ci, "A gwuny gätijä yaw nje iye?"

⁸ (Kaji nggoo, ngwoo'ra ngwüngün ngwuma 'di'ri aar ele ndi minä ngwony ngwudi eny kündär nggoo.)

⁹ A daw ndoo diru Dijamir ci Yicung nu, "Nga gwuru Diyäwüd nyi be ru Dijamir, awa nga be ätäda yaw yidi iyi?" (Ndi ari Ngwüyäwüd ngwati aar 'ti apajidu Ngwujamir ngwe.)

¹⁰ A Yicu ci, "Adinari nga gwülingidi angidacing gwudi Ngwaalu nga lenge ndi ari yäru gwuru nggwee gwucanga ätädiny nyi iyi, gwadi ang otacalu gwadi ang ätä yaw yanni yimidu."

¹¹ A be daw ci, "Gwani doorta, nga gwa'ti äti gony gada ge aga yaw a del dolanu. Nga gwadi apa yaw ne giyee yimidu?"

¹² Nga gwupana gidigüurnä däri dani Yagub gwanni

gwülütiji nje delo ndee nggu iyi a gu yiji yüngün iyi 'to a gu ngwüra iyi na yoo'ra yüngüne?"

13 A Yicu ci. "Diji danni dadi iyi yaw giyee yara ye da ngwäädä eny mana,

14 a be dere danni dadi iyi yaw yanni yinje ätäädä, da'ti ba be da ngwäädä eny bupud. 'Didanu da gu manni ngwäy ngwudi yaw yanni yinje ätäädä obalu yirälü 'dünggüngün aar ru midi gwudi gwur'taling."

15 A daw ci, "Gwani doorta, ätäädiny yaw giyee nunnu aa'ti ba be ngwäädä ngwuny eny ndi o're'ta ngene ndi angi'ri yaw."

16 A Yicu ci, "İndi, ang urnida duru dunga nga de ila ngene."

17 A daw gwä'räcänü ngwuci, "Nggwa'ti äti duru."

A Yicu ci, "Yijaw yunga yäti ngwäyänü anni aranga nggwa'ti äti duru.

18 Ndi ari gwerre a gwäti ngwuru 'tudini (5) na danni nda de gwenene, dur dunga dä'tüdi. Yunga yanni yara ye yäti ngwäyänü."

19 A daw ci, "Gwani doorta, nggwänggädängä nono a gwuru dijiir.

20 Ngwügüürnä ngwäri ngwäpijä Ngwaalinga yobo ngene ken nggee ngaa be ari liru Ngwüyäwüd ngwaalu ngwere ngwa'ti ngwa gu ngwüji äpiji Ngwaalinga yobo aar be ru ngwe'te pu 'dogo ngwani Üräjälim."

21 A Yicu ci, "Ämnäciny gwani daw ndi ari gaji nggo gindi ganni ga'ti ga aar ge äpiji Papang yobo ken nggee na Üräjälim.

22 Nga nga liru Ngwu-jamir lati äpiji Ngwaalinga yobo ngwa'ti aang lingidi yorto ye ngwaalinga. A be änyängä ngwati nje äpiji yobo ngwanni ngwülingidi nje, ndi ari gilang gwadi ila Ngwüyäwüd.

23 A be gaji nggo gindi a nggo gima ila gwenene, ndi ari lanni lati äpiji Ngwaalinga yobo 'di'didanu, la äpiji Papang yobo giligi'rim na 'didanu, ndi ari liru yigor yanni yibupa je Ngwaalu.

24 Ngwaalu ngwuru ligi'rim a lanni lati äpiji Ngwaalinga yobo, aar je äpiji giligi'rim na 'didanu."

25 A daw ci, "Nggwülingidi ndi ari gwanni Gwubrutar yelenya (gwani Kirictu) gwadi ila, mung ila gwunje be enggaci ngwuja'ralu 'dar."

26 A be Yicu ari, "Äny gwuru nggwee gwani nginde gwondacanga gwenene!"

27 Kaji nggoo no, a ngwoo'ra ngwüngün o'ra a je le ngwaalu elalu anni ma aar mbuji aar ji ndi on-daji daw de. Aa'ti be diji dere 'denggenanu otacalu ngwuci, "Giru ange gimining gidaw?" na "Darra ma de abingi?"

28 A daw 'di'ri ngwugatani dukulalu ngwukwoyalu

kündär ngwondaca ngwüjü ngwuje ci,

29 "Ilar aang engga dijü denggaciny yi'ralalu yüny 'dar yanni yärrī nje! Aa'ti gwa ru gwanni Gwubrutaar yelenya?"

30 A ngwüjī ngwudi gündär 'tüdä aar gu ilada 'dünggüngün.

31 A gaji ge nggoo, a ngwoo'ra ngwüngün ji ndi päcälü nunnu ngweny. Aar ci, "Gwani doorta, itī gwoko."

32 A je be Yicu ci nu, "Nggwätī ngwony ngwüny ngwudi eny ngwa'ti ngwe lingidī yorto ye ngwaalinga."

33 Aa'ti ngwoo'ra ngwüngün otajidalu aar ari, "Gwuma tani dijī dimine äpijä ngwony ngwere ngwudi enye?"

34 A Yicu ari, "Eny gwüny gwani ärrī buping gwudi Ngwaalu ngwuru Papa gwanni gwükājiny, nyi medaji yiiru yüngün.

35 Ngaa lati 'ti aru, 'Giruny ga jalu ngwüüwäyü kwo'rongo ga aar be une?' A be äny gwada je ci gätär manni ngwäyälü ngwalu aang ombaji ngwuruny! Ndi ari yona yima ojeme gaji gidi uni gegen gima ila.

36 A gwenene däänü didi uni dadi gwalli gu'ru güngün ngwuni yona gwani midī gwudi gwur'taling. Nunnu gwanni gwükwüdi na gwanni gwunu aar jayanu 'dün.

37 Yäti ngwäyänü yanni yaru nu, 'Gwe'te gwati kwoy a gwe'te gwati uni.'

38 Äny gwükājä je ndi aang uni yona ya'ta gu iyü dirbä dere, ngwüjī ngwoko ngwiyü gu dirbä ngaa je be uni yidi dirbä degen."

39 Lonyadu lidi Jami-rang kündär nggoo aar änni 'dünggüngün gwani ngwuja'ri ngwudi daw ndoo ngwaru, "Denggaciny yi'ralalu yüny 'dar yanni yärrī nje."

40 No anni ma ngwüjī ngwudi Jamirang elaci, aar päcälü ndi ari aar le jalu, aar le jalu yomon rom ngeno.

41 A gwani ngwuja'ri ngwüngün, a ngwüjī ngwonyadana änni 'dünggüngün.

42 Aar ci dayu, "Änyängä gwenene la'ti ba be ännä nunnu gwani ngwuja'ri ngwunga 'dogo, änyängä gwenene lima 'dingini yigo'ro ye yäri a nyängä lilingidī ndi ari gur nggee, 'didanu nginde gwuru gwanni gwuru Gilang gwudi ngwüjī ngwudi didlä."

Yicu gwu'riya gjü nono gidi gur giru deleny

43 Anni ma yomon ele aar ru rom(2) a Yicu 'di'ri ngwele Jälil.

44 (Yicu gwaru gwerre nu dijir didi Ngwaalu dati 'ti ngwüjī näjä ngwuja'ri ken güngün.)

45 Anni ma Yicu obana Jälil, a Ngwüjälil ape aar gwä'ri. Anaku änggädär

gu yi'ral 'dar yanni yärrüng je Üräjälim kaji ganni giju ge Yi'rinyinä yidi Dambdani. Ndi ari ngindenga liju gu 'to Giyi'rinyinä giyoo.

⁴⁶ A Yicu obani Kana Jälil mana, ngwaalu ngwanni ngwügwürling gu yaw aar ru di'rica. A ngwaalu ngwani Kaprnawum, giiji gidi dinäd didi deleny gümä gu.

⁴⁷ Anni mung 'dingini ndi ari Yicu gwändi Yäwüdiyä gwuma ila Jälil, ngwü'di'ri ngwelaci ngwuci nu aar gwe ülli Kaprnawum nunnu ngwu'riya giiju nono güngün ndi ari gümä gani yi'rany.

⁴⁸ A be Yicu ci, "Nga nga lati 'ti ämnä ngwuja'ri ma aang 'ti änggädi yi'remna yidi yiima na allalu ndir."

⁴⁹ A deleny ci, "Gwani doorta, üllädä gwänü nda giiji güny ayi!"

⁵⁰ A Yicu ci nu, "Indi, giiji gunga ga midi."

A gur ämnäci Yicung ngwuja'ri ngwüngün ngwü'di'ri ngwele.

⁵¹ Anni mung ji ndi ülli aar mbudi ngwinäd ngwe ngwüngün kay aar ondaci aar ci giiji gima midi.

⁵² Anni mung utalu gaji ge ganni gu'rung ge nono, aar ci, "Gu'ru nono lungge gaji ge ge'te pu gilingen ligwurlu."

⁵³ A gu mbumbu lenge ndi ari gaji giru ganni gima ge

Yicu ci ndi ari, "Giiji gunga ga midi." No nginde na ngwüji ngwüngün gidrü 'dar aar gwe änni.

⁵⁴ Yiima yiru mana yomon rom (2) yanni yärrä je Yicu anni mung gatana Yäwüdiyäng ngwo'ra Jälil.

5

Ape yiima kibüng

¹ Anni ma ngwuja'ri medadi ngwee, a Yicu 'di'ri ngwallu kündär gani Üräjälim giyi'rinyinä yidi Ngwüyäwüd.

² Ngenone Üräjälim gito gito gilängir lati gu ngwan-gala 'tü, gibüng giju gani Bidajida Yibriyängä gü'ridi yurdalu 'tudini.

³ Ngwüji ngwundru gu ngwonyadu ngwümä, ngwoko ngwürimü ngwäy na ngwoko ngwuru ngwumjo na ngwoko ngwuru ngwurga. Ngwati jalu aar dünici yaw nunnu aar je lagajanu.*

⁵ Ngenone gur ge'te giju gu ganni gümä 'di ngwäti ngwüdläyü 'di tä'rül na 'dübä (38).

⁶ Anni ma Yicu engga gindralu ngenone, ngwulenge ndi ari gümä ngwüdläyü ngwolanu ngwotacalu ngwuci, "Nga gwüminü ndi u'ri nono?"

⁷ A gur ci Yicung, "Gwani doorta, äny gwa'ti äti dijälü dere dannu dadiny dege'daji

* **5:3 5.3** Yitab yoko yati ari, Gomon ge'te gi'rr gidi (Ngwaalu) gati üllä ngwulagaji yaanu ma be ari ngwüji ngwuma engga yaw ma aar lagananu, aar be doglati ndi ülli a be diiji dannu dadi madinani gwerre gwerre, ngwu'ri dümüdi nono düngün

nunnu nyi ülli giyaanu, manari yaw yima lagananu ati aar nyi ngwüji dalmacani aar nyi gatanalu, aar ülli giyaanu gwerre gwerre.”

⁸ A Yicu ci, “Di’rū ang apani gilälälü gunga ang ele.”

⁹ No a gur u’ri nono ngwü’di’rälü ngwape gilälälü güngün ngwele. Gomon ganni gäpädi ge Yicu yiima, gomon giru ganni giru Kwo’ra tä’rīl.

¹⁰ No a ngweleny ngwudi Ngwüyāwūd ci guru nggoo gäpädäär yiima, “Gomon gidi gweneneng giru ganni giru Kwo’ra tä’rīl, yiru drü ndi ape gilälä gunga!”

¹¹ A je gur ci, “Gwanni gwäpädiiny yiima gwuru gwuciny, “Di’rälü ang apani gilälälü gunga ang ele.”

¹² Aar otacalu aar ci, “Yärü gwuru gwanni gwucanga apa gilälälü gunga ang ele?”

¹³ A be gur ganni gäpädi Yicu yiima, ga’ti lingidi ndi ari yärü gwuru gwanni gwäpädi yiima, ndi ari Yicu gwuma ari mi’rony ngwüjänü ngwonyadu ngwuju ngwele.

¹⁴ Kaji gi’ter a Yicu mbuji guru nggoo gäpäding yiima kobanu, ngwuci, “Nga nggwo gwuma u’ri nono, aa’ti ba be a gwa ärri yi’ral yanni yiki, yaa a gwa o’re ya je mbuji yanni yikana.”

¹⁵ A gur ‘di’ri ngwele ngwondaci Ngwüyāwūd ndi ari Yicu gwuru gwanni gwäpädi yiima.

Papa na Giji

¹⁶ No nunnu Yicu gwärrü yi’ral giyee gomon ganni giru Kwo’ra tä’rīl, a Ngwüyāwūd ‘di’ri aar übinälü.

¹⁷ A je Yicu ci, “Papa gwüny nggwona gwapu yiru gweneno na äny ‘to nggwo gwapu yiiru.”

¹⁸ Yiru giyee yanni yigäbici Ngwüyāwūd aar minäni ndi ‘rinye. Gwati aar minü ndi ‘rinye ‘dogo nunnu gwuma kiyi gomonanu giru Kwo’ra tä’rīl, aar be ru ndi ari gwaru Ngwaalu ngwuru Papa gwüngün ngwübidiyi ligo’ranu lüngün Ngwaalu ngwe.

¹⁹ A je Yicu ci, “Äny gwenggaca je ngwuja’ri ngwanni ngwäti ngwäyanü, ndi ari Giji gati ‘ti apu yiiralu yere giligor lüngün, nginde gati ape yiiru yanni yanggäding je ndi Papa gwüngün yärrüng je, a je be Giji ärri ‘to.

²⁰ Ndi ari Papa gwämnä Gijü ngwenggaci yi’ral ‘dar yanni yating je ärri. Nginde yäy genggacung yi’ral yanni yipana giyi’ral giyee ya je enggada yaji ya je allijalu ndir.

²¹ Ndi ari anaku ati gu Papa ‘di’riyi ngwüjälü ngwayu ngwuje midiyi, yiru gu ‘to Kiji güngün. Giji ga midiyi ngwüjü ‘to ngwanni ngwüjädäng je ndi midiyi.

²² A mana ya’ti ani Papa gwuru gwanni gwadi obalu diji de a be nginde gwuma ätäda Gijü yelenyalu ‘dar

23 nunnu a Giji näjini yelenya anaku näjinä gu Papa yelenya. Gwere gwanni gwuma 'ti näjä Gijü, gwa'ti gwa näji Papang, gwanni gwükajä."

'Di'ri giyi'ranyanu ndi midi

24 A Yicu ari, "Nggwa je ondaci 'didanu, diji dannu da 'dingini ngwuja'ri ngwüny ngwube änni nginde gwanni gwükajiny, gwa mbuji miding gwudi gwur'taling. A nginde gwa'ti ba be gwa aar gwe obalu. Nginde gwuma dambu yi'rany gwuma ele ndi midi.

25 Äny gwondaca je 'didanu ndi ari gaji nggo gindä a nggee gima ila ganni gadi ge ngwüji ngwanni ngwayu 'dingini dula didi Giji gidi Ngwaalu a lanni li'dingina la midi.

26 Ndi ari anaku ati gu Papa midiyi giligo'ro lüngün, nginde gwuma ätäda 'to Gijü midiyi giligo'ro lüngün.

27 A giming ätäda yelenya ndi obalu ngwüji ngwe ndi ari giru Giji gidi Dijü dümnä."

28 A je Yicu ci, "Aa'ti nga la dibi ngwuja'ri ngwee, gaji gadi ila ngindenga 'dar ngwumomanu layu la 'dingina dula düngün

29 a la 'tädä. Lanni lärrä yi'ral yanni yijaw la 'di'rälü la aar je ätäda miding na lanni lärrä yi'ral yanni yiki la 'di'rälü la aar le obalu giyi'rany.

30 Äny gwa'ti gwärrä yi'ral yere guy ge güny, yatiny ye obalu 'dogo anaku 'dingini nje gu Ngwaalu na obalu gwüny gwüdünälü. Ndi ari äny gwa'ti minü ndi jada ligor lüny, nyi be minü ndi jada ngindeng gwanni gwükajiny."

Papa gwondaja Giji ge

31 A Yicu ari, "Adinari äny gwati ondajaji giligo'ro lüny, ngwuja'ri ngwüny ngwa'ti ngwadi äti ngwäyanü.

32 A be nggwo gwu'ter gwanni gwati ondaji ngwuja'ri ngwani ligo'ro lüny nyi be ari ngwuja'ri ngwüngün ngwäti ngwäyanü."

33 A je Yicu ci, "Nga nga lükajä ngwüjü ndi Yuwana ngwuje ondaja ngwuja'ri ngwanni ngwäti ngwäyanü.

34 Ya'ti ani ndi ari äny gwämnä ondajing gwudi diji dümnä a be äny gwaru gu nunnu ngaa gilängidini.

35 Yuwana anni inding, gwuru nono buri gwanni gwu'du ngwo'rralu, nga lima jayanu buri gwe gwüngün gaji gooko."

36 Ngwari, "A be ondaji gwani äny gwätiny gwanni gwupana gu'ru ndi ondaji gwudi Yuwana gwani äny. Ndi ari yi'ral yanni yükäcär nje gu Papa ndi ärrä, yiru yanni yadi inggidi ndi ari Papa gwuru gwükajiny.

37 A Papa gwanni gwükajiny nginde giligo'ro lüngün gwondaja ngwuja'ri ngwani äny. Nga nga gwa'ti

aang 'dingina dula düngün gomom gere a'tur ngaa 'ti änggädi ngwäyänü ndi ari gwuru 'taa.

³⁸ Yiru yanni yigäbica je ngaa la'ti ämnä 'dünggüngün gwanni gwükäjing, ngwuja'ri ngwüngün ngwa'ti giyigo-ranu yalu a'tur.

³⁹ Ngaa lati ombaji Yitabanu yanni yüllinä nunnu aang mbuji miding gwudi gwur'taling. A be Yitab yanni yüllinä yinggidu ngwuja'ri ngwani äny

⁴⁰ ati a be 'donya ndi ila 'dünggüny nunnu aang mbuji miding gwudi gwur'taling."

⁴¹ Ngwuje ci, "Äny gwa'ti minä ortadang gwudi ngwüji

⁴² a be äny gwülingidä je. Äny gwülingidä je ndi ari ngaa la'ti äti ämning gwudi Ngwaalu giyigoranu yalu.

⁴³ Äny gwändi ngwüriiny ngwe gwudi Papa gwüny nyii be 'donya, ma be ari diji di'ter dima ila ngwüriiny ngwe gwudi ligo'ro lüngün ngaa be ämnäci.

⁴⁴ Awa ngaa be ämnäci Ngwaalinga manari ngaa lati ortajidi yigo'ro yalu ngaa 'ti be undu ngwäy ngaa määtä ortadang gwanni gwändi Ngwaalu 'dogo?"

⁴⁵ Ngwuje ci, "Aa'ti ngaa lari äny gwuru gwada je ü'ridä ngwuja'ri nono ndi Papa. Diji ndo danni dada je ü'ridä ngwuja'ri nono Ngwaalu. Müjä gwuru

gwanni nggwo gwügätädä gu ngwäyänü.

⁴⁶ Adinari ngaa la ämnäci Müjäng, ngaa laadiny ämnäci. Ndi ari Müjä gwuru gwanni gwullu ngwuja'ri ngwani äny.

⁴⁷ A be anni aa'ti aang ämnä ngwuja'ri ngwanni ngwullung je, a mine awa ngaa je be ämni ngwanni ngwa je ngwe ci?"

6

Yicu gwiya ngwüjü ngwüü'ri tudini

(Mätä 14.13-21; Murkuj 6.30-44; Luka 9.10-17)

¹ Anni ma gaji nggoo ele, a Yicu 'di'ri ngwü'rü yaanu yidi Jäliling (yati aar je ci 'to yaw yidi Täbiriyäng.)

² A ngwüji ngwonyadu gwujani anaku ma aar gu enggada yi'remna yidi yiima yanni yärrung je ngwüji ngwanni ngwümä.

³ A Yicu 'di'ri aar allu kenala ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar jalu ngenone.

⁴ Yomon yidi Yi'rinyinä yidi Dambdani yidi Ngwüyäwüd aar ji gito.

⁵ A Yicu 'di'riyi ngwäy ngwengga ngwüjü ngwonyadu ngwelaca, ngwuci Bilipüjing nu, "Ngwüji ngwee 'dar ngwadi ar je illijä yona ne aar je eny?"

⁶ Gwutalu no nunnu ngwidäji ngindeng. Ndi ari nginde gwülingidä yi'ral giligoranu lüngün nunnu gwadi ärrü ange.

⁷ A Bilipüj ci nu, "Ma ar ni ari a lima illa yona

yidi ngwü'riny ngwudi yiru ngwüwäyü 'dübä, ya'ti ya mbuti nunnu a dijji agu ngwügätini ngwulemanu!"

8 A doo'ra düngün di'ter ngwoo'ranu, Andrawuj gwenggen gwudi Jamaan gwani Butruj ngwü'di'ri ngwari,

9 "Gijji ge'te nggo ngene gäti yona 'tudini na ngwuum rom ngwani ngwooko. A be ngwa ar je ätäda yärüing ngwee ngwüjji ngwee ngwonyadu?"

10 A je be Yicu ci, "Ge'tar ngwüjü aar jalu." Ngwaalu ngwo, ngwü'tüdi gu yanya yonyadu. No a ngwüjji jalu, ngwur ngwuru ngwüü'ri tudini (5000).

11 A Yicu ape yona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje be gegenaci ngwüjü ngwannu ngwujalu ati dijji ape anaku mining gu. Ngwo're nggu ärrü ngwuuma mana ngwuje gegenaci.

12 Anni ma aar eny 'di aar pe, a Yicu ci ngwo'ra ngwüngün, "Utar yonalu ngwuum ngwanu ngwannu ngwuma i'dälü ngwü'ri'tänü. Aa'ti ngwere ngwa geradalu."

13 No anni ma aar je gwä'räji gi'du aar je ape yi'ramanu 'di na rom ngwudi yon tudini yanni yima aar je eny 'di aar je gwä'ri.

14 Anni ma ngwüjji enggada yiima yanni yima je Yicu ärrü, aar ari, "Didanu dijir didi Ngwaalu diru ndee dannu dadi ila gididlä."

15 A Yicu lenge ndi ari ngindenga liminü gwadi aar ruji deleny degen yiima ye, ngwü'di'ri ngwele ngwukwoyalu gwe'te pu kenala.

Yicu gwindi giyaala

(Mätä 14.22-33; Murkuj 6.45-52)

16 Anni ma ngwalu ru digera, a ngwoo'ra ngwudi Yicu 'di'ri aar ülli giyaw

17 aar äni gibälükänü aar ü'rü yaanu aar elada Kaprnawum. Gaji nggoo a ngwaalu ru dilu, a je 'tina Yicu bürnädi.

18 A dirun 'di'rä a dudu ji diki giyaanu ngwulagaji yaanu.

19 Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu ruyi bälükä 'di ape bränü tä'rül (3) gwalla bränü tä'rül na gwü'ränü (3.5), aar enggada Yicung gwindi giyaala ngwelada bälükä nono a je yedeny eny.

20 A je be Yicu ci nu, "Äny gwuru ara je 'ti yedeny iti."

21 Anni ma aar gatu yigoralu aar änjji gibälükänü no aar mbuji ndi ari lima obani kimämü ngenone ngwaalu ngwannu ngwändädäär gu.

22 A bigänü nggwoo, anni ma ngwüjji ngwonyadu ngwannu ngwujalu dambal ngenone, aar engga ndi ari bälükä gwuru gwe'te pu 'dogo ngenone a gu 'ti Yicu janu aar be ruyi bälükä jücü.

23 A be ngwübälükä ila ngwu'ter ngwaalu ngwani Täbiriyä aar düni ngwaalu ngwannu ngwiya gu Yicu

ngwüjü yona anni ma De-
leny ci Ngwaalinga yäy 'tu.

*Yicu gwuru eny gwudi
midi*

²⁴ Anni ma ngwüji lenge
ndi ari Yicunga ngwoo'ra
ngwe ngwüngün la'ti
ngenone, aar 'di'ri aar äni
ngwübälükänü aar ele ng-
waalu ngwani Kaprnawum
ndi mini Yicung.

²⁵ Anni ma aar mbuji
dambal ngenone aar ci,
"Gwani doorta, nga gwuma
ila jadu ngene?"

²⁶ A je Yicu ci, "Nggwa je
ondaci 'didanu ndi ari nga
nga la'tiny minä ndi ari nga
nga länggädi yi'remna yidi
yiima, aar be ru ndi ari ngaa
liti yona nga je pe.

²⁷ Aa'ti ngaa lapada
yiiru ngwong ngwudi eny
ngwanni ngwati 'digi'ri ngaa
be apada yiiru ngwong
ngwudi eny ngwanni ng-
wati midiyi miding gwudi
gwur'taling gwanni gwadi
aar je Giji gidi Dijä dümnä
ätädä nginde gwe, gwuma
gu Ngwaalu ngwuru Papa
mi'ra dämi'ra."

²⁸ Aar be otacalu aar ci,
"Änyängä ladi ärrä ange
nunu nyii ärrä bupi gwudi
Ngwaalu?"

²⁹ A je Yicu ci, "Yiiru
yidi Ngwaalu yiru giyee, ndi
ämni 'dünggüngün gwanni
gwükäjing."

³⁰ No aar ci, "Yiima yiru
ange yanni yadi je ärrä 'di
nje engga ara gu ämnäci?
Yiru ange yanni yada je ärrä?"

³¹ Ngwügüürnä ngwäri
ngwiti män poor gitäny a
yüllinä kitabanu ndi ari,
'Ngwüllücäär je yona kerala
aar je eny.' "

³² A je Yicu ci, "Nggwa je
ondaci 'didanu ndi ari Müjä
gwä'tüdi gwüllücä je yona
kerala a be Papa gwüny ru
gwanni gwätädä je gwenene
yona yanni ru 'didanu yüllü
kerala.

³³ Ndi ari eny gwudi
Ngwaalu ngwuru ngwani
nginde gwanni gwüllü
kerala ngwätädä ngwüjü
miding."

³⁴ Aar ci, "Gwani doorta,
'tu'tu gomom gidi gweneng
ätädi nje yona giyee."

³⁵ A Yicu ari, "Äny gwuru
eny gwudi midi. Gwanni
gwadi ila 'dünggüny gwa'ti
gwa ngwamu enyanu
na gwanni gwadi ämni
'dünggüny gwa'ti gwa
ngwääädä eny a'tur.

³⁶ A be anaku ca je
gu nunnu ngaa liminy
engga ngaa 'tina be ämnä
'dünggüny.

³⁷ 'Dar lanni lätädäär nje
Papa la ila 'dünggüny a
gwanni gwila 'dünggüny
gwa'ti gwunyi linyinyi.

³⁸ Ndi ari äny gwüllü ker-
ala gwa'ti üllädi ndi ärrä
yiiru yidi ligo'ro lüny nyi
be üllädä ndi ärrä yiiru yidi
nginde gwanni gwükäjing.

³⁹ Na bupi gwudi nginde
gwanni gwükäjing gwuru
nggwee ndi ari aa'ti gwunyi
gäbici gwere gwa dudi
gwanni gwuma aar nyi

ätädä nje be 'di'riyälü komon nggä'di gidi mi'rä.

40 Ndi ari bupi gwudi Papa gwuru ndi ari diji dere dannu da ombaji Gijü nggu ämnädä, da mbuji miding gwudi gwur'taling na diny 'di'riyälü komon nggä'di gidi mi'rä."

41 A Ngwüyäwüd 'di'ri aar äbängini giyenenanu ndi ari Yicu ondaja ndi ari, "Äny gwuru eny gwanni gwüllü kerala."

42 Aar ari, "Yicu nggwee gwä'tüdi mine giji gidi Yüjib, gwanni gwülingidär gwe papang gwüngün na nanni gwüngüne? Awa gwenene ngwube ari, 'Nggwüllü kerala'?"

43 A je Yicu ci, "Ngaa 'ti äbänginü giyenenanu yalu!

44 Diji dere da'ti da ila 'dünggüny manari Papa gwüny gwanni gwükajiny gwä'tüdi gwanni gwüktädi 'dünggüny a diny 'di'riyälü komon nggä'di gidi mi'rä.

45 Yullu je ngwijir ndi ari, 'La je Ngwaalu enggaci ngindenga 'dar.' Diji dere dannu da 'dengenaci Papang ngwulenge 'dünggüngün, dila 'dünggüny.

46 Diji dere da'ti dannu dänggädi Ngwaalinga ngwube ru gwe'te pu gwanni gwindi Ngwaalu. Gwuru 'dogo jücü gwanni gwänggädi Ngwaalinga.

47 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, gwanni gwämnä

gwa mbuji miding gwudi gwur'taling.

48 Äny gwuru eny gwudi midi.

49 Ngwügüurnä ngwalu ngwiti män poor gitäny ngwuma be ayi.

50 A be ngene eny nggwo gwanni gwüllü kerala, ma diji eny da'ta be da ayi.

51 Äny gwuru eny gwanni gwumidu gwanni gwüllü kerala. Manari diji dere dima eny enying nggwee, da midi gwur'tal. Eny nggwe gwani lingeno lüny lanni ladiny ge'te gwani midi ngwudi ngwüji ngwudi didlä."

52 A Ngwüyäwüd garnatajidi gwulleny aar ari, "Awa aar nje be ätädä lingeno lüngün aar eny?"

53 A je be Yicu ci, "Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari manari ngaa lima 'ti iti lingeno lidi Giji gidi Diji dümnä, ngaa iyä yinä yüngün, midi gwa'ti 'danggalu.

54 Gwere gwanni gwa eny lingeno lüny na ngwiyi yinä yüny, gwa mbuji miding gwudi gwur'taling, a gwunyi 'di'riyälü komon nggä'di gidi mi'rä.

55 Ndi ari lingeno lüny liru eny gwanni gwuru 'didanu na yin yüny yiru iyä gwanni gwuru 'didanu.

56 Gwere gwanni gwa eny lingeno lüny na ngwiyi yinä yüny gwa mätinälü 'dünggüny a nggwa ji 'dünggüngün.

57 Anaku ükäjäär nyi gu Papa gwanni gwumidu, a gwani Papa, äny nggwo gwumidu. No, gwanni gweny gilingeno lüny gwa midi 'to gwani äny.

58 Eny gwuru nggwee gwanni gwüllü kerala. Ngwügüürnä ngwalu ngwiti män ngwuma ayi, a be gwanni gweny ndi eny nggwee gwa midi gwur'tal."

59 Ngwuja'ri ngwee ngwondaja je Yicu kaji ganni gijung ge ndi enggaci ngwüjü ngwämrä ngwalu ngwani Kaprnawum.

Ngwo'ra ngwudi Yicu ngwümimänü

60 Anni ma ngwoo'ra ngwonyadu ngwudi Yicu 'dingini nggu ondaji no aar ari, "Ngwuja'ri ngwuru ange ngwee ngwojema gu no yäru gwanni ngwadi je änni?"

61 Anni ma Yicu lenge ndi ari ngwoo'ra ngwüngün ngwo ndi äbingini giyenenanu, ngwuje otacalu ngwuje ci, "Ngwuja'ri ngwee ngwuma gu obalo?"

62 Ma be ari ngaa lima engga Gijü gidi Dijü dümnä gima 'di'ri ngwo're ngwaalu ngwanni ngwujung gu gwerre, ngaa la be ärrü ange?

63 Ligü'rim lidi Ngwaalu liru lanni lati apa miding, a be lingeno la'ti äti gony gere. Ngwuja'ri ngwanni ngwondaca je ngwuru ligü'rim aar ru midi.

64 Loko gilona 'danggalanu la'ti ännä Ngwaalu." Ndi ari

Yicu gwülingädi gu 'tu'tu gwerre ndi ari yäringä lanni la'ti ännäci na yäru gwadi gwe gwurlanu.

65 Ngwo're ngwari, "Yiru giyee yanni yigäbicingy nga ja be ci dijü dere da'ti da ila 'dünggüny manari Papa gwä'tüdi gwügäbica."

66 'Tu'tu kaji nggoo, ngwoo'ra ngwüngün ngwonyadu o're aar gatani aar 'ti ba be gwujana.

67 A Yicu otaci ngwo'ralu ngwüngün ngwo gwuru 'di na rom (12) ngwuje ci, "Ngaa lä'tüdi ladi o're 'to?"

68 A Jamaan gwani Butruj ci, "La ang gatani nyii be ele ndi yäru gwani Deleny? Nga gwuru gwäti ngwuja'ri ngwudi midi gwudi gwur'taling.

69 Änyängä lämnä na nyii lenge ndi ari nga gwuru gwanni Gwuju'ru gwudi Ngwaalu!"

70 A be Yicu ari, "Äny gwä'tüdi gwuta janu liru 'di na romo (12)? A be gwe'te nggwo 'danggalanu gwuru dijego'rr."

71 (Ngingde gwäbingädi ndi Yäwüdä gwanni gwuru giji gidi Jamaan gwani Äjigäriyüti. Ngingde gwuru doo'ra de'te ngwoo'ranu ngwoo ngwuru 'di na rom gwanni gwuma ji ngwugwurlanu ngingde gwe.)

7

A Yicu ele Yäwüdiyä

1 A be aji a Yicu 'di'ri ngwele ngwulandalu Jälil

nunnu ngwüt'änü ngwaalu ngwani Yäwüdiyā ndi ari gwüminā Ngwüyāwüd gwadi aar 'rinye.

² A be anni ma Yi'rinyinā yidi Gä'tä yidi Ngwüyāwüd ji gito,

³ a ngwenggen ci nu, "A gwa 'di'ri ang gatani ngwaalinga ngwee ang ele Yäwüdiyā nunnu a ngwoo'ra ngwunga engga yiima yanni yati je ärrī.

⁴ Gwa'ti gwere gwati ape yiiru yu'rimi manari gwüminā a ngwüji enggada ngwulinginni. Anni ati ang ape yiima giyee, enggaca be ngwüjü gididlä ligo'ro lunga."

⁵ 'Di ngwenggen ngwüngün 'to aar 'ti ämnä 'dünggüngün.

⁶ Yäy gu no a je be Yicu ci, "Gaji gwüny nggona ga'ti indī a be gaji galu giru.

⁷ Ngwüji ngwudi didlä ngwa'ta je ki ngwäy, nje be ke ngwäy nunnu äny gwondaja ndi ari yi'ral yegen yanni yati aar je ärrī ya'ti jaw.

⁸ Ändär nga nga jücü giyi'rinyinā nggwa 'ti gwallu gwenene ndi ari gaji güny ga'tina indī."

⁹ Anni mung ondaji ngwuja'ri ngwee, ngwube jalu Jälil.

¹⁰ Anni ma ngwenggen di'ri aar allu giyi'rinyinā, ngwü'di'ri gwodan gwallu 'to ngwu'ti be 'täcä ligo'ralu lüngün ngwube änälü.

¹¹ Ngenone giyi'rinyinā, a ngweleny ngwudi

Ngwüyāwüd ji ndi minälü aar gwe otaci ngwüjälü aar ari, "Gur ganna ge nggoo?"

¹² A gwe ngwüji badalu ngwuja'ri ngwonyadu ngwani nginde. A loko ari, "Nginde gwuru diji dijaw." A ngwoko ari, "Bäri, nginde gwati dudiyi ngwüjü."

¹³ Aa'ti be diji dere ämnä ndi ondajalu nginde gwe ngwüji ndi ari ngwiti je yedeny ngweleny ngwudi Ngwüyāwüd.

A Yicu enggaci ngwüjü kobo

¹⁴ Anni ma ngwüji arra yi'rinyinā 'di aar übidi yomonanu, a Yicu allu ngwämrä kobo ngwuji ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri.

¹⁵ A Ngwüyāwüd engga a je le ngwaalu elalu, aar abingi aar ari, "Awa ngwube lenge ndi ondaci ngwüjü gwa'ti aar äpädi ngwalu yuuli yidi yobo?"

¹⁶ A je Yicu ci, "Ngwuja'ri ngwondaji nje ngwä'tüdi ngwüny, ngwindi 'dünggüngün gwanni gwükäjäny.

¹⁷ Gwere gwanni gwüminā ndi ape buping gwudi Ngwaalu, gwa lenge ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwüny ngwindi Ngwaalu gwalla nggwondaja ligor le lüny.

¹⁸ Gwanni gwati ondaji ngwuja'ri ngwudi ligor lüngün, gwati ondijaji ndi näji ligo'ro lüngün. A be gwanni gwäpijä ngindeng yiiru yidi näji gwanni gwükäjä, gwuru gwanni

gwuru 'didanu. Ya'ti gu yere yanni yiru yi'duru.

19 Müjā gwa'ta je ätädi yobo? A be gwere gwa'ti 'danggalanu gwanni gwümäti yobo. Ngaa larra ngaa be ari ngaa liny 'rine?"

20 Aar ci Yicung, "Nga gwürlälü ki'ranu, yärü gwuru gwanni gwüminä ndi aar ang 'rine?"

21 A je Yicu ci, "Äny gwapu yiima ye'te pu, ara je be allijalu ndir 'dar.

22 Äny gwadi ari Müjā gwenggaca je ngwuja'ri ngwudi ü'ri'täni. Ngwuja'ri ngwee Müjā ngwätüdi gwapu je, (ngwuja'ri ngwudi ngwügüurnä ngwalu ngwuru), no ati aa be ü'ridä gijü komon ganni giru Kwo'ra tä'räl.

23 Ma be ari ngaa lati ü'ridä gijü komon ganni giru Kwo'ra tä'räl, nunnu aa'ti ngaa la kiyi yobo yanni yaru ye Müjā, nyi mine kijänü gwedang ndi ari äny gwu'riya dijü lingina ku komon ganni giru Kwo'ra tä'räl?

24 Gäbicär ngwuja'ri ngwani obalu ngwüjü ngwe engga gwe gwudi ngwäy, übidärälü ngwüjü ngwe gay ge ganni gidünälü."

Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya?

25 Yi'ral ye giyoo, a ngwüji ngwudi Üräjaliming ngwoko ondaji aar ari, "Gur nggee gätüdi manni ganni giminäär ndi aar 'rine?"

26 Nggo pa gondaju ngwuja'ralu 'dar kibeny aa'ti be diji dere ädinä ndi otacalu. Ngweleny ngwege 'didanu ngwuma änni ndi ari nginde gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya?"

27 A be a lilingidi ndi ari manari gwanni Gwubrutaar yelenya gwuma ila, gwere gwa'ti gwa gu lenge ndi ari gwindi ne gwe. A be gwülingidär ndi ari gwudi neng gwuru."

28 A je be Yicu ca dula gwujuna ndi enggaci ngwüjü ngwämrä kobo ngwari, "Yäy ngaa lilingidiny ngaa lenge ndi ari äny gwindi ne gwe! Äny gwa'ti indi ngene giligor lüny, a be gwanni gwükajiny, nginde gwuru gwanni gwuru 'didanu gwa'ti aang lingidi.

29 A be äny gwülingidiny ndi ari äny gwütüdi 'dünggüngün a nginde gwuru gwükajiny."

30 Ngwuja'ri ngwee, a Ngwüyäwüd ngwoko mini ndi aar gu matäda, aa'ti be gwere ädinä ndi määtä ndi ari gaji gwüngün ga'tina indi.

31 A ngwüji ngwonyadu änni 'dünggüngün aar ondaji aar ari, "Ma ji manari gwanni Gwubrutaar yelenya gwuma ila, ii gwa ape yi'remna yidi yiima yonyadana kur nggee?"

32 A Ngwübärriji 'dingini ngwuja'ri ngwondaja je ngwüji ngwani Yicu. A be ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra na Ngwübärriji ükäjä

ngwangida ngwegen ngwudi gobo nunnu aar määtä Yicung.

33 A je Yicu ci, "A ladi jalu gwooko 'dogo nga je be gatani nyi o're nyi o'raci ngindeng gwanni gwükäjiny.

34 Ngaa liny minälü ngaa la'ti liny mbuji ngaa la'ti la burni ndi ila ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ji."

35 A ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd otajidalu ndi ari, "Nginge gwaru gwadi ene 'di gwa'ti gwa ar mbuji? Nginge gwadi 'di'ri ngwele giyen yidi Ngwügirig yanni giyo yibadu gu ngwüjalü ngwege ngwenggaca Ngwügirigo?"

36 Yiru ange yarung ye anni arung, 'Ngaa liny minälü ngaa la'ti liny mbuji' na 'Ngaa la'ti la burni ndi ila ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ji'?"

Gwanni gwiti ngwäädä aar nyi elaca

37 Gomon gidi badi gidi yir'inyinä, gomon gati aar ge'te ngwujayani, a Yicu 'di'ri ngwüdünälä ngwabingi dula ngwari, "Gwanni gwiti ngwäädä aar nyi elaca ngwiyi.

38 Gwanni gwa ämni 'dünggüny anaku aru gu gitab ndi ari, gwa gu ngwäy ngwudi yaw yanni yimidu irälü."

39 Yicu gwondijaja ngwaalu ngwudi Ligi'rim lanni Liju'ru lanni ladi ji ngwüjänü ngwanni ngwa

ämni 'dünggüngün. Kaji nggoo, Ligi'rim la'ti gu na indi ndi ari gaji nggoo, Yicu gwa'ti gu na näjinä.

40 A be anni ma gu ngwüji ngwanni ngwuju ngeno 'dingini ngwuja'ri ngwee, a ngwoko ari nu, "'Didanu gur nggee giru dijir."

41 A ngwoko ari, "Nginge gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya."

A be ngwoko utalu aar ari, "Awa a be gwanni Gwubrutaar yelenya 'tüdä Jälil?"

42 Gitab ga'ti aru nu, gwanni Gwubrutaar yelenya gwadi ila gilängir lidi Däwüd kündär gani Bidilam ganni giju Däwüd gwerre?"

43 No a ngwüji ü'ridinänü ngwuja'ri ngwani Yicu.

A ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd 'donya ndi ämnä ndi Yicu

44 A ngwoko mini ndi määtä, aa'ti be gwere ädinä ndi allija guy nono.

45 Gwodanalu a ngwangida ngwudi gobo ngwanni gwükäjäär je o'raci ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny na Ngwübärriji aar je otacalu ndi ari, "Gwuma arra ma aang 'ti mäti ngaa gwe ila?"

46 Aar je ondaci ndi ari, "Gwere gwa'ti nyii änggädi a'tur gwondaja nono gur nggee."

47 A güündä ape Ngwübärriji aar je gwä'räcänü, "Gwuma je dudiyi 'to?"

48 Ngaa lānggādi
yārūngālū ngwelenyanu
ngwuru Ngwübārrījī
gwāmnācā ngindeng?

49 Bārī gwa'ti! A be ngwūjī
gi'du ngwee 'dar ngwa'ti
līngīdī yobo ye yorto ng-
waalinga ngwū'tājāār je gu
ngwūnyū."

50 A be gur gani Nikīdīmūj
gi ru deleny ngwelenyanu
ngwuru Ngwübārrījī ganni
gelaca Yicung gomom ge'te
gwerre.

51 Ngwū'di'rī ngwutalu ng-
wuje ci, "Ngwuja'ri ngwudi
yobo yege yidi Ngwaalu yati
obalu dijī de gwerre gwerre
da'ti aar otacalu yi'ral ye
yanni yārrūng je?"

52 Aar ci, "Nga 'to gwuru
gwudi Jālīlīngō? Utalu
mama nga lenge ndi ari dijīr
da'ti di'tūdī Jālīlī."*

53 [Aar be 'di'rī'ti aar badi
a dijī o're 'dunu gwūngūn.

8

Daw dīmātāār je dur de

1 A be Yicu 'di'rī ng-
wele ngwallu Gidotr gidi
Ngwūmīnītī.

2 Anni ma ngwaalu u'ri
ngwukwodalū ngwo'ra
ngwāmra kobo a ngwūjī
ngwonyadu o'rada nono,
ngwujalu nding je enggaci.

3 A Ngwübārrījī na ng-
woorta ngwudi yobo apana
dayu de'te laru dīmātāār ndi
mī'rī ngwāyānū aar ila aar
dūnājālā gidiliganu ngwūjī.

4 Aar ci Yicung, "Gwani
Doorta, daw ndee dīmātīnā
ndi mī'rī ngwāyānū.

5 Mūjā gwondaja ng-
wuja'ri kitabanu gidi Yobo
gwaru nu, daw dannī diru
gu no, aar aci yo'rr ye 'di
ngwayi. A be nga gwarāa
gweneno?"

6 Ngindenga lutalu no,
nunnu aar mbojaji ngwuja'ri
nono ngwere ngwanni
ngwadi je gābīcī aar gu
māātādā.

A be Yicu ūllānū ngwulli
gomom ge gidīyāngālū.

7 Anni ma aar ji
ndi o're'taci aar otacalu
gwur'tal, ngwū'di'rādālā
ngwuje ci, "Dijī dannī da'ti
ātī yi'ral nono yere yanni
yiki, gābīcār ngwape go'rra
gwerre gwerre ngwaw."

8 Ngwo're ngwūllānū ng-
wulli gomom ge gidīyāngālū.

9 Anni ma gu ngwūjī
'dingini no, aar 'tū ngwere
ngwere ngwanni ngwupana
aar 'tū gwerre gwerre 'di
aar gatani Yicungalu daw de
jūcū dīdūnādālā.

10 A Yicu 'di'rādālā ng-
wotacalu ngwuci, "Gwani
daw ngwūjī ngwuma ene,
gwere gwa'ti gwuma gwe
obalo?"

11 A daw ari, "Bārī gwere
gwa'ti gwani Doorta."

A be Yicu ci, "A mine āny
'to nggwa'ti gwa gwe obalu.
Īndī be gwenene aa'ti be
ya je ārrī yunga yanni yiki
mana.]"

Äny gwuru buri gwudi didlä

12 Anni ma Yicu ondaci ngwüjü mana ngwuje ci, "Äny gwuru buri gwudi didlä, gwanni gwuny gwujani gwa'ti gwele gidirimänü, a be gwäti buri gwudi midi."

13 A Ngwübärriji iyanu aar ci, "Nga gwenene gwuruca ligo'ro lunga. Ngwuja'ri ngwunga ngwa'ti äti ngwäyänü."

14 A je Yicu ci, "Minyi na ondaji ngwuja'ri ngwudi ligo'ro lüny, ngwuja'ri ngwüny ngwäti ngwäyänü äny gwülingidi ligo'ro lüny ndi ari äny gwändi ne gwe a nggwadi elada ne gwe. A be ngaa la'ti lingidi ndi ari äny gwändi ne gwe a nggwadi elada ne gwe."

15 Ngaa lati obalu ngwuja'ri ngwe ngwüji liru ngwüji ngwümnä. A be äny gwa'ti übidälü diji de ngwuja'ri ngwere.

16 A be manari äny gwuma obalu diji de ngwaalu ngwere, yäti ngwäyänü ndi ari äny gwä'tüdi gwe'te pu. Änyängä lidünü Papa gwe gwanni gwükäjäny.

17 Yüllinä kitabanu gidi yobo yalu ndi ari ngwuja'ri ngwudi ngwüji rom (2) ngwäti ngwäyänü.

18 Äny gwuru gwondaja ngwuja'ri giligo'ro lüny, na Papa gwüny gwanni gwükäjäny gwuru gwanni gwadiny ruci ngwuja'ri ngwüny."

19 Aar be otacalu aar ci, "Papa gwunga gwanna gwe?"

A je Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, "Nga nga la'tiny lingidi ngaa 'ti lingidi Papang gwüny. Adinari nyii lenge, ngaa ladi lenge Papang gwüny 'to."

20 Yicu gwondaju ngwuja'ri ngwee, gaji ganni gijung ge ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwämrä kobo gito gito ngwaalu ngwanni ngwati aar gu ge'te ngwonyalu ngwudi gatalu. Aa'ti diji dere alliju guy nono nding määtä, ndi ari gaji güngün ga'tina indi.

Yiru ange ya ji ma ämnü Ngwaalu erne

21 O're a je Yicu ondaci ngwari, "Äny gwa je gatani ngwele a ngaa liny mini ngaa la ayi giyi'ralanu yalu yanni yiki, ngwaalu ngwanni ngwunyi gu ele, ngaa la'ti la burni ndi gu ila."

22 A ngwuja'ri ngwee gäbici Ngwüyäwüd aar utalu ndi ari, "Gwadi 'rinye ligo'ro lüngüne? Yiru yigäbicä ngwube ari, 'Ngwaalu ngwunyi gu ele, ngaa la'ti la burni ndi gu ila'?"

23 Ngwube o're ngwondaji ngwuje ci, "Ngaa liru lidi diyängälü. Äny gwuru gwudi gerala. Ngaa liru lidi didlä ndee. A be äny gwä'tüdi gwudi didlä ndee."

24 Äny gwondaca je ndi ari ngaa la ayi giyi'ralanu yalu yanni yiki, manari ngaa lima

'ti ämnä ndi ari äny gwuru gwanni gwaru äny gwuru, ngaa la ayi giyi'ralanu yalu yanni yiki."*

²⁵ Aar otacalu aar ci, "Ngaa gwani yärü?"

A je Yicu ci, "Yiru yanni yondaca je ye 'dar 'tu'tu gwerre.

²⁶ Yäti nje yonyadu yada je ye obalu yigo'ro yalu. A be gwanni gwükäjiny gwuru 'didanu a yanni yi'dingini nje 'dünggüngün, yiru yanni yondaci nje ngwüjü ngwudi didlä."

²⁷ Aar 'ti be lüngidi ngwuja'ri ngwüngün ndi ari nginde gwondijaja ndi Papa gwüngün.

²⁸ No a je Yicu ci, "Ma ji ma ang alliji Gijü gidi Diji dümnä kü'rälä ma aang 'rine, ngaa la be lenge ndi ari äny gwuru gwanni gwaru äny gwuru a ngaa la lenge ndi ari yere ya'ti yati nje ärrü ligo'ro le lüny yanni yati nje ondaji yiru yanni yenggacaar nje Papa.

²⁹ Nginde gwanni gwükäjiny nggwo gwujiny gwe, nginde gwa'tiny gatanalu jücü, ndi ari yati nje ärrü yomon 'dar yanni yati jadanu."

A Yicu gwä'dä ngwinädälü giyinäd

³⁰ Anni ma Yicu ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwee a ngwüji ngwonyadu ämnü 'dünggüngün.

³¹ Ngwuci Ngwüyäwüd ngwanni ngwuma ämnü 'dünggüngün, "Manari ngaa lima mätinälü ngwuja'ri ngwee ngwüny, ngaa la ru ngwoo'ra ngwüny ngwanni ngwuru 'didanu.

³² Ngaa la lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu na ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu, ngwa je gwä'dälü giyinäd."

³³ Aar ci, "Änyängä liru yiji yidi Äbräyim, gomom gere änyängä lä'tüdi ngwinäd ngwudi diji dere. Awa nga be ari nyii gwä'dänälü?"

³⁴ A je Yicu ci, "Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari gwanni gwati ärrü yi'ral yanni yiki gwuru dinäd didi yi'ral yanni yiki."

³⁵ Dinäd dati 'ti rüdi didi ngwu'dun pupud, a be giji ru gati ru gidi ngwu'dun pupud.

³⁶ No manari Giji gima je gä'dälü, ngaa la gä'dänälü 'didanu.

³⁷ Äny gwülingidi ndi ari ngaa liru yiji yidi Äbräyim a be ngaa gilo liju mama ndi nyi 'rine. Ndi ari ngwuja'ri ngwüny ngwa'ti mbuja ngwaalinga giyigoranu nunnu ara je gu üllänü.

³⁸ Äny gwondaja ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwänggädi nje ndi Papa ngaa be ärrü yi'ral yanni yi'dingina je ndi papa gwalu.

* **8:24 8.24** Yicu gwondaja ngwuja'ri ngwe ngwanni gwondaca je Ngwaalu Müjäng kitabanu gidi Gwuruj 3.14.

39 Aar ari, “Äbräyīm gwuru papa gwäri.”

A je Yicu ci, “Adinari a Äbräyīm ru papa gwalu, ngaa laadi ärrī yi'ral yidi Äbräyīm.

40 A be ngaa liminä ndiny 'rinye äny gwuru gwanni gwondaca je ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingini nje Ngwaalu ngwanni ngwuru 'didanu, yi'ral giyee ya'ti je Äbräyīm ärrü.

41 Ngaa lärrü yi'ral yidi papa gwalu yanni yating je ärrī.”

A Ngwüyäwüd pinī nono aar ari, “Änyängä lä'tüdi yiji yidi yijin yapaar jalu mbüny, änyängä läti Papang gwe'te pu gwuru Ngwaalu.”

42 A je Yicu ci, “Adinari a Ngwaalu ru Papa gwalu, ngaa laadi nyi änni, ndi ari äny gwändi Ngwaalu a gwenene äny nggwo ngene. Äny gwa'ti indī ligo'ro le lüny, a be nginde ru gwükäjiny.

43 Ngwuja'ri ngwüny ngwarra ma aar 'ti linginna ngwäyänü 'danggalu? Ndi ari ngaa la'ti burna ndi 'dingini ngwuja'ri ngwüny.

44 Ngaa liru yiji yidi papa gwalu gwuru dijego'rr, yiru yanni yigäbicä je ngaa gwuji ndi ärrī yi'ral yidi papa gwalu yanni yati jadanu. Nginde gwuru gwanni gwu'rinyidu 'tu'tu gwerre. Nginde gwa'ti mätinälü ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwuru 'didanu. Ndi ari yanni yiru 'didanu

ya'ti 'dünggüngün. Gwati ü'rü yi'duru, gwati ondaji ngwuja'ri ngwudi drü düngün ndi ari nginde gwuru di'duru, ngwuru papa gwudi ngwu'duru.

45 A be nunnu äny gwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwäti ngwäyänü ngaa 'ti be ännä 'dünggüny.

46 Yärü gwanni gwadiny enggaci yi'ral yere yanni yiki yärrī nje? Ma be ari äny gwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwäti ngwäyänü ngaa be arra ma aang 'donya ndi änni 'dünggüny?

47 Dijī didi Ngwaalu dati 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, a be ngaa lä'tüdi lidi Ngwaalu, no yiru yata je gäbicī ngaa 'ti be 'dingina ngwuja'ri.”

48 A be Ngwüyäwüd ci, “Ngwuja'ri ngwäri ngwa'ti mene äti ngwäyänü minyii ari nga gwuru Dijamir a gwätinä di'rillä nono?”

49 A je Yicu ci, “Äny gwa'ti ätinä di'rillä nono a be äny gwünjä Papang gwüny nyii be ärrälü nyidang.

50 Äny gwa'ti minä ndi näji ligo'ro lüny. A be nggwo gwanni gwatiny miniji näji na gwuru gwanni gwati pi yelenya.

51 'Didanu nggwa je ci gwanni gwa 'dingini ngwuja'ri ngwüny gwa'ti gwa engga yi'rany gwükü'rüm a'tur.”

52 Ngwuja'ri ngwe ngwee, a Ngwüyäwüd ondaji dulala, “Änyängä lima

lenge gwenene ndi ari nga gwätinä di'rillä nono. Äbräyīm na ngwījir ngwudi Ngwaalu ngwuma ayi nga be ari gwanni gwa ang 'dengenaci ngwuja'ri ngwunga gwa'ti gwa engga yi'rany gwükü'rüm a'tur.

⁵³ Nga gwupana ndi papa gwäri gwani Äbräyīm? Gwanni gwuma ayi, na ngwījir ngwudi Ngwaalu ngwuma ayi a be nga gwucu ligo'ro lunga yärü?"

⁵⁴ A je Yicu ci, "Manari äny gwati näji ligo'ro lüny, näji gwüny gwa 'tur. A be Papa gwüny gwuru gwanni gwara gwe gwuru Ngwaalu ngwalu, gwuru gwanni gwatiny näji.

⁵⁵ Gwa'ti aang lingidī a be äny gwuru gwülingidī. Manari äny gwuma je ci gwatiny lingidī, nggwa ru di'duru nono ngang je. A be gwülingidīny äny gwu'dengenaciny ngwuja'ri ngwüngün.

⁵⁶ Papa gwalu gwani Äbräyīm gwüjādi ngwuge'taji ndi engga gomon güny ngwengga ngwu-jayanu."

⁵⁷ A Ngwüyāwüd ci, "Nga gwa'tina obana ngwüdläyü 'di tudini (50) nga be engga Äbräyīmīng awa!"

⁵⁸ A je Yicu ci, "Di'didanu nggwa je ondaci ndi ari gwerre gwerre ndi aar linge Äbräyīmīng, äny gwuru gwanni gwaru äny gwuru."

⁵⁹ A je ngwuja'ri ngwee gäbici aar uti yo'rralu aar

mīni ndi aci, a je be Yicu ändälü ngwü'tüdä kobo ngwele.

9

A Yicu u'riyi guru nono gülinginä girimü ngwäy

¹ Anni ma Yicu ji ndi ele kayalu ngwengga guru girimü ngwäy 'tu'tu lingining gu.

² A be ngwoo'ra ngwüngün otacalu aar ci nu, "Doorta, yärü gwanni gwapu yi'ral yanni yiki, gur nggee gwalla ngwüji ngwanni ngwülingiti 'di ngwülinginä girimü ngwäy?"

³ A je be Yicu ci nu, "Nginde gwä'tüdi na ngwüji ngwä'tüdi ngwanni ngwülingiti ngwuki, a be gilinginä gu no nunnu a gu yiuru yidi Ngwaalu inggidini 'dünggüngün.

⁴ Anni jina lingen, yädi gu ndi ar äpiji Ngwaalinga yiuru ngwanni ngwükājiny. Dilung ndo dindi da'ti da de diji dere burni ndi ape yiuru.

⁵ Anni jiny gididlä, äny gwuru buri gwudi didlä."

⁶ Anni mung gu ari nu, ngwugwonyalu gidiyängälü, ngwur'tol gilü yonyo ye ngwape ngwumaji guru ngwäy.

⁷ Ngwube ci nu, "Indi ang una ngwäyänü kibüng gidi Jalum." (Ngwuja'ri ngwee gwani gwükājäär Yibrīyängä). No a gur ele ngwuni ngwäyänü no ngwo'ra 'dunu gombajidalu.

8 Ngwüji ngwanni ngwujacidaar le a lanni gwülingidär gwerre gwati geraci ngwüjü guy aar utalu, "Gur nggee gä'tüdi mene ge'te ge'te ganni gati jalu ngwugeraci ngwüjü guye?"

9 A loko ari nginde gwuru.

A loko ari, "Bäri, nginde gwä'tüdi gwo'ranning 'dogo."

A je be gur ci nu, "Äny gwuru."

10 Aar be otacalu aar ci, "A mine a gwuma u'ri ngwäy awa?"

11 Ngwuje be ci nu, "Gur gicaar Yicu gir'tülidi gilü aar nyi maji ngwäy. Aar nyi ci indii kibüng gidi Jalum ang uni ngwäyanü. No nyi ele nyi una ngwäyanü äny gwuma be u'ri ngwäy."

12 Aar be ci nu, "Gur ganna ge nggee?"

Ngwuje ci, "Ndä be."

13 Aar ape guru nggoo girimü ngwäy gwerre aar ge ele Ngwübärriji.

14 Gomon ganni gir'tülidi ge Yicu gilü ngwu'riyi guru ngwäy, giru ganni giru Kwo'ra tä'räl.

15 Yäy gu no a Ngwübärriji otacalu 'to ndi ari gwu'ru ngwäy awa. A je gur ci nu, "Gwumajiny gilü ngwäy, anni minyi uni ngwäyanü nyi u'ri ngwäy."

16 A Ngwübärriji ngwoko ari, "Gur nggee ga'ti indii Ngwaalu ndi ari ga'ti mäti yobo yidi gomon Kwo'ra tä'räl."

A be loko ari nu, "A mine awa a be diji dänni diki ärrä yi'remna yidi yiima nono

giyee?" No, aar ü'ridinänü gwani ngwuja'ri ngwee.

17 Gwodanalu aar gwurlada guru nono nggoo girimü ngwäy gwerre mana aar ci nu, "Nga gwaraa gwani nginde? Ndi ari ngwäy ngwunga ngwuru ngwanni ngwu'riyaar je nono."

A je gur ci nu, "Nginde gwuru dijiir."

18 Aa'tina Ngwüyäwüd ämnäcä ndi ari nginde gwürimü ngwäy gwerre gwuma be u'ri nono 'di aar ukäjidi ngwüji ngwüngün.

19 Aar je otacalu, "Giji galu giru nggee? Giru nggee ganni gara ge gilinginä girimü ngwäy? Gima mine u'ri ngwäy awa gweneno?"

20 A ngwüji ngwüngün ari, "Äyängä lilingidi ndi ari giji gäri giru, na ndi ari nginde gilinginä girimü ngwäy."

21 A be awa ndi ari gima u'ri ngwäy, na ndi ari yäru gwuru gwanni gwu'riya ngwäy, ya'ti je lingidi. Otacaralu, nginde gwupa be gwondaji ligo'ro le lüngün."

22 Ngwüji ngwüngün ngwaru gu no ndi ari ngwiti je yedeny ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd. Ndi ari ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ngwuge'ta ndi ari ma aar mbuji diju dere dänni dadi ondajalu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya, da aar linyinyi ngwämra ngwegen.

23 Yiru giyee yanni yigäbicä ngwüji ngwüngün

aar be ari, "Otacalaru. Nginde gwupa be."

24 O're aar urnida guru nggoo gīrimū ngwāy gwerre aar ci nu, "Nājā Ngwaalinga. Änyängä lilingīdī ndi ari gur nggee giru dījī diki."

25 Ngwuje ci nu, "Mung ke ngwu'ti ki, ya'ti nje līngīdī. Yi'ral ye'te pu yīlingīdī nje. Äny gwuju gwūrimū ngwāy a be gweneno äny gwombajidalu!"

26 Aar be otacalu mana aar ci nu, "Yiru ange yanni yārrījārā je? Gwu'riyanga ngwāy awa?"

27 Ngwuje be gwä'rācānū ngwuje ci nu, "Nggwondaca je ngaa 'ti ämnā ndi 'dingini, a mine arra ma aang minī ndi 'dingini mana? Ngaa līmīnā 'to ndi ru ngwoo'ra ngwūngūne?"

28 Aar määtä aar lo aar ci, "Nga gwuru gwanni gwuru doo'ra dūngūn! Änyängä liru ngwoo'ra ngwudi Mūjā!"

29 Nyii lilingīdī ndi ari Mūjā gwondaca Ngwaalu, a be gur nggee, ga'ti nyii ge lilingīdī ngwaalinga ndi ari nginde gwīndī ne."

30 A je gur ci nu, "Ngwuja'ri ngwuru ange ngwuru gu no gwenene! Giminy mine u'riyi ngwāy ngaa be ari ga'ta ge līngīdī ngwaalinga ngwīndīng gu awa."

31 A lilingīdī ndi ari Ngwaalu ngwati 'ti 'dengenaca ngwūjū ngwanni ngwuki, ngwati 'dengenaci ngwūjū ngwanni gwati denya

Ngwaalinga aar ape drū dūngūn.

32 Dījī dere da'ti a'tur 'dinginar de ndi ari du'riya dījū nono dilingīnā dīrimū ngwāy.

33 Adinari gur nggee ga'ti īndī Ngwaalu, ga'ti gaadi ārrī yi'ral yere."

34 A je yi'ral giyee gābīcī aar ci nu, "Nga gwūlingīnā gwuki, a be ādinī ndi ari a gwunje enggace?" Aar määtä aar linyanya aar 'tüyā poor.

35 A Yicu 'dingini ndi ari gima aar linyinyi gima aar 'tüyī poor. Anni mung mbuji ngwuci nu, "Nga gwāmnā Kījī gidi Dījī dūmnā?"

36 A be gur ci nu, "Yārū gwani doorta, enggaciny nunnu nyi gwe ännī."

37 A be Yicu ci nu, "Gwanni gwānggādāngā gweneno, 'didanu gwuru nggwee gwondaja gwe."

38 Ngwube ci nu, "Äny gwāmnā gwani Deleny." Ngwukwucalu yirku ye.

39 A be Yicu ari nu, "Äny gwīndādī ndi ape yelenya gidīdlā ndee nunnu gwanni gwūrimū ngwāy ngwombajidalu, a lanni lombajidalu aar rīmī ngwāy."

40 A Ngwübārrījī ngwoko ngwanni ngwujaar ngwe aar 'dingini ngwari ngwuja'ri ngwee, aar otacalu aar ci nu, "Ngwuru ange! Änyängä līrimū ngwāy 'to?"

41 A je be Yicu ci nu, "Adinari ngaa rīmī ngwāy, a la'ti laadi ātī keng nono gwere.

A be anni arangaa gweneno ngaa lombajidalu, ke gwalu nggwo na gwujalu.”

10

Yicu gwuru Doo'ra Dijaw

¹ O're a Yicu ari, “Ng-gwa je ondaci 'didanu, diji danni dati 'ti ändi gilängir lidi dilagany didi gi'du gidi ngwangal, ngwube 'di'rälä gidilganyala, diru du'ram dindädi ndi obe.

² A be diji danni dati äni gilängir lidi dilagany didi gi'du gidi ngwangal, diru danni diru doo'ra didi ngwangal.

³ Dati dangida gilängir igitacälü a ngwangal 'dingini yal yüngün. A ngwuje urnidi ngwüriny ngwe ngwegen ngwuje iginjä ngwuje 'tüyä poor.

⁴ Mung je 'tüyä ngwüngün 'dar, ngwuje iginjä a ngwangal gwujani, ndi ari nunnu ngwülingidi yal yüngün.

⁵ A be ngwa'ti ngwa gwujani dirnü da'ti aar lingidi. 'Didanu ngwati abri yal yidi ngwürnü ndi ari ya'ti aar je lilingidi.”

⁶ Yicu gwümü'ricä ngwüjü ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwee, aa'ti be ngwüji lingidi ndi ari Yicu gwondijaja kang.

⁷ Yäy gu no a je be Yicu ci mana nu, “Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari äny gwuru längir lidi ngwangal.

⁸ 'Dar lanni limadinana gwerre 'dünggüny liru ngwu'ram aar elada ndi

obe a je 'ti be ngwangal 'dengenaca.

⁹ Äny gwuru längir, diji danni dati äni äny gwe, da gilängidini. A da äni gidrü da 'tüdä poor da mbuji daama.

¹⁰ Du'ram dati elada 'dogo, ndi eny yu'rimi, ngwu'rinyidi, ngwugerajalu, a be äny gwindi nunnu aar mbuji miding na aar mbuji gwanni gwujayana.”

¹¹ A Yicu ari, “Äny gwuru Doo'ra danni Dijaw, a doo'ra danni dijaw dati dudiyi ligo'ro lüngün gwani ngwangal ngwüngün.

¹² Gwanni gwati iye a ngwangal ngwüngün ngwä'tüdi, gwä'tüdi nono doo'ra didi ngwangal no mung engga dimüdä ndi ila ngwugatani ngwangala mbüny ngwabri a dimüd obe ngwangal ngwe ngwuje bädiyä ki'du.

¹³ Gwanni gwati iye gwati abri ngwugatani ngwangala ndi ari nginde gwiya 'dogo, gwa'ti gi'tijä ngwangala ligo.”

¹⁴ A Yicu ari, “A be äny gwuru doo'ra danni dijaw, nyi lenge ngwangala ngwüny, aar nyi ngwangal ngwüny lenge.

¹⁵ Anaku lingidäär nyi gu Papa na nyi lenge Papang, äny gwadi dudiyi ligo'ro lüny lani ü'rä ngwangalalu ngwüny.

¹⁶ Äny nggwo 'to gwäti ngwangala ngwu'ter gwanni ngwa'ti gidilaganyanu ndee ngwadi nje gu apada 'to.

Nunnu 'to aar 'dingini yal yüny a nunnu aar ji ki'donga ge'te pu a doo'ra ru de'te pu.

17 Yanni yati gäbici Papa gwüny aar nyi be änni, yiru ndi ari äny gwududiya ligo'ralu lüny nunnu nyi gwä'ri mana.

18 Gwere gwa'ti gwuny apada ligo'ro lüny a be lidudiyiny ligor le lüny, äny gwäti yiima ndi nyi dudiyi a nyi äti yiima ndi nyi gwä'räji. Ngwuja'ri ngwee ngwape nje ndi Papa gwüny."

19 A ngwuja'ri ngwee gäbici Ngwüyäwüd o're aar ü'ridinänü mana.

20 A lonyadu ari nu, "Nginde gwätinä di'rillä nono dati gäbici ngwondijajalu mbüny. Gwadi aang geraci ngwäni gwedang?"

21 A be loko ari nu, "Ngwuja'ri ngwee ngwä'tüdi ngwudi diji dätinä di'rillä nono. Dijji danni dätinä di'rillä nono däti yiima ndi u'riyi diji nono danni dirimü ngwäye?"

A Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelenya

22 A gaji ila gidi Yi'rinyinä yidi Ga'ru gobo Üräjälim. Digo de diru

23 a Yicu ji kobanu, ngwuji ndi ele kurdanu gidi Jiliman.

24 A Ngwüyäwüd o'rada nono aar ci nu, "A gwadi nje ji ndi gäbici nyii 'ti lingidi yi'ral yorto ye ngwaalinga 'di a jadu ru? Manari

nga gwuru gwanni Gwubru-taar yelenya, ondaci njalu kirtün."

25 A je be Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, "Nggwuca je gu ngaa 'ti be ännä. Yiima yanni yati nje ärrä ngwüri nyi ngwe ngwudi Papa gwüny, ya ondaji gwani äny.

26 A be ngaa la'ti ännä, ndi ari ngaa lä'tüdi ngwangal ngwüny.

27 Ngwangal ngwüny ngwati 'dingini yal yüny. Nje lenge, aar nyi gwujani.

28 Nje ätäda miding gwudi gwur'taling, a ngwa'ti ngwa bali a'tur. A gwere gwa'ti ngwa aar nje apada kuyanu güny.

29 Papa gwüny gwanni gwätädi nje, gwupana 'dar, gwa'ti gwere gwanni ngwung je apada Papang gwüny kuyanu güngün.

30 Änyängä Papa gwe liru le'te pu."

A Ngwüyäwüd mini ndi 'rinye Yicung

31 O're a Ngwüyäwüd uti yo'rralu gwadi aar aci.

32 A je be Yicu ci nu, "Nggwenggaca je yiima yonyadu yijaw yidi Papa gwüny yindi ne ye'te ye'te yanni yadiny gu acijaji?"

33 A be Ngwüyäwüd ci, "Nyängä lä'tüdi lading acijaji giyiima yere giyee, a be nunnu nga gwaru ngwulem ndi ari nga gwuru diji dümnä nga be ci ligo'ro lunga nga gwuru Ngwaalu."

34 A je Yicu gwä'räcänü ngwuje ci nu, "Ya'ti üllinä

kitabanu galu gidi yobo ndi ari, 'Nggwuma je ci ngaa liru ngwaalo'?

³⁵ Ma be ari licaar je 'ng-waalu' lanni lätädäär je ng-wuja'ri ngwudi Ngwaalu a no gitab ga'ti ga kini.

³⁶ A mene gwanni gwäbrü Ngwaalu ngwuge'taji 'ter ngwuru gwüngün nunnu ngwükäjä gididlä gwadi ar be ci yärü? Ngaa larra nyi be üpäcī ngwuja'ri ndi ari äny gwaru ngwulem anni ariny nu, 'Äny gwuru Gijī gidi Ngwaalu.'

³⁷ Aa'ti ngaa liny ämnäcī manari nggwa'ti ärrä yiima yanni yati je Papa gwüny ärrī.

³⁸ A be manari yati nje ärrī, miny 'ti ämnäcä, ämnär giyiima, nunnu ngaa lenge ngaa bebere ndi ari Papa nggwo 'dünggüny, nyi ji ndi Papa."

³⁹ O're aar ru gwadi aar määtä ngwuje be gwanna ngwele.

⁴⁰ A Yicu o're ngwü'rü yaanu yidi dibirta didi Ordoning ngwudambu dambal ngwaalu ngwanni ngwünyinyä gu Yuwana ngwüjü giyomon yanni yima ele gwerre. Nggü ji ngenone

⁴¹ ati gu ngwüjī ilijä ngwonyadu. Aar ari, "Yuwana gwa'ti apa yiima yere, a be ngwuja'ri ngwanni ngwondajing je kur nggee, ngwäti ngwäyänü."

⁴² Ngwaalu ngwoo, a ngwüjī ngwonyadu änni ndi

Yicu.

11

Yi'rany yidi Liyajir

¹ A be gur gani Liyajir ümī gati ji ngwaalu ngwani Bidaniya 'dunu gwudi Märiyämingä gwenggen gwe gwani Marja.

² Märiyäm nggwee gwuru gwenggen gwudi Liyajir nggwo gwundru gwümä. Gwuru gwe'te gwanni gwübäläjä Yicung yila nono gi're'reny ngwü'dämī'rī yora nono yüngün ngwä'rü ngwe gwüngün.

³ No a yera yengga rom giyoo ükäjidi ndi Yicu aar ci, "Gwani Deleny, gwanni gwati ang änni nggwo gwümä."

⁴ Anni ma Yicu 'dingini ngwari, "Dümdī ndee dä'tüdi didi yi'rany. Bärī, diru didi näjī Ngwaalinga a nunnu a de Gijī gidi Ngwaalu näjini."

⁵ Yicu gwati änni Marjang na Märiyäm na gwenggen gwegen gwani Liyajir.

⁶ A be anni mung 'dingini ndi ari Liyajir nggwo gwümä, ngwujalu 'di ngwape yomon rom (2) ngwube ele.

⁷ Ngwube 'di'rī ngwuci ngwo'ra gwüngün, "'Di'rär aar o're Yäwüdiyä."

⁸ A be ngwoo'ra gwüngün ci, "Gwani Doorta, yomonau giyee ya'tina olanu, ngwüjī ngwaru ngwadi ang aca yo'rr

ye nga be ari ang o're ngenone mana?"

⁹ Ngwuje be gwä'räcänü ngwuje ci, "Gaji gätüdi 'di na rom (12) gilingen le'te po? Gwanni gwati ele lingen le ngwati 'ti übidälü ndi ari gwati ombajidalu ndi ari gwati lingen lidi dädla o'rracalu.

¹⁰ Yiru gu ndi ari gwati obalu gwanni gwati ele dilu de ndi ari gwa'ti äti buri."

¹¹ Anni mung gu ari ngwuja'ri ngwee, ngwo're ngwuje ci, "Dimaad dege dani Liyajir dima ndri. Dadi nyi ele nyi 'ritiya."

¹² A ngwoo'ra ngwüngün ci nu, "Gwani Doorta, manari gwundru, gwa 'di'rälü gwu'ru nono."

¹³ Yicu gwondijaja giyi'rany yidi Liyajir a be ngwoo'ra ji ndi ari gwondijaja ndi ari gwundru a'tur.

¹⁴ A je Yicu ondacalu kibeny ngwuje ci, "Liyajir gwuma ayi.

¹⁵ Äny gwujayanu gwani nga nga ndi ari äny gwa'ti ju ngenone nunnu ngaa änni. A be 'di'rär aar elaci ngenone."

¹⁶ A be Tumaj gwanni gwati aar ci Dänggöl ngwuci ngwo'ra ngwudi Yicu, "Di'rär aar le ele aar le ayi gwüpäng."

Äny gwuru 'di'ri na midi

¹⁷ Anni ma Yicu obani kündär gani Bidaniya, ngwumbuji ndi ari Liyajir gwuma aar gatu gwäti

yomon kwo'rongo gidimomanu.

¹⁸ Kündär gani Bidaniya gola bränü rom Üräjälim.

¹⁹ A ngwüji ngwonyadu ilada ndi ombaji Marjanga je Märiyäm gwe aar je or'temaji anaku ma gu gwenggen gwegen dudi.

²⁰ Anni ma Marja 'dingini ndi ari Yicu nggwo gwindi, ngwü'tü ngwugwomanu, a be Märiyäm jalu 'dunu.

²¹ A Marja ci Yicung, "Gwani Deleny, adinari nga ji ngene, gwänggäri gwa'ti gwadi dudi."

²² A be äny gwämnä ndi ari Ngwaalu ngwati ang 'dengenaci ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwata je bupi.

²³ A Yicu ci, "Gwanggalu gwa 'di'rälü gwumidu."

²⁴ A Marja ari, "Äny gwülingidi ndi ari gwa ji gwa 'di'rä komon gidi 'di'ri giyi'ranyanu gidi mi'rä."

²⁵ A Yicu ci, "Äny gwuru gwanni gwuru 'di'ri, gwanni gwadi änni 'dünggüny mung ayi gwa midi.

²⁶ Gwanni nggwo gwumidu mung änni 'dünggüny gwa'ta be gwa ayi mana a'tur, nga gwämnä ngwuja'ri ngwee?"

²⁷ Ngwuci, "Yäy gwani Deleny, äny gwämnä ngwuja'ri ngwee ndi ari nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru Giji gidi Ngwaalu ganni gadi ila gididlä."

A Yicu ari

²⁸ Anni ma Marja ari no, ngwü'di'ri ngwele

ngwurnidada gwenggen gwani Märiyäm gay ge'te ngwuci, "Doorta ndo ngene diminängä."

²⁹ Anni ma gu Märiyäm 'dingini no, ngwüdi'ri ngwele ndi Yicu.

³⁰ Yicu gaji nggoo gwa'ti gu na obana ngwu'dunanu gwuju na ngwaalu ngwanni ngwumbuja gu Marja.

³¹ Anni ma ngwüji engga ndi ari Märiyäm gwuma 'tü püd, aar ji ndi ge'taji gwadi ele gidimomo didi gwenggen ndi ari ngenone, aar gwujani.

³² Anni ma Märiyäm obani ngenone ngwaalu ngwanni ngwuju gu Yicu, ngwengga ngwadacalu yirku ye ngwuci, "Gwani Deleny, adinari nga ji ngene, gwänggäri gwa'ti gwadi dudi!"

³³ Anni ma Yicu enggada nginding gwaru, na Ngwüyäwüd ngwanni ngwändädi ndi ombaji aar ari 'to, a ligi'räm ape Yicung giligor gwulleny.

³⁴ Ngwuje otacalu ngwuje ci, "Gwuma aang gatu ne gwe?"

Aar ci, "Gwani Deleny, ila ang engga ngwaalinga."

³⁵ A Yicu ari.

³⁶ A Ngwüyäwüd ondaji aar ari, "Ombajar kuni anaku ämning gu!"

³⁷ A be ngwoko ari, "Ngingde gwu'riya guru nono girimü ngwäy, gwa'ti gwadi ümnicä Liyajiring ndi aye?"

'Di'riyi Liyajirng giyi'ranyan ngwonyadu ngwanni gwumidu ngwändädi ndi ombaji

³⁸ O're a ligi'räm ape Yicung giligor gwulleny, ngwele gidimomalü, ngwumbuji dimomo dimillidinä di'rämün de kiy.

³⁹ Ngwuje ci, "Äbrär di'rämünä."

A be gwenggen gwudi gur nggoo gayu gwani Marja ci, "Gwani Deleny, ngingde gwuma äti gwene yomon kwo'rongo gidimomanu gwa be 'digi'ri."

⁴⁰ A Yicu ci, "Äny gwa'ti ang ca ndi ari manari nga gwämnä, nga gwengga yima yidi Ngwaalo?"

⁴¹ Aar äbräji di'rämünälü, a Yicu 'di'riyi ngwäy ngwombajidi kerala ngwari, "Papa nggwa ang ci yäy 'tu ndi ari nga gwu'dengenaciny.

⁴² Äny gwülingidi gu ndi ari yomon 'dar nga gwatiny 'dengenaci. A be äny gwotacangalu gwani ngwüji ngwee ngwüdünädälä ngene nunnu aar ämni ndi ari nga gwükäjiny."

⁴³ Anni mung gu ari no, ngwube urindi gwulleny ngwari, "Liyajir, 'tüdä!"

⁴⁴ A gur nggoo gayu 'tüdä ganni gigezana ngwuyalu ngwugekani yoralu gipänä dired nono diru lari ngwüpäni direda ngwäyanü. A Yicu ci ngwüjü, "Gwä'dädärälü ngaa gatalu ngwele."

Aar iniji ndi 'rinye Yicung

⁴⁵ No a Ngwüyäwüd

Märiyäming anni ma aar engga yi'ral yanni yima je Yicu ärrī, aar änni ndi Yicu.

⁴⁶ A be ngwoko ele aar ondaci Ngwübärrīji yi'ral ye yanni yärrī je Yicu.

⁴⁷ A be ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra na Ngwübärrīji o'radalu ngwämrä aar otajidalu.

Aar ari, “Yiru ange yanni yima aar je ärrī? Gur nggee nggo gapu yi'remna yidi yima yonyadu.

⁴⁸ Manari aar gu ombaci no, ga gu ngwüjü ngwonyadu ämnädä a ngwüji ngwila ngwudi Rumang ngwunje apada gobo gege na ngwüji ken gege.”

⁴⁹ A gur ge'te 'denggegenanu gani Giyaba giru dir'dal dannu diru gi'ra didläyü ndoo ngwondaji ngwari, “Ngaa la'ti lingidi yi'ral yorto ye ngwaalinga!

⁵⁰ Ngaa la'ti lingidi ndi ari yijayana 'danggalu ndi diji ayi de'te pu ngwü'ridä ngwüjälü ndi ari a ngwüji ayi 'dar ken.”

⁵¹ Nginde gwa'ti ondaja ngwuja'ri ngwe giligor lüngün, anni rung dir'dal dannu gi'ra didläyü ndoo, gwondaja yijirä ndi ari Yicu gwadi ayi gwani ü'ridä Ngwüyävüdälü ken.

⁵² Ngwayi 'to gwani ü'ridä ngwüjälü ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju ngwubadalu giyen yi'ter ngwuje gwä'räjidi ki'du ge'te pu aar ru ngwe'te pu.

⁵³ No, 'tu'tu kaji nggoo aar iniiji nunnu aar 'rinye.

⁵⁴ No, ati 'ti ba be Yicu eellalu no nunnu a Ngwüyävüd engga, ngwü'di'ri ngwele kündär gani Abrayim giju gito gito ngwaalu ngwuru yilu'ri aar gu ji ngenone ngwoo'ra ngwe ngwüngün.

⁵⁵ Anni ma gaji ji gito gidi dimürä didi Yi'rinyinä yidi Dambdani yidi Ngwüyävüd, a ngwüji ngwonyadu 'di'ri'tä ngwaalu ngwegen aar ilada ndi gä'rini Ürajälim gomonga'tina indi gidi Yi'rinyinä.

⁵⁶ Aar ji ndi minä Yicung aar o'rajidalu ngwämrä kobo aar gwe otajidala aar ari, “Ngaa laraa? Gwä'tüdi gwadi ilada giyi'rinyinä gwene a'ture?”

⁵⁷ A be ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra na Ngwübärrīji ondaci ngwüjü ndi ari manari diji dere dima lenge Yicu gwe ngwaalinga, aar ila aar je ondaci aar määtä aar gwe ji guy ge.

12

Aar bruti Yicunga yelenya Bidaniya

(Mätä 26.6–13; Murkuj 14.3–9)

¹ Anni ma yomon diwayinalu nyärläl (6) yidi Yi'rinyinä yidi Dambdani, a Yicu ila ngwaalu ngwani Bidaniya, ngwati gu Liyajir ji gwanni gwü'di'riyüng giyi'ranyanu.

² Ngenone aar gi'tijji Yicung enying gwudi yirnü. A

je Marja ji ndi äpiji yiiru a be Liyajiringa ji ndi ndraci dimbürälü ngwurel ngwe Yicunga le.

³ A Märiyäm apa yila yiru gi're'reny yü'rü gijajanu yonyadu ngwiliny yicaar je närdin ngwuje bäläji Yicung yora nono ngwuje be bruti nono ngwä'rü ngwe ngwüngün. A yila ape ngwu'dunanu 'tur.

⁴ A be doo'ra düngün dani Yäwüdä Äjigäriyüti gwanni gwuma aji nggwe gwurlanu ari,

⁵ "Ange gwuru aa'ti be yila giyee 'dar illinä, aar ape ngwilinya aar ngwe gataji ngwuwaya düwä? Yonyadu gu'ru gidi yiiru didläyü."*

⁶ Nginde gwa'ti gu aru no nunnu gwati ngwuwayi inä, nggu be ari no ndi ari gwuru du'ram. Gwuru gwämätiyäär dürädä didi ngwü'riny ating je be obeda ngwoko giligo'ro lüngün.

⁷ A be Yicu ari, "Gäbücär, nginde gwügi'tinä yilalu giyee nunnu aar nje bäläji nono gomon gidi gatidi gwüny.

⁸ Ngwuwayi ngwa le ji yomon 'dar, a be a la'ti la ji yomon 'dar."

⁹ Gaji nggoo Ngwüyäwüd ngwonyadu lengeda Yicu ngwe ngwaalinga aar ila. Aar 'ti indä 'dogo gwani ngindeng, aar be ila 'to ndi ombaji Liyajiring gwanni

gwuma aar 'di'riyälü giyi'ranyanu.

¹⁰ No, a ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra gege'te yi'ral nunnu aar 'rinye Liyajiring 'to,

¹¹ ndi ari yi'ral ye giyee yüngün yima gäbici Ngwüyäwüd ngwonyadu aar gwuji Yicu aar gwe ämni.

A Yicu äni Üräjälim (Mätä 21.1-11; Murkuj 11.1-11; Luka 19.28-40)

¹² Bigänü nggwo, a ngwüji ngwoo ngwonyadu ngwanni ngwändädi giyi'rinyinä 'dingini ndi ari Yicu nggwo kay gwadi ilada Üräjälim.

¹³ Aar määtä aar allijaji yi'rinala yidi ngwi'di, aar elngala aar ari,

"Gwortana!
Gwonjacaar gwanni gwändi ngwüriiny ngwe ngwudi Deleny!

Gwonjacaar gwanni gwuru Deleny didi Yijiräyil!"

¹⁴ A Yicu mbuji gindü'ri ganni gooko, ngwape nggu allala, anaku üllinäär gu ndi ari,

¹⁵ "Aa'ti yedeny ya ang eny gwani gera gidi Jäyün. Lüngidi ndi ari Deleny dunga ndo dändi dändi kindü'rälä ganni gooko."

¹⁶ Gwerre gwerre aa'ti ngwoo'ra ngwüngün lingidi ngwuja'ri ngwee 'dar yorto ye ngwaalinga a be anni ma aji a Yicu näjini, aar gu be

* 12:5 12.5 Gu'ru gidi yiiru didläyü, giru dinar küü'ri tudini tä'ril 12:13 12.13 Mäjimür 118.25-26 12:15 12.15 Jäkäriyä 9.9

lenge ndi ari ngwuja'ri ngwee 'dar ngwüllinä ngwani nginde na ndi ari yi'ral giyee yärrijäär je 'dar yani nginde.

17 Ngwüji ngwanni ngwujaar le gaji ganni gim-ing ge urnidi Liyajiring gidimomanu ngwü'di'riyälü giyi'ranyanu gwumidu, aar ni ji ndi bädiyi ngwuja'ralu.

18 Anni ma gu ngwüji ngwonyadu 'dingini ndi ari Yicu gwärrü yiima giyoo, aar ila ndi aar ombaji.

19 No, a be Ngwübärriji ondajidi aar ari, "Ombajar ngwarang ngwärrär je, änggädär 'di ndi ari gwuma ngwüji gwujanalu pipi'ri'ti!"

20 Ngwanni ngwändädi ndi äpiji Ngwaalinga yobo giyi'rinyinä, ngwüji ngwuju gwanu ngwuru Garany.

21 Ngindenga aar ila ndi Bilipüj gwudi gündär gani Bid Jäyidä ngwaalu gwani Jälil aar otacalu aar ci, "Gwani mengga, änyängä liminä ndi engga Yicung."

22 A Bilipüj ele ndi ondaca Andrawujing. A ngindenga 'dün aar ele aar ondaca Yicung.

23 A je Yicu gwä'rajänü ngwari, "Gaji gima ja gito ganni gadi ge Giji gidi Diji dümnä näjini.

24 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, manari gon läy gima 'ti gätinä gidiyäng ngwayi, gati gu jalu gwur'tal ngwuru läy le'te pu. Ma be ari gima gätini gidiyäng mung ayi, ga 'tüdä ga 'ri'ri ngwäy ngwonyadu.

25 Gwanni gwati ämni ligo'ro lüngün ling dudiyi na gwanni gwuma dudiyi ligo'ro lüngün gididlä ndee, ling ge'talu lani midi gwudi gwur'taling.

26 Gwanni gwatiny äpiji yiru, aar nyi gwuji. A ngwaalu ngwunyi gu ji, gwanni gwuru dinäd düny gwa gu ji 'to. Gwanni gwatiny äpiji yiiru, gwa Papa gwüny näji."

A Yicu ondaji gwani yi'rany yüngün

27 A Yicu o're ngwari, "Gweneno ligor gilo limi'ridinyänü, a be nggwadi araa? Gwani Papa gilängidiyiny kaji nggee? Bäri, a be yiru 'tu giyee yanni yändädi nyi gu kaji nggee.

28 Gwani Papa, näjinä ngwüri nyi ngwunga!"

A be dulu üllä kerala daru nu, "Ngwuminje näji a ngwunje näji mana."

29 Ngwüji ngwonyadu ngwuju ngenone aar 'dingini aar ari, gere giru gim'i'rinä. A ngwoko ari gi'rr giru gwondaca.

30 A Yicu ari, "Yal giyee yärräjäär je ngang je ya'ti ani äny.

31 Gaji giru be nggee gidi obalu ngwüji ngwudi didlä ndee! Gweneno deleny didi didlä ndee dadi aar be 'tüyi poor!

32 A be äny, manari äny gwuma äpinälü gidiyängälü nyi ällinä, linje oktani 'dar 'dünggüny."

33 Yicu gwaru gu ngwuja'ri ngwee no nunnu ngwinggidi yi'rany yiru 'taa yanni yading je ayi.

34 A ngwüji ondaji aar ari, "Yobo yidi Ngwaalu yaru nu, gwanni Gwubrutar yelenya gwadi jadalal gwur'tal no awa nga be ari, 'Giji gidi Dijji dümnä ga ällinäla'?' Yäru gwuru gwani 'Giji gidi Dijji dümnä'?"

35 A je be Yicu ci, "Ngaaladi jalu buringa le gaji ga'ti olanu, eellaar gu be ara je o'rracalu, ndi aji a dirim ila ara je üminici ngwaalinganu. Dijji danni dati ele gidirimänü, dati 'ti lingidi ndi ari ndo dindi ne.

36 Ämnär be giburi anni janga buringa le, nunnu nga ru yiji yidi buri." Anni ma je gu Yicu ondaci ngwuja'ri ngwee no, ngwü'di'ri ngwuje ändädälü ngwele.

Ami'rati ämning Ngwaalu

37 Yicu gwapu yi'remna yidi yiima giyee 'dar ngwäyanü ngwüji, aa'ti be ngwüji minä ndi ämni 'dünggüngün.

38 Nunnu a ngwuja'ri äti ngwäyanü gwanni gwaru ngwe dijir didi Ngwaalu dani Ajaya ndi ari,

"Gwani Deleny, yäru gwuru gwanni gwuma ämni ngwuja'ri ngwäri na yärüngä lanni lima je yiima yidi guy gidi Ngwaalu enggaci?"

39 Yiru giyee yanni yigäbicä je aar 'ti be ämnä Ngwaalu anaku aru gu 'to dijir dani Ajaya ngwuja'ri ngwe ngwu'ter ndi ari,

40 "Liming je rimiyi ngwäyngwegen

nunnu ma aar ombajidalal aar 'ti änggädi na liming je 'rinnye yigor yegen

nunnu ma aar je ondaci, aa'ti la lenge.

Manari lima 'dingini, la jo'renyana la kwodalal ling je u'riyi nono."

41 Ajaya gwondaju yijir ye ndi ari gwänggädi näjing gwudi Yicu nggwe ondajalu.

42 Yäy a gwe ngwelenyngwudi Ngwüyawüd ngwonyadu ämni. A je be yedeny Ngwübärriji ndi ari aar 'täci ämningälü Ngwaalu gwegen nunnu la aar je linynyi ngwämrä.

43 Ndi ari ngindenga lati ämni a je ngwüji näji ndi ari aar ämni näjing Ngwaalu.

Buri gwudi ämni Ngwaalu

44 A Yicu ondaji dula ngwari, "Ma dijji ämni 'dünggüny, da'ti ämnä 'dünggüny jücü. Dämnä 'to 'dünggüngün gwanni gwükäjiny.

45 Ma aar nyi engga, gwuma engga ngindeng gwanni gwükäjiny.

46 Äny gwuru buri gwindi gididlä, nunnu aa'ti dijji danni dadi ämni 'dünggüny da ji gidirimänü."

⁴⁷ Ngwari, "A be gwanni gwadi 'dingini ngwuja'ri ngwüny, aar je 'ti be 'dengenaca, ngwä'tüdi gwadi nyi otacalu. Äny gwa'ti indädi ndi otaci ngwüjälü ngwudi didlä, nggwändädi ndi nje gilängidiyi.

⁴⁸ Otacalu gwa ji gidiji danni dadiny 'donya ngwu'donya ngwuja'ri ngwüny. Ngwuja'ri ngwe ngwe'te ngwe'te gwanni ngwondaji nje, ngwuru gwanni ngwa ji ngwotaci ngwüjälü komon nggä'di gidi mi'ra.

⁴⁹ Äny gwa'ti ondaja ngwuja'ri ngwere ligor le lüny. Äny gwondaja ngwuja'ri gwanni ngwucaar nyi ngwe Papa gwanni gwükajiny na awa nje ärrä.

⁵⁰ Äny gwülingidi ndi ari ngwuja'ri ngwüngün gwanni ngwaru ngwe, ngwäti miding gwudi gwur'taling. Yäy gu no, yere 'dar yanni yati nje ondaji, yiru gi'ra ge'te ge'te yanni yicaar nyi ye Papa."

13

A Yicu uyi ngwo'ra ngwüngün yora nono

¹ Gomon giru kaji nggoo gwerre gwerre ndi gomon gidi Yi'rinyinä yidi Dambdani i'di, Yicu gwülingidi ndi ari gaji güngün gima medadi gididlä ndee gwadi be o're ndi Papa gwüngün. Anaku ämning gu ngwüjü ngwüngün gwanni ngwuju

gididlä, ngwuje enggaci ämning gwüngün gwanni gwänni je gwe gwumedadu.

² Anni ma aar je gi'tijälü ladi eny digera dalu, a dijego'rr dima gu be äni giligoranu lidi Yäwüdä Äjigäriyüti gwuru gjji gidi Jamaan nunnu ngwugwurlanu Yicu ngwe.

³ Yicu gwülingidi ndi ari gwätädi Papa yelenya 'dar yidi yi'ralalu pipi'ri'ti na ndi ari nginde gwüdi Ngwaalu na gwadi o're Ngwaalu.

⁴ No, ngwü'di'rälü kinyalu ngwügwä'dä diredalu dülläning ngwugekanalu dired de diru lari gidiriny.

⁵ Ngwube ape yaw ngwuje bäläji konganu ngwuyi ngwo'ra ngwüngün yora nono ngwuje be bruti nono dired de diru lari danni digekaning dalu gidirinyanu.

⁶ Anni mung ila ndi Jamaan gwani Butruj, a Butruj ci, "Gwani Deleny, ii a gwadi nyi uyi yora nono yüny?"

⁷ A Yicu ci, "Nga gwa'ti lingidi yi'ral yorto ye ngwaalinga giyee yärrä nje gwenene, yaji ya je be lenge gweere."

⁸ A Butruj ci, "Bäri nga gwa'ti gwuny uyi yora nono a'tur."

A Yicu ci, "Manari nggwuma ang 'ti uyu yora nono, nga gwa'ti gwäti gu'ru gere 'dünggüny."

⁹ A be Jamaan gwani Butruj ci, "Gwani Deleny, nyi 'ti uyu yora nono 'dogo, uyi ngwuy nono na gi'ra ganu 'to."

10 A Yicu ci, "Gwanni gwunu nono gwati 'ti ba be minü uning nono gwati uni yora nono 'dogo. Ngwangina ngwüngün 'dar ngwujaw nono. A ngaa lijaw nono a be ngaa la'ti gu jaw nono ku."

11 Ndi ari gwülingidi ndi ari yärü gwuru gwanni gwadi gwurlanu. No ngwube ari, "Nga la'ti jaw nono ku."

12 Anni mung medaji uying ngwo'ra ngwüngün yora nono, ngwü'di'ri ngwülläni direda düngün ngwo're ngwaalu ngwüngün ngwujalu. Ngwuje be otacalu, "Nga lilingidi yi'ral ye yorto ye ngwaalinga giyee yima je ärrije?"

13 Ngwuje ci, "Nga latiny ci, 'Doorta' nyii ci, 'Deleny', a yäti ngwäyänü, ndi ari äny gwuru gu.

14 A be gwenene, äny gwanni gwuru Deleny dalu nyi ru Doorta dalu, äny gwuya je yora nono, nga nga 'to oyajidar yora nono yalu.

15 Äny gwuma je enggaci gay nunnu ngaa je gu ape 'to anaku äpjä je gu.

16 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, dinäd da'ti pana yelena gidoorta düngün na gwanni gwükäjäär gwa'ti pana yelena nginde gwanni gwükäjü.

17 Ngaa lima lenge ngwuja'ri ngwee manari yima je ärrü, la je be onjaci."

18 "Äny gwa'ti ondijaja 'danggalu 'dar anaku raa gu.

A be äny gwondijaja ngwüji ngwanni ngwülingidi nje ngwäbrü nje. A be yiru giyee ndi ari a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu kitabanu äti ngwäyänü gwanni ngwarunu, 'Gwanni gwemadiiny gwe kiny güny gwuminy gwe gwurlanu.'"

19 Ngwuje ci, "Nggwondaca je gwenene giyona ya'ti ju nunnu ma ji ma aar ji, ngaa änni ndi ari äny gwuru.

20 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, gwere gwanni gwa änni dijü danni dükäjiny, nginde gwämniny. Na gwere gwanni gwuny änni, gwämnä ngindeng gwanni gwükäjiny."

A Yäwüdä gwurlanu Yicu gwe

(Mätä 26.20-25; Murkuj 14.17-21; Luka 22.21-23)

21 Anni ma Yicu ondaji ngwuja'ri ngwee, a ligi'rim mi'ränü giligoranu lüngün gwondaji ngwari, "Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari gwe'te 'danggalanu gwadi nyi gwe gwurlanu."

22 A ngwoo'ra ngwüngün pinidi ngwäy ngwe nono a je gwe ngwaalu elalu ndi ari yärü gwuru 'denggenanu gwarung gwe.

23 A doo'ra de'te danni dati Yicu änni, ndraccalu direl de gito gito,

24 a Jamaan gwani Butruj ci milang ngwuci, "Otacalu ndi ari yärü gwuru ngwanni ngwarung gwe."

25 A doo'ra ndra Yicung nono ngwotacalu ngwuci "Gwani Deleny, yärü gwuru?"

26 A Yicu gwä'räcänü ngwuci, "Nginge gwuru gwanni gwadi nyi ätäda yona giyee minje duwaji." Yäy gu no ngwuduwaji yona ngwuje ätäda Yäwüdäng gwani Äjigäriyüti giji gidi Jamaan.

27 Anni ma Yäwüda eny yona giyo no, a gu dijego'rr änanü. A Yicu ci, "Yanni yada je ärrä, ärrä je puprang."

28 Aa'ti diji dere ndi eny lingidi ndi ari ange gwuru gwucaja gu Yicu ngwuja'ri ngwee.

29 Aar be ge'taji ndi ari, anni ati Yäwüda ru gwati määtä ngwü'rinyä, a be loko ge'taji ndi ari gwuca Yicu ngwilla ngwony aar ngwe ape yirinyinä ya nunnu ngwape gwoko ngwätäda nguwaya.

30 Anni ma Yäwüda ape yona, ngwü'tü püd. Kaji nggoo ngwaalu ngwuma gu ümnänü.

Ngwuja'ri ngwanni ngwuyang

31 Anni ma Yäwüda 'tü, a Yicu ari, "Gwenene Giji gidi Diji dümnä gadi be näjini a Ngwaalu näjini nginge gwe.

32 Ma Ngwaalu näjini nginge gwe, Ngwaalu ngwa näji Gijü 'dunggüngün a ging näji puprang."

33 A je Yicu ci nu, "Lani yiji yüny, a ladi jalu 'dogo yomon cong, ngaa liny

müni, na anaku ondaciny gu Ngwüyäwüd gwerre, nggwa je gu ondaci 'to ndi ari, ngwaalu ngwanni gwadi nyi gu ele, ngaa la'ti la gu burni ndi ila."

34 Ngwuje ci, "Nggwa je ätäda ngwuja'ri ngwuru ngwuyang ndi ari ämnäjidär. Anaku ma je gu änni, no ämnäjidär gu be 'to.

35 Ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwüji 'dar ngwa be lenge ndi ari ngaa liru ngwikirijün ngwüny, ma aang ämnäjidi."

Yicu gwondaja yijira ndi ari gwa Butruj nyirini

(Mätä 26.31-35; Murkuj 14.27-31; Luka 22.31-34)

36 A Butruj gwani Jamaan otacalu ngwuci, "Nga gwadi ene gwani Deleny?"

A Yicu ci, "Ngwaalu ngwanni gwadi nyi gu ele, nga gwa'ti gwa burni ndi nyi gwuwa gwenene. A be gaji nggo a gwa ji a gwuny gwuwa."

37 O're a Butruj otacalu, "Ange gwuru gwani Deleny nyi 'ti be burna ndi ang gwujani gwenene? Äny gwa dudiyi ligo'ro lüny gwani nga."

38 A be Yicu ci, "Didanu nga gwa dudiyi ligo'ro lunga gwani änye? 'Didanu nggwa ang ci, gwerre gwerre ndi gokto urri, nga gwuny nyi'rini yomonanu tä'rill!"

14

Äny gwuru gay nyi ru 'didanu na midi

1 Ngwuje ci, “Aa'ti yigor ya je mi'ränü, gätädär ngwäyänü Ng-waalu, gätädär ngwäyänü 'dünggüny 'to.

2 Ngwu'dun ndi Papa gwüny, ngwätī yimbang yonyadu. Adinari aar gu 'ti rüdi, nggwada je gu ci. Äny gwadi ele ngenone nda je gi'tijä ngwaalinga mama.

3 Na manari nggwuma ele ma je gi'tijä ngwaalinga mama, nggwa be o'ra nggwa je apani ar ji, nunnu ng-waalu ngwanni gwadi nyi gu ji, ngaa gu ji 'to.

4 Ngaa lilingidi gay gidi ng-waalu ngwanni gwadi nyi gu ele.”

5 A Tumaj ci, “Gwani De-leney, nyii la'ti lingidi ndi ari ngaa gwadi ene, awa nyii be lenge gay?”

6 A be Yicu ci, “Äny gwuru gwanni gwuru gay nyi ru 'didanu na midi. Gwere gwa'ti gwanni gwa ila ndi Papa gwüny 'dogo äny gwe.

7 Manari ngaa lilingidiny 'didanu, ngaa la lenge Pa-pang 'to. Gomon gidi gwe-neng, gwuma aang lenge gwuma aang engga.”

8 A Bilipüj ci, “Gwani De-leney, enggaci nje Papangalu kirtün yiru yanni yimäni nje.”

9 A be Yicu ci, “Bilipüj, a liju yomon giyee 'dar yolanu nyi 'tina be lingide? Gwere gwanni gwuminy engga, gwuma engga Papang. Awa nga be ari, 'Enggaci nje Papang'?

10 Nga gwa'ti ämnä ndi ari äny nggwo ndi Papa na Papa nggwo 'dünggünye? Ng-wuja'ri ngwata je ondaci, ngwä'tüdi ngwuja'ri ngwudi ligor lüny. A be Papa ru gwanni nggwo 'dünggüny gwanni gwapu yiiru giyee.

11 Ämnäciny miny ari äny nggwo ndi Papa na Papa ng-gwo 'dünggüny. Na ämnär 'dogo gwani inggidi gwudi yiima yanni yärrinä.

12 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari gwere gwanni gwätī ämning 'dünggüny, gwa ärrī yi'ral yanni yärrī nje. Ying je ärrī yipana giyi'ral giyee ndi ari äny gwadi ele ndi Papa.

13 A yere 'dar yanni yada je minī ngwüriny ngwe ngwüny yinje ärrī, nunnu a Giji näji Papang.

14 Manari ngaa lima utalu yi'ral ye yere ngwüriny ngwe ngwüny, yinje ärrī.”

Yicu gwondaja Giligi'rim lanni Liju'ru

15 A je Yicu ci, “Man-ari ngaa lämniny, ngaa la 'dengenaci ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwuca je ngwe.

16 Na äny gwa otaci Pa-pangalu ara je ätäda dedere di'ter ngaa le ji giyomonalu pipi'ri'ti.

17 Ligī'rim lanni liru 'didanu lanni lä'tüdi ladi ngwüji ngwudi didlä ämni. Ndi ari la'ti aar änggädi aar 'ti lingidi. Ngaa be lenge, ndi ari lata le ji na ladi ji 'danggalu.

18 Nggwa 'ti gwa je gatanalu yimi'runu, äny gwa je o'raca.

19 Gito gwuru a ngwüji ngwudi didlä ngwa 'ti ba be ngwuny engga a be ngaa liny engga. Ndi ari äny gwumidu na ngaa la midi 'to.

20 Gomon nggone, ngaa la be lenge ndi ari äny ngwwo ndi Papa gwüny, ngaa ji 'dünggüny nyi ji 'danggalu.

21 Gwere gwanni gwäti ngwuja'ri ngwüny ngwuje 'dengenaci, nginde gwuru gwanni gwämniny. Gwanni gwatiny änni gwa Papa gwüny änni a gwuny änni 'to a gwuny enggaci änying."

22 A be Yäwüdä gwu'ter (Äjigäriyüti gwä'tüdi) ci, "A be ange gwuru gwani Deleny nje be enggaci ngang nga 'ti be enggaci ngwüju ngwudi didlä?"

23 A je Yicu gwä'räcänü ngwari, "Gwere gwanni gwa ari gwuny änni, gwa 'dengenaci ngwuja'ri ngwüny. Gwa Papa gwüny änni a äny na Papa nyii ila gwunyii le ge'te ngwu'duna ngwäri 'dünggün gwunyii le ji.

24 Gwanni gwatiny 'ti ännä, gwa'ti gwa 'dengenaci ngwuja'ri ngwüny. Ngwuja'ri ngwee ngwu'dingina je ngwüny ngwä'tüdi ngwudi ligor lüny. Ngwudi Papa ngwuru gwanni gwükäjäny."

25 Ngwuje ci, "Äny gwondaca je ngwuja'ri ngwe 'dar anni jarna ngene gidlä.

26 A be dedere dani Lig'irim lidi Ngwaalu lanni Liju'ru lanni ladi ara je Papa ükacä ngwüriiny ngwe ngwüny, liru lanni lada je enggaci yi'ral 'dar ara je diwayiniyi yi'ralalu 'dar yanni yica je ye."

Adatalu gwudi Yicu

27 A Yicu ari, "Nggwa je gätijäniji adatingalu gwüny. Adatalu gwüny gwa je gätijäniji. Gwa'ta je ätädi nono ati gu ngwüji ngwudi didlä ätädä. Aa'ti ngaa la gäbici yigor yalu ya je mi'ränü aa'ti yedeny ya je eny.

28 Ngaa li'dingininy nyi ari, 'Nggwada je gatani nyi ele a je be o'raca.' Adinari ngaa lämniny, ngaa ladi jayanu ndi ari äny nggwadi ele ndi Papa, ndi ari Papa gwupana 'dünggüny.

29 Äny gwuma je be ondaci ngwuja'ri ngwe gwerre gwerre ngwa'tina ju. Ndi ari ma ji ma aar gu ru, ngaa la änni.

30 Äny gwa'ta be rüdi gwada je ondaci gwonyadu, ndi ari deleny didi didlä ndee ndo dändi. Da'ti äti yi-ima yere ndi aar nyi määtä.

31 A be nunnu a ngwüji ngwudi didlä lenge ndi ari äny gwämnä Papang na ndi ari yäri nje gu gi'ra yanni yicaar nyi ye Papa. Ilar be ar ele."

15

Dügiri danni diru 'didanu

1 “Äny gwuru dügiri danni diru 'didanu, a Papa gwüny ru diji didi daarti.

2 Gwati ü'ri'tä yi'rinalu mbüny 'dünggüny yanni yati 'ti 'ri'ru, a be yanni yati 'ri'ri, yating je branu nunnu aar 'ri'rani.

3 Nga nga lima je ju'riyi nono ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwuma je ngwe ci.

4 Mätinärälü 'dünggüny äny gwa mätinälü 'danggalu. Gi'rina gere ga'ti gati 'ri'ri gwu'ren, mung 'ti mätinälü gidügiri, no ngaa, la'ti la 'ri'ri manari ngaa lima 'ti mätinälü dünggüny.

5 Äny gwuru dügiri ngaa liru yi'rina yidi dügiri, manari diji dima mätinälü 'dünggüny na minyi mätinälü 'dünggüngün, nginde da 'ri'ri yuula yonyadu. Manari ngaa lima 'ti mätinälü 'dünggüny, ngaa la'ti la burni ndi ärrü yi'ral yere.

6 Manari gwere gwuma 'ti mätinälü dünggüny, gwa ru nono gi'rina ganni gigätinä mbüny ngwundi. Yanni yiru gu no yati aar je utalu aar je gatu giligä aar u'di.

7 Manari ngaa lima mätinälü 'dünggüny, ara je gu ngwuja'ri ngwüny mätinälü, utar yalu yanni ya je mini na ya je ärrüji.

8 Yiru giyee yani näji gwudi Papa gwüny ndi ari, ngaa 'ri'ri yuula yonyadu ngaa inggidi yigo'ro yalu ndi ari ngaa liru ngwikirjin gwüny.”

9 Ngwuje ci, “Anaku ämnär nyi gu Papa gwüny, äny gwämnä je gu 'to. Gwenene mätinär bälü ndi änni gwüny.

10 Manari ngaa lima 'dengenaci ngwuja'ri ngwüny ngwanni ngwuca je ngwe, ngaa la mätinälü ndi änni gwüny nono anaku 'dengenaci nyi gu ngwuja'ri ngwanni ngwucaar nyi ngwe Papa gwüny nyi mätinälü ndi änni gwüngün.

11 Äny gwuma je ondaci ngwuja'ri ngwee ndi ari a jayanu gwüny ji 'danggalu na jayanu mbuti.”

12 Ngwuje ci, “Ngwuja'ri ngwüny ngwuru ngwee ndi ari, ämnäjidär anaku ma je gu änni.

13 Änni gwanni gwu-pana gu'ru gwuru nggwee ndi ari ngwügäbici diju ngwududiyi ligo'ro lüngün gwani ngwumaad ngwüngün.

14 Ngaa liru ngwumaad ngwüny, manari ngaa lima 'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe.

15 Äny gwa'ti ba be gwa je ci ngwinäd ndi ari dinäd dati 'ti lingidi yiiru yidi deleny düngün. A be manni äny gwa je ci ngaa ru ngwumaad ngwüny. Ndi ari ngwuja'ralu 'dar ngwanni ngwengacaar nje Papa gwüny, ngwuma je enggacalu 'dar.

16 Ngaa lä'tüdi lurnidiny, äny gwuru gwurnida je nga je äbrü ndi ari ngaa ele ngaa

'ri'ri yuula yanni ya'ti ya medadi. No Papa gwüny gwa je be ätäda ngwuja'ri ngwanni ngwa je mini ngwüriiny ngwe ngwüny.

17 Ngwuja'ri ngwüny ngwuru ngwee ndi ari, ämnäjidär."

A ngwo'ra ke ngwüjü ngwäy ngwudi didlä

18 A Yicu ari, "Manari ngaa lima ke ngwüjü ngwudi didlä ngwäy, lingidär ndi ari liki nje ngwäy gwerre gwerre.

19 Adinari ngaa ru lidi didlä, ngwüjü ngwudi didlä ngwada je änni. Ngaa lä'tüdi lidi didlä. Äny gwurnida je 'dogo ngwüjänü ngwudi didlä. No, yiru yanni yigäbica ngwüjü ngwudi didlä ara je be ke ngwäy.

20 Diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe, 'Dinääd da'ti pana yelenya gideleny düngün.' Manari liminy übinälü, la je gu übinälü 'to. Manari li'dengenaca ngwuja'ri ngwüny, la je 'dengenaci ngwuja'ri ngwalu 'to.

21 Ngindenga la je gu ärrü ngwuja'ri ngwee no 'dar gwani ngwüriiny ngwüny. Ndi ari ngindenga la'ti lingidi ngindeng gwanni gwükäjäny.

22 Adinari äny gwuma 'ti indü nje ondaci, ya'ti yaadi aar je äti nono yere yanni

yiki. A be gwenene, ngindenga la'ti äti 'tüying yigo'ro ndi ke gwegen.

23 Gwanni gwati nyi ke ngwäy gwati Papa gwüny ke ngwäy 'to.

24 Adinari äny gwuma 'ti ärrü yi'ral yere 'denggenanu yanni ya'ti je diji dere ärrü, laadi gu be ari ndi ari la'ti ki. A be gwenene ngindenga länggädi yiima giyee nje be ke ngwäy a je Papa gwüny ke ngwäy.

25 A be yiru gu no nunnu aar mbuti yanni yaru ye yobo yegen ndi ari, 'Liki nje ngwäy a'tur."

26 Ngwuje be ci, "Ma ji manari dedere dima ila danni dadi nyi ukäjä ndi Papa, Ligi'räm lanni liru 'didanu ladi 'tüdä ndi Papa, liru lanni lada je enggaci ngwuja'ri gwani äny.

27 A nga nga 'to ngaa lingidi ngwuja'ri ngwani äny ndi ari ngaa liru lanni liju nyii le 'tu'tu anaku 'di'riny gwälü yiuru ye yüny."

16

1 A je Yicu ci, "Nggwon-daca je ngwuja'ri ngwe 'dar ndi ari aa'ti ngaa la dudi ngwaalu ngwere.

2 Ngindenga la je linynyi la je 'tüyü poor ki'du gidi ngwämrä a 'did ndi ari gaji ga ji gila ganni gadi ara je ge 'rinye aar be ge'taji ndi ari gilo ndi äpiji Ngwaalinga yiuru.

3 Ngindenga la ärrü yi'ral giyee ndi ari ngindenga la'ti

lingidi Papang gwüny aar nyi 'ti lingidi.

4 Äny gwondaca je ngwuja'ri ngwee nunnu ma ji manari gaji gima ila ganni gadi aar ge ärrini, ngaa lenge ndi ari äny gwuma madini nggwuma je girinya. Äny gwa'ta je ondaca ngwuja'ri ngwee 'tu'tu gwerre ndi ari a liju."

Yiuru yidi Ligirim lanni Liju'ru

5 A je Yicu ci, "A be gwenene äny gwadi o'raci ngindeng gwanni gwükajiny. Gwere gwa'ti gwotacinjalu ndi ari äny gwadi ene.

6 Anni ma je ondaci ngwuja'ri ngwee, runi gwuma je ji giyigoranu gwupa.

7 A be äny gwa je ondaci 'didanu ndi ari yijayana ndi nyi ele manari äny gwuma 'ti indii, dedere da'ti dila, ma be ari äny gwuma ele, da je be ükacä.

8 Ma be ari dima ila, da be enggaci ngwüjü ngwudi didlä yi'ral yegen yanni yiki, na ngwuje enggaci yanni yidünälü na ngwuje enggaci yani obalu.

9 A be yanni yiki, yiru ndi ari ngwüji ngwa'ti ämnä 'dünggüny

10 a be yanni yani dünälü, äny gwadi o'raci Papang ngaa la'ti ba be liny engga.

11 Na yanni yani obalu, ndi ari deleny didi didlä ndee ndo dima aar de obalu."

12 Ngwuje ci, "Äny gwäti ngwuja'ri ngwonyadu

ngwüminä nda je ondaci. A be ngaa ya'ti ya je määtä giyee 'dar.

13 A be manari Ligirim lima ila lanni liru 'didanu, la je be üktini kay gidi ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwuru 'didanu. Ndi ari lä'tüdi ladi ondaji ligo'ro le lüngün, a be ladi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwading je 'dingina. Ara je enggaci ndi ari yiru ange yanni yadi ji gweere.

14 Nginde gwuny näji ndi ari nginde ying je apa yüny yanni yadi nyi ye ari ara je ondaci.

15 'Dar yidi Papa, yüny yiru. Yiru yanni yigäbiciny nyi be ari Ligirim ladi apa ngwuja'ri 'dünggüny ara je be enggaci."

16 Ngwuje ci, "Gito gwuru ngaa la'ta be liny engga, a gito gwuru ngaa la o're liny engga."

Runi gwuma ru jayanu

17 Ngwoo'ra ngwoko ngwüngün utalu aar ari, "Yiru ange yarung ye yani, 'Gito gwuru ngaa la'ta be liny engga a gito gwuru ngaa la o're liny engga,' na 'Nunnu äny gwadi ele ndi Papa gwüny'?"

18 Aar gu ji ndi gwä'ri'täjänü ndi ari, "Yiru ange giyee yondajung je yani, 'A gito gwuru'? Ngwuja'ri ngwee ngwa'ti ar je lingidi."

19 A Yicu lenge giyigoranu yegen ndi ari gwadi aar

otacalu ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwuje be ci, "Nгаа lotajidalu ngwuja'ri ngwee ngwaru nyi ngwe ngwani ange ndi ari, 'Gito gwuru ngaa la'ta be liny engga a gito gwuru ngaa la o're liny engga'?"

²⁰ Nggwa je ondaci 'didanu, ngaa la ari ngaa la runi a be ngwüji ngwudi didlä ngwa jayanu. Ngaa la runi a be runi gwalu gwa gwurli gwa ru jayanu.

²¹ Ma 'tina daw lingiti, dati yajima enyanu ndi ari gaji güngün gima ila. A be ma ji mung lingeta, dati dodani yajima yanni yitänü ngwujayanu ndi ari giji gima lingini gididlä.

²² Yiru gu 'to no 'danggalu, gwenene ngaa la runi a be nggwa je engga mana ngaa la jayanu a gwere gwa'ti gwa je apada jayinganu gwalu.

²³ Gomon nggone, ngaa la'ta be liny otacalu yi'ral ye yere. Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari Papa gwüny gwa je ätäda yi'ral yere 'dar yanni ya je mini ngwüri ny ngwe ngwüny.

²⁴ Ngaa la'tina 'di kaji nggee, utalu yi'ral ye yere ngwüri ny ngwe ngwüny. Utaralu la je ätäda a jayanu gwalu gwa mbuti."

Dami didläyü

²⁵ Ngwuje ci, "Äny gwümi'ricä je ngwuja'ri ngwe giyi'ral giyee. A be gaji ga ji gila nggwa je ondacalu kibeny Papa gwe, nggwa'ti gwa je mi'rici ngwuja'ri.

²⁶ Gomon nggä'di, ngaa la utalu ngwüri ny ngwe ngwüny. Äny gwa'ti aru ndi ari nggwotaci Papangalu gwani nga nga.

²⁷ Bäri Papa nginde giligo'ro lüngün gwata je ämni nunnu ngaa liminy ämni na ngaa lima ämni ndi ari äny gwü'tüdi 'dünggüngün.

²⁸ Äny gwü'tüdi ndi Papa nyi üllä gididlä na nggwadi be gatani didläyü nyi o'raci Papang."

²⁹ A be ngwoo'ra ngwüngün ci, "Nga gwenene gwuma ondajalu kibeny nga gwa'ti nje ba be mi'ricä ngwuja'ri.

³⁰ Gwenene nyängä lima lenge ndi ari nga gwülingidi ngwuja'ralu 'dar, nga gwa'ti minä ndi aar ang diji otacalu. No yiminje gäbici nyängä lima ämni ndi ari nga gwindi Ngwaalu."

³¹ A je be Yicu ci, "Nгаа lima be ämnälü gwodane?"

³² A be gaji nggo gindi, a gima ila gweneno ndi ari ngaa la badalu, diji da ele 'dunu 'dünggüngün. Ngaa liny gatanalu jücü. A be äny gwä'tüdi jücü, änyängä gilo Papa gwe gwüny."

³³ Ngwuje ci, "Äny gwondaca je ngwuja'ri ngwee 'dar nunnu ngaa adatalu 'dünggüny, ndi ari ngaa gididlä, ngaa la mbuji yi'rendenya, a be or'temajar ndi ari äny gwuma dami didläyü!"

17

A Yicu otaci Papangalu gwani näji gwüngün

¹ Anni ma Yicu medaji ngwuja'ri ngwee, ngwü'di'riyi ngwäy ngwombajidi kerala ngwari, "Papa, gaji gima be ila, näjä Gijü gunga nunnu aar ang Giji gunga näji.

² Ndi ari gima ang ätäda yelenya ngwüjälä 'dar, nunnu ngwätäda ngwüjü ngwanni ngwuma je ätäda miding gwudi gwur'taling.

³ A gwenene midi nggwee gwudi gwur'taling, gwuru ndi ari aar aang lenge ndi ari nga gwuru 'dogo Ngwaalu ngwanni ngwuru 'didanu na aar lenge Yicu Kirictung gwanni gwükäjängä.

⁴ Äny gwuma ang näji ngene gidiyängälü, medaji gwe yiuru yanni yätädi nje nje ärrü.

⁵ Näjiny be gwenene ngwäyänü ngwunga gwani Papa, näji gwe gwanni gwäti nda gwele gwerre ndi didlä ji."

A Yicu otaci Papangalu gwani ngwoo'ra ngwüngün

⁶ Ngwuci, "Lanni lätädi nje ngwüjänü ngwudi didlä, lima je enggaci liru lunga gwele nje be ätäda a lima 'dengenaci ngwuja'ri ngwunga.

⁷ Gweneno ngindenga lima lenge ndi ari yi'ral 'dar yanni yätädi nje, yindi 'dunggunga.

⁸ Ndi ari liminje enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwätädi nje ngwuma aar

je änni. Na lima gu lenge 'didanu ndi ari äny gwü'tüdi 'dunggunga, a lima änni ndi ari nga gwuru gwükäjiny.

⁹ Äny gwotacangalu gwani ngindenga, äny gwa'ti ang otacalu ngwüji ngwudi didlä, a be äny gwotacangalu ngwüji ngwanni ngwätädi nje, ndi ari ngwunga ngwuru.

¹⁰ Yere 'dar yüny, yunga yiru, na yere yunga 'dar yüny yiru. A nggwuma näjini ngindenga le.

¹¹ Gito gwuru nggwa'ta be gwa ji gididlä a be ngindenga la ji gididlä, a nggwadi ila 'dunggunga. Gwani Papa gwanni Gwuju'ru, rimiti je yiima ye yidi ngwüriny ngwunga, ngwüriny ngwanni ngwätädi nje nunnu aar ru le'te pu, anaku ru nda gu le'te pu.

¹² Anni jiiny le, lati nje rime nje gu etadi ngwüriny ngwe ngwunga ngwanni ngwätädi nje, gwere gwa'ti gwuma dudi ngwube ru gwe'te pu gwudi yi'rany, ndi ari yanni yüllinä kitabanu aar mbuti.

¹³ A be gwenene äny gwadi ila 'dunggunga, nyi be ondaji ngwuja'ri ngwee äny nggwona ngene gididlä ndi ari a je gu jayanu gwüny onjadala.

¹⁴ Liminje enggaci ngwuja'ri ngwunga lima be ke ngwüjü ngwäy ngwudi didlä, ndi ari ngindenga lä'tüdi lidi didlä anaku aa'ti nyi gu rüdi gwudi didlä.

15 Otacalu gwüny gwa'ti ani nunnu nga je 'tüyi gididlä, a be nunnu nga je gu etadi gidijego'rr.

16 Ngindenga lä'tüdi ngwüji ngwudi didlä, anaku aa'ti nyi gu rüdi gwudi didlä.

17 Ju'riya je 'didanu gwe, ngwuja'ri ngwunga ngwuru ngwanni ngwuru 'didanu.

18 Anaku ükäjiny gu gididlä, liminje ükäji 'to gididlä.

19 Gwani ngindenga, äny gwäbrinä nunnu a ngindenga 'to aar äbrini 'didanu."

A Yicu otaci Papangalu gwani ngwikirijin 'dar

20 Ngwari, "Otacalu gwüny gwa'ti ani ngindenga 'dogo jücü, äny gwtacangalu 'to ngwüji ngwanni ngwadi änni 'dünggüny ngwuja'ri ngwe ngwegen.

21 Ndi ari 'dar, aar ru le'te pu gwani Papa, anaku ja gu 'dünggüny nyi ji 'dunggunga. Ngindenga 'to aar ru le'te pu 'dengge, nunnu a ngwüji ngwudi didlä änni ndi ari nga gwükäjiny.

22 Liminje ätäda näjing gwanni gwätädiny ndi ari aar ru le'te pu anaku ru nda gu le'te pu.

23 Äny nggwo 'denggegen, nga ji 'dünggüny. Gäbicä je aar gekajidi aar ru le'te pu aar gäbicä ngwüjü ngwudi didlä aar lenge ndi ari nga gwükäjiny na ndi ari lämnä je anaku änniny gu."

24 Ngwari, "Gwani Papa, limini nje lanni liminje ätäda nyi le ji ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ji, aar engga näjing gwüny gwanni gwätädiny, ndi ari nga gwämniny 'tu'tu didlä da'tina ju.

25 Gwani Papa gwanni gwüdünälü, ngwüji ngwudi didlä ngwa'ti ang lingidi, a be nggwülingidängä, a gilee lüny lima lenge ndi ari nga gwuru gwükäjiny.

26 Liminje enggaci ngang, na la o're linje enggaci mana, nunnu änni gwanni gwämniny gwe ngwuji 'denggenanu a äny nyi ji 'denggenanu."

18

Aar määtä Yicung
(Mätä 26.47-56; Murkuj 14.43-50; Luka 22.47-53)

1 Anni ma Yicu medaji otacing Ngwaalingalu, aar 'di'ri ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar dambu Gülä gidi Kidroning. Dambal ngenone, daarti diju gu didi ngwüminiti aar gu äni ngwoo'ra ngwe ngwüngün.

2 A be nggwo gwani Yäwüdä gwanni gwuma gwurlanu Yicu gwe, gwülingidi ngwaalinga ngwoo ndi ari Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün lati gu jalu pid pid.

3 No a Yäwüdä ila gi-daartanu ngwuktana gi'du gidi gwu'tulu na ngwangida ngwudi gobo ngwükäjä je ngwur'dal ngwanni ngwuru

ngweleny na Ngwübärriji. Aar ila ligä länü yü'ri ye, ngwamba na yiiri.

⁴ Yilingidi je Yicu 'dar ndi ari yiru ange yanni yadi ji 'dünggüngün. Ngwü'tü ngwuje otacalu, "Yärü gwuru gwanni gwümänängää?"

⁵ Aar ci, "Yicu gwudi Na-jrang."

A je Yicu ci, "Äny gwuru nggwee." A Yäwüda ng-gwo gwuming ge gwurlanu gwuju gwüdünädäär le.

⁶ Anni ma Yicu ari, "Äny gwuru nggwee," ngindenga aar o'rada giluru aar ir'di gidiyängälü.

⁷ Ngwo're ngwuje otacalu mana, "Yärü gwuru gwanni gwümänängää?"

Aar ci, "Yicu gwudi Na-jrang."

⁸ A je Yicu ci, "Äny gwuca je äny gwuru nggwee." Ngwuje ci, "Manari ngaa limininy, gäbücär je gilee aar ele."

⁹ Yi'ral giyee yiju nunnu a ngwuja'ri äti ngwäyanü ngwanni ngwaru ngwe ndi ari, "Lanni lätädi nje, gwuminy 'ti dudiya gwere."

¹⁰ A Jamaan gwani Butruj gwäti galala ngwugwalli ngge mi'ri dinäda didi dir'dal danni diru gi'ra ngwü'ridä länälü lidi gaama. (Dinäd ndo dani Malgüj.)

¹¹ A Yicu girinya Butrujing ngwuci, "Gwä'räjä galala käl güngün. Äny gwa'ti gwa iyi dirbä danni datädäär nyi Papa?"

Aar ele Yicu gwe ndi Ananiya

¹² A gwu'tulu gurnga le giru gi'ra gegen na ngwangida ngwudi gobo ngwanni ngwükäjä je ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd määtä Yicung. Aar giki

¹³ aar ape aar gwe ele gwerre gwerre ndi Ananiya gwanni gwuru dünä ndi Giyaba gwuru dir'dal diru gi'ra didläyü ndoo.

¹⁴ Giyaba gwuru gwanni gwülädi Ngwüyäwüd ndi ari yijayana ndi diji de'te pu ayi ngwü'ridä ngwüjälü.

A Butruj nyi'rini Yicung (Mätä 26.69-70; Murkuj 14.66-68; Luka 22.55-57)

¹⁵ A Jamaan gwani Butruj na doo'ra de'te mana gwujani Yicung. Ndi ari dilingidi dir'dal danni diru gi'ra aar äni Yicunga le kubanu gidi dir'dal ndo diru gi'ra.

¹⁶ A be Butruj dünä gilängir poor. A doo'ra ndoo dindär Butruj gwe dilingidi dir'dal danni diru gi'ra, kwodalu ngwondaci dinäda danni diru gera danni etadu gilängir, aar gäbici Butrujing ngwäni.

¹⁷ A dinäd diru gera gilängir otacalu ngwuci, "Nga gwa'ti mene rüdi gwe'te ngwoo'ranu ngwüngün. A gwä'tüde?"

A Butruj ci, "Äny gwä'tüdi."

¹⁸ Gaji nggoo dirun dijilü a ngwinäd ngwangidanga le ngwudi gobo ngwükäjä je

Ngwüyawüd aar muji ligä aar gu ji a Butruj 'to aar le ji ndi ji ligälü.

A dir'dal danni diru gi'ra otaci Yicungalu

(Mätä 26.59-66; Murkuj 14.55-64; Luka 22.66-71)

¹⁹ Kaji nggoo a dir'dal danni diru gi'ra otaci Yicungalu gwani ngwoo'ra ngwüngün na ngwuja'ri ngwanni ngwating je enggaci ngwüjü.

²⁰ A Yicu ci, "Äny gwondaca ngwüjü ngwudi didlä gilingenalu. Äny gwati ji giyomon 'dar ndi enggaci ngwüjü ngwämrä na kobo ganni gati gu Ngwüyawüd o'rajidalu gwüpäng. Ng-gwa'ti ondaja ngwuja'ri ngwewere yu'rimi.

²¹ Nga be arra miny otacalu? Otaca jalu lanni li'dingininy. Ngindenga 'didanu lilिंगिदि ngwuja'ri ngwanni ngwondaji nje."

²² Anni ma gu Yicu ari no, a dangida de'te mi'ri ngwäyanü tired ngwuci, "Nga gwarra a gu be ondaci dir'dala diru gi'ra no."

²³ A Yicu ci, "Manari äny gwabingu ngwuja'ri ngwewere ngwanni ngwuki, inggida je, ma be ari ngwabingu nje ngwanni ngwäti ngwäyanü, nga be arra miny mi'ri?"

²⁴ A be Anan gwanni gwuru dir'dal danni diru gi'ra ape ngwudinga gwugekanalu ndi Giyaba gwanni gwuru dir'dal danni diru gi'ra.

²⁵ Anni ma Jamaan ji ndi ji giligä, aar otacalu aar ci, "Nga gwuru gwe'te ngwoo'ranu ngwüngüne? A gwä'tüde?"

A Butruj nyi'rini gwari, "Äny gwä'tüdi."

²⁶ A dinäd de'te ngwinädänü ngwudi dir'dal danni diru gi'ra datäär gilinge dinäd de danni dü'ridädi Butruj länälü, ngwiyanu ngwuci, "Äny gwa'ta je änggädi ngaa liju Yicunga le gidaartanu didi ngwüminite?"

²⁷ O're a Butruj nyi'rini gwari gwä'tüdi. Kaji nggoo a gokto urra!

Aar ele Yicu gwe ndi Bilatij

(Mätä 27.1-2,11-14; Murkuj 15.1-5; Luka 23.1-5)

²⁸ Aar di'ri aar ape Yicung ndi Giyaba aar gwe ele ngwu'dun ngwudi yeleny gideleny didi Rumang. Gwapaar dilu danu a Ngwüyawüd 'donya ndi äni ngwu'dun ngwudi yeleny ndi ari aa'ti la rngi nono gwani yobo yegen nunnu aar jayi nono aar ele ndi eny Giyi'rinyinä yidi Dambdani.

²⁹ No a deleny dani Bilatij 'tüdä ngwuje otacalu ndi ari, "Yi'ral yiru ange yanni yärrü je diji ndee?"

³⁰ Aar ci, "Adinari da'ti ärrü yi'ral yere, da'ti dadi ar ang äpijä!"

³¹ A je be Bilatij ci, "Apar be ngaa gu päda yelenya anaku aru gu ngwuja'ri ngwudi yobo yalu."

Aar ci, “Änyängä la'ti äti yelenya yanni yadi nje gäbici nyii 'rinye dijü ndee.”

³² Ngwuja'ri ngwee ngwärrinä nunnu aar mbuti yanni yaru ye Yicu ngwing-gidi ndi ari gwadi ele ndi ayi awa.

³³ A Bilatij äni gädrü ngwurnida Yicung ngwotacalu ngwuci, “Nga gwuru Deleny didi Ngwüyäwüde?”

³⁴ A Yicu ci, “Ngwuja'ri ngwee ngwunga ngwuru gwalla ngwüji ngwuru ngwuca gu?”

³⁵ A be Bilatij ci, “Äny gwuru gülü gidi Ngwüyäwüde? Ngwüji ngwalu na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ngwalu ngwuru ngwäpüjiny ngang. Yiru ange yanni yärrä je?”

³⁶ A Yicu ci, “Yeleny yüny yä'tüdi yidi didlä ndee, adinari a yeleny yüny ru yidi didlä ndee, ngwüji ngwüny ngwadi dugidi nunnu aa'ti ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ngwuny määtä. A be gwenene yeleny yüny yiru yidi ngwaalu ngwu'ter.”

³⁷ A Bilatij otacalu ngwuci, “A be nga gwuru delenye?”

Ngwube ci, “Nga gwätiyä ngwuja'ri ngwäyänü ndi ari äny gwuru deleny. 'Didanu yiru giyee yanni yigäbici nyi ila nyi lingini gididlä nunnu nyi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. Ngwüji ngwanni ngwugwuja 'didanung, ngwatiny geraji läni.”

³⁸ A Bilatij ci, “Yiru ange yanni yiru 'didanu?” Yi'ral ye giyee, ngwü'tüdä mana ngwuci Ngwüyäwüd nu, “Äny gwa'ti mbojaja guru nggee yi'ral nono yere yadi nyi gu gekaji.

³⁹ A be yiru gidimürä dalu Giyi'rinyinä yidi Damb-dani ndi ari äny gwata je gwä'däcä dijälü de'te pu gididlä dannii diminängä nda je gwä'däcälü. A be gwenene, ngaa liminä nda je gwä'däcä yärüngälü, nga je gwä'däcä 'Delenyalu didi Ngwüyäwüde?' ”

⁴⁰ Aar ürri dula 'dar aar ari, “Bäri, aa'ti gwa ang gwä'dädälü! Gwä'däci nje Barabajingalu!” (Barabaj gwünyürtjä ngwelenyanu ngwuru du'ram.)

19

A Ngwüyäwüd 'tüyi ngwuja'ri aar 'rinye Yicung

¹ A deleny dani Bilatij ape Yicung aar pi lalal le.

² A gwu'tulu kwoy ngwügä dir'ta aar je giki Yicung ki'ra. Aar ape direda duri aar ülläci.

³ Aar elada o're elada mana aar picälü yora ye aar ari, “Agannar delenya didi Ngwüyäwüd?” Aar pi ngwäyänü.

⁴ O're mana a deleny dani Bilatij 'tüdä ngwuci Ngwüyäwüd nu, “Äny gwada je 'tücä ngindeng nga je enggaci ndi ari gwa'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere yanni yadi nyi gu gekaji.”

⁵ Anni ma aar 'tüyä Yicung gwugenna ngwügä ki'ra na direda duri, a je deleny dani Bilatij ci, "Nginge gwuru ngwee!"

⁶ No, anni ma ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwangida ngwegen engga, aar ürri dula ari, "Pädi kü'ri! Pädi kü'ri!" A je be Bilatij ci, "Apar nga nga ngaa pä kü'ri. Äny gwa'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere yadi nyi gu gekaji."

⁷ A Ngwüyäwüd mi'rinalü ndar aar ari, "Änyängä läti yobo yäri a yobo yaru nu nginge gwa ayi. Ndi ari nginge gwuca ligo'ro lüngün gwuru Giji gidi Ngwaalu."

⁸ Anni ma gu Bilatij 'dingini ngwuja'ri ngwee no, a yedeny itani.

⁹ Ngwo're gidrü ngwu'dun ngwudi yeleny ngwotaci Yicungalu ngwuci, "Nga gwändi ne gwe?" A Yicu gwugwundi ngwu'ti ondaca.

¹⁰ A Bilatij ci, "Nga gwu'donya ndiny ondaci?" Ngwuci, "Nga gwa'ti lingidi ndi ari äny gwäti yelenya ndi ang gatalu nyi äti yelenya ndi ang pä kü're?"

¹¹ A be Yicu ci, "Nga gwa'ti gwaadi äti yelenya yere a'tur 'dünggüny adinari aar je 'ti ätädi kerala. A gu no, gwanni gwapeny aar nyi ätädi ngang, gwuru gwanni gwärrä yi'ral yanni yikana."

Aar obalu ndi ari a Yicu ayi

¹² 'Tu'tu kaji nggoo, ati Bilatij mini ndi gata Yicungalu, a be Ngwüyäwüd 'donya aar ürri dula aar ci, "Manari nga gwuma gatu guralu nggee ngwele, nga gwä'tüdi dimaad didi Gayijar deleny didi Rumang. Ndi ari gwere gwanni gwaru gwuru deleny, gwuru güwän gidi Gayijar deleny didi Rumang."

¹³ Anni ma Bilatij 'dingini ngwuja'ri ngwee, ngwü'tüyä Yicung poor, ngwujalu gididu'rala didi yeleny ngwaalu ngwucaar je ngwur'da ngwujalu mi'der a ngwani, "Jäbätä" Yibriyängä.

¹⁴ Komon nggoo giru gidi Ja'rimani gwudi Ngwüyäwüd giyomon yidi Yi'rinyinä yidi Dambdani lingen le lidünälä.

A Bilatij ci Ngwüyäwüd "Deleny dalu diru ndee."

¹⁵ Aar be 'donya aar ürri dula aar ari, "Apa! Apa! Pädi kü'ri." A je Bilatij otacalu, "Ii a je 'rinyiji delenya dalu?" A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ci, "Änyängä la'ti äti delenya dere, deleny däri dani Gayijar diru 'dogo de'te pu didi Rumang."

¹⁶ Gwodanalü a je Bilatij ätädi Yicung nunnu aar pä kü'ri.

*Aar pä Yicung kü'rälä gi-mamindanu
(Mätä 27.32-44; Murkuj 15.21-32; Luka 23.26-43)*

¹⁷ No a gwu'tulu ape Yicung ngwüpini güü'ri

güngün aar ele ngwaalu ngwani guya gidi gi'ra gidi diji, (aar ani Jüljüjä Yibrüyängä).

¹⁸ Ngeneno aar gu pä kü'rälä ngwu'raminga le rom. De'te aar pädä kuyala gidi gängir na de'te kuyala gidi gaama. Aar be pä ngindeng gidiliganu.

¹⁹ A Bilatij ulli ngwuja'ri ngwuje mi'ra kü'ri ngwaru nu, YICU GWUDI NAJRANG DELENY DIDI NGWÜYÄWÜD.

²⁰ Ngwüyäwüd ngwonyadu aar uli ngwuja'ri ngwee ngwüllinä ngwullaar je Yibrüyängä, a Lätiniyängä na Yigirigiyängä. Ndi ari ngwaalu ngwanni ngwüpädäär gu Yicu kü'ri, ngwa'ti olanu kündär.

²¹ A be ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'donya aar ci Bilatijing, "Nga 'ti ulla, 'Deleny didi Ngwüyäwüd,' A be ndi ari gur nggee giru garu giru deleny didi Ngwüyäwüd."

²² A je Bilatij ci, "Yanni yiminje ulli, yiminje ulli."

²³ Anni ma gwu'tulunga pä Yicung kü'ri, aar ape ngwureda ngwüngün aar je ge'te gu'ranu kwo'rongo ati diji ape gu'ru ge'te ngwube jalu didi ngwanginu düg'rinä laranu le'te pu 'tu'tu ki'ra 'di ngwobani koralu.

²⁴ Aar ape aar ari, "Aa'ti da ar diritanu. Gäbicär ar gatu yi'ru yärü gwuru gwanni gwadi ape."

Ngwuja'ri ngwee ngwuju nunnu yanni yüllinä gwerre kitabanu gidi Ngwaalu, aar mbuti ndi ari, "Lapu ngwureda ngwüny aar je genatanu aar gatu yi'ru ngwured ngwüny." No yiru giyee yanni yärrä je gwu'tulu.

²⁵ A nanni gwudi Yicu düni gito gito ngwaalu ngwanni ngwüpädäär gu Yicung kü'ri na gwenggen gwudi Märüyäm gwuru gera na Märüyäm gwuru daw didi gur gani Kelobaj na Märüyäm gwani Mäjidäliyä.

²⁶ Anni ma Yicu engga nanning gwüngün na doo'ra düngün dannu dating änni didünäcälü, ngwuci nanning gwüngün gwani Märüyäm, "Gwani daw, giji gunga giru nggoo."

²⁷ Na ngwuci do'ra düngün ndoo, "Nanni gwunga gwuru nggwoo." 'Tu'tu kaji nggoo a doo'ra ndoo ape nggwe ele 'dunu 'dünggüngün.

Yi'rany yidi Yicu

(Mätä 27.45-56; Murkuj 15.33-41; Luka 23.44-49)

²⁸ Anni ma ji a Yicu engga ndi ari yi'ral giyee 'dar yima ärrinä nunnu aar mbuti yanni yüllinä kitabanu ganni gu'rin, ngwari, "Ngwäädä ngwütiny."

²⁹ Diti de'te diju ngeno donyadu di'ricala dula. Aar gu irtiyyi libä, aar gekaji gidirula didi didirun aar gi'tiji ngwulem nunnu ngwiyi.

³⁰ Anni mung je drü, a Yicu ari, "Yima mbuti." Ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwümi'r'i gi'ra ge a ligi'r'im 'tü.

³¹ Gomon giru gidi Ja'rimani gidi Ngwüyäwüd nunnu dilu danu ndoo, gomon gadi ru ganni giru Kwo'ra tä'r'il gini. La'ti minä ngwangina ngwudi ngwüji ngwayu aar ji giyü'rälä gomon nggee giru Kwo'ra tä'r'il. Aar ci Bilatijing aar je pi yoranu yegen aar ayi puprang aar je ülläjälü.

³² No, a gwu'tulu ila ngwüpi yoranu yidi gur gidi gwerre gwerreng ganni gipädäär je kü'ri Yicunga le, o're aar je pänü yidi gur nggoo gi'ter.

³³ A be anni ma aar ila ndi Yicu, aar mbuji gwuma ayi, aar 'ti kiya yora yüngün.

³⁴ A be manni gwu'tulu gwe'te dugi giiri ge kimeranu a yin bälädälü na yaw kimeranu.

³⁵ Gwanni gwänggädi yi'ral giyee, gwuru gwondaja ngwuja'ri ngwee a ngwuja'ri ngwüngün ngwäti ngwäyänü. Nginde gwülingidi ndi ari nginde gwati ondaji ngwuja'ri ngwäti ngwäyänü, ngwube ondaji ngwuja'ri ngwee nunnu ngaa änni.

³⁶ Yi'ral giyee yärrinä nunnu a ngwuja'ri ngwaru ngwe gitab äti ngwäyänü ndi ari, "Guya gere güngün ga'ti ga aar kiyi."

³⁷ A ngwe'te mana 'ter ng-

waru, "Gwa ji gwa aar ombaji gwanni gwudugaar."

Gatidi gwudi Yicu

(Mätä 27.57-61; Murkuj 15.42-47; Luka 23.50-56)

³⁸ Gwodanalü, a gur ge'te ila gani Yüjib gati ji kündär gani Rama, ngwotaci Bilatijingalu ngwangina ngwe ngwudi Yicu. Kaji nggoo Yüjib nggwee gwuru doo'ra didi Yicu yu'rimi. Ndi ari gwiti yedeny Ngwüyäwüd. Ngwapa ngwuja'ri gideleny dani Bilatij ngwila ngwape ngwangina ngwudi Yicu ndi gwu'tulu ngwe ele.

³⁹ Lindi Nikidimuj gwe gwanni gwelaca Yicung gomom ge'te gwerre dilu de a Nikidimuj apana ngwuwa ngwülägänänü gündil ge ngwa ru rotela 'di kwo'ra tä'r'il na tudini (75).

⁴⁰ A Ngindenga rom ape ngwangina ngwudi Yicu aar je bruti ngwuwa ngwe aar je pä direda nono diru lari. Ngwüyäwüd ngwati gu ape dimürä didi gatidi.

⁴¹ Ngwaalu ngwanni ngwüpädäär gu Yicu kü'ri, daarti diju gu däti dimomo dipädäär diyang da'ti aar gu gäti dijänü dere a'tur.

⁴² Ndi ari gomom giru nggoo gidi Ja'rimani gidi Ngwüyäwüd, na anni ju dimomo gito gito, aar gu gatu Yicung genno.

20

Dimomo dundanu

(Mätä 28.1-8; Murkuj

16.1-8; Luka 24.1-12)

1 Gomon ganni giru gi'ra giyomon Kwo'ra tā'rīl, ngwaalu ngwalu tūmūn tūmūn, a Mārīyām gwani Mājīdālīyā 'dī'rī ngwele gidimomalu ngwumbuji ndi ari dī'rīmūn kīy gidi dimomo dima ābrānālū mbūny.

2 No a nginde kwodalu ngwugwalajanu ngwila ndi Jamaan gwani Butruj doo'ra de danni dati Yicu āmnī ngwuje ci, "Ngwūjū ngwuma ape Delenya gidimomanu da'ti nyi de līngīdī ngwaalinga dima aar ge'te ne!"

3 No Butruj na doo'ra ndoo di'ter 'dī'rī aar ele gidimomalu ndi aar ombaja yi'ral giyee.

4 Aar be gwalajanu ngindenga rom a gur nggoo gīndār Butruj gwe, dalmacani ngwugatani Butrujing 'di ngwombani gwerre gwerre gidimomalu.

5 Ngwūllānū ngwombajidalu gidimomanu ngwenggada direda diru lari dīpādāār Yicung nono dijalu ngwu'ti be āndī.

6 A be Jamaan gwani Butruj gwuja gwodan anni mung obana, ngwānī gidimomanu ngwengga ngwureda

7 na dired didi gatidi na 'to danni dīpādāār gi'ra nono, dīpānīdālū ngwūgī'tīnālū 'ter ngwured ngwoo.

8 Gwodanalū a doo'ra ānī 'to ndoo dele dobana gidimomalu gwerre gwerre. Ngwengga yi'ral giyee ngwāmnī.

9 (Ngindenga kaji nggoo la'ti gu na līngīdī ngwuja'ri ngwudi gitab ndi ari Yicu gwadi 'dī'rī giyi'ranyanu.)

10 A ngwoo'ra ngwo kwodalu aar o're 'dunu 'denggen.

A Yicu 'tādālū a Mārīyām gwani Mājīdālīyā engga

(Mātā 28.9-10; Murkuj 16.9-11)

11 A be Mārīyām jina ndi dūnādālā poor gidimomalu ngwuji ndi ari. Anni mung ji ndi ari, ngwūllānū gwadi ombajidi gidimonanu,

12 ngwenggada yī'rrā rom yigenna ngwureda ngwubidu pupu'rul yijalu ngwaalu ngwanni ngwūgātāār gu Yicung. Ge'te jada ki'ra na ge'te jada giyora.

13 Aar otacalu aar ci, "Gwani daw, a gwarra ma ang ari?"

Ngwuje ci, "Lima ape Delenya dūny, a gwa'ti nyi gwe līngīdī ngwaalinga gwuma aar ge'te ne."

14 Ngwuja'ri ngwe ngwee, nggwurlalu ngwengga Yicung gwūdūnū ngenone, ngwu'ti be līngīdī ndi ari Yicu gwuru.

15 A Yicu ci, "Daw ndee, nga gwarra ma ang ari? Yārū gwuru gwūmīnāngā?"

Ngwuji ndi ari dījī diru didi daarti ndoo, ngwuci, "Gwani doorta, manari gwuma ang ape, enggaciny gwe ngwaalinga ngwanni ngwuma gu ge'te nyi ape."

16 A Yicu ci, "Mārīyām."

Ngwugwurla nono
ngwurnidi gwelleny
Yärmiyängä ngwuci, “Gwani
Doorta düny!”*

¹⁷ A Yicu ci, “Nyi 'ti akana nono. Ndi ari äny gwa'tina indî ndi Papa gwüny. O'ra manni ang ele ngwänggäri nga je ci, 'Äny nggwadi o're ndi Papa gwüny na Papa gwalu, nyi o're Ngwaalu ngwüny na Ngwaalu ngwalu.’”

¹⁸ A Märiyäm gwani Mäjidäliyä ape ngwuja'ri ngwuje äpiji ngwo'ra ngwudi Yicu, ngwuje ci, “Äny gwuma enggada Delenya!” Ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwucung gwge.

A Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün

(Mätä 28.16-20; Murkuj 16.14-18; Luka 24.36-49)

¹⁹ Gomon nggoo giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'rîl digera de, anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu o'rajidalu gwüpäng, aar längitini gidrü yedenyo ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd. A Yicu ila ngwuje aganni ngwüdünî gidiliganu 'degegen. Ngwuje aganni ngwuje ci, “A adatalu ji 'danggalu!”

²⁰ Anni mung je gu ci no, ngwuje enggaci yubu'ru yidi ngwümmä ngwuy na kimere. Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu engga Yicung, a je jayanu apani.

²¹ A je Yicu aganni mana ngwuje ci, “A adatalu ji

'danggalu! Anaku ükäjäriny gu Papa nggwa je ükäji 'to.”

²² Ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwuje büdä nono düwä de ngwuje ci, “Apar Ligi'rimä lanni Liju'ru.

²³ Ma aang düdänijî dijänü dere ndi ape gwüngün gwanni gwuki, da aar düdänijänü, ma aang 'ti düdänijänü, da'ti da aar düdänijänü.”

A Yicunga mbudi Tumaj gwe

²⁴ A Tumaj gwanni gwuru Dänggîl gwuru ngwo'ranu ngwudi Yicu ngwoo 'dî na rom (12) gwa'ti aar ju ngwoo'ra ngwe ngwudi Yicu gaji ganni gindî ge Yicu.

²⁵ A be ngwoo'ra ngwoko ngwoo ondaci aar ci, “Änyängä länggädi Delenya.”

Ngwuje be ci, “Minyi 'ti änggädi yubu'ru yidi mijamir ngwuy ngwüngün nyi ge'te gomon güny ngwaalu ngwanni ngwüpädäär gu mijamir na nyi ge'te guy güny kimere ganni gidugaar gu, ya'ti yinje änni.”

²⁶ A gomon gi'ter giyomon kwo'ra tä'rîl, o're a ngwoo'ra ngwudi Yicu ji ndi o'rajidalu ngwu'dun ngwe'te ngwe'te aar ji Tumajinga le ngwängir ngwülängitinä. A be Yicu ila ngwüdünälä gidiliganu 'denggen ngwuje aganni ngwuje ci, “A adatalu ji 'danggalu.”

* 20:16 20.16 Ngwuja'ri ngwee Yärmiyängä ngwari Räbbüni.

²⁷ Ngwube ci Tumajing, “Ge'ta guy gunga ngene, änggädi ngwuy ngwüny dingada guy gunga kimere güny. Gäbici ümimängänü nga änni.”

²⁸ A Tumaj ci, “Gwani Deleny düny na Ngwaalu ngwüny.”

²⁹ A Yicu ci, “Nunnu a gwuminy engga nga be änni 'dünggüny. Lonjacaar je lanni la'ti nyi änggädi, aar be änni 'dünggüny.”

³⁰ A Yicu ärrä yi'remna yidi yiima yonyadanu ngwäyänü ngwudi ngwoo'ra ngwüngün, ya'ti üllinä kitabanu nggee.

³¹ A be giyee yüllinä nunnu ngaa änni ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutar yelena, gwuru Giji gidi Ngwaalu na änni gwe 'dünggüngün, ngaa la mbuji miding gwudi gwur'taling ngwüriny ngwe ngwüngün.

21

A Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwoko ngwüngün

¹ O're mana a Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün gito gito giyaw yani Täbiriya. Yi'ral giyee yiju no,

² Butruj gwani Jamaan na Tumaj (gwuru Dänggöl) na Nataniyal gwanni gwati ji ngwaalu gwani Kana Jälil, na yiiji yidi Jäbädi rom, na ngwoo'ra mana rom, ngindenga 'dar liju gwüpäng.

³ A Jamaan gwani Butruj 'di'ri ngwuje ci, “Äny gwadi ele ndi umma ngwuuma.”

Aar ci, “Ar ele gwüpäng.” Aar 'tü ar ülli gibälükänü aar 'ti mäti gonyalu gere dilunga ndoo.

⁴ 'Tu'tu dilu danu, a Yicu ele ngwüdünä kimämü, aa'ti ngwoo'ra ngwüngün lingidi ndi ari gwuru.

⁵ Ngwuje urnidi ngwuje ci, “Lani ngwumaad ngwüny, ngaa la'ti mäti ngwuumalu ngwere?”

Aar ci, “Bäri.”

⁶ Ngwuje be ci, “Gätädär ngwü'dibä kuyala gidi gaama gidi bälükä ngwa je be mbuja ngwoko.” Anni ma aar gatu ngwü'dibä, a ngwuum i'däti ngwonyadu 'di a je ngwü'dibä näci ndi aar je oda.

⁷ A doo'ra danni dati Yicu änni ci Butrujing, “Deleny diru!” Anni ma gu Jamaan gwani Butruj 'dingini ngindeng no ndi ari, “Deleny diru,” ngwape direda düngün ngwüpäni nono (ndi ari gwujalu ngwanginu ngwanu) ngwumi'ri giyaw.

⁸ A ngwoo'ra ngwoko gwujani bälükä gwe aar oda ngwuuma ngwü'dibä ngwe ngwonyadu ndi ari la'ti ola ngwaalinganu kimämü gito gito ngwaru bränü küü'ri tudini (100).

⁹ Anni ma aar 'tüdä kimämü, aar engga ligä liru yirang limüjinä liju gu ngwuumala a yon ji.

10 A je Yicu ci, "Ilar ngwuum ngwe ngwoko ngwannani ngwuma je umma gwenene!"

11 A Jamaan gwani Butruj allu gібәlүkälә ngwüllәjä ngwü'dibälü kимәмү. Ngwü'dibä ngwonyadu ngwuumanu ngwuru küü'ri tudini na 'dī tudini tä'rīl (153). Ngwuum ngwe ngwee ngwonyadu no, aar 'ti ü'ri'tiyä ngwü'dibänü.

12 A je Yicu ci, "Ilar ang eny." Aa'ti gwere ngwoo'ranu ngwüngün ädinä ndi otacalu ndi ari, "Nga gwani yärü?" Ngindenga lilingidi ndi ari nginde gwuru gwani Deleny.

13 A Yicu ila ngwape yona ngwuje ätäda ngwuje ätäda 'to ngwuum.

14 Ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwannani ngwuru yomonalu tä'rīl (3) a ye Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün anaku ma gu Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu.

A Yicu iye Butrujinganu

15 Anni ma aar medaji enying, a Yicu ci Butrujing, "Gwani Jamaan giji gidi Yuna, nga gwämnäniny 'didanu ngindenga gilee?"

A Butruj ci, "Yäy gwani Deleny, nga gwülingidi ndi ari äny gwämnängä."

A Yicu ci, "Iya ngwangala ngwüny."

16 O're a Yicu ci, "Gwani Jamaan giji gidi Yuna, nga gwämnäny 'didano?"

Ngwuci, "Yäy gwani Deleny, nga gwülingidi ndi ari äny gwämnängä."

A Yicu ci, "Ombaja ngwangala ngwüny."

17 Ngwo're mana gomonanu 'tä'rīl ngwuci, "Gwani Jamaan giji gidi Yuna, nga gwämnäny?"

A Butruj ümi ligoranu ndi ari gwuma Yicu otacalu yomonanu tä'rīl ndi ari, "Nga gwämnäny?" Ngwuci, "Gwani Deleny, nga gwülingidi yi'ralalu 'dar. Nga gwülingidi ndi ari äny gwämnängä."

A Yicu ci, "Iya ngwangala ngwüny."

18 Nggwa ang ondaci 'didanu ndi ari, Ma ang 'di'rälü gwuru damal, nga gwati genne gwu'ren nga ele ngwaalu ngwaru ngwe ligor lunga. Ma be ru dimäyin, nga gwati gwalli guyanu aar ang diji giki di'ter aar ang okta ngwaalu ngwa'ti je ligor lunga minä nda gu ele."

19 Yicu gwondaja ngwuja'ri ngwee nunnu ngwinggidi yi'rany yanni yadi je Butruj ayi ngwuye näji Ngwaalinga. Ngwube ci, "Gwujaniny!"

20 Anni ma Butruj gwurlalu ngwengga gilo ligwujana je doo'ra danni dati Yicu änni. (Doo'ra diru ndee danni dindrädi Yicung nono gwerre gaji ganni gijaar ge ndi eny digera de. Ngwuci, "Gwani Deleny, yärü gwuru gwanni gwada gwe gwurlanu?")

²¹ Anni ma Butruj engga, ngwutalu ngwari, “Gwani Deleny nda mine nginde?”

²² A Yicu ci, “Manari gwümininy nding jalu gwumidu 'di nyi o'ra, nga gwäti gu ange? Gwujaniny nga.”

²³ A ngwuja'ri ngwee badalu ngwengganu 'dar ndi ari doo'ra ndoo da'ti da ayi. A be Yicu gwa'ti aru nginde gwa'ti gwa ayi. Gwaru 'dogo, “Manari gwümininy nding jalu 'di nyi o'ra, nga gwäti gu ange?”

²⁴ Doo'ra ndoo diru ndee dondaja ngwuja'ri ngwee ngwuru danni dullu je. A lilingidi ndi ari ngwuja'ri ngwüngün gwäti ngwäyanü.

²⁵ Yi'ral yi'ter yonyadu yärrä je Yicu 'to. Adinari yullaar je 'dar, ngwaalu ngwa'ti ngwadi ji gididlä ngwudi ape yitab yanni yaadi üllini.

Yiiru yidi Ngwoo'ra Ngwükajäär je Äni kitabanu

Luka gwuru gwallu gitab nggee. Gitab nggee giruya ngwuja'ri ngwanni ngwädi ngwe Lukalu kitabanu gidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Gitab nggee ginggida awa ngwoo'ra ngwudi Yicu, yiima ye yidi Lig'i'rim lanni Liju'ru, ngwübädiyä ngwuja'ralu ngwanni ngwujaw ngwani nginde, "kündär gani Üräjälim na Yäwüdiyä 'dar na Jamra 'di aar obani ngwaalu 'dar gididlä" (Yiiru 1.8). Ämnä Ngwaalu gwudi ngwükirijjin, gwädälü ngwüjänü ngwuru Ngwüyäwüd ngwube badalu ngwüji 'dar gididlä.

Lig'i'rim liru lanni Liju'ru lüllü kerala liru yiima ngwüllü ngwoo'ranu ngwudi Yicu Üräjälim komon gidi Yi'rinyinä yidi Uni yidi Ngwüyäwüd ngwuje üktini ngwuje ojemeye nono lanni liru yi'ra yidi gi'doonga aar 'di'ri ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwo ngwüllinä kitabanu nggee. Luka gwinggida awa Ngwaalu ngwapu yiiru ndi elelle gwudi ngwükirijjin ngwündäjinä na ndi acajidi gwudi yi'doonga yidi Ngwaalu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ja'rimani mama gwani inggidi ngwuja'ri (1.1-26)
2. Ngwuja'ri ngwümi'rädi ngwe Yicu na ngwaru ngwe (1.1-14)
3. Mandi ngwaalu ngwudi Yäwüdä (1.15-26)
4. Inggidi gwudi ngwuja'ri Üräjälim (2.1-8.3)
5. Inggidi gwudi ngwuja'ri Yäwüdiyä na Jamra (8.4-12.25)
6. Yiiru yanni yapa je Bulij (13.1-28.31)
7. Yiiru yanni yiru gi'ra yi'di'ri ye Bulij (13.1-14.28)
8. O'rajidalu gwanni gwuju Üräjälim (15.1-35)
9. Yiiru yanni yiru gi'ra rom yi'di'ri ye Bulij (15.36-18.22)
10. Yiiru yanni yiru gi'ra tä'ril yi'di'ri ye Bulij (18.23-21.16)
11. Ji gwudi Bulij korkon Üräjälim na Gäyijäriyä na Ruma (21.17-28.31)

A Yicu 'di'ri ngwallu kerala
(Murkuj 16.19-20; Luka 24.50-53)

¹ Mengga gwani Yabuluj, kitabanu ganni gullu nyi gwerre, nggwenggaca gu yi'ralalu 'dar yanni yärrä je Yicu na yanni yenggacing je ngwüjü 'tu'tu gaji ganni gi'di'rüng ge yiiru ye

² 'di a gomon ila ganni giming ge 'di'ri ngwele kerala. Gaji ganni ga'ting ge na 'di'rü, gwondacana ngwo'ra ngwükajäär je ngwüngün

ngwanni ngwäbrüng je Lig'i'rim le lanni Liju'ru.

³ Anni ma Yicu iyï dirbä ngwayi ngwüdi'rä giyi'ranyanu, ngwujalu ngwäti yomon küü'ri rom (40). Ating enggani ngwäyälü yomonanu yonyadu ndi aar lenge 'didanu ndi ari gwuma 'di'rä giyi'ranyanu. Aar le ondaji ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwe ngwudi yeleny yidi Ngwaalu.

⁴ Gomon ge'te anni ma aar le ji ndi eny gwüpäng, ngwuje ondaci ngwuje ci nunnu, "Aa'ti ngaa la gatani Üräjäliming ngaa be dünici angidacing gwudi Papa gwanni gwarung gwe gwanni gwu'dingina gwuca je gwe.

⁵ Ndi ari Yuwana gwünyinyü yaw ye a be yomon cong ngaa la nyinyini Lig'i'rim le lanni Liju'ru."

⁶ Anni ma Yicunga mbudidi ngwoo'ra ngwe ngwüngün gwüpäng, aar otacalu aar ci, "Gwani Deleny, jadu gwuru gwanni gwada gwe gwä'räcä Yijräyil yelenya?"

⁷ Ngwuje ci, "Ngaa la'ti äti kaji na giyomon yanni yige'ta je Papa yeleny ye yüngün.

⁸ A be ma ji ma ara je gu Lig'i'rim lanni Liju'ru üllänü, la je be onjaji yimala ngaa ru lanni ladi inggidi gwani äny kündär gani Üräjälim na Yäwüdiyä 'dar

na Jamra 'di ngaa obani ngwaalu 'dar gididlä."

⁹ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwü'di'ri ngwäyänü ngwegen ngwallu kerala 'di ngwäni giyibä'ränü ngwü'rinyänälü ngwäyänü ngwegen.

¹⁰ Aar ji ndi ombajidi kerala 'ti'tog anni mung ji ndi allu, puprang no a ngwüji rom (2) ngwugenna ngwureda ngwubidu 'tädlü aar je ci,

¹¹ "Ngwüji ngwee ngwudi Jäliling, ngaa larra ngaa be dünä ngene ndi ombajidi kerala? Yicu nggwee gwanni gwuma aar 'di'riyi 'danggalanu gwuma aar gwe ele kerala, gwa ji gwo'ra 'to anaku änggädä gu gwuma ele kerala."

A Mitiyaj mandi ngwaalu ngwudi Yäwüdä

¹² Aar kwodalu aar gatana Gidotra gidi Ngwüminiti aar ila Üräjälim ga'ti ola ngwaalinganu ndi ele anaku ari gu dimürä didi gomom giru Kwo'ra tä'ril.*

¹³ Anni ma aar obana aar allu ngwu'dun alu nggwe kimbanu ganni gati aar gu ji. Lanni ju liru lani, Butruj na Yuwana na Yagub na Andrawuj na Bilipüj na Tumaj na Bartumawuj na Mätä na Yagub giji gidi gur gani Albayu na Jamaan gwanni gwati ligor enyanu gwani gen na Yäwüdä giji gidi Yagub.

* 1:12 1.12 Ngwaalu ngwaru bränü küü'ri rom na 'di (50) ndi ele yora yalu.

14 Ngindenga 'dar lo'rajidalu gwüpäng anaku äbräjäär gu ndi otaci Ngwaalingalu ngindenga ngawnga le na Märiyäm nanni gwudi Yicu na ngwenggen.

15 Giyomon giyoo, a Butruj 'di'ri ngwikärijinänü, ngwa ru küü'ri nyärläl (120), ngwüdünälä gidiliganu

16 ngwari, "Lani ngweengga, ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe gitab gwerre ngwätä ngwäyänü anaku aru gu Lig'i'rim lanni Liju'ru ngwulemanu ngwudi Däwüd kur gani Yäwüdä gwanni gwuma ru guy gidi ngwüji ngwanni ngwuma määtä Yicung.

17 Yäwüdä gwuru doo'ra de'te 'dengganu gwacajidar le giyiuru giyee."

18 (Ngwube ellang giruny ngwiliny ngwe ngwanni ngwuma aar je ätädä gwani yiuru yüngün yiming ye gwurlanu Yicu gwe gwuma gu i'di ngwümü'rälü yidül ye 'di a ngwanginu ngwüngün ubi a ngwüw 'tädalü mbüny.

19 A gu ngwüji 'dinginalu 'dar ngwudi Üräjäliming aar ätädä giruny nggoo ngwüriny ngwani Akildama ngwuja'ri ngwee ngwani Yärmiyängä, 'Giruny gidi Yin.')

20 No, a Butruj ari, "Yüllinä kitabanu gidi Mäjimür ndi ari, 'A ngwu'dun ngwüngün undanu,

diji dere da'ti da gu janu.'

A mana ngwaalu ngwu'ter yüllinä 'to ndi ari, 'A diji di'ter mandi giyiuru yüngün.'

21 Yäy gu no, ya gu jayi ndi ari ar bupi dijü danni dacajidar le giyiuru giyee gaji ge 'dar ganni gapu ge Deleny dani Yicu yiuru 'dengganu,

22 'tu'tu gomom ganni ginyinyä ge Yuwana ngwüjü 'di a gaji ila ganni gima ge Yicu 'di'ri aar nje gatani ngwallu kerala. Ndi ari diji de'te 'dengganu ar le ru ladi inggidi gwani 'di'ri gwüngün."

23 No aar apa ngwüjü rom (2), Yüjib gwani Barjabaj (gwati aar ci 'to Yuctuj) na Mitiyaj.

24 Aar otaci Ngwaalingalu aar ari, "Gwani Deleny, nga gwuru gwülingidi ligor lidi diji, enggaci nje dijü ngwüji ngwee rom (2) danni dinananga

25 ndi ape yiuru giyee yidi ükäji, yanni yima je Yäwüdä gatani gwuma ele ngwaalu ngwanni ngwädi nono."

26 Aar be gatu yu'ru, aar i'dädä ndi Mitiyaj aar ape aar gendaji ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwuru 'di na gwe'te (11).

2

Üllä gwudi Lig'i'rim lanni Liju'ru

1 Anni ma gaji ila gidi gomom gidi Yi'rinyinä yidi

Uni yidi Ngwüyäwüd, ngwoo'ra 'dar ngwudi Yicu ngwuju aar ji gwüpäng ngwaalu ngwe'te pu.*

² Puprang no, a yal aranu kerala nono yal yidi dirun diru dudu ngwüllä 'di ngwonyadi ngwu'dunala ngwoo ngwujaar gu ndi jalu.

³ Aar engga ngwungla ngwuru nono gwele lingla lidi ligä ngwüllä ngwubadalu ngwaci ngwüjäälä 'dar ngwannani ngwuju ngeno. ⁴ A je Lig'i'rim lanni Liju'ru onjadala ngwuje ätäädä yiima aar ondaji ngwuja'ri ngwungla ngwe ngwu'ter.

⁵ Giyomon giyoo Üräjälim, Ngwüyäwüd ngwonyadu ngwannani ngwüdünyädi Ngwaalinga ngwuju. Ngwüdü ngwaalu mbüny mbüny giyen gädädlä.

⁶ Anni ma aar 'dingini yal giyee, A ngwüji ngwonyadu o'rajidalu aar ji 'ril ndi ari diji de'te de'te di'dinginu ngwuja'ri ngwudi lingla lüngün ngwüdüjünä.

⁷ A je le ngwaalu elalu aar utalu aar ari, "Ngwüji ngwee 'dar ngwondaju ngwä'tüdi ngwudi Jälilingo?"

⁸ Aar mine arra 'dar ma ar je 'dingini aar ondaji ngwuja'ri ngwudi yilü yege 'dar anaku rar gu?"

⁹ Alanga liru Ngwübrüti na Ngwumadi na Ngwulami, ngwüji ngwati ji Mijuputumiya na ngwannani ngwati ji Yäwüdiyä na Gäbüdükiyä,

na Bunduj na Ajiya,

¹⁰ na Birijiyä na Bämiliyä na Mijir na ndi elada Libiyä gwe ngwaalu gito gito ngwucaar je Giruwan na ngwüji ngwuru ngwüdü ngwüdü Ruma,

¹¹ ngwuru Ngwüyäwüd na ngwannani ngwüdü giyobo yidi Ngwüyäwüd. A gu ngwüji janu ngwuru Ngwükirid na Ngwädigü. Ngwu'dinginar je ngwondaju giyiima yidi Ngwaalu ngwungla ngwe ngwege."

¹² Aar ji 'ril a je ngwe ngwaalu elalu aar otajidalu aar ari, "Yiru ange giyee?"

¹³ A je be loko ondajaji ngwu'dera nono aar ari, "Lima iyä di'rica donyadu diming je rlälüyä?"

A Butruj ondaji

¹⁴ A Butrujinga 'di'ralü ngwoo'ra ngwe ngwoo ngwuru 'di na gwe'te (11), a Butruj ondajala gwulleny ngwondaji ngwari, "Lani ngweengga ngwuru Ngwüyäwüd na nga nga 'dar lanni lati ji Üräjälim, gerajiny länä ngaa je enggaci ngaa lenge ngwuja'ri ngwee.

¹⁵ Ngwüji ngwee ngwa'ti rlälü anaku ara gu. Ngwaalu ngwona ngwuru dilu danu gaji giru tudini kwo'rongo (9).

¹⁶ A be yiru giyee yanni yari ye dijiir dani Yüwil ndi ari,

¹⁷ 'Ngwaalu ngwari nu yiru giyee yanni yadi nje

* 2:1 2.1 Yi'rinyinä giyee yati ji ma yomon küü'ri rom na 'di (50) abralu yidi Yi'rinyinä yidi Dambdani.

ärri giyomon giyä'di
yidi gwodaning,
äny gwa bäläjä ngwüjü
'dar Lig'i'rimä nono
lünü.

A yiji yalu yanni yiru ngwur
na yera ya alliji yijirä,
na ngwamal ngwalu
ngwäti ngwäy ngwudi
engga ngwuja'ri,
na ngwümäyın ngwalu
ngwa je ngwulingid
eny.

18 Yäy 'di 'to ngwinäd
ngwüny ngwanni
ngwuru ngwur na
ngwaw,
ngwunje bäläji Lig'i'rimä
nono giyomon giyä'di
ngwa alliji yijirä.

19 Äny gwa ge'te yi'ral yidi
allalu ndir kerala
na yi'remna ya ji yiru
'ter gidiyängälü,
ngwaalu ngwa ru yin,
ngwa ru ligä na ngwa
ru dilü dipa gi'ranu.

20 Lingen la gwurli la ru
dirim na düüwä da
gwurli da ru yin
a ya ji giyee gwerre gw-
erre 'di a be gomon ila
nggä'di gipa gidi näji
gidi Deleny.

21 Na diji danni durnidi
ngwüriny ngwudi De-
leny, da gilängidini."

22 A Butruj ari, "Gerajar
ngwäni ngwüji ngwudi
Yijiräyıl ngaa 'dingini ng-
wuja'ri ngwee, Yicu gwudi
Najrang gwuru diji dinggida
de Ngwaalu ndi ari dükäjing
'danggalanu yiima ye na
allalu ndir na yanni yiru

yi'remnalü 'ter yanni yärrü
je Ngwaalu 'danggalanu
nginde gwe, yilingidä je
yigo'ro yalu.

23 Yicu nggwee gwügäbicijärä
je Ngwaalu yiiru ye yanni
yilingiding ye yorto ye
ngwaalinga 'tu'tu gwerre,
ngaa ape ngwuy ngwe
ngwudi ngwüji ngwuru
Garany, ngaa pä kü'rälä
ganni gimamindanu ngaa
'riney.

24 A be Ngwaalu 'di'riyälü
giy'ranyanu yiima ye
yüngün gwuma aar
gwä'dälü giye'rendenyanu
yidi yi'rany ndi ari yi'rany
ya'ti äti yiima ndi aar
määtädälü.

25 Deleny dani Däwüd don-
daja Kirictu gwe kitabanu
ngwari,

'Nggwänggädi Delenya
ngwäyänü ngwüny
yomonalu 'dar.

Ndi ari ngwujicinyalu
kaama,
nunu aa'ti nggwa la-
gadalü.

26 Yäy gu no nggwujayanu
giligoranu lünü nyi el-
nge gwujayanu.

Ngwangina ngwüny 'to
ngwa jici ge'tajing
gwudi midi.

27 Ndi ari nga gwa'ti gwuny
gatanalu gidel didi
yi'rany

na ndi ari nga gwa'ti
gwa gäbici ngin-
deng gwunga gwanni
Gwuju'ru gwa 'digi'ri.

28 Nga gwuminy enggaci gay
gidi midi

na nga gwuny gäbici ng-
gwa jayanu gwullen
'dunggunga.'"

29 A Butruj ari, "Lani ng-
weengga, nggwa je ondaci
ndi ari nggwicinänü ndi ari
papa gwege gwani Däwüd
gwuma ayi gwuma aar gatu
na dimomo düngün ndo
ngene 'di gomom gidi gwe-
neng.

30 A be ngingde gwuru
dijir gwülingidi ndi ari
gwümü'ricä Ngwaalu yi'rany
ngwuci nu, gwa alliji gijü
güngün ge'te gididu'rala
didi yeleny.

31 A Däwüd engga yi'ral
yanni yadi ele ndi ji gweere,
ngwondaji 'di'ri gwe gwudi
nginde gwanni Gwubrutar
yelenya ndi ari gwa'ti gwa
aar gatanalu gidelanu didi
yi'rany na ndi ari ngwa'ti
ngwa 'digi'ri ngwanginu
ngwüngün.

32 Ngwaalu ngwuma
'di'riyi Yicung nggwee gwu-
midu na nyii gilee 'dar liru
länggädi 'didaning nggwee.

33 Gwuma aar 'di'riyi
gwuma aar näji näjing
gwupa ge'te gwalu kaama
gidi Ngwaalu gwuma Papa
ätädä Ligi'rimä lanni Liju'ru
larung le lima aar nje bälajä
nono gilee länggädängäa
ngaa 'dingini gweneno.

34 Ndi ari Däwüd gwa'ti
'di'rü ngwallu kerala ng-
wube ru gwaru nu,

'Deleny dica Delenya düny,
Jalu ngene kaama güny

35 'di ngaa gi'tiji güwänälü
gunga
nga ro'talu giyoranu
yunga.'

36 Yäy gu no, a gu
ngwüji lenge 'dar ngwudi
Yijiräyil ndi ari, Yicu nggwee
gwü'rinyitängäa, gwuru
gwuge'ta Ngwaalu ngwuru
Deleny ngwuru gwanni
Gwubrutar yelenya."

37 Anni ma gu ngwüji
'dingini ngwuja'ri ngwee no,
aar je dugi yigor aar ci
Butrujing je ngwoo'ra ngwe
ngwükäjäär je, "Yiru ange
yanni yadi nje ärrä lani ng-
weengga?"

38 A je Butruj ci,
"Jo'renyanar ara je nyinyi
'dar ngwüriny ngwudi Yicu
Kirictu ara je Ngwaalu
düdänijänü gwalu gwanni
gwuki, la je be angidaci
Ligi'rimä lanni Liju'ru.

39 Ndi ari ngwuja'ri ngwee
ngwaru ngwe Ngwaalu,
ngwalu ngwuru aar ru
ngwudi yiji yalu aar ru ng-
wudi ngwüji 'dar gwanni
ngwü'tüdänü Ngwaalu,
ngwüji 'dar gwanni ngwa
je Ngwaalu ngwege ngwuru
Deleny urnidi."

40 A je Butruj ondaci
ngwuja'ri ngwe ngwonyadu
ngwuje le rimalu ng-
wuje päcälü, "Gilängidiyar
yigo'ro yalu kimaadanu
nggee giki gidi didlä ndee."

41 Ngwüji ngwonyadu ng-
wanni gwuma änni ng-
wuja'ri ngwüngün aar je

nyinyi yaw ye ngwa ru ngwü'ri tä'rül (3,000) aar je gendani ngwikirjin komon nggoo.

Acajidi gwudi ngwikirjin

⁴² Ati aar jalu yomon 'dar ndi aar 'täji ngwäyänü nda je ngwoo'ra ngwükajäär je enggaci ngwuja'ri aar acajidi gwüpäng ndi eny na ndi acajidi ndi otaci Ngwaalingalu.

⁴³ A yi'ral yanni yati je ngwoo'ra ngwükajäär je ärrü, aar je iye yedenyo, a ngwoo'ra ngwükajäär je ape yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima yipa.

⁴⁴ Ngwikirjin 'dar ati aar ji gwüpäng ati aar emadi giyi'ralanu 'dar gwüpäng.

⁴⁵ Ati aar ellang ngwony ngwegen ngwanni ngwätäär je ati aar ätäädä ngwengga ngwanni ngwa'ti äti.

⁴⁶ Aar äbräji giyomonalu 'dar ndi o'rajidalu ngwämrä kobo. Ati aar acajidi gwüpäng ndi eny ngwu'dun ngwegen aar emadi ndi eny gwüpäng yigor ye yijayanu yiru 'didanu.

⁴⁷ Ati aar ortada Ngwaalinga ati aar jayi ngwüjü ngwäy 'dar. Ati je Deleny gendaca ngwüjü ki'doonga gegen yomon 'dar ngwanni ngwuma gilängidinä.

3

A Butruj u'riyi dirga nono

¹ Gomon ge'te Butrujinga Yuwana gwe ländädi kobo gaji ge giru tä'rül (3) gidi otaci Ngwaalingalu lingen le ligwurlu.

² Ngenone gilängir licaar Längir lanni Lijaw, gur giju gu giru dirga anaku lingidäär gu, gapaar ating jalu yomon reny längirü nono ndi geraci ngwüjü guy ngwanni ngwati ilada ngwämrä kobo.

³ Anni mung engga Butrujing je Yuwana gwe liju gito ndi äni kobanu, ngwuje geraci guy nunnu aar ätä gony gere.

⁴ A Butruj alliji ngwäy nono ngwombaji jicom na Yuwana 'to. A Butruj ci, "Ombaji nje!"

⁵ No, ngwuje alliji ngwäy nono ngwuje ombaji, ngwuge'taji ndi ari gwadi aar ätäädä gony gere.

⁶ A be Butruj ci, "Dab na buta gwa'ti nyi äti, a be yanni yäti nje, ya je ätä. Ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu gwudi Najrang, nggwang ci 'di'rü nga ele!"

⁷ Ngwube 'di'riyälü gaama ge ngwudige'dajala. Puprang no, a yora ji 'däny ngwü'di'rälü prüd ngwüdünädälä.

⁸ Ngwü'di'ri'tälä yora ye yüngün ngwuje gagitu ngwele. Ngwuje be gwujani aar le ele aar äni ngwämrä ngwudi gobo ngwele ngwü'di'ri'tälä ngwortada Ngwaalinga.

⁹ Anni ma ngwüji ngeno engga gwändälü ngwortada Ngwaalinga,

¹⁰ aar lenge ndi ari gur giru ganni gati jalu gilängir lidi gobo licaar Längir lanni Lijaw ndi geraci ngwüjü guy,

aar allalu ndir a je le ng-waalu elalu giyi'ral yanni yima ji 'dunggüngün.

Ngwuja'ri ngwudi Butruj kobanu

¹¹ Anni ma gur ji ndi mätinädä ndi Butrujinga Yuwana gwe, a ngwüji 'dar allalu ndir, aar je rükädä nono ngwaalu ngwucaar je Gurd gidi Jiliman.

¹² Anni ma Butruj engga ngwüjü aar gu ru no, ngwuje ci, "Lani ngwüji ngwüny ngwudi Yijiräyil, yi'ral yarra giyee ma ara je allijalu ndir? Ange gwuru nje be alliji ngwäy nono no, nono ma yiima na jayi gwäri ru gwu'riya dijü nono ndee ngwele?"

¹³ Ngwaalu ngwudi Äbräyim na Ngwaalu ngwudi Ijaag na Ngwaalu ngwudi Yagub, Ngwaalu ngwudi ngwügüurnä ngwege, ngwuma näji dinädä düngün dani Yicu. Nginde gwanni gwuma aang määtä ngaa atädä ngwelenya nunnu aar 'rinye, ngaa nyi'rini ngindeng ngwäyänü gideleny dani Bilatij anni mung ru gwading gatalu.

¹⁴ Ngaa linyi'rinä ngindeng gwanni Gwuju'ru Gwüdünälü, ngaa be bupi ara je Bilatij gätijä guralu ganni gige'ta giimra.

¹⁵ Ngaa 'rinye ngindeng gwanni gwuru gay gidi midi gwuma be Ngwaalu 'di'riyi giyi'ranyanu, nyii liru länggädi yi'ral giyee.

¹⁶ Änni gwe ngwüriiny ngwudi Yicu, gwuru gwuma u'riyi guru nono nggee gänggädängää ngaa lenge gima ojeme nono. Yiru ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu na änni gwe 'dunggüngün gwanni gwuma u'riyi nono, anaku änggädä gu nga nga 'dar.

¹⁷ A be gweneno lani ngweengga, äny gwülingidi ndi ari yanni yärrä je ngwelenyinga le, yärrä je gu ngaa la'ti lingidi.

¹⁸ A be yiru giyee ndi ari awa Ngwaalu ngwuma ätiyi ngwuja'ri ngwäyänü ngwondacung ngwe ngwüjirä 'dar gwerre ngwari, nginde gwüngün gwanni Gwubru-taar yelenya, gwa aar ärrü yündä.

¹⁹ Jo'renyanar be, ngaa o'raca Ngwaalinga nunnu ara je düdänijänü ndi ke gwalu. Nunnu a gaji gidi obe düwä de ila Gideleny.

²⁰ Gwa je be ükacä ngindeng gwanni Gwubrutaar yelenya gwanni gwäbräjäjä je gwani Yicu.

²¹ Ndi ari gwa jalu kerala 'di a gaji ila ndi ari a yi'ral 'dar aar gi'tini yiyang, anaku ondaca gu Ngwaalu ngwüjirä ngwüngün ngwanni ngwuju'ru gwerre.

²² Ndi ari Müjä gwaru nu, 'Deleny diru Ngwaalu ngwalu da je ükcä dijirä nono ükäjäär nyi gu, a nginde gwadi 'tüdä 'danggalanu. Gwa aang 'dengenaci giyi'ral

'dar yanni yadi ara je ye ci ngaa je ärrî.

²³ Diji danni da'ti da 'dengenaci dijirä ndoo, da aar linyni ngwüjänü ngwudi Ngwaalu.'

²⁴ A ngwüjir 'dar ngwanni ngwuma je Ngwaalu ükäjä ngwuja'ri ngwe, ngwätinä Jämüwilingänü na lanni lima gwujana gwodan, londaja yi'ral ye yidi yomon giyee.

²⁵ Na ngaa liru ngwu'rin ngwudi ngwüjir ngaa ru 'to ngwu'rin ngwudi gekajidi gwanni gwugekajidu Ngwaalu ngwügüürnängä le ngwalu. Anaku mi'ricing gu Äbräyiming yi'rany ngwuci, 'Gilinge ge gunga, nggwa onjaci ngwüjü 'dar gidiyängälü.'

²⁶ A no, Ngwaalu ngwü'di'riyä dinädälü düngün dani Yicu ngwükäjä gwerre gwerre 'danggalu nunnu ara je onjaci gwä'rä gwe dijü de'te de'te 'danggalanu ndi eelle kay güngün ganni giki."

4

A Butruj na Yuwana dünä ngwäyänü ngwämrä

¹ Butruj na Yuwana liju ndi ondaci ngwüjü kobanu anni indi ngwur'dal na Ngwüjändügi na dangida didi ngwangida ngwudi gobo.

² Aar ila likanu ndi ari Butrujina Yuwana gwe londaci ngwüjü ndi ari 'di'ri

giyi'ranyanu nggwo Yicu gwe.

³ Aar määtä Butrujing je Yuwana gwe aar je geka-jalu korkon 'di a bigänü ru ndi ari ngwaalu ngwuma ru degera kaji nggoo.

⁴ A be ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwuma 'dingini ngwuja'ri, aar änni Ngwaalu, ngwanni ngwuru ngwur, aar gendadi 'di aar ru ngwüü'ri tudini (5,000).

⁵ Anni ma dilu danu ru, a ngweleny na mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo o'rajidalu Ürajälim.

⁶ A gu dir'dal danni diru gi'ra dani Anan ji na dir'dal dani Giyaba na Yuwana na Älijikändär na 'dar lidi gubu gidi dir'dal danni diru gi'ra.

⁷ Aar apa Butrujing na Yuwana aar je dünäji gidiliganu 'denggen aar je otacalu aar je ci, "Yeleny yidi yärü na ngwüriiny ngwudi yärü ngwärrä ngwe yi'ral giyee?"

⁸ A Butruj 'di'ri gwonyadu Lig'i'rimälä lanni Liju'ru ngwuje ci nu, "Lani ngweleny na mbumbunga lidi ngwüji,

⁹ manari ngaa lotaci njalu gwene gwani yi'ral yanni yijaw yanni yiminje ärrî gidirga, nje otacalu nunnu du'ru nono awa?

¹⁰ Lüngidär be yi'ral giyee nga nga na ngwüji ngwudi Yijiräyil 'dar ndi ari nyü lärrü yi'ral giyee ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu Kirictu gwudi Na-jrang, gwanni gwüpädängää

kü'rälä ganni gimamin-
danu gwuma be Ngwaalu
'di'riyälü giyi'ranyanu.
Ngwüriny ngwüngün ng-
wuru ngwu'riya, guru nono
nggee gidünädälä ngwäyänü
ngwalu.

11 Yicu gwuru gwanni
gwondaja gwe gitab ndi ari,
'Go'rr ganni gima aang
'donyadadalu nga nga
lanni lati oda,
gi ru gidingo gidi
ngwu'dun.'

12 Gilang gwa'ti gidiji dere
di'ter ndi ari diji dere da'ti
gididlä 'dar dannu dapu
Ngwaalu nunnu aar nje
gilängidiyi."

13 Anni ma aar engga
Butrujing gwu'ranu na
Yuwana, aar je lenge ndi
ari liru ngwüjälü nyidang
ngwa'ti bebera, a je le
ngwaalu elalu, aar lenge ndi
ari ngwüji ngwee ngwujaar
Yicunga le.

14 Aar 'ti be lüngidi ladi aar
je ca ange ndi ari länngädi
guru nggoo gima u'ri nono
gidünäär le.

15 Aar je 'tüyä poor
ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd
aar jalu ndi otajidalu.

16 Aar ari, "Yiru ange
yanni yadi aar je ärrü
ngwüjü ngwee? Ndi ari
ngwüji ngwudi Üräjäliming
ngwülingidi yiima 'dar
yanni yiralu 'ter yärräär je
ya'ti ya ar je nyi'rini.

17 A be nunnu aa'ti ng-
wuja'ri ngwee ngwa badalu

a je ngwüji 'dingini ng-
wonyadu, ar je iyiyi yedenyo
ndi ari aa'ti londaci diju dere
ngwüriny ngwe ngwee."

18 Aar je apa aar je ondaci
ndi ari aa'ti ba be londaji ndi
enggaci ngwüjü ngwüriny
ngwani Yicu.

19 A je be Butruj na
Yuwana ci, "Manari nga
nga liminü ndi ara je
'dengenaji nyii be 'donya
ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu,
enggaci nje yiru giyene
yanni yijayana 'danggalu?"

20 Nyii la'ti la gwugwundi
nyii londaji ngwuja'ri ng-
wee ngwanni ngwänggädi
nje nje 'dingini."

21 O're aar je iyiyi yedenyo
aar je be gatalu. Aar
'ti mbuji gay gadi aar je
ge reraji ndi ari lima je
yedeny eny ngwüji ndi ari
ngwuma jayanu aar ortada
Ngwaalinga gwani yiima
yanni yima ji.

22 Ndi ari gur nggoo
gäpädäär yiima giyee
ngwu'ri nono, gümä
gonyadana ngwüdläyü
küü'ri rom (40).

*Otaci Ngwaalingalu
gwudi ngwikirjin*

23 Anni ma aar gata
Butrujingalu na Yuwana,
aar kwoyalu aar o'raci
ngwenggen aar je ondaci
ngwuja'ri 'dar ngwanni
ngwuca je ngwe ngwur'dal
ngwanni ngwuru ngweleny
na mbumbunga.

24 Anni ma aar 'dingini
ngwuja'ri ngwee, aar alliji

dula aar otaci Ngwaalingalu aar ari, "Gwani Deleny nga gwanni gwuge'ta gere na diyäng na yaw na 'dar yanni giyo gu.

²⁵ Nga gwondaja Ligì'rìm le lanni Liju'ru lingla le lidi digüurnä däri dani Däwüd diru dinäd dunga, ngwari,

'Ngwüji ngwarra ngwudi yen ma aar 'di'ri güündä?

Na ngwüji ngwarra ma aar iräji ngwäy giyi'ral yiru 'tur?

²⁶ Ngweleny ngwarra ngwudi didlä ma aar ji mama

na larra lanni lati ruyi yelenya ma aar o'rajidalu

aar iniji Delenya

aar iniji ngindeng gwüngün gwanni Gwubrutaar yelenya.'

²⁷ 'Didanu Yirüdij na Bilatij Bündi lirucidu ngwüjingä le ngwuru Garany na ngwüji ngwudi Yijiräyil kündär nggee aar iniji dinädä dunga danni Diju'ru dani Yicu nginde gwanni Gwubrutanga yelenya.

²⁸ Yima aar je ärrì 'dar yanni yimädiniyā je nga je ge'te guy ge gunga nunnu aar gu ru anaku bupa gu.

²⁹ Gwani Deleny, ila be nga engga iyiyng yedenyo gwe-gen nje gäbici liru ngwinäd ngwunga nyii 'ranu ndi ondaji ngwuja'ri ngwunga.

³⁰ Dingada guy gunga nga u'riyi ngwüjü nono nga ape yiima yiru yi'remnalu 'ter nga je ärrì yidi allalu ndir ngwüriiny ngwe ngwudi dinäd dunga danni Diju'ru dani Yicu."

³¹ Anni ma aar otaci Ngwaalingalu, a ngwaalu ngwanni ngwo'rajidaar gwalu lagadalu. A je Ligì'rìm lanni Liju'ru onjajala aar 'ranu aar ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

Ati ngwükirijün emadi ngwong ngwegen

³² A ngwükirijün 'dar ru yigor ye'te pu aar ru ya'ranya ye'te pu. Ati 'ti diji dere aru ngwong ngwüngün ngwuru ngwee gwanni ngwätng je ati aar be emadi ngwong 'dar gwüpäng.

³³ A ngwoo'ra ngwükajäär je äti yiima yipa ndi enggaci ngwüjü 'di'ri gwe giyi'ranyanu gwudi Deleny dani Yicu. A je gu yimi'rü yidi Ngwaalu ji 'dar yirälü.

³⁴ A gu 'ti diji dere janu dinyangiralu. Ndi ari ngindenga 'dar lanni läti diyängü aar äti ngwu'duna, ngwati aar je ellang aar apa ngwilinya

³⁵ aar je ätädä ngwo'ra ngwükajäär je aar je gege-naci ngwüjü gwanni ngwunyangiralu.

³⁶ Na gur ge'te gani Yüjib gwati ngwoo'ra ngwükajäär je ci Birnaba yani ndi ari gwati or'temaji ngwüjü,

gwuru Dillawi* gwülinginä Gabruj.

³⁷ Nginde gwäti diyängü didi kwoy ngwape ngwellang ngwapa ngwilinya ngwuje ätäda ngwo'ra ngwükajäär je.

5

Yi'rany yidi Ananiyanga Jäbirä gwe

¹ A be gur gani Ananiya daw de düngün dani Jäbirä ellang 'to diyängü degen.

² Ngwube gwä'rini ngwilinya ngwoko a gu daw düngün lenge, ngwuje be apa ngwoo ngwi'dälü ngwuje ätäda ngwo'ra ngwükajäär je.

³ Anni ma Ananiya äpiji ngwoo'ra ngwükajäär je ngwilinya, a Butruj ci, "Ananiya, nga gwarra nga be gäbici dijego'ro ngwonyadi ligorala lunga no 'di nga idäji Ligirimanü lanni Liju'ru äniji gwe ngwilinyalu ngwoko ngwudi diyäng danni dillängä?"

⁴ Dalu dä'tüdi gwele gajiganni ga'ta ge na ille? Na anni mung illini, ngwiliny ngwa'ti ju kyanu galo? Yiru ange yanni yima gäbici ligor lunga nga je be ärrä giyee yiru gu no? Ya'ti ani ndi ari nga gwuma idäji ngwüjänü, a be Ngwaalu ru ngwuma je idäjänü."

⁵ Anni ma gu Ananiya 'dingini no, ngwi'di ngwayi. Anni ma gu ngwüji 'dar 'dingini yi'rany ye yüngün, a je yedeny eny.

⁶ A ngwamal ngwoko ändä aar päda ngwureda nono aar ape aar gwe ele ndi gata.

⁷ Anni ma aar jalu 'di a gajiru tä'rül (3), a daw düngün ändä, nginde ya'ting je lingidi yanni yima mbuji duru düngün.

⁸ A Butruj otacalu ngwuci, "Enggaciny ngwilinya, ngwuru ngwee ngwudi diyäng danni dillängää dur de dunga dani Ananiya?"

Ngwuci, "Yäy ngwuru."

⁹ A Butruj ci, "Nгаа larra dur de dunga ngaa be gekajidi ndi idäji Ligirimanü lanni Liju'ru lidi Deleny? Änggädi! Lanni lima gata duru dunga lima obana gilängir, la ang apalu 'to la gwe ele."

¹⁰ No ngwi'di giyoranu yidi Butruj ngwayi. A ngwamal ändä aar apalu aar gwe ele aar je gatajidalu dur de düngün.

¹¹ A yedeny eny ngwikirijinä 'dar ki'doonga na ngwüji 'dar ngwanni ngwuma 'dingini yi'ral ye giyee.

Ngwoo'ra ngwükajäär je ngwapu yiima yonyadu

¹² Ngwoo'ra ngwükajäär je ngwapu yi'remna yidi yiima yonyadanu na yidi allalu ndir ngwüjänü. Na ngwikirijin 'dar ngwati o'rajidalu kurdanu gidi Jiliman.

¹³ Aa'ti diji dere ju dindi poor ndi ari ngwuje gu änanü, ati je ngwüji näji gwulleney.

14 A ngwur na ngwaw ngwonyadu änni Gideleny dani Yicu aar gendadi yi'ra yegen.

15 Ati ngwüji apa ngwüjü ngwanni ngwümä aar ngwe 'tüdä ngwayalu aar je ndriyalu giyilälälü nunnu ma Butruj millida manari di'rimbil düngün dima ele dijü nono, ngwu'ri nono.

16 Ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwati ji giyündär yanni yijacidaralu Üräjälüm gwe aar apa ngwüjü ngwümä na ngwanni ngwärrü je ngwü'rillä yündä, 'dar ati aar u'ri nono.

Aar übini ngwo'ralu ngwükajäär je

17 A dir'dal danni diru gi'ra ke yi'rinya na gimaad güngün ki'du gidi Ngwüjändügi.

18 Aar määtä ngwo'ra ngwükajäär je aar je ge'te gorkon gidi ngwüji.

19 A be dilunga ndoo a gi'rr gidi Deleny ila ngwigitü längirü lidi gorkon ngwuje 'tüyä poor ngwuje ci,

20 "İndär kobanu ngaa ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe 'dar ngwudi midi gwanni gwuyang."

21 Aar 'dengenaci ngwuja'ri ngwaru ngwe gi'rr aar 'di'ri 'tu'tu dilu danu aar ele aar äni ngwämrä ngwudi gobo aar enggaci ngwüjü ngwuja'ri.

Anni ma dir'dal danni diru gi'ra gimaad ge güngün obana, aar urnidi ngwüjü gwüpäng ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd,

o'rajidalu gwudi mbumbunga lanni liru yi'ra yidi Yijiräyil. Aar ükajidi ngwoo'ra ngwükajäär je korkon aar ngwe ila.

22 A be anni ma ngwangida obani korkon, aar je 'ti mbuju ngenone. Aar kwodalü aar je ondaci aar je ci,

23 "Änyängä limbuja gorkon gilängitinä mama 'dar na ngwangida ngwüdünü ngwängir. A be anni minyii igitalü, nyii 'ti mbuju dijü dere gidrü."

24 Anni ma gu gur ganni giru gi'ra gidi ngwangida ngwudi gobo na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je le ngwaalu elalu aar ari, "Yiru ange yima ji?"

25 A diji de'te ila ngwuje ci, "Ngwüji ngwele ngwuge'ta je korkon, ngwo ndi dünälä ngwämrä ngwudi gobo ndi enggaci ngwüjü."

26 A dangida danni diru gi'ra ele ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar je apa minyol ndi ari liti je yedeny nda je ngwüji aca yo'rr ye.

27 Anni ma aar je änji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, a je dir'dal danni diru gi'ra otacalu ngwuje ci,

28 "Lica je aa'ti ngaa linggidi ngwüriny ngwee, ngaa lima be bädiyü ngwuja'ralu ngwee pad Üräjälüm ngaa be ari ngaa linje üpiyi yi'rany yidi gur nggee."

29 A je be Butrujinga ngwoo'ra ngwe ngwükajäär je ci, "Yätänä ngwäyänü ndi nyii 'dengenaci Ngwaalinga ndi ari nyii 'dengenaci dijü dümnä.

30 Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege ngwuma 'di'riyi Yicungalu giyi'ranyanu gwanni gwüpädängää kü'ri ganni gimamindanu ngaa 'rinye.

31 Gwuma be Ngwaalu alliji gwuming ge'talu kaama güngün, ngwuru Deleny ngwuru Gilang, nginde gwe, ngwüji ngwege ngwudi Yijiräyil ma aar jo'renyana, ngwa je Ngwaalu düdinijänü ndi ke gwegen.

32 Änyängä liru linggida ngwuja'ri ngwe ngwee na 'to a ngwe Lig'i'rim lanni Liju'ru inggidi lanni lima Ngwaalu ätädä ngwüjü ngwanni ngwu'dengenaca."

33 Anni ma gu ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar bupi ndi 'rinye ngwo'ra ngwükajäär je.

34 A be gur gegen gani Gämläyil giru Dibärriji ngwuru doorta didi yobo gati ngwüji denya, ngwüdünälä ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwari aar 'tüyä ngwo'ra ngwükajäär je poor gwooko 'dogo.

35 Ngwube ci ngwelenya ngwämrä nu, "Lani ngwüji ngwüny ngwudi Yijiräyil, arnganar giyi'ral giyee

yige'ta je ndi ärrü ngwüji ngwee.

36 Ndi ari gaji ga'ti olanu gima ele, gur gani Tadj gi'di'rü ngwari gipa a ngwüji gwuji ngwaru kü'ri tudini kwo'rongo (400). Gima aar be 'rinye ngwüji ngwuma badalu 'dar ngwanni ngwugwujana ngwuja'ri ngwegen ngwuma dudi.

37 A be o're a Yäwüdä gwudi Jäliling 'di'rä gaji gidü'rädäär ge ngwüjü a ngwüjü ngwonyadu aw giyora, o're aar 'rinye ngindeng ngwüji ngwüngün ngwuma badi.

38 Yäy gu no, giyi'ral giyee nggwa je ola ndi ari o'raralu ngwüji ngwee, gäbicär je, manari ya'rany giyee na yi'ral yegen giyee yärräär je yidi yigo'ro yegen yiru, ya'ti ya ele gweere.

39 Ma be ari yändi Ngwaalu, 'didanu ya'ti ya je dami, ya be ru ndi ari ngaa lidugudu Ngwaalinga le."

40 A ngweleny ngwudi ngwämrä 'dengenaci olang gwüngün, aar urnida ngwo'ra ngwükajäär je aar je pi ngwacal ngwe aar je 'tüci ngwäyänü aar je ci aa'ti londaci ngwüjü mana ngwüriny ngwe ngwudi Yicu. Aar je be gatalu.

41 Aar 'tüdä ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd lijayanu, ndi ari lima je yirginä mbuji yädi je ngwäy gwani Yicu.

42 Ngindenga giyomon 'dar ati aar ji kobo na ati aar ele ngwu'dun ngwu'dun ndi enggaci ngwüjü aar

je ondaci ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya. Aar 'ti ju yere yanni yadi je dünäji.

6

Lanni läbräär je kwo'ra tä'rül(7)

¹ Giyomon giyoo, ati ngwīkirījin gendada ngwanni ngwuma änni ndi Yicu. A be ngwīkirījin ngwanni gwuru Ngwüyäwüd ngwīndi giyen poor, aar 'di'ri aar äbingini giyinenanu gwani ngwīkirījinä ngwanni gwuru Ngwüyäwüd 'dunu ndi ari lati i'dädänü ngwedel ngwe ngwegen ndi aar je gegenaci ngwony gwudi eny gwanni gwati aar je gigeni yomon reny.

² A ngwoo'ra ngwükäjäär je gwuru 'di na rom (12) urnidi ngwīkirījinä 'dar gwüpäng aar je ci, "Ya'ti ya gu jayi ndi ari nyii i'dädänü yiiru ye ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri gwudi Ngwaalu nyii ape yiiru yidi eny.

³ Lani ngweengga, äbrär ngwüjü kwo'ra tä'rül (7) 'danggalanu ngwulinginna ngwonyadu Lig'i'rimälä lanni Liju'ru aar bebere, nje ge'te aar ape yiiru giyee.

⁴ Nyii be arngani ndi otaci Ngwaalingalu nyii ape yiiru ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri gwudi Ngwaalu."

⁵ A ngwuja'ri ngwee gäbici ngwīkirījinä 'dar aar jayanu, aar äbrī guru gani Ijitabanuj gwäti ämning

Ngwaalu gwupa gwonyadi Lig'i'rimälä lanni Liju'ru. Ngindenga ngwoo'ra ngwe ngwani Bilipüj na Brukuruj na Nekonor na Temon na Barmanaj na Nekola gwudi Andakiyang gwanni gwändi giyobo yidi Ngwüyäwüd.

⁶ Aar apa ngwüjü ngwee kwo'ra tä'rül (7) aar je äpijä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je ätä guy aar abingaci Ngwaalu gwani ngindenga.

⁷ A ngwuja'ri gwudi Ngwaalu badalu 'dar, a ngwīkirījin gendada ngwonyadu Üräjälīm a ngwurdal ngwonyadu änni ndi Yicu.

Aar määtä Ijitabanujing

⁸ Ijitabanuj gwuru dīji donjaja Ngwaalu yimi'ränü na yiima yüngün ating ärrī yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima yipa ngwüjänü.

⁹ A be Ngwüyäwüd gwudi Giruwaning na gwudi İjikändäriyäng na 'to gwudi ngwaalu gwani Kilikiyā na Ajiya, gwuru gwudi Ngwämrä gwudi Gätini Linginalu anaku ati aar je gu ci.* Aar be 'donya ngwuja'ri gwudi Ijitabanuj aar le garnati.

¹⁰ Aar 'ti be burna ndi dami Ijitabanujing ndi ari nginde gwondaja yiima ye yidi bebere gwudi Lig'i'rim lanni Liju'ru lätädi Ngwaalu ndi ondaji.

* 6:9 6.9 Ngwüyäwüd gwanni gwuru ngwīnäd gwerre ngwuma be gatu linginalu.

11 Aar be äniiji ngwüjü ngwoko bartad nono nyim nunnu aar ari, “Änyängä li'dingina Ijitabanujing ngwaru ngwulem Giyobo yidi Müjä na Ngwaalu.”

12 Yiru giyee yanni yima je gäbici aar gwogaji ngwüjü na mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo aar gwurla Ijitabanujing nono aar määtä aar gwe ele Ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd.

13 Aar apa ngwu'duru aar ü'ridä yi'duru nono aar ari, “Gur nggee ga'ti dünäjä ngwuja'ri ndi ari ngwulem gwani gobo nggee giju'ru na gwani yobo.

14 Ndi ari gwu'dinginiiny gwaru Yicu gwudi Najrang gwa pä gobalu mbüny gwa gwürli dimürälü digätijänär nje Müjä.”

15 A ngwüji 'dar ngwanni ngwuju ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd 'di'riyi ngwäy aar ombaji Ijitabanujing ngwugwurli ngwuru ngwäyänü nono gi'rr.

7

A Ijitabanuj on-daji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd

1 A be dir'dal dannu diru gi'ra otaci Ijitabanujingalu ngwuci, “Ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe ngwüji ngwäti ngwäyänö?”

2 A je Ijitabanuj ci, “Lani ngweengga na papanga, gerajar ngwäni ngaa

'dingini! Ngwaalu ngwege ngwanni ngwünäjinä ngwü'täcä digürnälü dege dani Äbräyim gaji ganni gijung ge na ngwaalu ngwani Mijuputumiya, gwerre gwa'tina indä ndi ji kündär gani Araan.

3 A Ngwaalu ci, ‘Gatana geno gunga na ngwüjü ngwunga, nga ele ngwaalu ngwanni ngwada je enggaci.’

4 No, a Äbräyim 'di'ri ngwugatani geno gidi Ngwukaldan ngwele ngwuji Araan. Anni ma papa gwüngün ayi, a Ngwaalu apa ngenone ngwila ngwuji ngwaalu ngwee ngwujaa gu gweneno.

5 Ngwaalu ngwuma 'ti ätädi Äbräyiming ngwaalinga yu'rina ngwere ngene, 'di ngwaalu ngwere nggu jalu. A be Ngwaalu mi'rici yi'rany ndi ari ngwung je ätädi ngindeng na yjü yüngün gwodan, a be Äbräyim kaji nggoo gwa'ti gu na äti gjälü gere.

6 Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwondaca ngwe Ngwaalu Äbräyiming ndi ari, ‘Ngwügüürnä ngwunga ngwa ji ngwa ru ngwörnü ken gidi ngwüji ngwu'ter ngwa aar je ruji ngwinäd ngwa aar je ärrä yirginä ngenone ngwüdläyü küü'ri tudini kwo'rongo (400).

7 A be äny gwa reraji ngwüjü ngwoo ngwanni ngwärrä je yinädi linje be

'tüyä ken nggoo aar nyi äpiji yobo ngwaalu ngwee.'

⁸ A be Ngwaalu ätäda Äbräyiming gekajiding gwudi ü'ridäni a gwe Äbräyim ü'ridä gijü güngün gani Ijaag anni ma aar linge ngwäti yomon 'dübä (8). Gwodan aji a Ijaag ü'ridä gijü güngün gani Yagub, aji 'to a Yagub ü'ri'täda yijü yüngün 'di na rom (12) giyoo yima ru ngwügüürnä ngwege.

⁹ Ngwügüürnä gwege ngwee ngwuru ngwü'düny ndi Yüjib aar ape aar ellada ngwüjü yinäda ken gani Mijir. A be Ngwaalu ru ngwuma gu ge'te guyala.

¹⁰ Ngwü'tiyi giyi'ralanu 'dar yanni yiki, ngwätäda bebereng ngwügäbici Browoning gwudi Mijiring ngwujayi ngwäy ngwege'te ngwümäätä yelenya Mijir na ngwümäätä ngwu'duna gwudi yeleny yidi Brownon 'dar.

¹¹ A be aji a ngwamu määtä ngwaalinga 'dar ngenone Mijir na ngwaalu ngwani Kanaan a ngwamu eny ngwüjü gwulleney. Aa'ti ngwügüürnä ngwege mbuju ngwony gwudi eny.

¹² A be anni ma Yagub 'dingini ndi ari yon giyo ngenone Mijir, ngwükäji yijü yüngün yiru ngwügüürnä ngwege aar ele ngenone yirnü.

¹³ Anni ma aar kwoyalu gomom gidi gwodaning, a je Yüjib enggaci ligo'ro lüngün ndi ari gwenggen gwegen

gwuru, a Brownon 'dingina ngwüji ngwe ngwudi Yüjib.

¹⁴ Ngwükäci Yüjibing ngwükäjidi ndi papa gwüngün gwani Yagub na ngwüji 'dar ngwudi gubu güngün ngwuru 'di kwo'ra tä'räl na tudini (75).

¹⁵ A Yagubinga yiji ye yüngün 'di'rä aar ila Mijir aar gu ji ngenone 'di a gu Yagub ayi ngwügüürnä ngwege.

¹⁶ Aar je apa aar le ila ngwaalu ngwani Jikim aar je gatu gidimomo gidiyäng dannidillädi Äbräyim yijü yidi gur gani Amur ngwiliny ngwe ngwaalu ngwani Jikim.

¹⁷ Anni ma gaji ji ndi ila gito ganni gadi ge ngwuja'ri ji ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu Äbräyiming, gaji nggoo a ngwüji ngwege lingadi aar gendadi aar onyadi Mijir.

¹⁸ A be aji a deleny diru 'ter ape yelenya Mijir da'ti lingidädi Yüjib gwe yorto ye ngwaalinga.

¹⁹ Ngwugwurlanu ngwüji ngwe ngwege ngwuje ärrü yirginä ngwuje übinälü aar gatani yijälü yegen mbüny yilinginä girem nunnu aar ayi.

²⁰ Gaji nggoo aar gu lingeta Müjäng gwujaw yi'remna. Aar ombaji ngwujalu ngwüwäyü tä'räl (3) aar änijälü 'dunu ndi mbumbu gwüngün.

²¹ A be anni ma ngwüji ngwüngün ape aar gatanalu

poor, a gera gidi Brownon mbuji, ngwape ngwü'rüni ngwuruji giji güngün.

²² Aar enggaci Müjäng 'di ngwubebere ngwuja'ri 'dar ngwudi Mijiring ngwuru diji dojema ngwuja'ri na giyiuru yüngün.

²³ Anni ma Müjä äti ngwüdläyü küü'ri rom (40), ngwü'di'ri ngwari gwadi ele ndi ombaja ngwüjü ngwüngün ngwuru Yijiräyil.

²⁴ Ngwube mbuji gur giru Dimijir ndi pi guru ge'te giru Diyijiräyil ngwube ruci ngwü'rinyiji Dimijira.

²⁵ A Müjä ji ndi ge'taji ngwüji ngwüngün ngwa lenge ndi ari gwapu gwe Ngwaalu yiuru nunnu ngwuje gataji düwä. Aa'ti be ngwüji lingidi yi'ral yorto ye ngwaalinga.

²⁶ Bigänü a Müjä mbuji ngwüjü rom (2) ngwuru Yijiräyil ndi pidi. Ngwari ngwading je gwä'räjidi ngwuje ci, 'Ngaa liru yengga ange gwuru ngaa be pidi?'

²⁷ A be gur ganni gipidi gwenggen ngwudinga Müjäng gay ge'te ngwuci, 'Yäru gwanni gwuge'tanga nga ru deleny däri ndi nje picü yelenya.

²⁸ Nga gwüminä ndi nyi 'rine anaku 'rinyitä gu Dimijira lungge?'

²⁹ Anni ma gu Müjä 'dingini no, ngwabri ngwugatani Mijiring ngwele ngwaalu ngwani Midiyan

ngwuji yirnü ngenone 'di nggu lingeta yijü rom (2).

³⁰ Anni mung jalu ngenone 'di ngwäti ngwüdläyü küü'ri rom (40), a gi'rr 'täcälü ngwengga lingla lidi ligä lu'du gida'ri gitäny gito gito Ken gani Jinä.

³¹ Anni ma Müjä engga yi'ral giyee no, ngwudibi giyi'remna giyoo. Anni mung 'dongga gito nunnu ngwombajidi mama, ngwu'dingini a Deleny diru Ngwaalu ondaca aar ci,

³² 'Äny gwuru Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwunga, Ngwaalu ngwudi Äbräyim, Ijaag na Yagub.' A Müjä didi'ri nono a yedeny eny ndi ombaji daa'ri.

³³ A Deleny ci, 'Gwällädi ngwüdänälü giyora ndi ari ngwaalu ngwoo ngwüdünädä gu ngwuju'ru.

³⁴ Äny nggwänggädi yirginä yanni yärrinä je ngwüji ngwüny Mijir, äny gwuma 'dingina äriining gwegen nyi be üllädä ndi nje gataji düwä, ila nga ükäji gweneno nga o're Mijir.'

³⁵ Müjä gwuru nggwee gwe'te gwe'te gwanni gwu'donya ngwüji ngwudi Yijiräyil aar ci, 'Yäru gwuru gwanni gwurujanga deleny däri ndi nje picü yelenya?' Gwuru gwurinda Ngwaalu gi'rr ge ganni giju gida'ri ndoo du'du ngwükäji nunnu ngwuru deleny degen ngwuje ü'rälü.

36 Ngwuje 'tüyä Mijir ge'te gwe yi'ral yidi allalu ndir na yi'remna yidi yiima ken gani Mijir ngwe ü'ridä Bar Alamring* aar ngwe ji ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitäny.

37 Müjä gwuru gwanni gwondaca ngwüjü ngwudi Yijiräyil ngwuje ci, 'Ngwaalu ngwa ji ngwa je ükacä dijirä de'te anaku ükajäär nyi gu 'danggalanu.'

38 A Müjä nggwee gwuru gwujaar ngwüjü ngwe gitäny ngwuru dardan didi gi'rr ganni gondacu Kenala gani Jinä na didi ngwügüürnä ngwege. Aar ätäädä ngwuja'ri ngwee ngwudi midi ngwuje apa aar nje enggaci.

39 A be ngwügüürnä ngwege 'donya ndi 'dengenaci ngwuja'ri ngwudi Müjä aar je obe gora ge aar o're yigor ye yegen aar je gwä'räji Mijir.

40 Aar ci Aruuning, 'Gi'tijji nje ngwaalinga aar nje üktini. A be a'ri nggwee gwani Müjä, gwuminje 'tüyä Mijir, gwa'ti ar gwe lingidi yorto ye ngwaalinga yiru ange yima mbuji.'

41 Kaji nggoo aar ga'riji gi'remna giru dab giru nono gindri aar ruji ngwaalu ngwegen aar rciji aar mi'rini nono aar äpiji gony yi'rinyinä gige'taar ngwuy ngwe ngwegen.

42 A je be Ngwaalu gwürläci lu'ra ngwuje gäbici

aar ele ndi äpiji yurumu yobo yidi geralang anaku üllinäär gu kitabanu gidi ngwüjir ndi ari,

'Ngwüji ngwudi Yijiräyil, ngaa lircijiny ngaa mi'rini nono ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitänye?

43 Ngaa be ru manni lanni lüpinänä gä'tä gidi bayil gwani Malag na guurum gidi bayil gwani Raban.

Yi'remna yanni yige'ta je ngaa je äpiji yobo.

Yäy gu no nggwa je gäbiciji güwänü galu ga je ape ngaa la ele ken gi'ter' gweere Babil.

44 Anni ju ngwügüürnä ngwege gitäny lapana Gä'tä gidi gekajidi gijaar ge. Gipiädi Müjä gwuru nono ganni gänggädäng genggaca Ngwaalu. 45 Anni ma aar ape, a be aji a ngwügüürnä ngwege apana aar ge ila Kanaan a je Jäjiwä ruya anni ma je Ngwaalu linynyiji ngwüjü ngwudi Kanaaning aar määtä geno. A gu Gä'tä ji Kanaan 'di a gaji ila ganni gima ge deleny dani Däwüd ape yelena.

46 A Däwüd jayi Ngwaalinga ngwäy, ngwube utalu ndi ari aading odaci Ngwaalinga ngwudi Yagub ngwu'duna.

47 A be aji a Jiliman ru gwanni gwuma odaci ngwu'duna.

* 7:36 7.36 Yaw giyee giyo gwenene ngwaalu ngwucaar je Gana Juwej. 7:37 7.37 Täjiniyä 18.15 7:40 7.40 Gwuruj 32.1 7:43 7.43 Amuj 5.25

48 A be Ngwaalu ngwupa ngwati 'ti ju ngwu'dunanu ngwanni ngwodana ngwuy ngwe ngwudi diji dümnä. Anaku aru gu dijir ndi ari Ngwaalu ngwari,

49 'Gere giru ngwaalu ngwudi didu'ri didi yeleny düny, na diyäng diru ngwaalu ngwati nyi gu ge'te yoralu yüny.

A Deleny ari, Ngwu'dun ngwuru ange ngwanni gwadi nje odaci?

Na ngwaalu ngwuru ngwo ne ngwanni gwadi nyi gu jalu nyi obe düwä de?

50 Äny gwä'tüdi manni gwanni gwuge'ta ngwonyalu ngwee 'dare?'"

51 A je be Ijitabanuj ci, "Ngaa gilee liru ngwüji ngwunyurtanu ngaa undi giyi'ra! Ngwügüürnä ngwalu ngwulingana je ngaa übini Lig'i'rimälü lanni Liju'ru!

52 Dijir dere dindi ne da'ti ngwügüürnä ngwalu übinälü? Ngindenga li'rinyidu 'di aar 'rinye ngwüjirä ngwükäjäär je ngwondaju ngwuja'ri ngwe gweere gwani nginde gwanni Gwüdünälü gwadi ila. A gwenene, gwuma gwe gwurlanu gwuma aang 'rinye.

53 Nga nga liru ngwüji ngwanni ngwapu yobo yätädärä je Ngwaalu yi'rr

ye, giyo be ya'ta je 'dengenaca."

Aar aci Ijitabanujing yo'rr ye ngwayi

54 Anni ma ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar kanu gwulleny 'di aar iyini ngwad gündä.

55 A be Ijitabanuj 'di'riyi ngwäy ngwombajidi kerala, a Lig'i'rimä lanni Liju'ru onyadala. Ngwengga näjing gwudi Ngwaalu a Yicu dünäcälä kaama.

56 Ngwari, "Äny gwänggädi gere gigitinä nyi engga Gijü gidi Dijü dümnä gidünäcä Ngwaalingalu kaama."

57 A ngindenga 'dar gwü'rübäni ngwuy ngwäni ngwegen aar ürri dula gwulleny aar 'di'rädä Ijitabanujing nono 'dar gwüpäng.

58 Aar okta aar gwe 'tüdä poor kündär aar aci yo'rr ye. A ngwüji ngwanni ngwü'ridädi ngwuja'ri nono, aar gwalladani ngwuredalu ngwegen aar je gatanalu gito gito kur giru damal gani Jawul.

59 Anni ma aar ji ndi aci Ijitabanujing yo'rr ye gwani yi'rany, ngwänginini Ngwaalinga ngwari, "Gwani Deleny dani Yicu, mäti lig'i'rimä lüny guy ge gunga."

60 Ngwube jürbälü yirku ye ngwurnidi dulu de gwulleny ngwari, "Gwani Deleny, aa'ti la je dü'räci keng nono nggwee." Anni mung gu ari no, ngwayi.

8

1 A Jawul ru gwanni gwämnä ndi aar 'rinye Ijitanu-jing.

A gi'doonga gidi Ngwaalu badalu

Komon nggoo aar übinälü gi'dongalu gidi Ngwaalu gwuleny Üräjälim a ngwikirijin ku badalu pad ngwaalu ngwani Yäwüdiyä na Jamra a be ngwoo'ra ngwükajäär je ru ngwuma jalu Üräjälim.

2 A ngwüji ngwudi Ngwaalu ila aar ape Ijitanu-jing aar gatu aar rüniji gwuleny.

3 A be Jawul ru gwädinä ki'doonga gidi Ngwaalu ngwübinälü. Ating ele ngwu'dun ngwu'dun ngwokta ngwuralu na ngwaw ngwuje ürrä korkon.

A Bilipüj ele ngwaalu ngwani Jamra

4 A be lanni lima abri aar badalu ngwaalu mbüny mbüny aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwanni ngwuma aar gu badalu.

5 A Bilipüj 'di'ri ngwüllü kündär ge'te gidi Jamrang, ngwondaci ngwüjü ngwuja'ri ngenone ngwani nginde gwanni Gwubrutar yelenya.

6 Anni ma ngwüji 'dingini ngwuja'ri ngwudi Bilipüj aar engga yi'remna yidi yiima yanni yärrung je, ngindenga 'dar aar geraji ngwäni mama ngwuja'ri ngwondajung je.

7 Gaji nggoo a ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwätinä ngwü'rillä nono aar u'ri nono, a ngwü'rillä 'tü 'denggegenanu ngwonyadu dulu de dipa. A lonyadu lanni liru ngwurga a lanni layu ngwangina, aar ju'ri nono.

8 A jayanu ji gwupa kündär nggoo.

Dima de'te dani Jamaan

9 Gur ge'te giru dima kündär nggoo gani Jamaan gati ape yiima gaji golanu ating alliji ngwüjalü ndir ngwudi Jamrang ating iringini ngwari giru diji dojema.

10 A ngwüji 'dar, ngwanni ngwoko na ngwanni ngwupa geraci ngwäni aar ämnäci aar ari, "Diji ndee diru yiima na yüngün yiru yiima yanni yojemana."

11 A ngwüji gwujani ndi ari ngwuma je yima yüngün yanni yiru yi'remna 'ter üktini yima aar je engga gaji golanu.

12 A be anni ma aar änni ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma je Bilipüj ondaci ngwani yeleny yidi Ngwaalu na ngwüriny ngwe ngwudi Yicu Kirictu, aar änni Ngwaalu aar nyinyini ngwuru ngwur na ngwaw.

13 A Jamaan giligo'ro lüngün ngwänni Ngwaalu 'to a Bilipüj nyinyi. Ngwü'di'ri ating gwujani Bilipüjing ngwaalu ngwading gu ele, ati gwe ngwaalu elalu mung engga yi'ral na

yiima yanni yati je Bilipüj ärrí yojema.

14 Anni ma ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dingina Üräjälim ndi ari ngwüjji ngwudi Jamrang ngwuma änni ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, aar je ükääcä Butrujing je Yuwana gwe.

15 Anni ma aar obana, aar otaci Ngwaalingalu gwani ngindenga ndi ari a je gu Ligirrim lanni Liju'ru üllänü.

16 Ndi ari gaji nggoo, la'ti je gu na Ligirrim lanni Liju'ru üllänü. Linyinyäär je 'dogo ngwüriny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu.

17 No, a je gu Butrujinga Yuwana gwe gatu ngwuyala a je gu Ligirrim lanni Liju'ru üllänü.

18 Anni ma Jamaan engga ndi ari ngwüjji ngwanni ngwämnä Ngwaalu ngwati je gu Ligirrim lanni Liju'ru üllänü ma je gu ngwoo'ra ngwükäjäär je gatu ngwuy nono. No ngwü'di'ri ngwape ngwü'rinyä ngwuje geraci Butrujing je Yuwana gwe ngwuje ci,

19 "Ätädiiny yiima giyee 'to, nunnu diji dere danni dinyi gu gatu guy nono, a gu Ligirrimä lanni Liju'ru üllänü."

20 A be Butruj ci nu, "Indi ngwü'riny ngwe ngwunga giligä, anni ge'tanga ndi ari a gwadi ellang angidacing gwudi Ngwaalu ngwü'riny ngwe!

21 Nga gwa'ti äti gu'ru giyiru giyee, ndi ari ligor lunga

la'ti dünälü ngwäyänü Ngwaalu.

22 Jo'renyana giyi'ral yunga giyoo yiki nga otaci Delenyalu ndi ari aar ang dädänijänü ndi ge'taji gwudi ligor lunga nggwee gwuru gu no.

23 Ndi ari äny gwänggädängä gwu'ri giligoranu nga ji giyirna yidi yi'ral yanni yiki."

24 A Jamaan ci Butrujing na Yuwana, "Otaçar Delenyalu gwani äny, ndi ari yanni yara ye aa'ti ya ji 'dünggüny."

25 Anni ma aar enggaca ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Deleny, a Butrujinga Yuwana gwe o'ra Üräjälim, aar eggacana ngwüjü kay ngwuja'ri ngwanni ngwujaw giyündär yonyadu yidi Jamrang.

Bilipüj na gur giru Dijiyüpiyá

26 A girr gidi Deleny ci Bilipüjing nu, "Di'rü nga elada kuyala gidi gaama kayalu gidi ülli Üräjälim ngwelada Gaja."

27 No, a Bilipüj ji mama ngwü'di'ri ngwele. Kay aar mbudi güül ge giru Dijiyüpiyá giru dujimid dimäti ngwü'rinyä ngwudi yeleny yidi deleny diru daw dani Kandaka didi Yijüpiyang. Gur nggee giju kündär gani Üräjälim ndi otaca Ngwaalingalu.

28 Ngwube o'ra ngwuji ndi jalu ngwudu'rala ngwüdi je

dimirta ngwuji ndi uli gitab ganni gullu dijir dani Ajaya.

²⁹ A Ligi'rim lanni Liju'ru ci Bilipujing nu, "Donggaca dimirta nga jici gito gito."

³⁰ A Bilipuj gwalajanu ngwujici gito gito ngwu'dingini ndi uli ngwuja'ri ngwudi gitab gidi dijir dani Ajaya. A Bilipuj otacalu ngwuci, "Nga nggwo gwulingidi ngwuja'ri ngwee ngwula je?"

³¹ Ngwuci, "Ngwaadi nje lenge awa ma aar nje 'ti diji enggacu." Ngwube ci Bilipujing ngwallu aar gwe jalu.

³² A be ngwuja'ri ngwanni ngwujung je ndi uli ngwuru ngwee,

"Gwuktäär nono dangala dadi aar ele ndi ü'rü ngwulem

na nono giranyu gigwogondacu diju danni diwädädi ngwolalu mbüny,

no ngwu'ti igitü ngwulem ngwüngün.

³³ Gwa aar ärrü yinäda aar ärrü yirginä.

Yärü gwanni gwadi ondaji gilinge ge güngün?

Ndi ari gwuma aar düdiyiji ligo'ro lüngün ngene gidiyängälü."

³⁴ A gur nggoo otaci Bilipujingälü ngwuci nu, "Eggaciny ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe dijir,

ngwondijaja ndi yärü? Dijir dondaja gwani ligo'ro lüngün gwalla gwani diji di'ter?"

³⁵ A Bilipuj aalu ngwuja'rala ngwoo ngwudi gitab ngwondaci ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwani Yicu.

³⁶ Anni ma aar ji ndi ele dimirta de, aar obani ngwaalu ngwätü yaw, a gur nggoo ci Bilipujing nu, "Yaw yiru pa giyee, yiru ange yadi nyi üminici ndi nyinyini?"*

³⁸ Ngwugirinya aar dünäji dimirta. Aar ülli 'dün giyaanu a Bilipuj nyinyi.

³⁹ Anni ma aar 'tüdä giyaanu no, a Ligi'rim lidi Deleny ape Bilipujing aa'ti gur änggädi ba be. A gur nggoo ele dilä düngün gijayanu.

⁴⁰ A be Bilipuj mbüjini kündär gani Äcidüd ngwü'di'ri ngwellalu ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwele 'di ngwombani kündär gani Gäyijäriyä.

9

A Bulij ämni ndi Yicu

(Yiiru 22.6-16; 26.12-18)

¹ A be Jawul gwuru gwuma ji ndi iye ngwikirijina ngwudi Deleny yedenyo ngwari ngwuje 'rinye. Ngwü'di'ri ngwele gidir'dal danni diru gi'ra

8:33 8.33 Ajaya 53.7-8 * **8:36 8.36** Yitab yoko gwodan yäti ³⁷ A Bilipuj ci, "Yere ya'ti manari nga gwämnä Ngwaalu 'tu'tu giligoranu." A gur nggoo ci, "Äny gwämnä ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru Giji gidi Ngwaalu."

2 nunnu ngwüllijī ngwuja'ri ngwe ele ngwämrä ngwudi gündär gidi Dimajiging, nunnu manari gwuma mbuji ngwüji ngwere ngwudi Gay gidi Deleny dani Yicu, ngwur na ngwaw, ngwuje umma ngwe o'ra Üräjälim.

3 Anni ma Jawul ji ndi ele gidilä düngün ngwuji gito gito kündär gani Dimajig, a buru üllä kerala ngwo'rralu.

4 Ngwī'di gidiyängälü ngwu'dingini ngwuja'ri ngwudi dijī dondaju ngwuci, "Jawul Jawul, nga gwarra miny übinälü?"

5 A Jawul ci, "Deleny, nga gwani yäru?"

Ngwuci, "Äny gwuru gwani Yicu, gwanni gwübinängälü.

6 'Di'rälü nga ele nga äni kündär, la ang be eggaci ndi ari nga gwadi ärrī ange."

7 Ngwüji ngwanni ngwīndäär Jawulinga le aar dünälä aar 'ti ondaju ngwuja'ralu ngwere ndi ari ngwīndi ngwe ngwaalalu, aar 'dingini ngwuja'ri aar 'ti be änggädi dijū dere.

8 A Jawul 'di'rälü gidiyängälü anni mung gatu ngwäyälü ngwüngün, ngwu'ti ombajidalu ndi engga gonyalu gere. Aar okta kuy aar gwe äni Dimajig.

9 Ngwujalu yomon tä'rīl (3) gwürimü ngwäy, ngwu'ti iyü ngwu'ti iti gonyalu gere.

10 Ngenone Dimajig, doo'ra de'te diju gu dani

Ananiya. A Deleny ondaci dilingidu ngwurnidi ngwuci, "Ananiya!"

Ngwangindi ngwuci, "Äny gwangindu gwani Deleny."

11 A Deleny ci, "Ju mama nga 'di'ri nga ele kayalu ganni gicaar Gidünälü nga ele nga äni ngwu'dun ngwudi gur gani Yäwüdä nga utalu gur ge gīndi Tarjuj gani Jawul ndi ari nggo ndi otaci Ngwaalingalu.

12 Dilingidu gima engga guru gani Ananiya ngwändä ngwalliji ngwuy nono ngwüngün nunnu ngwu'ri ngwäy."

13 A Ananiya ci, "Gwani Deleny, nggwu'dingina ngwüjü ngwonyadu ngwondaja dijī de ndee na yi'ral ye 'dar yanni yiki yärrüng je ngwüjü ngwunga ngenone Üräjälim.

14 A nginde gwīndi ngene yeleny ye ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ndi ari ngwummi ngwüjü ngwanni ngwapu ngwüri ny ngwunga."

15 A be Deleny ci Ananiyang nu, "İndi! Gur nggee gäbrīny ngwuru gora ndi ape ngwüri ny ngwüny ngwe ele ngwüjü ngwuru Garany na ngweleny ngwewegen na ngwüji ngwudi Yijiräyil.

16 Gwunyi enggaci ndi ari nginde awa gwa mbuji yündä yipa gwuleny gwani ngwüri ny ngwüny."

17 A be Ananiya ele ngwänī gidrü ngwu'dun,

ngwalliji Jawuling ngwuy nono ngwüngün ngwuci, “Diweengga dani Jawul, Deleny dani Yicu gwanni gwü'täcängälü kayalu anni janga ndi ilada ngene, gwükäjiny nunnu nga ombajidalu mana ara gu Ligi'rim lanni Liju'ru onyadala.”

18 Puprang no, a ngwong ngwe'te ngwuru nono gwele ngwarki'ra ngwudi ngwuum mi'ra'tadalu ngwäy ngwudi Jawul, ngwu'ri ngwäy ngwombajidalu mana. Ngwü'di'rälü aar nyinyi,

19 anni ma aar ätäda ngweny, ngwudege'dani ngwangina ngwüngün.

A Jawul jalu yomon yoko ngwükirijiningä le Dimajig.

20 Ngwü'di'ri ngwele ngwondaci ngwüjü ngwonyadu ngwämrä ndi ari Yicu gwuru Giji gidi Ngwaalu.

21 Ngwüji 'dar ngwanni ngwu'dingina, a je ngwe ngwaalu elalu aar utalu aar ari, “Gur gä'tüdi nggee ganni gänijä yedenyalu ngwübini ngwüjälü ngwanni ngwapu ngwüriiny ngwee ngwani Yicu ngenone Üräjälimo? Nginde gwa'ti indädi ngene ndi ummi ngwüjü ngwe ele ngwur'dal ngwanni ngwuru ngwelenye?”

22 A be Jawul ojemani nono ngwondaji yiima ye ngwügäbici Ngwüyävüd ngwanni ngwati ji ngenone Dimajig a ngwe ngwaalu elalu ngwuje enggaci aar lenge ndi ari Yicu gwuru

gwanni Gwubrutaar yelenya.

23 Anni ma yomon ele aar onyadi, a Ngwüyävüd äniji yujimidalu gwadi aar 'rinye,

24 a gu be Jawul lenge. Giyomon reny lingen le na dilu de ati aar rbäci ngwängir ngwudi gündär nunnu aadi aar 'rinye.

25 A be ngwoo'ra ngwüngün ape aar ülliyi kundi'rala gidi gündär dilu de gi'ram ge aar 'tüyü ngwele.

26 Anni ma Jawul obani Üräjälim, ating ari ladi acajidi ngwükirijin ngwe ngwudi Yicu a je be yedeny eny 'dünggüngün, aar 'ti ämnä ndi ari nginde gwuma ru dikirijin 'didanu.

27 A be Birnaba ape nggwe ele ngwoo'ra ngwükajäär je. Ngwuje enggaci ndi ari Jawul gwänggädi Delenya kay ginding gu Dimajig na ndi ari awa gwondacu Deleny na ndi ari awa ngenone Dimajig gwondaca ngwüjü gwa'ti yedeny iti ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu.

28 No, aar le jalu ngwellalu gwügäti linginalu kündär gani Üräjälim, ngwondaci ngwüjü 'dar gwu'ranu ngwüriiny ngwe ngwudi Deleny.

29 Ati aar ondaji aar garnati yomon reny Ngwüyävüd ngwe ngwati ondaji Yigirigiyängä, aar be mini ndi 'rinye.

³⁰ Anni ma gu ngweengga lenge ngwuru ngwikirijin, aar ape aar gwe ulli Gayijariya aar dinga ngwele Taruj.

³¹ A be gaji nggoo a adatalu ij yi'doonga yidi Ngwaalu ngwaalu 'dar Yawudiyä, Jälil na Jamra, jalu yadatalu. Aar äti yiima a je Ligirrim lanni Liju'ru ojemeye nono aar gendadi aar jalu yidinyädi Delenya.

Aniyaj na Täbijä

³² Ati be aji a Butruj 'di'ri ngwele ngwaalu 'dar. Gomon ge'te ngwele kündär gani Lüdä ndi ombaja ngwikirijinä ngenone.

³³ Ngenone ngwumbuji guru gani Aniyaj giru dirga gindru ngwümbür gäti ngwüdläyü 'dübä (8).

³⁴ A Butruj urnidi ngwuci, "Aniyaj, aar ang Yicu Kirictu u'riyi nono. 'Di'rälü nga apani gilälälü gunga." Puprang no, a Aniyaj 'di'rälü.

³⁵ A ngwüji 'dar ngwudi Lüdäng na ngwudi Jaruning engga yi'ral giyee, aar o'raca Delenya.

³⁶ Kündär gani Yapa, dikirijin didi Deleny diju gu dani Täbijä (ngwüriny ngwüngün ma aar je gwürlälü Yigirigiyängä, ngwani Dide), nginde gwati ape yiiru yanni yijaw yomon reny ngwugataji ngwüjü düwä ngwanni ngwunyan-giralu.

³⁷ Gaji ge nggoo, ngwümü ngwayi aar uyi aar ape aar

ndriyalu kimbanu alu nggwe.

³⁸ Gündär gani Lüdä ga'ti ola ngwaalinganu kündär gani Yapa. No anni ma ngwikirijin 'dingini ndi ari Butruj nggwo ngenone Lüdä, aar ukäji ngwüjü rom (2) 'dünggüngün aar päcälü aar ci, "Üllädä gwänü!"

³⁹ A Butruj 'di'ri aar le ele. Anni mung obani, aar ape aar gwe allu kimbanu alu nggwe a ngwedel 'dar o'radi nono aar dugi yal ye, aar enggaci yubana na ngwureda ngwonyadu ngwu'ter ngwanni ngwati je Täbijä ug'ri gaji ganni gati aar le ji gwa'tina ayu.

⁴⁰ A je Butruj 'tüyä 'dar poor, ngwülli ngwüjürbälü yirku ye ngwotaci Ngwaalingalu, 'di ngwube gwurlada ngwangina ngwudi Täbijä ngwari, "Täbijä, 'di'rälü." Ngwugata ngwäyälü ngwüngün änggädäng gu Butrujing, ngwü'di'rälü ngwujalu.

⁴¹ A Butruj geraci ngwümätä kuy ngwü'di'riyälü ngwüdünäjälä. Ngwube urnida ngwikirijinä na ngwedel ngwuje ätäda Täbijing gwumidu.

⁴² A ngwuja'ri ngwee linginni 'dar kündär gani Yapa a ngwüji ngwonyadu änni Gideleny.

⁴³ A Butruj jalu ngenone Yapa yomon yonyadu gur ge ge'te gani Jamaan gati 'raji ngwurna.

10

A Karnulij urnidi Butrujing

¹ Ngenone kündär gani Gäyijäriyā, gur ge'te giju gu gani Karnulij giru kumndan gidi gi'du gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) gani Italiya.

² Nginde gwuru diji didinyādi Ngwaalinga, ngwüji ngwe 'dar ngwudi ngwu'dun ngwüngün. Gwati gataji ngwuwaya düwä ligor le ating otaci Ngwaalingalu yomon reny.

³ Gomon ge'te lingen le ligwurlu kaji tä'räl (3) ngwengga dilingidu, gi'rrä gidi Ngwaalu ngwila ngwuci, "Karnulij."

⁴ A Karnulij ombaji yedenyo ngwutalu ngwari, "Yiru ange giyo gwani doorta düny?"

A gi'rr ci, "Otaci Ngwaalingalu gwunga na angidaji ngwuwaya gwunga gwuma obana ngwäyänü Ngwaalu ngwuma ang diwayina.

⁵ Gwenene ükäjü ngwüjü aar ele ngenone kündär gani Yapa aar gwä'rä guru gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj.

⁶ Nginde gwüllädälü kur ganni gati 'raji ngwurna gani Jamaan gati ji ngwu'dun ngwe dibirta gäläni."

⁷ Anni ma gi'rr ele ganni gondacu, a Karnulij urnidi ngwinädä ngwüngün rom (2) na gwu'tulu gwe'te gwüngün gwati denya

Ngwaalinga gwanni gwati arnga ngindeng.

⁸ Ngwuje enggaci yi'ral 'dar yanni yänggädäng je ngwuje be ükäji aar ele ngenone Yapa.

A Butruj engga dilingidu (Yiiru 11.5-14)

⁹ Bigänü nggwoo gilingen lidünälä anni ma aar ele 'di aar ji gito ndi obani Yapa, a Butruj allu ngwu'dun alu nggwe ndi otaci Ngwaalingalu.

¹⁰ A ngwamu enyanu ngwüminä ngwony ngwudi eny. Anni ma aar ji ndi manica, ngwayati giligor ngwengga dilingidu

¹¹ a gere igitinä ngwengga gony giru nono direda dipa laranu dimätäär ngwiil ngwüngün kwo'rongo aar ülliyä gidiyängälü. ¹² Däti ngwängä ngwonyadu yi'ranu ngwanni gwati elalu yora ye kwo'rongo na ngwanni gwati elalu ngwari ngwe gidiyängälü na yi'rä yidi gerala.

¹³ A ngwuja'ri ondaja aar ci Butrujing no, "Di'rü nga je dugi nga je eny ngwüdi."

¹⁴ A be Butruj ci, "Bäri gwani Deleny, äny gwa 'ti iti gony girngü giru gomon gere a'tur."

¹⁵ A ngwuja'ri ondaci mana aar ci, "Aa'ti aru ngwong ngwürngü ngwanni ngwuma je Ngwaalu ju'riyi."

¹⁶ Ngwuja'ri ngwee aar gu ari yomonanu tä'räl (3) a be dired gwä'rini puprang ker-
ala.

17 Anni ma Butruj ji ndi iriyi ngwäyälü ngwuja'ri ngwee ngwänggäding je dilingidu, a ngwüji ngwanni ngwükäjä je Karnulij ila aar utalu ngwu'dun ngwe ngwudi Jamaan aar ele 'di aar düni gilängir.

18 Aar urnidi ngwüjü ngwudi ngwu'dun aar je otacalu ndi ari Jamaan gwani Butruj nggwo gwüllädälü ngeno.

19 Anni juna Butruj ndi iriyi ngwäyälü giyi'ral yanni yänggäding je, a Ligir'im lanni Liju'ru ci, "Ngwüji ngwo tä'r'il (3) poor ngwutalu nga gwe.

20 'Di'rü nga ülli. Aa'ti yedeny ya ang eny ndi ang ngwe ele, äny gwuru gwükäjä je 'dunggunga."

21 A Butruj ülli ngwuci ngwüjü, "Äny gwuru nggwee gwanni gwüminängää. Giru ange ganni gindädä gu?"

22 A ngwüji ci, "Karnulij gwuru kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) gwükäji nje. Gwuru diji didünälü didinyädi Ngwaalinga a gwati Ngwüyäwüd 'dar denya. A be gi'rr gidi Ngwaalu ondaci nunnu aar ang urnida nga ele 'dunu 'dünggüngün nunnu ngwu'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwätä je."

23 A je be Butruj ape ngwuje üllälälü yirnü 'dunu.

A Butruj ele 'dunu ndi Karnulij

Bigänü nggwoo, a Butruj 'di'ri aar le ele a je ngweengga ngwoko ngwudi Yapan gwuji.

24 Bigi nggwoo, aar obani Gäyjäriyä. Aar mbuji Karnulijing gwuju nding je dünici, gwujaralu ngwüji ngwe ngwüngün na ngwumaad ngwüngün ngwurniding je.

25 Anni ma Butruj ji gito gwadi äni, a Karnulij ila ngwadacalu ngwukwucalu yirku ye gwani denya.

26 A Butruj 'di'riyälü ngwuci, "Di'rälü, äny gwuru diji dümnä 'dogo."

27 Anni ma aar gwe ondaji a Butruj äni ngwumbuji ngwüjü ngwo'rajidalu gidrü ngwonyadu.

28 Ngwuje ci, "Nga nga lilingidi ndi ari yiru drü giyobo gidiji diru Diyäwüd ndi aar acajidi ngwaalu ngwe'te pu diji de diru Garany ngwelaci yirnü. A be Ngwaalu ngwuminy enggaci ndi ari aa'ti nggwa ci diju dere dirngü.

29 No anni minyii gu ükäjidä, äny gwuma ila ligor le lijaw. Nggwa je otacalu ndi ari yiru ange yükäjidä gu 'dünggüny?"

30 A Karnulij ci, "Yomon kwo'rongo (4)yanni yima ele äny gwuju 'dunu ndi otaci Ngwaalingalu gilingen ligwurlu liru tä'r'il (3) kaji nggee no, a diji ila digenna ngwureda gwaru nggäm nggäm aar nyi dünäcälü.

31 Ngwari, 'Karnulij, Ng-waalu ngwuma 'dingini ng-wuja'ri ngwunga ngwanni ngwati ang ngwe otacalu na gwuma enggada angidacing gwunga ngwüji ngwanni ng-wunyangiralu.

32 Ükäjädä kündär gani Yapa ngwu'dun ngwudi gur gani Jamaan gwanni gwati 'raji ngwurna nggwo ngwu'dun ngwe gidibirta giläni. Gur nggo gu gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj, gwüllädi gwälü yirnü.'

33 No a gu be ükäjädä puprang, a yijaw ndi ari nga gwuminy 'dengenaca nga gwuma ila. Gwenene änyängä 'dar gilo ngene ngwäyanü Ngwaalu, ladi 'dingini ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwondacara je Deleny ndi nje enggaci."

A Butruj ondaji

34 A Butruj aalu ngwuja'ri ngwe ngwondaji ngwari, "Äny gwuma lenge gweneno yi'ral ye yorto ye ngwaalinga ndi ari 'didanu Ngwaalu ngwati 'ti utanu.

35 Ngwube änni ngwüjü gïlülü 'dar ngwanni ngwati denya ngindeng aar ärrü yi'ral yanni yidünälü.

36 Nga nga lilिंगidä ng-wuja'ri ngwanni ngwükäcä je Ngwaalu ngwüjü ng-wudi Yijiräyil, ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwani adatalu Yicu Kirictu gwe, gwanni gwuru Deleny didi ngwüjü 'dar.

37 Nga nga lilिंगidä yi'ral yanni yiju ngwaalu 'dar Yäwüdiyä, 'tu'tu Jälil anni ondaja Yuwana ngwuja'ri ngwe ngwani nyinyini.

38 Nga nga lilिंगidä ng-wuja'ri ngwanni ngwu'dingina ngwe ngwudi Yicu gwudi Najrang, ndi ari awa gwubrutu Ngwaalu Lig'i'rim le lanni Liju'ru na yiima. Na ndi ari awa gwulandalu ngwärrü yi'ral yanni yijaw, ngwu'riyi ngwüjü nono 'dar ngwanni ngwätinä dijego'ranu, yiima ye yidi Ngwaalu 'dünggüngün.

39 Änyängä liru länggädi yi'ral 'dar yanni yärrüng je ken gidi Ngwüyäwüd na kündär gani Üräjälim. Aar pädä kü'ri ganni gimamin-danu aar 'rinye.

40 A be anni mung jalu yomon tä'rül (3), a Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu aar gäbici ngwü'tädälü ngweng-gani.

41 Gwa'ti ngwüjü änggädi 'dar, ngwü'täcing jälü 'dogo ngwanni ngwänggädi ng-wanni ngwäbrä je Ngwaalu gwerre. Änyängä lanni gwiti nyii le nyii le iyi gaji ganni giming ge 'di'rälü giyi'ranyanu.

42 Nginde gwondaci nje ndi ari nyii ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nje enggaci ndi ari Yicu gwuru gwanni gwuge'ta Ng-waalu ndi pici ngwüjü ye-lenya ngwanni ngwumidu na ngwanni ngwayu.

43 Ngwüjir 'dar ngwondaju

nginde gwe, ndi ari gwanni gwämni 'dünggüngün gwa Ngwaalu düdänijänü ndi ke gwüngün ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu Kirictu."

A Ligirrim lanni Liju'ru ülli ngwüjänü ngwuru Garany

⁴⁴ Anni ma Butruj jina ndi ondaji, a Ligirrim lanni Liju'ru ülli ngwüjänü 'dar ngwanni ngwu'dinginu ngwuja'ri ngwüngün.

⁴⁵ A ngwikirijin ngwanni ngwü'ri'tänä ngwuru Ngwüyawüd ngwanni ngwindaär Butrujinga le aar dibi, ndi ari Ngwaalu ngwuma angidaji ngwüjü ngwuru Garany Ligirrim lanni Liju'ru 'to.

⁴⁶ Ndi ari ngwu'dinginaar je ngwondaju aar orta Ngwaalinga ngwungla ngwe ngwu'ter.

A be Butruj ondaji ngwari,

⁴⁷ "Ngwüji ngwee ngwuma gu Ligirrim lanni Liju'ru üllänü nono alanga je 'to, yäru gwuru gwadi je üminici ndi aar je nyinyi yaw ye?"

⁴⁸ Ngwuje ondaci ndi ari aar nyinyini yaw ye ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu Kirictu. A ngwüji ci aar le jalu yomon cong.

11

A Butruj enggaci ngwüjü Üräjalim

¹ A ngwoo'ra ngwükajäär je na ngweengga 'dar ngenone Yawüdiyä 'dingini ndi ari ngwüji ngwanni

ngwuru Garany ngwuma ämni 'to ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

² Anni ma Butruj o'ra Üräjalim, a ngweengga ngwanni ngwubupa ngwüjü aar ü'ri'täni, aar garnati Butrujinga le aar ci,

³ "Nga gwarra nga be ele ngwu'dun ngwudi ngwüji ngwa'ti ü'ri'tänä ngaa ngwe eny."

⁴ A je Butruj ondaci ngwuja'ri 'dar anaku raar gu 'tu'tu gwerre ngwuje ci.

⁵ "Nggwuju kündär gani Yapa ndi otaci Ngwaalingalu nyi ayi giligor nyi engga dilingidu gony giru nono direda dipa laranu dülliyäär kerala dimätäär ngwiil kwo'rongo ngwüllälü 'di ngwobana 'dünggüny.

⁶ Anni minyi gu ombajidanu nyi gu mbuji ngwängänü ngwati elalu yora ye kwo'rongo ngwudi diyängälü, ngwudi poor-ing, ngwanni ngwati elalu ngwari ngwe na yirä yidi geralang.

⁷ Nyi be 'dingini aar nyi ngwuja'ri ci, "Di'rälü gwani Butruj a je dugi a je eny ngwüdi."

⁸ Nyi be ci, 'Bäri gwani Deleny! Gomon gere a'tur nggwa'ti ngilla gony gere girngü ngwulemanu ngwüny.'

⁹ A ngwuja'ri ondaja mana kerala aar nyi ca, 'Gong ganni gima ge Ngwaalu ari giju'ru, aa'ti ga ge ari girngü.'

10 A gu ngwuja'ri ngwe ari yomonanu tä'r'il (3) aar be gwä'r'i direda ngwo're ker-ala mana.

11 Kaji nggoo, a ngwüji ngwanni ngwükäjä je Karnulij 'dünggüny ngwuru tä'r'il (3) ngwändi ngwaalu ngwani Gäyijäriyä, aar obana gilängir lidi ngwu'dun ngwanni ngwuji nyi gu.

12 Aar nyi Ligir'im ondaci ndi ari aa'ti nggwa 'donya ndi nyii ngwe ele. Ngweengga ngwee ngwuru nyärläl (6) ngwuji nyii ngwe ngenone gwüpäng, nyii ngwe ele nyii äni ngwu'dun ngwudi Karnulij.

13 Aar nje ondaca ngwuja'ri anaku änggädäng gu g'rrä ganni g'täcälü 'dunu 'dünggüngün ngwuci, 'Ükäjidä kur gani Jamaan gwati aar ci Butruj nga urnida nggwo kündär gani Yapa.

14 Nginde gwa ang be enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwada je gilängidiyi ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwunga.'

15 Anni minyi ji ndi ondaci ngwüjü, a je gu Ligir'im lanni Liju'ru üllänü anaku üllüng gu 'to 'dengganu gw-erre.

16 No nyi diwayini ngwuja'ri ngwanni ngwucaar nje ngwe Deleny ndi ari, 'Yuwana gwünyinyü ngwüjü yaw ye a be nga nga la nyinyini Ligir'im le lanni Liju'ru.'

17 Ma be ari langidaca je Ngwaalu Ligir'imä anaku angidacaar nje gu 'to, lanni lämnä Gideleny dani Yicu Kirictu, nyi be ani yärü ndi ari nyüminici Ngwaalinga."

18 Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar 'ti äti ngwuja'ri ngwadi aar ngwe ari aar ortada Ngwaalinga, aar ari, "Yiru gu be no, Ngwaalu ngwuma ätäda ngwüjü 'to ngwanni ngwuru Garany gay nunnu aar jo'renyana aar mbuji miding."

Gi'doonga gidi Ngwaalu Andakiya Jüriyä

19 Ngwikirijin ngwanni ngwuma 'di'ri aar badalu gwani übinälü anni ma aar 'rinye Ijtabanujing, aar ele ngwaalu ngwani Bunijiya na Gabruj na Andakiya gündär gidi Jüriyäng ati aar ondaci ngwüjü ngwuru Ngwüyäwüd 'dogo ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

20 A be loko lanni liru ngwikirijin liru lidi Gabrujing na Giruwan anni ma aar ele Andakiya ati aar ondaci 'to ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Deleny dani Yicu.

21 A je gu Ngwaalu g'tüji yiima yüngün a ngwüji ngwonyadu änni aar o'raci Deleny dani Yicu.

22 A ngwuja'ri ngwee ele 'di a je ngwikirijin 'dingini ngwudi Üräjäliming, aar ükäji Birnabang Andakiya.

23 Anni mung obani ngenone, ngwumbuji yimi'rü yidi Ngwaalu yiju ngwüji, ngwujayanu gwulleny ngwuje or'temaji 'dar nunnu aar mätinälü 'di'didanu yigor ye yegen 'dar Gideleny dani Yicu.

24 Birnaba ngwuru diji dijaw gwonyadu Ligi'rimälä lanni Liju'ru na ngwäti ämning Ngwaalu. A ngwüji ngwonyadu gendada Gideleny.

25 A Birnaba 'di'ri ngwele kündär gani Tarjuj ndi minä guru gani Jawul.

26 Anni mung mbuja, ngwapa nggwe ila Andakiya. Aar gu jalu ngenone didläyü de'te pu ati aar jalu ngwikirijiningä le aar enggaci ngwüjü gwonyadu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Andakiya, ngwaalu ngwuru gwanni ngwuma aar gu ätäädä ngwüjü ngwudi Ngwaalu ngwüriny yirnü aar je ci ngwikirjin.

27 Gaji nggoo a ngwijir ngwoko ngwüllü Üräjälim aar ila Andakiya.

28 A de'te 'denggenanu dani Agabuj, ngwü'di'ri ngwüdünälä yiima ye yidi Ligi'rim lidi Ngwaalu ngwalliji yijirä ndi ari ngwamu ngwadi ji ngwupa ngwaalu 'dar ken. Aji a ngwamu ngwee ji 'didanu gididlä gaji ganni gima ge deleny ape yelenya dani Kiludiyuj.

29 A ngwoo'ra ngwudi Yicu mäjidi ngwü'rinyä gwanni ngwa je diji mbuji nunnu aar je ükäci ngwengga ngwudi Yäwüdiyäng aar je ngwe gataji düwä.

30 A ngindenga lima gu mäjidi 'didanu 'dar aar je ükäci mbumbung je Üräjälim angidacing gwegen aar je ätäädä Birnabang je Jawul gwe aar je äpiji.

12

A Butruj 'tädä korkon yima yidi Ngwaalu

1 Gaji nggoo a deleny dani Yirüdj* 'di'ri ngwummi ngwikirijinä ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu ngwuje übinälü.

2 Ngwümäätä Yagubing gwanni gwuru gwenggen gwudi Yuwananga ngwu'rinye galal ge.

3 Anni ma Yirüdj engga ndi ari yi'ral giyee yima jada Ngwüyäwüdänü, ngwü'di'ri ngwümäätä Butrujing 'to. Yi'ral giyee yiju gaji gidi Yi'rinyinä yidi Ligi'ra.

4 Anni mung määtä, ngwape ngwäniji korkon, ngwube ge'te ngwangida ki'du ki'du yi'ranu kwo'rongo ki'du ge'te pu ati aar gu düni aar angida. Nunnu ma Yi'rinyinä yidi Dambdani abralu, ngwube apada ngwelenyanu nunnu aar gu päädä yelenya.

* 12:1 12.1 Yirüdj nggwee, gwuru digüürnä didi deleny dani Yirüdj gwanni gwuru mbumbu gwondacaar gwe kitabanu gidi Luka 1.5.

⁵ A Butruj ji korkon a be ngwīkirījīn jalu ngwāy ngwe aar otaci Ngwaalingalu ligor le 'di'didanu gwani nginde.

⁶ Dilu de gwa'tina Yirūdij āpādī ngwaalu ngwudi pī yelēnya, a Butruj ji ndi ndri gwānū ngwangidānu rom (2) gwugekanalu yu'rung ye rom (2), a ngwangida dūnālā aar angida lāngirū.

⁷ A 'dūr no, a gī'rr ila gidi Deleny ngwūdūnālā ngenone, a buri o'rralu ngwaalu ngwanni ngwuju gu Butruj, ngwūmī'ri kimeranu ngwu'ritiya. Ngwuci, "Dī'rālū puprang." A yu'rung yanni yigekaning yalu aar gwanna ngwuy aar i'dī.

⁸ A gī'rr ci, "Dī'rū nga rūjīnānū dired de nga genne ngwūdānū." A Butruj 'dī'rī ngwārri yī'ral yanni yīca ye gī'rr, ngwo're ngwuci, "Pānā direda nono didi gennala dunga nyi gwujana."

⁹ A Butruj 'dī'rālū ngwugwujani aar gwe ele 'di aar 'tū poor, ngwu'ti be līngidī yīru ange giyo ngwūdādīgīnī ngwu'ti līngidī ndi ari ngwuja'ri ngwātī ngwāyānū ngwanni ngwārri je gī'rr, ngwuji ndi ari gwānggādī yī'ral dilingidu.

¹⁰ Aar ge ila 'di aar gatana ngwangida ngwanni ngwudi gwerre gwerreng na gwudi gwodaning aar ila 'di aar obana gīlāngir liru laaba lidi 'tū kay gati elada kūdār. A je lāngir īgītījī gwu'ren aar gu 'tū. Anni ma aar ū'rū

gayanu ge'te, a gī'rr gatani ngwele.

¹¹ A Butruj 'rita ligor ngwari, "Nggwuma lenge 'didanu gweneno ūmīmānū gwa'ti ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwuju, ngwātī ngwāyānū ndi ari Deleny diru dūkājū gī'rrā gūngūn nunnu ngwila aar nyi gwalla Yirūdijīng ngwomonanu ngwūngūn na giyī'ralanu yere yanni yige'ta je Ngwūyāwūd giyigoranu."

¹² Anni mung gu lenge yī'ral giyee no, ngwele 'dunu ndi Māriyām gwuru nanni gwudi Yuwana gwani Murkuj ngenone ngwīkirījīn ngwo'radi gwalu ngwonyadu aar ji ndi otaci Ngwaalingalu.

¹³ A Butruj ila ngwūpīdā lāngirū poor a dīnād ila diru gera dani Rāwūdā ndi īgītī dīmbūrā.

¹⁴ Anni mung 'dingini ngwuja'ri ngwudi Butruj gwondaju poor, ngwujayānu 'di ngwo're kay ngwu'ti īgītū dīmbūrā. Ngwo're ngwondaci ngwūjū ndi ari Butruj nggwo gīlāngir.

¹⁵ A ngwūjī ci gījū, "Nga gwari gi'ra milang." Anni mung 'donyalu 'tibūny ndi ari Butruj gwuru, aar ci, "Gī'rr ga ru gūngūn."

¹⁶ A Butruj jina ndi pī lāngirū gwur'tal, anni ma ngwūjī īgītādālū aar engga, a je ngwe ngwaalu elalu.

¹⁷ A je Butruj ci guy ge gwugwundar ngwuje enggaci ndi ari awa gwū'tiyā Delenyā korkon. Ngwuje

be ci, "Ondacar Yagubing je ngweengga ngwe ngwu'ter ngwuja'ri ngwee." Ngwü'tü ngwele ngwaalu ngwu'ter.

¹⁸ Dilu danu a'ti yigor pī ngwangidanu aar utalu ndi ari yiru ange yima ji ndi Butruj.

¹⁹ Anni ma Yirüdij ükäji ngwuja'ri aar minä 'dar aar 'ti mbuju, ngwü'tiyä ngwuja'ri aar apa ngwangida ngwoo aar je otacalu aar je 'rinye.

Aar mī'rī Yirüdijing dümdī de ngwayi

A be Yirüdij 'dī'rī ngwugatani ngwaalinga ngwani Yäwüdiyä ngwele kündär gani Gäyijäriyä ngwujalu ngenone gwooko.

²⁰ Gwapu güündä ngwüji ngwudi yündär yidi Jür na Jäyidä. Aar be o'rajidi gwüpäng aar bupi gweneno nding je 'dengenaci. Anni ma je dīnäd didi Deleny dani Yirüdij, dating gu gatada ngwäyänü dani Bilactuj gītiji gay, aar ci Delenya dani Yirüdij linana ndi aar le o'rajidi aar jalu ladatalu. Ndi ari ngindenga lati je Delenya dani Yirüdij äpijä yona.

²¹ A gomon ganni gige'taar, a Yirüdij genne ngwureda ngwudi yeleny ngwujalu gididu'rala didi yeleny ngwube ondaci ngwüjü.

²² A ngwüji ortada aar ürri dula aar ari, "Diji dä'tüdi ndee dannī dümnä dondaju ngwaalu gwuru ngwondaju."

²³ Kaji nggoo ge'te ge'te anni mung 'dingini ngwuja'ri no, ngwu'ti näjä Ngwaalinga, a gī'rr gidi Deleny agada dimdi nono ngwümi ngwondoma 'di ngwayi.

²⁴ A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gendadi aar badalu ngwaalu 'dar.

²⁵ Anni ma Birnabanga Jawul gwe medaja yiiru yegen Üräjälim, aar o'ra aar apana Yuwanang gwanni gwati ani 'to Murkuj.

13

Aar ükäji Birnabang je Jawul gwe

¹ Ngenone ki'doonga gidi Andakiyang, ngwüjir na ngwoorta ngwee ngwuju gu, Birnaba, Jamaan gwani Neger, Lukiyuj gwudi Giruwaning, Maniyan gwanni gwuraar Yirüdij gwe gwuru deleny gimaad 'tu'tu yogo ye na Jawul.

² Anni ma aar ji ndi äpiji Ngwaalinga yiiru aar määtä ngwädä, a je Ligi'rīm lanni Liju'ru ci, "Äbrijiiny Birnabang je Jawul gwe, aar ele ndi aar nyi äpiji yiiru yanni yornaci nje."

³ No a ngwüki'rījin otaci Ngwaalingalu aar määtä ngwädä aar je ätä guy aar je ge'te kay aar ele.

Ngenone Gabruj

⁴ No ngindenga rom (2), a je Ligi'rīm lanni Liju'ru dinga aar ele aar obani kündär gani Jälüküyä, aar

ü'rü yaanu ngenone aar ele ngwaalu giyaanu ngwani Gabruj.

⁵ Anni ma aar obani kündär gani Jalamaj, aar ondaci Ngwüyäwüd ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwämrä ngenone. Aar ji Yuwananga le gwanni gwati ani Murkuj, ngwuje gataji düwä.

⁶ Aar landalu 'dar kündär giyaanu gidi Gabrujing 'di aar obani kündär giyaanu gani Pabuj. Ngenone aar mbudi dimanga le diru Diyäwüd dati alliji yijirä yi'duru dani Bar Yicu,

⁷ dati mbüjini gideleny dannii dimäti yelenya ngwaalu giyaanu dani Järgiyüj Bulij gwuru gur gibebera gwulleny, ngwükäjidi ndi Birnabanga Jawul gwe nunnu gwubupa ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu 'dengen.

⁸ A be Aliyimaj nggwoo gwuru dima (ngwüriny ngwüngün ngwani gu no Yigirigiyängä) ngwuje be jici kay ngwuje ü'ri'ti ngwäy ngwunani ndi üminici delenya ndoo ndi änni Ngwaalu.

⁹ A be Jawul, gwanni gwani 'to Bulij, gwonyadu Ligirimalä lanni Liju'ru ngwombaji Aliyimajing ngwäyanü 'ti'tog ngwuci,

¹⁰ "Nga nggwee gwudi dijego'rr, nga ru güwän gidi yi'ral 'dar yanni yijaw! Nga gwonyadu i'däjingänü nga onyadi miminäjänü. A'tur nga gwä'tüdi gwadi dünäji yi'rinya ngwuja'ri ngwanni

ngwüdünälü ngwudi Delenye?

¹¹ Gwene ara gwe Deleny ji guy ge nga gwa rimi ngwäy gwene nga jalu gaji gooko nga gwa 'ti gwengga buri gwudi lingen." Puprang no a dumbil na dirim gätini ngwäy, ngwakalu ngwuy ngwe ngwüminä dijü ndi okta kuy.

¹² Anni ma gu deleny didi ngwaalu ngwoo engga yi'ral giyee yima ji, ngwämni Ngwaalu ndi ari gwindi gwe ngwaalalu ngwuja'ri ngwinggidaar ngwe ngwudi Deleny.

Andakiya gwudi Bijidiyäng

¹³ Ngenone Pabuj, a Bulij na ngwoo'ra ngwanni ngwändäär le, aar ü'rü yaanu aar ele kündär gani Berga ngwaalu ngwani Bämiliyä, a je gu be Yuwana gatani ngwo're Üräjalim.

¹⁴ Ngenone Berga, aar 'di'ri aar elada gweere 'di aar obani Andakiya gwudi Bijidiyäng. A gomon Kwo'ra tä'ril, aar äni ngwämrä aar jalu.

¹⁵ Anni ma aar uli Yobo yidi Müjä na Yijir yidi Ngwijir kitabanu, a je be ngweleny ngwudi ngwämrä ükäci ngwuja'ri aar je ci, "Ngweengga, manari ngaa läti ngwuja'ri ngwere ngwada je ondaji a ngwe or'temaji ngwüjü, ondajar je."

¹⁶ A Bulij 'di'rälü ngwüdünälä, ngwalliji

guyala ngwari, "Nga nga liru ngwüji ngwudi Yijiräyil na nga nga ngwüji ngwuru Garany ngaa lanni lati orta Ngwaalinga, 'dinginiiny!

17 Ngwaalu ngwudi Yijiräyil ngwäbrü ngwügürnä ngwege, ngwügäbici ngwüjü aar gendadi aar onyadi kaji ganni gijaar ge Mijir. Yiima ye yidi gu'ran güngün, ngwuje 'tüyä poor ken gidi Mijiring.

18 Ngwuje mätiiji liguri ndi eelle gwegen, ngwuje arnga ngwüdläyü küü'ri rom (40) gitäny.

19 Ngwuje linyinyiji ngwüjü giyen kwo'ra tä'ril (7) ngwaalu ngwani Kanaan ngwuje apada diyängü degen ngwätädä ngwüjü ngwüngün ngwudi Yijiräyil yu'rina.

20 Yi'ral 'dar giyee yiju ngwüdläyü küü'ri tudini kwo'rongo na küü'ri rom na 'di (450).

Anni ma ngwüdlä medadi ngwee, a je Ngwaalu ätädä ngwüjü aar picä yelenya 'di a gaji ila ganni gima ge dijir ila dani Jämüwil.

21 A be aji a ngwüji 'di'ri aar ari ngwüminü delenya. A je Ngwaalu ätädä delenya dani Jawul gwuru giji gidi Kij gilängir lidi Biniyämün ngwape yelenya ngwüdläyü küü'ri rom (40).

22 Anni ma Ngwaalu äbrü delenya dani Jawul, ngwuje äpijä Däwüding ngwuru deleny degen. A Ngwaalu ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwani nginde ngwari,

'Äny gwumbuju Däwüding gwuru giji gidi Yici gwuru diji dannä diminä ligor lüny, nunnu aar nyi ärriji yi'ral 'dar yanni yiminä nje nding je ärrü.'

23 Yicu gwuru gwanni gwuru digüürnä didi Däwüd gwanni gwuma Ngwaalu ruji Gilang gwudi ngwüji ngwudi Yijiräyil, anaku arung gu.

24 Gaji ganni ga'ti ge na Yicu indä, Yuwana gwändi ngwondaci ngwüjü 'dar ngwudi Yijiräyil ngwuja'ri ngwani jo'renyani na nyinyini yaw ye.

25 Anni ma Yuwana ji gito ndi medaji yiiru yüngün, ngwutalu ngwari, 'Nga nga lanijiny yärü? Äny gwä'tüdi gwani nginde nggwä'di. Nggwä'tüdi, a be nginde nggwo gwändi gwodan, nggwa'ti mbutu ngwäyänü ndi nyi gwä'dädä ngwüdläyü ngwüngün.' "

26 Ngwuje ci, "Ngweengga, yiji yidi Äbräyüm, na 'dar liru Garany lati denya Ngwaalinga, yiru ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwudi gilang ngwükäcäär nje.

27 Aa'ti be ngwüji ngwudi Üräjäliming na ngweleny gwegen lingidi ndi ari Yicu gwuru Gilang aar 'ti lingidi ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwijir. Gwuma aar gwe obalu a gu ngwuja'ri ru ngwanni ngwari ngwe ngwijir ngwati aar je uli yomonalu 'dar komon ganni giru Kwo'ra tä'ril.

28 A be ngindenga gwuma aar 'ti mbojaja yi'ral nono yere ndi aar gu 'rinyada, aar be ondaci Bilatijing ngwu'rinye.

29 Anni ma aar ärrī yi'ral 'dar anaku ondaja gu gitab gwerre gwani nginde, aar ülläjälü kü'rälä ganni gimamindanu aar gwürici gidimomo.

30 A be gwuma Ngwaalu 'di'riyälü gidimomanu gwumidu.

31 A nginde ngwü'täcä ngwüjälü yomonanu yonyadu ngwanni ngwindaär ngwe ngwaalu ngwani Jälil aar ila Üräjälim. Ngindenga liru gwenene lanni gilo gwondajaar gwe ngwüjänü ngwege.

32 Londaca je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwege

33 Ngwaalu ngwuminje gäbici ngwuja'ri ngwuma ji kaji nggee gege lanni liru yiji yegen, 'di'riyi gwe Yicungalu. Anaku üllinäär gu kitabanu gidi Mäjimür ki'raany ganni giru rom (2) ndi ari,

'Nga gwuru Giji güny,
gwene äny gwuma ru
Mbumbu gwunga.'

34 Yiru gu giyee ndi ari gwü'di'riyä Ngwaalalu giyi'ranyanu gwumidu a gwa'ti gwayi mana a'tur yondaja ye ngwuja'ri ngwee ndi ari,

'Nggwa ang ju'riyi gwa ang onjaci 'didanu anaku ci nyi gu Däwüding.'

35 Yondaja gu no ngwaalu ngwu'ter ndi ari,

'Gwa'ti gwa ang gatani gwunga gwanni Gwuju'ru gwa 'dege'ralu gidimomanu.'

36 A be Däwüd anni mung medaji yiiru yidi Ngwaalu kimaad güngün gwuma ayi gwuma gwujani ngwügürnä gwuma aar gwürici gwuma 'digi'ri gidimomanu.

37 A be gwanni gwuma Ngwaalu 'di'riyälü giyi'ranyanu gwumidu gwuma 'ti 'digi'ru gidimomanu.

38 Yäy gu no, lani ngwänggäri, lingidär ndi ari yiru giyee yanni yigäbici nje ara je be ondaci ndi ari Yicu gwuru gwanni gwurnidaar gwe ndi dödäniji ngwüjänü ndi ke gwegen.

39 Ngwüji 'dar ngwa aar je düniyälü Yicu gwe giyi'ral 'dar yanni yiki ma aar änni Ngwaalu ndi ari düniyälü gwa'ti giyobo yidi Müjä.

40 Arnganar be ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwüjir aa'ti ngwa je mbuji,

41 'Ombajar je be, lanni lati münä ngwuja'ranu,

übüdärälü ngwuja'ri ngwee 'di nga ayi,

ndi ari äny gwadi ärrī yi'ral ye'te giyomon yalu

ndi ari ya'ti ya gu änni a'tur,

'di manari a je dji dere ondaci.'"

42 Anni ma Bulijinga Birnaba gwe ji ndi 'tuda ngwamra, a je ngwiji ci kwodaralu komon Kwo'ra ta'ril ngga'di gidi gwodaning ngaa ondaji ngwuja'ri ngwe ngwee.

43 Anni ma ngwiji 'tu aar badi, a ngwiji ngwonyadu ngwanni ngwuru Ngwuyawud na ngwuru Garany ngwanni ngwandi giyobo yidi Ngwuyawud ngwudinyadi Ngwaalinga 'di'ri aar gwujani Bulijing je Birnaba gwe, a je Bulijinga Birnaba gwe or'temaji nunnu aar matinalu 'di'dany giyimi'ru yidi Ngwaalu.

44 Anni ma aar o'ra komon Kwo'ra ta'ril nggoo gidi gwodaning aar ila 'dar anaku raar gu ndi aar dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwadi je Bulijinga ondaji.

45 A be anni ma Ngwuyawud engga ngwiju ngwuma ila ngwonyadu a je yigor enyanu aar 'di'ri aar garnati aar ke yi'rinya ngwuja'ri ngwudi Bulij aar lo.

46 Ngwuja'ri ngwee aar gabici Bulijinga je Birnaba gwe aar ojeme nono aar 'ranu ndi ondaji aar ari, "Yadi gu ndi ara je ondaci nga nga gwerre gwerre ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. A be anni ma je donya, ngaa lima obalu

yigo'ro ye yalu ndi ari ngaa la'ti awdi ndi ati miding gwudi gwur'taling la je be gatani lele ngwiji ngwuru Garany nje ondaci.

47 Ndi ari Deleny dondaciny ngwari,

'Any gwurujanga buri gwudi ngwiji ngwuru Garany,

nunnu nga ape gilanging a gwe ele ngwiji gididla 'dar.'"

48 Anni ma ngwiji ngwuru Garany dingini ngwuja'ri ngwee, aar jayanu aar naji ngwuja'ri ngwudi Deleny na 'dar lanni lutaar janu nunnu aar midi miding ngwudi gwur'taling aar amni Ngwaalu.

49 A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu badalu ngwaalu 'dar ngenone.

50 A be Ngwuyawud gwogaji ngwayu ngwanni ngwuru yi'ra ngwudinyadi Ngwaalinga na ngwiji ngwanni ngwuru yi'ra kundar aar 'di'ri aar ubini Bulijing jalu Birnaba gwe aar je linyinyi aar je 'tuyi poor ngwaalu ngwegen.

51 A je Bulij na Birnaba protada dibu'ra nono didi yora yegen dani 'donya gwegen aar 'di'ri aar ele kundar gani Ayikuniya.

52 A ngwoo'ra jayanu a je gu Ligi'rim lanni Liju'ru onyadala.

14

Bulijinga Birnaba gwe

kündär gani Ayikuniya

¹ A Bulijinga Birnaba gwe 'di'ri ngenone Ayikuniya aar äni ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd anaku äbräjäär gu. Ngenone aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu yiima ye 'di aar gäbici ngwüjü ngwonyadu aar ämni Ngwaalu ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany.

² A be Ngwüyäwüd ngwoko ngwanni ngwuma 'donya ndi ämni, aar 'di'ri aar gwogaji ngwüjü ngwuru Garany aar je änicü 'dimänänü aar je gwürli ya'ranya aar gwurla ngwükirijinä nono.

³ No a Bulijinga Birnaba gwe jalu ngenone gaji golanu aar ondaci ngwüjü li'ranu ngwuja'ri ngwani Deleny, a je Deleny gendaci yiima ngwuja'ri ngwudi yimi'rü yüngün ngwuje gäbici aar ärrü yi'remna yidi yiima na yidi allalu ndir.

⁴ A ngwüjü ngwudi gündär nggoo ü'ridinänü rom (2). Ngwüjü ngwoko aar ji Ngwüyäwüd ngwe na ngwoko aar ji ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je.

⁵ A ngwüjü ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany aar ke yi'rinya aar rucidi ngwelenyinga le ngwegen ndi aar je ärrü yirginä aar je aci yo'rr ye.

⁶ A be anni ma aar gu lenge, aar 'di'ri aar abri aar ele giyündär yidi Lijitrang na Därbü yidi Layikuniyang

na yündär 'dar yijicidaar ye.

⁷ Aar gu ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

Giyündär yidi Lijitrang na Därbü

⁸ Ngenone Lijitra, gur giju gu gijalu gayu yora giru dirga anaku lingitäär gu gati 'ti indü.

⁹ Ngwugeraji ngwuja'ri läni ngwuji je Bulij ndi ondaji. A Bulij ombaji jicom ngwulenge ndi ari gäti ämning Ngwaalu ndi u'ri nono.

¹⁰ Ngwurnidi ngwuci, "Dünädälä yora ye yunga." Ngwuja'ri ngwe ngwee, a gur 'di'rälü prüd ngwugatu yora ngwele.

¹¹ Anni ma ngwüjü engga yi'ral giyee yima je Bulij ärrü, aar ürrü dula lingla le legen lidi Layikuniyang aar ari, "Ngwaalu ngwuma rudini diji dümnä ngwuma üllä 'dengge."

¹² Aar ätäädä Birnabang ngwüriny aar ci Jeyoj, na Bulij aar ci Armaj, ndi ari gwuru gi'ra ndi ondaji.

¹³ Gito gito kündär nggoo, gobo giju gu gidi bayil ngwani Jeyoj, a dir'dal didi gobo apa yindri aar 'räjänä yibobo ngwur'ta aar ngwe ila gilängiränü lidi gündär a dir'dal na ngwüjü ngwonyadu aar bupi ndi aar je rcijü aar mi'rini nono.

¹⁴ A be anni ma ngwoo'ra ngwükäjäär je Bulijinga Birnaba gwe, 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar dirita ngwuredanu aar 'tüdä aar

abrada ngwüji nono poor
aar mi'ri dula aar je ci,

15 “Ngwüji ngaa larra
ma aang ärrü yi'ral giyee?
Änyängä liru 'to ngwüji
ngwümnä nono nga nga.
Läpüjä je ngwuja'ri ngwanni
ngwujaw ar je ondaci
nunu ngaa gwurla giyi'ral
giyee yiru 'tur ngaa o'ra
Ngwaalinga ngwanni ngwu-
midu, ngwanni ngwuge'ta
gere aar ge'te diyängü
na yaw na ngwony 'dar
ngwanni ngwo gu.

16 Gwerre, Ngwaalu
ngwügäbica ngwüjü aar
elada giyigor yegen.

17 Aar 'ti be gäbica ligo'ro
lüngün ndi änälü nunnu
aa'ti ngwüji lingidi. Ngwube
inggidi giyomon 'dar inäng
gwüngün ndi ari nggwo.
Ati ara je niji giranyu kere
ngaa kwoy yuula kaji gegen,
ara je agaci ngwonyalu ng-
wonyadu ngaa eny ngaa pe
ngaa jayanu.”

18 Aa'ti ngwoo'ra
ngwükajäär je burna ng-
wuja'ri ngwe ngwee ndi
dünäji ngwüji ndi aar je
rciji aar je gätijälü, a gu
ngwoo'ra ngwükajäär je arri
'di aar je dünäji.

19 A be Ngwüyawüd
ngwoko ngwändi Andakiya
na Ayikuniya aar gwä'räji
ngwüji kuy gegen aar aci
Bulijing yo'rr ye aar oktalü
aar gwe 'tädä aar gatu
kundi'rr poor gidi gündär
aar ji ndi ari gwuma ayi.

20 A be ngwükirijin o'rada
nono, ngwüdi'rälü aar o're

kündär. Bigänü ngindenga
Birnaba gwe aar 'di'ri aar ele
Därbü.

*A Bulijinga Birnaba
gwe o'ra Andakiya gwudi
Jüriyäng*

21 A Bulijinga Birnaba
gwe ondaci ngwüjü ng-
wudi Därbing ngwuja'ri
ngwanni ngwujaw a ngwüji
ngwonyadu änni aar ru
ngwükirijin. Aar be kwodalu
giyündär yani Lijitra na
Ayikuniya na Andakiya.

22 Ndi o'ra gwegen aar
or'temaja ngwükirijinä aar je
ojemeye nono ndi ari aar
mätinälü 'di'danu ndi änni
Ngwaalu. Aar ari, “Yündä
yonyadu yinje mbuji nunnu
ar äni giyelenyanu yidi Ng-
waalu.”

23 A Bulijinga Birnaba gwe
'di'ri aar äbrü mbumbung
je giyi'doonga yidi Ngwaalu
'dar aar je ge'te aar ru yi'ra
yidi yi'doonga yidi Ngwaalu
yegen, anni ma aar määtä
ngwädä aar otaci Ngwaalin-
galu aar je gi'tiji Delenya
kuyanü dannü dima aar gu
ämnädä.

24 Anni ma aar ila Bijidiyā,
aar gatana aar ila aar obana
Bämbiliyā.

25 Anni ma aar ondaca
ngwüjü ngwuja'ri ngwe
ngwanni ngwujaw ngenone
kündär gani Berga, aar ila
aar üllä kündär gani Ataliya.

26 Ngenone Ataliya, aar
ü'rü yaanu aar o're An-
dakiya, kündär ganni
gi'di'räär gu a je ngwükirijin
ükajä aar je ge'ta kuyanü
gidi yimi'rü yidi Ngwaalu

gwani yiiru giyoo yima aar je medaja ngeno.

²⁷ Anni ma aar obana Andakiya, aar gwä'räji ngwikirijinalü gwüpäng aar je enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrî ngindeng je le, na awa ndi ari ngwuma igitiji ngwüjü ngwuru Garany gay aar änni Ngwaalu.

²⁸ Aar jalu ngenone ngwikirijiningä le 'di a gaji olanu.

15

O'rajidalu gwanni gwuju Üräjälîm

¹ A ngwüji ngwoko üllä Yäwüdiyä, aar üllädä Andakiya aar ji ndi enggaci ngwikirijinä aar je ci, "Manari ngaa lima 'ti ü'ri'tänä anaku ari gu dimürä didi Müjâ, ngaa la'ti la gilang."

² A ngwuja'ri ngwee gäbici Bulijing je Birnaba gwe aar büdi ngwäy 'ti'tir ndi aar le garnati. No a gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te Bulijing je Birnaba gwe ngwikirijiningä le ngwoko nunnu aar allu Üräjälîm aar otaca ngwo'ralu ngwükajäär je na mbumbunga yi'ral ye giyee.

³ A je gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te kay, anni ma aar ji ndi ele ngwaalu ngwudi Bunijiyang na Jamra, aar ondaci ngwüjü ndi ari awa ngwüji ngwanni ngwuru Garany ngwuma gwurli ngwuma ru ngwikirijîn. A ngwuja'ri ngwee gäbici

ngweengga aar jayanu gwulleny.

⁴ Anni ma aar obani Üräjälîm, a je gi'doonga gidi Ngwaalu na ngwoo'ra ngwükajäär je mbumbunga le ge'talu yirnü, a je Bulijinga Birnaba gwe enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrî ngindeng je le.

⁵ A be ngwikirijin ngwoko ngwanni ngwuru Ngwübärriji aar dünälä aar ari, "Ngwüji ngwuru Garany ngwa ü'ri'täni aar 'dengenaji Yobo yidi Müjâ."

⁶ A be ngwoo'ra ngwükajäär je na mbumbunga jalu gwüpäng ndi otajidalu giyi'ral giyee.

⁷ Anni ma aar otajidalu 'di a gaji olanu, a Butruj 'di'rälü ngwuje ondaci, "Ngweengga, ngaa lilîngidi ndi ari gaji gwerre gima ele, Ngwaalu ngwäbrî nyi nunnu a ngwüji ngwuru Garany 'dingini gilînglalu lüny ngwuja'ri ngwanni ngwujaw aar änni Ngwaalu.

⁸ Ngwaalu ngwanni ngwülingidi ligor lidi diji, ngwinggidu ndi ari ngwuming je änni anni mung je ätäädä Ligirîmä lanni Liju'ru, nono ätäädär nje gu.

⁹ Ngwaalu ngwa'ti nje ge'taja gay ge'te ngindenga le ndi ari gwügä'ridi yigor yegen yanni yiki änni gwe gwegen gwanni gwuma aar gwe änni 'dünggüngün.

¹⁰ A be gweneno, ange gwuru ngaa be idäji Ngwaalinga üpi gwe

ngwīkirījīnā ngwuru Garany
yunggu giyigo'ro yanni
ya'ti ar je burna na
ngwūgūūrnāngā ngwege
ndi ūpīnī.

¹¹ Bārī! Alanga lāmnā
ndi ari yīmī'rū ye yidi
Deleny dege dani Yicu
a ligīlāngīdīnā, anaku
gīlāngīdīnāār gu 'to."

¹² A ngwūjī 'dar ki'doonga
gwugwundi aar geraji Birn-
abang je Bulij gwe lānī ndi
ondaji gwani yi'remna yidi
yiima na allalu ndīr gwanni
gwārrū Ngwaalu ngwūjānū
ngwuru Garany ngindeng je
le.

¹³ Anni ma aar medaji
ngwuja'ri, a Yagub 'dī'rī
ngwūdūnālā ngwondaji
ngwari, "Gerajiny lānī
ngweengga.

¹⁴ Jamaan gwani Butruj
gwondaci nje ndi ari awa
Ngwaalu gwerre gwerre ng-
winggida ligor lūngūn uti
gwe ngwūjū ngwūjānū ng-
wuru Garany ngwuje ge'taji
'dūnggūngūn.

¹⁵ Yījīr yanni yallija je
ngwījīr yādī ngwuja'ri ng-
wee anaku ūllīnāār gu ndi
ari,

¹⁶ 'Ma aar ele giyee āny
gwo'ra

nggwa gwā'rājī ye-
lenyalu yidi deleny
dani Dāwūd.

Yanni yima ke yinje oda
mana,

a yinje gwā'rājālā mana
yanni yīpānālū,

¹⁷ ndi ari ngwūjī ngwanni
ngwuma i'dālū, aar

mīnī Delenya,

na ngwūjī 'dar ngwanni
ngwuru Garany
ngwanni ngwapu
ngwūrīny ngwūny,

a gu Deleny ari danni dati
ārri yi'ral giyee'

¹⁸ yanni yima linginni
'dar 'tu'tu gwerre
gīdlā."

¹⁹ A Yagub ari, "Yāy gu no,
ngwānggādī ndi ari aa'ti a la
ūpī ngwūjū ngwuru Garany
ngwanni ngwo ndi o'raca
Ngwaalinga yi'ral yīnī.

²⁰ Ar je be ūkācī ngwuja'ri
ar je ci aar gābīcī eny-
ing ngwony ngwudi dīdūlā
na yījīn aar gābīcī enying
ngwūdī ngwudi ngwony ng-
wugogornyana na yīn.

²¹ Ndi ari Yobo yidi Mūjā
yūndājīnā yomon 'dar 'tu'tu
gwerre giyūndār 'dar aar je
uli ngwāmra giyomon 'dar
yidi gomom Kwo'ra tā'rīl."

*Ngwuja'ri ngwūllījāār je
ngwīkirījīnā ngwuru Garany*

²² A ngwoo'ra ngwūkājāār
je mbumbunga le na
gi'doonga 'dar gidi Ngwaalu
jalu aar gwalli ngwūjū
rom (2) 'denggegenanu,
Yāwūdā gwani Barjabaj na
Jiliwanij, ndi ari liru yi'ra
ngweenganu, aar je ūkāj
Birnabanga le na Bulij aar
ele Andakiya.

²³ Aar je ātādānī ngwuja'ri
ngwee,

"Ngwuja'ri ngwee
ngwīndī 'dānggārī liru
ngweengga ngwalu ngwuru

ngwoo'ra ngwükajäär je na mbumbunga.

Ngwükäcärä je liru ngwikirijinä ngwuru Garany kündär gidi Andakiyang, na ngwaalu ngwani Jüriyä na Kilikiyä.

Laganna je.

24 Änyängä li'dingina ndi ari ngwüji ngwoko ngwändi 'dänggäri ngwa'ti nje ükajü ngwuja'ri ngwe ngwere, ara je lagajanu ara je lagaci ya'ranyanu yalu ngwuja'ri ngwe ngwondajaar je.

25 Nyii be jalu nyii gekajida ndi ari nyii gwalla ngwüjü ngwoko ara je ükacä. Aar ila Bulijinga le na Birnaba liru ngwumaad ngwäri

26 lanni ligäti yigo'ro yegen mbüny gwani ngwüriny ngwudi Delenya dani Yicu Kirictu.

27 Yäy gu no, lükacä je Yäwüdäng je Jiliwanij gwe ndi ari ara je ondaci ngwulem ngwe ngwuja'ri ngwanni ngwüllijärä je ngene.

28 Ndi ari yiru gu Giligi'rüm lanni Liju'ru na 'dänggäri ndi ari aa'ti la üpiyi ning gwere ba be aar be ru giyee 'dogo nda je ärrü.

29 Gäbicär enying ngwony ngwudi mi'rini nono ngwudi didülä na yin na ngwüdi ngwudi ngwong ngwugogornyana na yijin. Ngaa la eellele mama manari ngaa lima gäbicü yi'ral giyee.

Jar balu."

30 Aar 'di'ri aar ülli Andakiya, aar gwä'räji

gi'dongalu gidi Ngwaalu gwüpäng aar je ätäda ngwuja'ri ngwoo ngwüllinä.

31 Anni ma ngwüji uli ngwuja'ri, a je ngwuja'ri or'temaji aar jayanu gwuleny.

32 A Yäwüdängä Jiliwanij gwe lanni liru ngwüjir ondaci ngweengga aar je or'temaji aar je ojemeye nono ngwuja'ri ngwe ngwonyadu.

33 Anni ma aar jalu ngenone Andakiya yomon yonyadu, a je ngweengga ge'ta kay onjaci gwe gwudi adatalu aar o'ra ngwüji ngwanni ngwükajä je.*

35 A be Bulijinga Birnaba gwe jalu ngwüjängä le ngwonyadu Andakiya, aar gu enggaci ngwüjü aar je ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny.

A Bulijinga Birnaba gwe badatanu

36 Aji a gaji ele cong, a Bulij ci Birnabang no, "Nda 'di'ri nda kwoyalu ndi nda ombaja ngweengga giyündär 'dar yanni yondaja nda gu ngwuja'ri ngwudi Deleny nda je ombaja ndi ari gilo lindi awa."

37 A be Birnaba nani ndi aar apani Yuwanang gwani Murkuj,

38 a be Bulij engga ndi ari ya'ti gu jaw ndi aar apani ngindeng ndi ari ligataning

* 15:33 15.33 Yitab yoko yati ari, 34 A be Jiliwanij nani ndi jalu ngenone.

je ngwo're kay ngwaalu ngwani Bāmbīliyā aar 'ti le ju giyiiru.

³⁹ Aar gu garnati gwur'tal 'di aar badatanu. A Birnaba apani Murkujing aar gwe ü'rū yaanu aar ele Gabruj.

⁴⁰ A be Bulij apani Jiliwanijing aar gwe 'tū aar ele. A je ngwikirijin ge'te kuyanū gidi yimī'rū yidi Deleny.

⁴¹ Ngwele Jürīyā na Kīlīkīyā, nggu ojemeye yi'donga nono yidi Ngwaalu.

16

A Timijawujinga ele Bulij gwe na Jiliwanij

¹ A Bulij 'dī'rī ngwele Dārbī ngwube aji ngwele Lijitra gwuju gu doo'ra de'te didi Yicu dani Timijawuj, nanni gwüngün gwuru Dīyāwüd gwuru dikirijin a be papa gwüngün ru Dīgīrig.

² Ngweengga ngwudi Lijitrang na Ayikuniyang ngwati ondaji ndi ari Timijawuj gwati eelle dilā dijaw.

³ Anni ma Bulij ru gwadi apani Timijawujing gidilā dūngün, ngwū'ridā gwani Ngwūyāwüd ngwanni ngwati ji ngwaalu ngwoo ndi ari ngwūlingidī 'dar ndi ari papa gwüngün gwuru Dīgīrig.

⁴ Ndi ele dilā degen kündär kündär, aar atādā ngwūjū ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwoo'ra ngwükajāär je mbumbunga le Üräjalim nunnu aar ngwe eelle.

⁵ No, ati yi'doonga yidi Ngwaalu ojeme nono ndi ämnī Ngwaalu aar gendani giyi'ra yomon reny.

A dilingid eny Bulijing ngwenggaci guru gidi Majiduniyang

⁶ A Bulijinga ngwoo'ra ngwe ngwanni ngwīndäär ngwe, aar ele dilā ngwaalu 'dar ngwudi Bīrījīyāng na Galatiya. A je Līgī'rīm lanni Liju'ru etaci ndi ondaji ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwani Ajiya.

⁷ Anni ma aar obani ki'raany gidi ngwaalu ngwani Majiya, aar nani ndi äni ngwaalu ngwani Bījīniyā, a je be Līgī'rīm lidi Yicu üminīci.

⁸ No, aar ele aar millidi Majiya gwe aar üllī kündär gani Truwaj.

⁹ Ngenone dilu de, a dilingid eny Bulijing ngwengga dilingidu guru gidi Majiduniyang gidünādälā ngwugeraci guy ngwuci, "Dambida Majiduniya nje gataji düwä."

¹⁰ Anni ma Bulij engga yi'ral giyee dilingidu, nyii 'dī'rī nyii ji mama puprang ladi ele ngwaalu ngwani Majiduniya, nyii ge'te ndi ari Ngwaalu ngwūminī nje ndi ondaci ngwūjū ngenone ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwanni ngwujaw.

A Lidīyā ru dikirijin kündär gani Bilipi

¹¹ Ngenone Truwaj, nyii ji mama ladi ü'rū yaanu

bälükä gwe nyii ada ngwaalinga ngwani Jamutraj na bigänü nyii obani kündär gani Niyabulij.

¹² Ngenone nyii o're nyii 'di'ri nyii ele 'di nyii obani Bilipi ngwaalu ngwümäti gu ngweleny ngwudi Rumang yelenya kündär ge'te gipa gidi Majiduniyang. Nyii gu jalu ngenone yomon yoko.

¹³ Komon ganni giru Kwo'ra tä'ril, nyii 'tü poor kündär nyii ele gidibirta, nyii ge'taji ndi mbuji ngwaalinga ngwudi otaci Ngwaalingalu. Nyii jalu nyii ondaci ngwayu ngwanni ngwo'radalu ngenone.

¹⁴ A nje daw de'te 'dingini ngwawanu dani Lidiyä dati ji kündär gani Tiyatira dati ellang ngwureda ngwu'ri dati äpiji Ngwaalinga yobo. A Deleny igiti ligor lüngün ndi änni ngwuja'ri ngwondaja je Bulij.

¹⁵ Anni ma aar nyinyini yaw ye ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün, aar nje urnidi giyirnü. Ngwari, "Manari ngaa lari äny gwuma ru dikirjin 'didanu Gideleny, ilar ngaa jalu 'dunu 'dünggüny." Ar nje päcälü 'di nyii ele.

A Bulijinga Jiliwanij gwe ji korkon

¹⁶ Gomon ge'te anni minyii ji ndi ele ngwaalu ngwudi otaci Ngwaalingalu, nyii mbudi geranga le giru dinäd gäti ngwäy ngwati ngwe engga yi'ral yanni yadi ji gweere. Ating

mbüjiji ngworta ngwüngün ngwü'rinyä ngwonyadu äti gwe ngwäy.

¹⁷ A gera nggee gwujani Bulijingalu na änyängä, at- ing äri dula ngwari, "Ngwüji ngwee ngwuru ngwinäd ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwupa ngwudi geralang, ngwondaca je aar je enggaci gay gidi gilang."

¹⁸ Ati aar nje gwoda no 'di ngwonje yomon. 'Di a ligor ape Bulijing ngwugwurlalu ngwugirinya di'rillä ngwuci, "Ngwüri nyi ngwe Yicu Kirictu, 'tüdi 'dünggüngünänü!" Gaji nggoo ge'te ge'te a di'rillä gatalu.

¹⁹ Anni ma ngwoorta ngwüngün engga ndi ari gay gidi mbuji ngwü'rinyä gima längitini, aar määtä Bulijing je Jiliwanij gwe aar je ogtalu aar le ele ngweleny ngwaalu ngwudi ngwiliny.

²⁰ Aar je apada ngweleny ngwudi gündär aar ari, "Ngwüji ngwee ngwuru Ngwüyäwüd ngwuma gatu ngwüjü ngwege kündär giyäränü

²¹ ngwondaja dimürä de diru drü 'dengge ndi ape liru Ngwuruman."

²² A ngwüji o'rajidi aar 'di'ra Bulijing je nono Jiliwanij gwe a ngweleny ngwudi gündär ari aar je gwalla ngwureda aar je pi.

²³ Anni ma aar je pi gwuleny aar je ape aar je gatu korkon aar ci dangida diru gi'ra ngwuje arngaci mama.

24 Anni ma gu dangida 'dingini no, ngwuje ape ngwuje gatu gidrü gweere aar je gwü'ringgĩli yora.

25 Dilu de diligeny danu a Bulijinga Jiliwanij gwe ji ndi otaci Ngwaalingalu aar elnge delnga didi Ngwaalu, a je ngwüji ngwujaar le korkon ji ndi geraji ngwäni.

26 No a ngwaalu lagadalu gwulleny 'tu'tu kor'dalu gidi gorkon. Puprang no, a ngwängir 'dar ngwudi gorkon gwallanalu aar igitini a yu'rung 'dar yigekana ye ngwüjälü ü'ri'tini.

27 A dangida 'rita. Anni mung engga ngwängirü ngwudi gorkon ngwujalu mbüny, ngwugwalli galala gwadi düginĩ ngwayi nunnu gwuju ndi ari ngwüji ngwuma 'tü korkon ngwuma abri.

28 A be Bulij aw dulu de gwulleny ngwuci, "Aa'ti a gwärrĩ ligo'ro lunga yi'ral yere, änyängä 'dar gilo gene!"

29 A dangida utalu ndi aar ätä ligä ngwule äni puprang gidrü, ngwudidi'ri yedenyo ngwadaci Bulijingalu Jiliwanij gwe giyoranu.

30 Ngwuje be okta poor ngwuji otacalu, "Lani ngwoorta, äny gwadi ärrĩ ange nunnu nyi gilängidini?"

31 Aar ci, "Ämnä Gideleny dani Yicu, nga gwa be gilängidini, nga na ngwüji ngwunga."

32 Aar be ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny ngwüjngä le 'dar ngwüngün.

33 Kaji nggoo dilu de ndoo, a dangida ape Bulijing je Jiliwanij gwe ngwuje uyi ngwämä nono. No aar je nyinyi gomom nggoo ngwüji ngwe ngwüngün.

34 Ngwuje ape 'dunu ngwuje ätäda aar eny. A nginde jayanu gwulleny ndi ari nginde gwuma ämni Ngwaalu ngwüji ngwe ngwüngün 'dar.

35 Anni ma ngwaalu u'ri, a ngweleny ngwudi gündär ükäjidä ngwoo'ra ngwengen gidangida aar ci, "Gäti ngwüjälü ngwoo."

36 A dangida ci Bulijing nu, "Ngweleny ngwari ara je gatalu nga nga Jiliwanij gwe. Gweno, ngaa la be ele. İndär be ladatalu."

37 A be Bulij ci ngwüjü ngwoo ngwükäjäär je nu, "Lipidi nje ngwäyanü ngwüji aar nje 'ti pidiyā yelena gwerre gwerre nyii be ru Ngwuruman, aar nje gatu korkon. A be gweno aar be ru ladi nje linynyi yu'rimi? Bärĩ! Aar ila ngindenga yigo'ro ye yegen aar nje 'tüyā poor aar nje ge'te kay."

38 A ngwüji ngwoo ngwükäjäär je o're aar ondaci ngwelenya, anni ma aar 'dingini ndi ari Bulijinga Jiliwanij gwe liru Ngwuruman, aar allalu mi'dung.

³⁹ Aar ila aar ci juba, aar je 'tüyä korkon aar je pácälü ndi aar ele aar gatani gündärä.

⁴⁰ Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä korkon, aar ele ngwu'dun ngwudi Lidiyä, ngenone aar gu mbudi ngwikirijiningä le aar je or'temaji aar be 'tü aar ele.

17

Bulijinga Jiliwanij gwe kündär gani Täjlänüki

¹ Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä gyündäränü yani Amibulij na Abuluniya, aar ila kündär gani Täjlänüki, ngenone ngwämrä ngwuju gu ngwudi Ngwüyäwüd.

² Anaku äbräjä gu Bulij, ngwele ngwäni ngwämrä, gomom Kwo'ra tä'r'il, yomonanu tä'r'il, aar ngwe ombaji kitabanu gidi Ngwaalu.

³ Ngwuje enggaci aar je engga ngwäy yanni yüllinä kitabanu ndi ari gwanni Gwubrutaar yelenya gwa yündä mbuji 'di gwayi gwa 'di'rä giyi'ranyanu. Ngwuje ci, "Yicu nggwee gwondaca je gwe, gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya."

⁴ A Ngwüyäwüd ngwoko gatu yigoralu ngwuja'ri aar gwuji Bulijing je Jiliwanij gwe, na 'to lonyadu lanni liru Ngwügirig lati denya Ngwaalinga ngwaw ngwanu ngwoko ngwulinginna ngwonyadu.

⁵ A be yigor eny Ngwüyäwüdänü, aar gwä'ränni ngwüjü nono ngwändi giyebedalu mbüny aar o'rajidi ki'du aar 'di'ri güündä ge kündär. Aar odena ngwu'dun ngwudi gur gani Yajun aar ji ndi ari Bulijinga Jiliwanij gwe gilo gu nunnu aar je 'tücä ngwüjü poor.

⁶ A be anni ma aar je 'ti mbuju, aar 'di'ri aar okta Yajuningalu ngwikirijiningä le ngwoko aar le ila ngweleny ngwudi gündär aar ürrü dula aar ci ngwelenya, "Ngwüji ngwee ngwärrü yi'ral yanni yiki ngwaalu 'dar 'di aar obana ngene nunnu aar nje lagaci yi'ralanu 'to.

⁷ A je be Yajun ülläjälü 'dunu 'dünggüngün. Ngwügäti ngwuja'ri mbüny ngwudi Deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar aar ari deleny de'te pu ndo di'ter dicaar Yicu."

⁸ Anni ma ngwüji ngwonyadu na ngweleny ngwudi gündär 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape.

⁹ Aar gäbici Yajuning na ngwüji ngwoko ge'te ngwü'rinyä aar je gatalu aar ele.

Aar dinga Bulijing je kündär gani Biriya

¹⁰ Anni ma dilu de ru, a ngwikirijin ape Bulijing je Jiliwanij gwe aar je dinga aar ele kündär gani Biriya. Anni ma aar obani ngenone, aar 'di'ri aar ele ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd.

11 Ngwübiriya ngenone ngwujayana drü ngwüji ngwudi Täjlänüküing, ndi ari ngwämnä ngwuja'ri puprang yigor ye yibüdänü ati aar ombaji ngwuja'ri kitabanu gidi Ngwaalu yomon reny ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Bulij ngwuru gu 'didanu.

12 A Ngwüyäwüd ngwonyadu änni na 'to ngwaw yi'ra yonyadu ngwulinginna ngwuru Ngwügirig na ngwur ngwonyadu ngwuru Ngwügirig.

13 Anni ma Ngwüyäwüd ngwudi Täjlänüküing lenge ndi ari Bulij nggwo ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngenone Biriya 'to, aar 'di'ri aar ele ngenone ndi gwogaji ngwüjü.

14 Puprang a ngwükirijin ape Bulijing aar dinga ngwele kimämü gidi yaw, a be Jiliwanijinga Timijawuj gwe jalu Biriya.

15 A ngwüji ngwanni ngwuma aar ele Bulijinga le, aar ape aar gwe obani Ätinä aar be o'ra aar apana ngwuja'ri ndi Bulij ndi ari a Jiliwanijinga Timijawuj gwe borna puprang aa'ti la jani.

Kündär gani Ätinä

16 Anni ma je Bulij ji ndi dünici kündär gani Ätinä, ngwuke nono anni mung

engga gündärä gonyadu gu yi'remnanu.

17 Ngwü'di'ri aar jalu ngwämrä na ngwaalu ngwudi ngwiliny giyomon giyomon aar ondaji Ngwüyäwüd ngwe na Ngwügirig ngwanni ngwüdünyädi Ngwaalinga na ngwüji ngwanni ngwati ila ngenone.

18 A ngwubalbaj 'di'ri ngwucaar je Ngwübikiri* na Ngwujoyeg† aar le garnati. A loko utalu aar ari, "Gwadi araa nggwee gwonyadu ngwuja'ranu?" A loko gatu ngwuja'ri aar ari, "Nggwo gwuru nono mung ondaji bayil gwe gwändi poor." Laru gu no ndi ari Bulij gwondaju ngwuja'ri ngwe ngwujaw ngwani Yicu na ngwani 'di'ri giyi'ranyanu.

19 Aar be ape aar gwe ele ngwaalu ngwudi o'rajidalu ngwani Ariyubaguj, aar gu ci nu, "Enggaci nje 'di ngwuja'ri ngwee ngwuyang ngwuru ange ngwondaji je nje lenge?"

20 Nga nggwo gwondaja ngwuja'ri ngwu'dingini nje yirnü ngwunani nje ndi nje lenge ngwuru ange."

21 (Ngwüji 'dar ngwudi Ätinäng na ngwüji 'dar ngwu'ter, ngwanni ngwati ji ngenone, ngwati 'ti ärrü yi'ral yere ngwati jalu 'dogo yomon reny ndi ondaji aar 'dingini ngwuja'ralu ngwere

* 17:18 17.18 Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwübikiri ngwati ari yi'ral yanni yijaw ngene gidüdlä, yani jayanu. † 17:18 17.18 Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwujoyeg ngwati ari jayi drü na dünälü na määtä lingina, yiru yanni yipa gu'ru gidüdlä.

ngwanni ngwändi girem ngwuru ngwuyang.)

22 A be Bulij 'di'rälü ngwüdünäci ngwüjäla ngwudi ngwämrä kundär gani Ariyubaguj ngwari, "Nga nga gilee lidi Ätinäng, nggwänggäda je ngwaalu 'dar ngaa liru ngwüji ngwudi yobo.

23 Ndi ari anni landinyalu nyi ombajidalu mama ngwong ngwudi yobo yalu, 'di nyi mbuji dagada düllinä ngwuja'ri ngwee ngwaru, NGWAALU NGWANNI NGWA'TI LINGINNA. Ngwaalu ngwanni ngwata je ortada ngaa je 'ti be lingidi, ngwuru ngwanni ngwada je ngwe ondaci gweneno."

24 Ngwuje ci, "Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta didläyü aar ge'te ngwony 'dar ngwanni ngwo gididlä, ngwuru Deleny didi gere na diyäng, Ngwaalu ngwanni ngwati 'ti ju ngwu'dunanu ngwodana ngwuy ngwe ngwudi diji dümnä.

25 Ngwati 'ti irnidi gony ge gere ndi ari aar je gendaci guy, nono ma aar ni nyangiralu, ngwuru Ngwaalu ngwanni ngwätädä ngwüjü 'dar miding aar je ätädä lingina na yi'ral 'dar.

26 Diji de de'te pu dige'teng nggu 'tüyä yülü 'dar yidi ngwüji anaku rar gu, nunnu aar ji ngwaalu 'dar gididlä. Nginde gwuru gwanni gwati lenge gaji ganni gi'gi'tijing je ngwulenge ngwaalinga mama ngwanni

ngwügi'tijing je nunnu aar gu ji.

27 Ngwaalu ngwärrü yi'ral giyee nunnu a ngwüji mini aar gwe utalu aar mbuji. Ngwaalu ngwa'ti ola ngwaalinganu ma ar je mini ngwujalu gito gito 'dengge 'dar.

28 Anaku aru gu diji de'te ndi ari, 'Nginde gwe a limidu ar gwe ele ar gwe ji.' Anaku aru gu ngwüjämbir ngwoko ngwalu ndi ari, 'A liru gilinge güngün 'to.'

29 Yäy gu no anni rar gilinge gidi Ngwaalu, aa'ti a la ge'te ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwuru ligi'rim ngwuru nono yi'remna yiru dab aar ru buta na yo'rr, nono ma je diji dümnä ge'te aar je ja'rima ngwuy ngwe.

30 Gwerre ngwa'ti gi'tijä yogonga giyee ngwäy a be gwenene gwondaca ngwüjü 'dar ngwaalu 'dar ndi ari aar jo'renyana.

31 Ndi ari ngwuma ge'te gomon ganni gading ge otaci ngwüjälü 'dar gididlä übidänü gwe diji de danni däbring ngwuge'te. Gwuma enggaci ngwüjü 'dar yima aar je engga ngwäy ngwe ndi ari gwäbrüng ngwuge'te, anni ngwuming 'di'riyalü giyi'ranyanu."

32 Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwani 'di'ri giyi'ranyanu, a loko calu mireny, a be loko ari, "Änyängä linana ndi ar ang dingini ngwuja'ri ngwee mana."

³³ A gaji nggoo, a Bulij 'di'ri ngwugatani ngwämrä kündär.

³⁴ A be ngwüji ngwoko änni aar gwuji Bulijing. 'Denggenanu gur gani Diyanijug ngwelenyanu ngwudi ngwaalu ngwani Ariyubaguj ngwudi o'rajidalu, na daw de'te 'to dani Damarij, a loko li'ter.

18

A Bulij ele kündär gani Küründüj

¹ Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij gatani Ätinäng ngwü'di'ri ngwele Küründüj.

² Ngenone aar mbudi gur ge giru Diyäwüd gani Äkillä gilinginä ngwaalu ngwani Bunduj, gindär daw de düngün girem dani Bärjkillä ngwaalu ngwani Italiya aar ila Küründüj. Ndi ari deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Kiludiyuj di'tüyä ngwuja'ri ndi ari a Ngwüyäwüd 'dar gatani Rumang. A Bulij 'di'ri ngwele nding je ombaja.

³ Aar le jalu aar le ape yiiru ndi ari yiiru yüngün yiru ye'te ye'te nono yegen lati ug'ri ngwureda ngwudi yä'tä.

⁴ Ating be 'tü komon giru Kwo'ra tä'ril ngwele ngwämrä aar otajidalu, ngwümini ndi gwä'ra Ngwüyäwüd na Ngwügirig.

⁵ Anni ma Jiliwanijinga Timijawuj gwe obana lindi ngwaalu ngwani

Majiduniya, a Bulij ge'taji ligo'ro lüngün 'dar ndi ondaci Ngwüyäwüd ngwari Yicu gwuru gwanni Gwubru-taar yelenya.

⁶ A be anni ma Ngwüyäwüd 'donya ngwuja'ri ngwondaja je Bulij, aar ondaji ngwuja'ri ngwa'ti jaw, a Bulij 'di'ri ngwuje düdirä ngwureda nono ngwüngün ngwuje ci, "Nggwuma gwalli ngwuy 'danggalu, yidi yigo'ro yalu yiru, 'tu'tu komon gidi gweneng, nggwele Karany."

⁷ A be Bulij 'di'ri ngwugatani ngwämrä ngwele ngwu'dun ngwudi gur gani Titüj Yujituj gwuru Garany gwati orta Ngwaalinga, ngwu'dun ngwüngün ngwuju gito gito ngwu'dun ngwudi ngwämrä.

⁸ A gur gani Kirijibuj giru gi'ra gidi ngwämrä ngwoo aar änni ngwüji ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün Gideleny. Na ngwüji ngwu'ter ngwonyadu ngwudi Küründüjing ngwannu ngwuma 'dingini aar änni Ngwaalu aar je nyinyi yaw ye.

⁹ Dilung de'te a Deleny dani Yicu ondaci Bulijing dilingidu ngwuci, "Aa'ti yedeny yang eny, or'temaja nga ondaji aa'ti nga gwa gwugwundi.

¹⁰ Nda gilo a diji dere da'ti dang akani nono, äny nggwo gwäti ngwüju ngwonyadu kündär nggee."

¹¹ No, a Bulij jalu ngenone 'di ngwape didlâyü na ngwüwâyü nyärläl, ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

¹² Anni mäti deleny dani Galilu yelenya ngwaalu ngwani Akayiya, a Ngwüyäwüd ngwudi Küründüjing gekajidi 'dar gwüpäng aar odena Bulijing nono aar määtä aar gwe ila ngwaalu ngwudi pi yelenya.

¹³ Aar ü'ridä yi'ral nono aar ari, "Gur nggee gati gwä'ri ngwüjü aar äpiji Ngwaalinga yobo gay ge ga'ti aar indi yobo ye yege."

¹⁴ Anni ma Bulij ji gito gwadi ondaji, a deleny dani Galilu ci Ngwüyäwüd nu, "Adinari ngaa länggädädi guru nggee yi'ral nono yere yanni yiki gwulleny, yaadi gu aw nda je 'dingini.

¹⁵ A be anni rar 'dogo ngwuja'ri, na ngwüriny aar ru yani yobo yalu, ya je be ombaji yigo'ro ye yalu. Nggwa'ti gwa pi yelenya giyi'ral yiru gu no."

¹⁶ Ngwuje be linynya ngwaalu ngwudi pi yelenya aar 'tüdä poor.

¹⁷ A ngwüji ngwoo ngwonyadu gwurlada guru nono gani Jujitanuj giru gi'ra gidi ngwämrä aar pi gito gito ngwaalu ngwudi pi yelenya a je gu 'ti deleny dani Galilu ge'taja ngwäyänü.

A Bulij o're Andakiya

¹⁸ A Bulij jalu ngenone Küründüj gwooko, ngwube gatani ngwikirjinä ngwü'rü

yaanu ngwele Jüriyä, aar ele Bärjkillä gwe na dur düngün dani Äkillä. A be gwerre gwerre nding ele, ngwüwädini gi'ra kündär gani Kanggiriya gwani pi yi'rany ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe.

¹⁹ Aar obana Abijuj, a gu Bulij gatani Bärjkillängä je dur de düngün dani Äkillä ngwü'tü ngwele ngwämrä ndi aar ondaji Ngwüyäwüd ngwe.

²⁰ Aar ci gwaadi aar le jalu ngenone yomon yonyadu ngwube 'donya.

²¹ A be anni mung 'di'ri ngwele, ngwuje be caninu, "Manari Ngwaalu ngwuma änni äny gwa o'ra." Ngwü'di'ri ngwugatani gündärä gani Abijuj ngwele.

²² Anni mung ülli kündär gito kimämü gani Gäyijäriyä, ngwallu ngwaganna gi'donga gidi Ngwaalu Üräjälim, ngwube ülli Andakiya.

²³ Anni mung jalu yomon cong ngenone Andakiya, ngwü'di'ri ngwele giyündär mbüny mbüny ngwaalu ngwani Galatiya na Birijiyä, ating gu or'temaji ngwikirjinä.

Abuluj kündär gani Abijuj

²⁴ Gaji nggoo a gur ge'te giru Diyäwüd gani Abuluj gidi gündär gani İjikändäriyä gubu kinene ngwulenge ngwuja'ri ngwudi gitab gidi Ngwaalu mama. Ngwube ila kündär gani Abijuj.

25 Nginde genggacaar ngwulenge ngwuja'ri 'dar ngwani gay gidi Deleny. Ngwondaji yiima ye gwuleny ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwani Yicu mama. Ngwube lenge 'dogo nyinyining gwudi Yuwana.

26 Ngwü'di'ri gwu'ranu ngwondaji ngwämrä. Anni ma Bärjkillängä dur de düngün dani Äkillä 'dingini, aar 'di'ri aar urnidi aar le ele 'dunu 'denggen aar enggaci gay mama gidi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

27 Anni ma Abuluj mini ndi ele Akayiya, a ngwikirijin or'temajani aar ülliji ngwikirijinä ngwudi ngenoneng nunnu aar ülläjälü yirü. Anni mung obani, ngwugataji ngwikirijinä düwä ngwanni ngwuma änni yimi'rü ye yidi Ngwaalu.

28 Ndi ari ati aar garnati Ngwüyawüd ngwe ndi ondaji ngwäyanü ngwüji ating je dami ngwuja'ri ngwe ngwuje enggaci kitabanu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya.

19

Bulij kündär gani Abijuj

1 Anni ma Abuluj ji kündär gani Küründüj, a Bulij 'di'ri ngwugatani ngwele gay ge ngwü'rü ngwaalinganu ngwobani kündär gani Abijuj. Ngenone, ngwumbuji ngwikirijinä ngwoko

2 ngwuje otacalu, "Anni ma aang ru ngwikirijin,

ngaa lima ape Lig'i'rimä lanni Liju'ro?"

Aar ci, "Bäri, änyängä la'ti 'dingina ndi ari Lig'i'rim lanni Liju'ru gilo."

3 A je Bulij ci, "A mene nyinyini gwuru ange gwünyinyinä gwe?"

Aar ci, "Nyinyini gwudi Yuwana."

4 A je Bulij ci, "Nyinyini gwudi Yuwana gwuru gwudi jo'renyani giyi'ral yanni yiki. Gwondacu ngwüjü nunnu aar änni nginde gwanni gwaru nggwe nggwo gwindi gwani Yicu."

5 Anni ma aar dingini ngwuja'ri ngwee, aar je nyinyi ngwüriny ngwe ngwudi Yicu.

6 Anni ma je Bulij gatu guy nono, a je gu Lig'i'rim lanni Liju'ru üllänü, ngwuje ätä yiima aar ondaji ngwungla le ngwu'ter aar alliji yijrä 'to.

7 Ngwüji ngwuru yi'ranu 'di na rom (12) ngwanni ngwuju ngenone.

8 A Bulij ele ngwäni ngwämrä ngenone aa'ti yedeny iti ngwondaji aar anati ngwüji ngwe nding je gwä'räjä giyelenyanu yidi Ngwaalu. Nggü jalu ngenone 'di ngwape ngwüwäyü tä'r'il (3).

9 A be ngwüji ngwoko 'donya ngwuja'ri aar 'donya ndi änni aar 'di'ri aar ondaji aar ci Gayalu mireny nggee gidi Deleny dani Yicu. No, a Bulij 'di'ri ngwuje gatani ngwapani ngwikirijinä ati aar ngwe jalu yomon reny

ngwu'dun ngwudi o'rajidalu ngwudi Tiyiranuj ati aar gu otajidalu.

10 Agu yi'ral ele giyee 'di aar ape ngwüdläyü rom (2), ndi ari a Ngwüyāwüd 'dar na Ngwügirig ngwanni ngwati ji ngwaalu ngwani Ajiya, aar 'dingini ngwuja'ri ngwudi Deleny.

11 A Ngwaalu ätä Bulijing yiima ngwuge'te yiima yi-ralu 'ter.

12 'Di ati ngwüji ape ngwureda ngwudi brütini nono na ngwured ngwanni ngwating je gennala ngwudi yiiru ngwanni ngwa akani ngwangina nono ngwudi Bulij aar je äpiji ngwüjü ngwümä aar je gatu nono a je dümdü abri aar u'ri nono na ngwü'rillä 'tü 'denggenanu.

13 A Ngwüyāwüd ngwoko 'di'ri aar landalu ndi 'tüyi ngwü'rillä aar gwurli aar ari ladi girinya ngwü'rillä ngwanni ngwätinä ngwüjü nono ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu. Ati aar je ci, "Ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu gwanni ngwati gwe Bulij ondaci ngwüjü, nggwucanga 'tüdä poor."

14 Ati gu yiji kwo'ra tä'ril (7) yidi dir'dal danni diru gi'ra didi Ngwüyāwüd dani Jikapa arri yi'ral giyee.

15 A je be di'rillä ci, "Äny gwülingidi Yicung nyi lenge Bulijing gwani yäru a be nga ngwa lani yärüngä?"

16 A je gur nggo gätinä di'rillä nono, dami 'dar ngwuje mi'ri 'di aar 'tüdä poor aar abri ngwanginu ngwanu liru yinä.

17 Agu Ngwüyāwüd 'dar 'dingini yidi Abijujing na Ngwügirig. A je yedeny eny 'dar, a ngwüji denya ngwüriiny ngwudi Deleny dani Yicu gwulleney.

18 A lonyadu lanni lima änni kaji nggoo, aar ila aar 'täji yi'ralalu yegen yanni yiki.

19 A ngwuma ngwonyadu ürrä yitab yegen yidi yima aar je u'diyi ngwäyänü ngwüji. Anni ma aar i'ra ngwilinya ngwudi yitab giyee, aar je mbuji dinar diru ngwüü'ri 'di tudini (50,000).*

20 Gay ge nggee, a ngwuja'ri ngwudi Deleny gendadi aar badalu yiima ye yipa.

21 Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij 'di'ri ngwari gwadi ele Üräjälim, ngwumillidi ngwaalu ngwe ngwudi Majiduniyang na Akayiya. Ngwari, "Anni minyi ja ngenone, nggwele 'to kündär gani Ruma."

22 Ngwükäji ngwüjü ngwüngün rom (2) ngwanni ngwati gendaji guy Timijawujinga Arictuj gwe aar ele Majiduniya ngwube jalu gwooko ngwaalu ngwani Ajiya.

* 19:19 19.19 Dinar de'te pu dati de diji ape yiiru gilingen.

Ürrī dula kündār gani Abijuj

²³ Kaji nggoo a ngwuja'ri ngwani Gay gidi Deleny dani Yicu apa yi'ral yikalu giki-dang.

²⁴ Dijindala dani Dimitruj dati toy buta ngwuge'te yi'remna yidi bül gwudi bayil gwuru daw gwani Artimaj, ati gu ngwujindala mbojaji ngwü'rinya ngwonyadu.

²⁵ Ngwurnida ngwujindala gwüpäng na 'dar li'ter lanni lati ape yiiru nono yegen, ngwuje ci, "Ngwo'ra, ngaa lilingidi ndi ari a lati bile ngwü'rinya yiiru ye giyee.

²⁶ Ngaa gilo be lānggädi ngaa 'dingini ndi ari gur nggee gani Bulij gwuma gwä'ri ngwüjü ngwuming je dudiyi ngwonyadu gwudi Abijujing ya'ti ani 'dogo ngwüji ngene Abijuj aar be ani ngwaalu 'dar gwudi Ajiyang. Ngwari yi'remna yidi bayil gwuge'ta ngwüji ngwuy ngwe gwä'tüdi bayil a'tur.

²⁷ Yanni yikana ya'ti ani 'dogo ndi ari ngwüji ngwa kiyi yiiru yege yi'rinya aar be ru 'to ndi ari gobo gidi bayil gwuru daw gwupa gwani Artimaj gwa'ta be ga ru gu'ru na 'to bayil giligo'ro lüngün gwanni nggwo ngwäpjä ngwüji gwudi Ajiyang na ngwüji gididlä 'dar yobo, gwa'ta be gwa ngwüji aniji yiima."

²⁸ Anni ma ngwüji 'dingini Ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar ürrī dula aar

ari, "Artimaj gwuru gwanni gwupa gwudi Abijujing!"

²⁹ Puprang no, a ngwüji 'dar kündär 'di'ri güündä. Aar määtä Gayujing na gur gani Arictakuj lidi Majiduniyang lindäär Bulijinga le aar le odena ngwaalu gwudi o'rajidalu.

³⁰ A Bulij bupi ndi ü'rü ngwüjü ngwäy, a be ngwikirijin üminici.

³¹ Na 'to ngweleny ngwudi Ajiyang ngwuru ngwumaad gwudi Bulij aar ükaci dijü de'te ngwuja'ri ngwe aar päcälü ndi ari aa'ti gwa gata gora ki'doongalu.

³² Aa'ti ngwüji lingidi yi'ral ye yorto ngwaalinga, a ngwoko ürrī dula giyi'ral giyee, na ngwoko ürrī dula giyi'ral yi'ter. A ngwüji ngwonyadana ngwu'ti lingidi ndi ari giru ange ganni gäpädi je ngenone.

³³ A Ngwüyawüd dinga guru ki'ra gweere gani Älijikändär, a ngwüji ngwoko ürrä dula nono aar ondaci gwadi araa. Ngwalliji guyala nunnu aar gwugwundi ngwuje enggaci yanni yadi ye ruci ligo'ro lüngün.

³⁴ A be anni ma ngwüji lenge ndi ari giru Diyawüd, aar ürrī dula 'dar 'di a lingen ele ngwuru rom (2) aar ari, "Artimaj gwuru gwupa, gwuru bayil gwudi Abijujing!"

³⁵ Gwodanalü, a je gur ganni gati ülliji delenya didi kündär burni ndi ondaci aar gwugwundi. Ngwuje ci, "Ngwüji gwudi

Abijung, ngwüji gididlä ku ngwülingidi ndi ari gündär gidi Abijung giru dangida didi gobo gidi bayil gwupa gwani Artimaj na ngwuru dangida didi gi'remna güngün ganni gi'dü kerala.

³⁶ Yi'ral giyee yilinginna übläti gwere gwa'ti gu. A be yijaw ndi aang adatalu ngaa je 'ti büdäcä ngwäy ngaa je ärri yanni yiki.

³⁷ Ngaa lima apa ngwüjü ngwee rom (20 a ngwe ila ngene ngwa'ti itä yu'rimi kobo aar 'ti aru ngwuja'ri ngwere ngwuki gibayil gwege.

³⁸ Manari Dimitruj na gwujindala ngwüngün, läti yi'ral yere ngwüjü nono ngwee, ngwaalu ngwo ngwudi pi yelenya a ngweleny ji, gäbücär je aar apada yi'ral yegen ngenone.

³⁹ Ma be ari yere giyo yätää je yi'ter, ya gu be ru ndi ari a ngweleny jalu aar je ombaci.

⁴⁰ Yi'ral giyee yärrinä gu no gwene, ya gäbici ngwelenya ngwunje üpäci yi'ral nono yani yärä. A la'ti läti ngwuja'ri ngwadi ar ngwe ari ndi o'rajidalu nggwee manari liminje otacalu."

⁴¹ Anni mung gu ari ngwuja'ri ngwee, ngwuje bädiyä aar ele.

¹ Anni ma ngwüji adatalu a Bulij ükäjidi ngwikirijin ngwuje or'temaji, ngwuje ci jar balu ngwü'di'ri ngwele Majiduniya.

² Ngwele ngwulandalu ngwaalu ngwoo ngwor'temaji ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwonyadu. 'Di gwodanalü ngwobani ngwaalu gwani Girig ngwucaar je 'to Akayiya.

³ Nggu jalu ngenone ngwüüwäyü tä'räl. Anni ma ngwuji kay gwadi ele ngwü'rü yaanu ngwele Jüriyä, a Ngwüyäwüd iniji ndi aar 'rinye ngwü'ridini ki'ra ngwukwoyalu gay ge gidi Majiduniyang.

⁴ Aar ele Jupatar gwe gwuru giiji gidi gur gani Baruj kündär gani Biriya, na Arictakuj na Jikanduj kündär gani Täjlänüki, na Gayuj kündär gani Därbä, a gu Timijawuj janu 'to. Na Tiyakuj na Trubimuj lidi ngwaalu gwani Ajiya.

⁵ Ngwüji ngwee 'dar ngwumadinu aar nje dünicä kündär gani Truwaj.

⁶ Nyii be 'di'ri nyii ü'rü yaanu kündär gani Bilipi anni ma Yi'rinyinä yidi Ligi'ra medadi a anni ma yomon ru tudini, njee borna Truwaj nyii gu jalu ngenone yomon kwo'ra tä'räl.

Aar 'di'riyi guralu gayu

⁷ Komon ganni giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'räl, nyii o'rajidalu gwüpäng ndi acajidi ndi eny, a Bulij ondaci ngwüjü na ndi ari gwubupa

20

Millidi Majiduniya na Akayiya

ndi ele bigänü, ngwondaji 'di a diligeny danu ru.

⁸ Ngwu'dun ngwanni ngwo'radi nyii gwalu alu nggwe, ngwätii ngwamba ngwonyadu.

⁹ A damal de'te dani Yitayuj jadalü gibu'rinyar, a be anni ma Bulij ji ndi ondaji 'di a gaji olanu, ngwir'dätälä ngwundri yaranu 'di ngwumi'ra 'tu'tu ngwu'dun ngwuru yoranyanu rom (2) alu nggwe ngwaalu gidiiyängälü aar apalu gayu.

¹⁰ A Bulij ülli, nggu gatu rumala ngwümätäni nono. Ngwuje ci, "A je 'ti yedeny iti, nggo gimidu!"

¹¹ Ngwube kwoyalu mana ngwallu ngwu'dun alu nggwe aar acajidi ndi eny. Anni mung ondaji 'di a ngwaalu u'ri ngwü'di'ri ngwele.

¹² A ngwüji ape damal ndoo 'dunu dimidu aar gu or'temaji gwulleny.

A ngwüjü ngwudi Abijujing ge'te Bulijing kay

¹³ Nyii ele nyii elada gweere gibälükä nyii ele giyaanu kündär gani Acuj, ganni gadi nyii gu ape Bulijing gibälükänü. Nginde gwuge'ta gu yi'ral giyee mama no ngenone ndi ari gwadi gu ele yora yalu.

¹⁴ Anni minyii le mbudi ngenone Acuj, nyii ape nyii alliji gibälükänü nyii ele elada Mitilin.

¹⁵ Bigänü nggwo nyii ele giyaanu ngenone nyii obani

kündär giyaanu gani Keyoj. Bigi nggwoo nyii dambu kündär giyaanu gani Jamuj, na bigänü nggwoo nyii obani Milatuj.

¹⁶ Bulij gwümi'rinä ki'ra ndi ü'rü yaanu ngwugatani Abijujing ndi ari aa'ti gwa jana ngenone Ajiya. Ndi ari gwübüdädü ndi ari mung burni ngwobani Üräjälim gwerre gwerre ndi gomoni 'di gidi Yi'rinyinä yidi Uni.

¹⁷ Ngenone Milatuj, a Bulij ükäjidi ndi mbumbunga lanni liru yi'ra ki'doonga gidi Ngwaalu gidi Abijujing.

¹⁸ Anni ma aar obani, ngwuje ci, "Ngaa lilिंगidi ndi ari äny gwelella awa gaji ganni gijar le anni indii nyi 'danggalu ngwaalu ngwani Ajiya.

¹⁹ Äny gwäpijä Ngwaalinga yiiru ligo'ro le lüllänü gwulleny 'di nyi ari, aar nyi gu 'to Ngwüyäwüd iditäji iniji gwe gwupa.

²⁰ Ngaa lilिंगidi ndi ari äny gwa'ti gwagillalu nda je enggaci ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwada je gataji düwä nga je be ondaci pooralu nyi ondaci ngwüji ngwu'dun ngwu'dun.

²¹ Äny gwuma enggaci Ngwüyäwüd nyi enggaci ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nunnu aar jo'renyana aar o'raca Ngwaalinga aar änni Gideleny dege dani Yicu.

²² A be gweneno, Ligir'im linyaci yiima ye ndi nyi ele

Üräjälim, ya'ti nje lingidi yanni yiny mbuji ngenone.

²³ Yilingidi nje 'dogo ndi ari kundär gere, Ligirrim lanni Liju'ru gilo ligirinyadi ndi ari yirna na yunda giyo yiduniciny.

²⁴ A be ligor la'ti nyi picä ligo'ro lüny, aar nyi be pici yiiranu ndi ari nyi ye 'di'ri nje medaji yanni yatadaär nje Deleny dege dani Yicu. Yiru ndi ari nyi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi yimi'rü yidi Ngwaalu.

²⁵ Gweneno nggwulingidi ndi ari gwere gwa'ti 'danggalanu lanni liminje ondaci yeleny ye yidi Ngwaalu lo're liny engga mana.

²⁶ Yäy gu no, gwene nggwa je ci, ndi ari nggwügwälli ligo'ro lüny giyin yidi ngwüji 'dar.

²⁷ Ndi ari äny gwa'ti gwagillalu nda je enggaci buping 'dar gwani Ngwaalu.

²⁸ Arnganar yigo'ro yalu ngaa arngani yi'donga yidi Ngwaalu 'dar yanni yima aar je Ligirrim lanni Liju'ru gi'tiji ngaa ru ngwangida ngwegen. Rüdär ngwoo'ra ki'doonga gidi Ngwaalu ganni giming ürälü yin ye yüngün.

²⁹ Nggwulingidi ndi ari manari nggwuma ele, lila lanni liru ngwümüd ngwuki drü 'danggalanu ngwa giridini gi'donga ge gidi Ngwaalu. ³⁰ 'Di ki'danu galu ngwüji ngwa 'di'ra ngwanni ngwa gwürlü ngwuja'ranu ngwanni ngwuru 'didanu

nunnu a je ngwe ngwikirijin gwujani.

³¹ Yäy gu no, arnganar be! Diwayinar ndi ari ngwüdläyü tä'ril (3) nggwa'ti duna a'tur nda je girinya nga nga 'dar dilu de na lingen le yal ye ngwäy.

³² Gweneno, nggwa je ge'te kuyanü gidi Ngwaalu na ngwuja'ranu ngwudi yimi'rü yüngün, ngwanni ngwa je giki 'di'däny aar je ätä yu'rina ngwüjüngä le 'dar ngwudi Ngwaalu.

³³ Buta na dab yaa dired dijü dere da'ti nyi ämi'rädänü.

³⁴ Nga giyigo'ro yalu lingidi ndi ari ngwuy ngwe ngwüny ngwee, ngwape nyi ngwe yiiru nyi iye ligo'ro lüny na lanni liji nyii le.

³⁵ Giyi'ral 'dar yanni yärrü nje, nggwenggaca je ndi ari ar ape yiiru ar ye gataji ngwüjü düwä ngwanni ngwami'ratu. Diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe Deleny dege dani Yicu ligo'ro le lüngün ndi ari, 'Onjaji gwati ji ndi ätä ndi ari ngwüji ndi ape.' "

³⁶ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, aar le jürbälü 'dar aar otaci Ngwaalingalu.

³⁷ Ngindenga 'dar aar ari aar mätäni Bulijing nono aar aganni aar ci indi be.

³⁸ Aar ümi giyigor gwece gwece anni arung gwa'ta be gwa aar engga ngwäyanü mana. Aar gwujani 'di aar le obani gibälükä.

21

*A Bulij 'di'ri ngwele
Ūrājälīm*

¹ Anni minyii 'tänü gweere nje gatani, nyii üllī nyii ele bälükä gwe giyaanu nyii ele kündär giyaanu gani Kwuj. Bigänü nyii ele kündär giyaanu gani Rüdij a ngenone, nyii ele kündär gani Patara.

² Nyii mbuji bälükä gwadi ü'rü yaanu ngwudambu ngwaalu ngwani Bunijiya, nyii gu änänü nyii ele.

³ Anni minyii ombati Gabrujing ngwäyanü, nyii millida kuyala gidi gaama, nyii ele dilä giyaala nyii ele Jüriyä. Nyii üllälü kündär gani Jür gadi gu bälükä nggwo gwändi nyii gwe ülläji ngwonyalu ngwapaning je.

⁴ Nyii mbuji ngwikirijinä ngenone, nyii ngwe jalu yomon kwo'ra tä'ril (7). Ligi'rīm le, aar ondaci Bulijing nunnu aa'ti gwele gwa allu Ūrājälīm.

⁵ A be anni ma gaji gäri ila, nyii 'di'ri nyii ele gay ge gäri nyii elada gweere. A ngwikirijin 'dar ngwur na ngwaw ngwegen na yiiji yegen aar nje gwujani nyii le 'tü kündär poor, ngenone kimämü nyii jürbälü yirku ye ndi otaci Ngwaalingalu.

⁶ Anni minyii 'di'ri nyii agannajidi, nyii äni gibälükänü nyii ele a ngindenga kwoyalu 'dunu.

⁷ Nyii ele dilä nyii gatani gündärä gani Jür nyii üllälü

kündär gani Bitilimiyaj, ngenone nyii gu aganni ngwikirijinä nyii ngwe jalu gomom ge'te pu.

⁸ Bigänü nggoo nyii 'di'ri nyii ele 'di nyii obani kündär gani Gäyijäriyā, nyii jalu ngwu'dun ngwudi Bilipūj gwanni gwati ondaci ngwūjū ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, gwuru diji ngwūjänü kwo'ra tä'ril 7) ngwanni ngwäbräär je ndi gendaji ngwuy giyiiru.

⁹ Gwätī yera kwo'rongo (4) yiru yu'taar, yati alliji yijirä.

¹⁰ Anni minyii ji ngenone yomon yi'ranu yoko, a dijiir de'te dani Agabuj, ngwüllä Yäwüdiyä.

¹¹ Aar nje ilada nono, ngwape lägü lidi Bulij ngwule gekani ngwuyalu ngwüngün na yora ngwari, "Ligi'rīm lanni Liju'ru laru nu, 'Anaku no Ngwüyäwüd ngwudi Ūrājälīmng ngwa giki diji didi lägü gilee no da aar ätäädä ngwūjū ngwuru Garany.' "

¹² Anni minyii 'dingini ngwuja'ri ngwe, änyängä na ngwūji ngwanni ngwuju ngenone nyii päci Bulijingalu ndi ari aa'ti gwele Ūrājälīm.

¹³ Ar nje Bulij ci, "Nga nga larra ngaa be runi ngaa gäbici ligor lüny ngwuji jigü'rr? Äny gwüjädī ndi ari aa'ti liny giki 'dogo, gäbicär aar nyi 'rinye ngenone Ūrājälīm gwani ngwüriny ngwudi Deleny dani Yicu."

14 Anni mung 'ti ämnä ngwuja'ri ngwäri, nyii gäbici nyii ari, "Yanni yiminä je Ngwaalu aar gu ru."

15 Anni ma ngwuja'ri medadi ngwee, nyii 'di'ri nyii ji mama nyii allu Üräjälim.

16 Ngwikirijin ngwoko ngwudi Gäyijäriyäng aar nje gwujani aar nje apa ngwu'dun ngwudi Manijun, ngwadi nyii gu ji. Nginde gwuru gwudi Gabrujing ngwuru dikirijin ngwikirijinanü ngwanni ngwumadinana.

A Bulij obana Üräjälim

17 Anni minyii obana Üräjälim, aar nje ngwikirijin ge'te giyirnü yipa.

18 Bigänü nggwoo a Bulij na änyängä 'dar nyii ele ndi ombaja Yagubing, na nyii mbuji mbumbung je 'dar lidi g'doonga liju.

19 A je Bulij aganni ngwuje ütici yi'ral yi'ra 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrü ngwüjänü ngwuru Garany yiiru ye yüngün.

20 Anni ma aar 'dingini yi'ral giyee, aar ortada Ngwaalinga. Aar be ci Bulijing nu, "A gwänggädi gwani mengga, ndi ari awa Ngwüyäwüd ngwü'ri ngwonyadu ngwanni ngwuma änni, a ngindenga 'dar liti je yigoranu gwani yobo.

21 Licaar je ndi ari nga gwati enggaci Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwo ngwüjänü ngwuru Garany ndi ari aar gatani Yobo

yidi Müjä, nga je ci aar 'ti ü'ri'tädi yjü yegen aar 'ti eella dimürä de dege.

22 Aladi ärrü ange? Yiru gu ndi ari ladi gu 'dingini ndi ari nga gwuma ila,

23 no, ärrä je giyee yanni ya ar ang ye ci, ngwüji kwo'rongo (4) ngwo ngwuji nyii ngwe ngwanni ngwümü'ridi yi'rany.

24 Apa je a ngwe acajidi gidimürä a ngwe gä'rini nono ngaa je g'tiji aar wädinä. Nunnu a gu ngwüji lenge 'dar ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinginaar ngwe gwani nga ngwa'ti äti ngwäyanü ndi ari nga giligo'ro lunga nga nggwo gwümüti yobo yindä ye.

25 A be gwani ngwüji ngwuru Garany ngwanni ngwuma ru ngwikirijin, liminje ülliji ngwuja'ri ngwäri ndi ari aar gäbici enying ngwony ngwudi mi'rini nono ngwudi didülä na yin na ngwüdi ngwudi ngwong ngwugogornyana aar gäbici yjünä."

26 Anni ma bigänü ru, a Bulij 'di'ri ngwape ngwo'ra aar ngwe gä'rini. Ngwube 'tü ngwele kobo ndi inggida gomom ganni gadi ge yomon yidi gä'rini medadi na nunnu aar gatu gonyalu gidi mi'rini nono ngindenga 'dar.

Aar määtä Bulijing

27 Anni ma yomon kwo'ra tä'räl ji gito yadi medadi, a Ngwüyäwüd ngwoko ngwüdi ngwaalu ngwani

Ajiya aar enggada Bulijing kobo. Aar gwogaja ngwüjü ngwonyadu aar määtä.

²⁸ Aar ürri dula aar ci ngwüjü, “Ngwüji ngwudi Yijiräyil gendaci nje guy! Gur giru nggee ganni gati enggaci ngwüjü ngwaalu 'dar aar iniji ngwüji ngwege na gwani yobo na gobo nggee. Ngwube o're ngwapana ngwüjü ngwuru Garany ngwe ändä kobo lima rngiyi ngwaalinga ngwee ngwuju'ru.”

²⁹ Laru gu no ndi ari gwele länggädi Trubimujing gwudi Abijujing kündär liju Bulij gwe aar be ji ndi ari gwapana Bulij nggwe ändä kobo.

³⁰ A gündär 'di'ri 'dar a ngwüji abrada ngwaalinga nono 'dar aar määtä Bulijing aar oktalü kobanu aar 'tüyä puprang no aar längiti längirü.

³¹ Gaji ganni gima aar ge ru gadi 'rinye, a ngwuja'ri obani kumndan gidi gwu'tulunga gwudi Rumang ndi ari gündär 'dar gidi Üräjaliming nggo gi'di'ru yärä.

³² No, a kumndan apani ngwubegenga na gwu'tulunga aar ngwe ülli ngwüji. Anni ma ngwüji engga kumndaning nggoo na gwu'tulunga, aar düni ndi pi Bulijing.

³³ A kumndan nggoo määtä Bulijing ngwuci gwu'tulung je gikar yu'runganu rom (2). Ngwube utalu ndi ari nginde

gwani yärü na yiru ange yanni yärrung je.

³⁴ A ngwüji ngwoko ari yi'ral giyee na loko ari yi'ral yi'ter, anni ma 'ti kumndan mbuju yi'ral yanni yäti ngwäyanü yi'di'räjä gu ngwüji yärä, ngwari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany.

³⁵ Anni ma Bulij ji kimle gito ladi allu gidilagany, a ngwüjü 'di'riyänä yärä yikana aar äni Bulijinganu 'di a gwu'tulunga apala.

³⁶ Ngwüji ngwanni ngwuma je gwujani aar ürri dula aar ari, “Rinyitär.”

A Bulij ondaci ngwüjü

³⁷ Anni ma gwu'tulunga ru ladi ape Bulijing aar gwe äni gidilagany, ngwuci kumndaning, “Gäbiciny ngaa ondaci ngwuja'ri ngwe ngwoko?”

A gur ci, “Nga gwati ondaji Yigirigiyängä?”

³⁸ Nga gwä'tüdi Dimijir dannä di'di'riyä yärä ngwuktani ngwäärä ngwüü'ri kwo'rongo (4,000) aar ngwe ele poor ngwa'ranu kaji ganni gima ele?”

³⁹ A Bulij ci, “Äny gwuru Diyäwüd, didi gündär gani Tarjuj ngwaalu ngwani Kilikiyä, gwudi gündär gä'tüdalü no. Gäbiciny nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwoko.”

⁴⁰ Anni ma kumndan 'dengenaci, a Bulij 'di'rälü ngwüdünä kimlala ngwali-jaci ngwüjü guyala nunnu

aar gwugwundi. Ngwuje ondaci Yärmiyängä.

22

¹ A je Bulij ci, “Lani ngweengga na mbumbunga, geraciny ngwäni gweneno ngwuja'ri ngwuruciny ngwe ligo'ro lüny.”

² Anni ma aar 'dingini ngwuje ondaci Yärmiyängä, aar adatalu jicom.

³ Ngwuje be ci, “Äny gwuru Diyäwüd nggwülinginä Tarjuj ngwaalu ngwani Kilikiyā, a be nggwü'di'rälü kündär nggee. A doorta ru düny dani Gämläyil gwanni gweng-gaciny aar nyi ola mama yobo ye yidi ngwügüürnä ngwege, na nyi ru diji diti ligoranu gwani Ngwaalu nono ngang je gweneno.

⁴ Äny gwuru gwanni gwübinä ngwüjälü ngwudi Gay nggee gidi Deleny dani Yicu gwulleny nje ruji yi'rany, ati nje ummi ngwur na ngwaw nje ürrä korkon

⁵ Dir'dal dannu diru gi'ra na ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd 'dar ngwa ing-gidi ngwuja'ri ngwee 'to. 'Di nyi ape ngwuja'ri 'denggen nyi ngwe ele ngweengga ngwegen ngenone Dimajig, nyi ele ngenone nunnu nyi umma ngwüjü ngenone nje gika nyi ngwe ila Üräjälim nunnu aar je reraji.”

*A Bulij ondaji gwani gwurla gwüngün
(Yiiru 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ “Anni minyi ele 'di nyi jici Dimajiging gito, a 'dür kayanu lingen le lidünälä a buri gwubidu pupi'rul italu kerala aar nyi o'rralu.

⁷ Nyi i'di gidiyängälü, nyi 'dingini aar nyi urnidi ngwüriny ngwüny, 'Jawul Jawul! Nga gwarra miny übinälü?’

⁸ Nyi utalu nyi ci, ‘Nga gwani yärü gwani Deleny?’

Aar nyi ca, ‘Äny gwuru gwani Yicu gwudi Najrang gwanni gwübinängälü.’

⁹ Ngwüji ngwanni ngwuji nyii ngwe, aar engga buri aar 'ti be lingidi yal yüngün gwanni gwuji nyi ndi ondaci.

¹⁰ Nyi be ci, ‘Yiru ange yanni yadi nje ärrü gwani Deleny?’

Aar nyi be Deleny ci, “Di'rü nga ele Dimajig. Ngenone la ang be enggaci yi'ral 'dar yanni yigi'tinä ndi ari nga je ärrü.’

¹¹ Lanni lindü nyii le aar nyi okta kuy nyii ele Dimajig ndi ari enyanu gwudi buri gwuminy rimiyi ngwäy.

¹² Gur ge'te ngenone gani Ananiya gidinyädi Ngwaalinga ngwila ndi aar nyi ombaji gimäti yobo gidinyädi Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwati ji ngenone.

¹³ Ngwila aar nyi dünäcälü aar nyi ci, ‘Gwani mengga gwani Jawul ombajidalu!’ Gaji ge nggoo ge'te ge'te nyi ombajidalu nyi engga.

¹⁴ Ngwube ari, 'Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege ngwäbrängä nunnu

nga lenge buping gwüngün na nga engga ngindeng gwüngün gwanni Gwüdünälü nga 'dingini ngwuja'ri ngwulemanu ngwüngün.

15 Nga ru gwanni gwadi inggidi ngwüji 'dar nga je ondaci gwani yi'ral yanni yima je engga nga je 'dingini.

16 A be gwenene giru ange gidünicängä? 'Di'rü aar ang nyinyi yaw ye nga oyaji kengalu mbüny nga urnidi ngwüriny ngwe ngwüngün.'

17 Anni minyi o'ra Üräjälim, nyi ji ndi otaci Ngwaalingalu kobanu nyi be äyini giligor

18 nyi engga Delenya aar nyi ondaci ngwari, "Di'rü puprang gwenene nga gatani Üräjäliming, ndi ari ngwüji ngwa'ti ngwa ang 'dengenaci ngwuja'ri ngwani äny.'

19 Nyi gwä'räcänü nyi ci, 'Gwani Deleny, ngwüji ngwülingidi ndi ari äny nggwändi ngwämrä 'dar nyi pi ngwüjü nje ürrä korkon ngwanni ngwämnä 'dungguna.

20 Gaji ganni gima aar ge 'rineye Ijitanuwing gwanni gwondaja nga gwe, äny gwaju nyi änni ndi aar 'rineye lanni li'rinyiti ligätijäniny ngwuredalu nje ombaci.'

21 Aar nyi ci, 'Indi äny gwadi ang ükäji ngwaalu ngwolanu ngwüji ngwuru Garany.' "

22 A ngwüji geraci ngwäni 'di anni mung ari ngwuja'ri ngwoo. Aar ürrä dula aar ari, "Äbrär dijü ndee kayanu da'ti äwdi ndi midi!"

23 Aar ürrä dula aar gagitu ngwureda ngwegen mbüny aar gagitu diyängü kerala.

24 A kumndan ondaji ndi ari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany. Ngwari aar pi lalal le aar otacalu aar ombaji ndi ari ngwüji ngwarra ma aar ürrädä dula nono no.

25 Anni ma aar gekajalu gwadi aar pi, a Bulij ci kumndan gidi gwutulunga küü'ri tudini (110), "Ii yädi gu 'danggalu ndi pi dijü diru Diruman da'ti aar na mbojaja yi'ral nono yere?"

26 Anni ma gu kumndan gidi gwutulunga küü'ri tudini (100) 'dingini no, ngwele kumndan gegen ganni gipana ngwuci, "Yiru ange yanni yada je ärrä? Gur nggee giru Diruman!"

27 A kumndan nggoo ele ndi Bulij ngwotacalu ngwuci, "Ondaciny nga gwuru Dirumane?"

Ngwuci, "Yäy."

28 A be kumndan ci, "Äny gwuge'ta ngwilinya ngwonyadu nunnu nyi ru Diruman."

A be Bulij ci, "A be ngwülinginä gu."

29 Gaji nggoo lanni licaar je aar otacalu aar o're kay a yedeny ape kumndan nggoo anni mung engga ndi ari gima änjü Bulijing giyirna gwuru Diruman.

³⁰ Anni ma dilu danu ru, a kumndan nani yi'ral 'didanu yanni yüpäjä je Ngwüyäwüd Bulijing nono, nggwallalu giyirna ngwükäjidi ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na 'dar lidi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd nunnu aar o'rajidalu. Ngwube apa Bulijing ngwuje dünäci ngwäyanü.

23

A Bulij ondaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd

¹ A Bulij ombaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwäyanü ngwuje be ci, "Lani ngwänggäri, äny gwilijä Ngwaalinga ligor le lijayanu 'di gomon gidi gweneng."

² No a dir'dal dannu diru gi'ra dani Ananiya, ondaci ngwüjü ngwüdünäcä Bulijingalu ndi aar mi'ri Bulijing ngwulemanu.

³ A be Bulij ci, "Ngwaalu ngwa ang mi'ri ngang nggwee gwuru nono gundu'ru gibi'rijüdäär gilü ge gibidu! Awa nga be jalu nga ari nga gwüpüciny yelenya anaku aru gu yobo nga je be kiyi ligo'ro le lunga ndi ci ngwüjü aar nyi pi?"

⁴ A ngwüji ngwanni ngwüdünäcä Bulijingalu aar ci, "Nga gwarra nga be lo dir'dala dannu diru gi'ra didi Ngwaalu?"

⁵ A je be Bulij ci, "Nggwa'ti gu lingidi lani ngweengga

ndi ari dir'dal diru dannu diru gi'ra, ndi ari yüllinä kitabanu yaru nu, 'Aa'ti nga gwondaji yi'ral yiki gideleny didi ngwüji ngwunga.'"

⁶ Anni ma Bulij lenge ndi ari ngwüji ngwülägädänü ngwoko ngwuru Ngwüjändügi na ngwoko ngwuru Ngwübärriji, ngwondaji dula ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwari, "Lani ngwänggäri, äny gwuru Dibärriji gi'ri gidi Dibärriji. Äny gwüdünädälä ngene ndi aar nyi pidiyi yelenya ndi ari äny gwäti ge'tajing ndi ari lanni lima ayi la 'di'ri giyi'ranyanu limidu."

⁷ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, a Ngwübärrijingä garnati Ngwüjändügi ngwe, a ngwämrä ü'ridinänü rom (2), a Ngwübärriji ji 'ter na Ngwüjändügi ji 'ter.

⁸ (Ngwüjändügi ngwati ari ngwuja'ri ngwani 'di'ri giyi'ranyanu na ngwuja'ri ngwani yi'rr na ngwügi'rim ngwa'ti. A be Ngwübärriji änni ngwuja'ri ngwee ku.)

⁹ A ngwüji 'di'ri güündä a ngwoorta ngwoko ngwudi yobo ngwuru Ngwübärriji aar 'di'ri aar ondaji dula aar ari, "Gur nggee ga'ti nyii mbojaja yi'ral nono yere yiki. Nda manari ligi'rim na gi'rr giru gondaca?"

¹⁰ A ngwüji büdi ngwäy 'ti'tir ndi garnati, 'di a yedeny eny kumndaning ndi ari ngwüji ngwa okta Bulijinganu ngwondaci

gwu'tulung je ndi aar ele aar je apada yiima ye aar gwe ila gidilagany.

¹¹ Dilunga ndoo, a Deleny dani Yicu dünäci Bulijing gito gito ngwondaci ngwor'temaji ngwuci, "Undu ngwäy! Anaku ma gu ondaci ngwüjü ngene Üräjälim gwani äny, nga gwondaci ngwüjü 'to gwani äny kündär gani Ruma."

A Ngwüyäwüd iniji Bulijing gwadi aar 'rinye

¹² Dilu danu, a Ngwüyäwüd änicidi ngwuja'ri giyigo'ro yegen aar pi yi'rany ndi ari la'ti la eny aar iyä 'di aar engga ndi ari lima 'rinye Bulijing.

¹³ Lanni ländi ndi iniji ngwee lonyadana yi'ra küü'ri rom (40).

¹⁴ Aar 'di'ri aar elada ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga aar je ci, "Änyängä limi'ridi yi'rany ndi ari nyii la'ti la allini gony gere ngwulemanu 'di nyii 'rinye Bulijing.

¹⁵ Gwenene nga nga na ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, päcär kumndaningalu nunnu ara je äpijä Bulijing ngaa ari gwadi aang otacalu ngwuja'ri ngwüngün mama. Nyii gilo liju mama ndi nyii 'rinye kay gwerre gwerre nding obana ngene."

¹⁶ A gu giji gidi gwenggen gwudi Bulij gwuru gera 'dingini inijing nggwee ngwele gidilagany ngwondaci Bulijing.

¹⁷ A Bulij urnidi kumndaning ge'te gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) ngwuci, "Apa damal ndee nga de ele kumndan galu däti ngwuja'ri ngwadi ngwe ci."

¹⁸ Ngwape ngwude ele kumndan ngwuci, "Bulij korikon gwurnidi nyi gwari ngaa äpijä damal ndee däti ngwuja'ri ngwadi aar ang ngwe ci."

¹⁹ A kumndan määtä kuy ngwude 'tänü, ngwotacalu ngwuci, "Yiru ange yätä je ondaci nje?"

²⁰ A damal ci, "Ngwüyäwüd ngwugekajidu ndi aar ang ükäcä nunnu nga je äpiji Bulijing ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd bigänü ndi ari aar otacalu mama gwani ngwuja'ri ngwüngün.

²¹ Aa'ti be la je ämnäci ngwuja'ri ngwegen ndi ari gilo lonyadana yi'ra küü'ri rom (40) gwürbäcäär. Limi'ridi yi'rany lari la'ti la eny aar iyä 'di aar 'rinye. Gilo liju mama gwenene lidünicängä nga je ämnäci yi'ral giyee."

²² A kumndan dinga damal ngwele ngwugirinya ngwuci, "Aa'ti nga gwondaci diju dere ndi ari nga gwondaciny ngwuja'ri ngwee."

Aar dinga Bulijing Gäyijäriyä

²³ A be kumndan urnidi yi'ra rom (2) yüngün yidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) ngwuje ci, "Ge'tar gwu'tulung je küü'ri tudini rom (200) mama na ngwongr ngwudi ngwumirta

'di kwo'ra tä'r'il (70) na ngwongr küü'ri tudini rom (200) ngwugwodananu yiiri ye ndi ari aar ele Gäyijäriyä dilunga didi gweneng ma lingen ru tudini kwo'rongo (9).

²⁴ Na 'to ngaa ombaci Bulijing ngwumirta ngwoko nggu allala nunnu ngwobani gwujaw nono gidartan dani Bilekej."

²⁵ Ngwüllijä ngwuja'ri ngwaru nu,

²⁶ "Ngwuja'ri ngwee ngwändi 'dünggüny gwani Kiludiyuj Lajiyaj, ngwükäcä je gwani dardan dani Bilekej, nggwagannanga.

²⁷ Ngwüyäwüd ngwümäti guru nggee aar ji gito gadi aar 'rinye. Nje be bornada gwu'tulunga le lüny nje gätäjä, nyi lenge ndi ari giru Diruman.

²⁸ Nyi bupi ndi lenge yiru ange yanni yimboja-jaar je nono nje be äpijä ngwämrä ngwegen ngwudi Ngwüyäwüd.

²⁹ Nyi be mbuji ndi ari gwü'ridädäär yi'ral nono yidi yobo yegen. A be yere ya'ti ndi ari aar gu 'rinyada na aar ge'te korkon.

³⁰ A be anni ma aar nyi ondaci ndi ari gur nggee nggo ginijäär, nga be ükacä puprang. Liminje ondaca lanni lü'ridädi yi'ral nono ndi ari aar ila aar ang gätiji yi'ralalu yegen kur nggee."

³¹ A gwu'tulunga ärrä yi'ral giyee anaku ca je gu kumndan dilunga ndoo aar ape Bulijing aar gwe ele 'di aar

obani kündär gani Andibatrij.

³² Bigänü aar dingada ngwongr ngwe ngwudi ngwumirta aar ape aar gwe ele Gäyijäriyä a be gwu'tulunga o'ra gidilagany.

³³ Anni ma ngwongr ngwudi ngwumirta obani Bulij gwe Gäyijäriyä, aar ätädä dartana dani Bilekej ngwuja'ri aar ätädäni Bulijing.

³⁴ A dardan uli ngwuja'ri ngwannu ngwükäcäär je, ngwube utalu ndi ari Bulij ngwati ji ne. Ngwulenge ndi ari gwändi ngwaalu ngwani Kilikiyä.

³⁵ Ngwube ari, "Nggwa 'dingini ngwuja'ri ngwunga ma ji ma ngwüji ila ngwannu ngwü'ridädängä yi'ral nono." Ngwube ci gwu'tulung je aar arnga Bulijing ngwu'dun ngwudi yeleny ngwudi Yirüdij.

24

A Bilekej pici Bulijing yelenya

¹ Anni ma yomon ele aar ru tudini (5), a dir'dal danni diru gi'ra dani Ananiya aar ülli Gäyijäriyä mbumbunga le loko na gur gati je ruci gani Tärtüllüj, aar ila yi'ral ye yegen yü'ridädäär je Bulijing nono aar je gätiji dardanalu.

² Anni ma aar urnida Bulijing ngwäni, a Tärtüllüj 'di'ri ngwondaji ngwügätiji dartana yi'ralalu yüngün dani Bilekej ngwari, "Gwani Bilekej, yeleny ye yunga,

adatalu nggwo gwirälü na bebere gwunga gwuma ja'rima ngwüjü ngwudi ngwaalu ngwee.

³ Ngwaalu 'dar na giyi'ral 'dar, gwani dantan dani Bilekej, yämni nje ar ang ci yäy 'tu gwupa gwullen.

⁴ A be nunnu aa'ti nggwa ji ndi ang ondaci ngwuja'ri ngwolanu, nyi be ari nggwa ang päcälü nje geraci läni jayi gwe liguri gwunga nga 'dingini ngwuja'ri ngwee ngwooko.

⁵ Änyängä limbuju guru nggee giru dirngaja gati gwogaji ngwüjü aar 'di'ri güündä ge ngwüjänü ngwuru Ngwüyäwüd giyen 'dar. Giru güktü ngwüjü ngwudi yobo yindi Najra.

⁶ 'Di ngwümīni ndi rngiyi gobo gidi Ngwaalu nyii gu be matä.*

⁸ Manari gima ang otacalu giligor lunga, nga gwa be lenge ndi ari ngwuja'ri ngwäri gwani nginde ngwuru 'didanu."

⁹ A Ngwüyäwüd gekajidi ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwaraar ngwe ngwäti ngwäyanü.

¹⁰ Anni ma dantan gi'tiji Bulijing gay ndi ondaji, A Bulij ari, "Äny gwülingidi ndi ari nga gwäti ngwüdläyü ngwonyadu ngwanni ngwümäätä ngwe yelenya ngwüji ngwudi ngwaalu ngwe, yäy gu no

äny gwa ruci ligo'ro lüny ligor le lijayanu.

¹¹ Ya je be ombaji giyee giligor lunga, ndi ari giyomon yanni yima ele yiru 'di na rom (12), äny gwändädi Ürajälīm ndi äpiji Ngwaalinga yobo.

¹² A be ngwüji ngwee ngwü'ridädinyi yi'ral nono ngwa'ti nyi mbuju ndi nyii garnati diji dere kobanu, nyi 'ti gwogaju ngwüjü ngwudi ngwämrä na ngwaalu ngwewere kündär.

¹³ A be ngindenga gilee la'ti äti ngwuja'ralu ngwewere ngwanni ngwadi aar je inggidi ndi ari äny gwärrü yi'ral yere yiki.

¹⁴ A be ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwaraar ngwe, äny 'to gwati äpiji Ngwaalinga yobo ngwanni ngwämna gu ngwügüurnä ngwäri nyi gwüji Gay gidi Deleny dani Yicu garaar ge gä'tüdi yobo yijaw. Äny gwämna ngwuja'ri 'dar ngwändär Yobo ye yidi Müja na Yijir yidi Ngwüjir.

¹⁵ Ge'taji gwüny Ngwaalu gwuru gwe'te gwe'te nono gwegen, ndi ari ngwüji 'dar ngwanni ngwüdünälü na ngwanni ngwuki, ngwa ji ngwa 'di'ri giyi'ranyanu.

¹⁶ Äny gwati mīni yomon 'dar ndi ari aa'ti äny gwäti ngwuja'ri ngwewere nono ngwanni ngwuki ngwäyanü Ngwaalu na ngwäyanü

* 24:6 24.6 Yitab yoko yäti ngwuja'ranu ngwee. A be anni minyii ru ladi picī yelenya anaku aru gu yobo yäri. 7 A be kumndan gani Lajiyaj ila ar nje apada yiima ye. 8 Ngwuci ngwüjü ngwanni ngwü'ridädi yi'ral nono aar ila 'dunggunga.

ngwüji.

17 Äny gwäti ngwüdläyü ngwonyadu gwa'ti ju, nyi be kwodalu Üräjälim gwäpjiä ngwüjü ngwüny ngwü'rinya ngwadacaar je ngwüjü ngwanni ngwunyangiralu na nyi elada 'to ndi gätiji Ngwaalingalu.

18 Äny gwügä'rinä nono anni mbujaar nyi ngwämrä ngwudi gobo ndi ape yiiru giyee. Ngwüji ngwonyadu ngwa'ti nyii le ju, na äny 'to gwa'ti ändi ngwuja'ri ngwere ngwani yära.

19 A be 'dogo Ngwüyäwüd ngwuju ngwoko ngwudi ngwaalu ngwani Ajiya. Ngindenga 'to gäbicä je aar ang ondaci manari yere giyo yärrä nje yiru gimra.

20 Na ngindenga gilee ngene, aar ang enggaci ngwuja'ri ngwumne ngwanni ngwärrä nje ngwuki 'di aar nyi apa nyi dünälä ngwäyänü ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd.

21 Manari yiru yanni yurnidiny ye dula ngwäyänü 'denggen ndi ari, 'Yiru yani 'di'ri giyi'ranyanu, yiru giyee yanni yidünäjäny ngwäyänü 'dunggunga ndi nyi pici yelenya.'"

22 Dartan dani Bilekej, danni dilingidi Gay ge nggee gidi Deleny dani Yicu yorta ye ngwaalinga ngwüdünäjä ping yelenya ngwari, "Manari kumndan gani Lajiyaj gima ila, nyi be pi yelenya giyi'ral yunga."

23 Ngwuci kumndaning gidi gwu'tulunga küü'ri tudini ngwarnga Bulijing aar gäbici ngwugatu linginalu gwooko a ngwumaad ngwüngün ila aar ombaji aar äpiji yiiru yere.

24 A gwodanalü yomon cong, aji a dardan dani Bilekej daw de düngün dani Dürçillä diru Diyäwüd ila. Ngwükäjädi ndi Bulij ndi 'dingini 'dünggüngün. A Bulij ondaci gwani änni ndi Yicu Kirictu.

25 Anni ma Bulij ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwani dünälü, na määtä lingina na obalu komon gidi gwodaning, a yedeny eny Bilekejing ngwuci, "Yo'ra gu be no gweneno. İndi be. Ma ji ma gaji ji nggwa ang be ükacä."

26 Ating ge'taji ndi ari gwadi Bulij änjji ngwuba'tanya nunnu ngwugatalu ngwele. No ating gu be ükajidi pid pid aar gwe ondaji.

27 A ngwüdlä ele aar ru rom (2), a dardan di'ter allu giyeleny dani Birküyüj Bictuj ngwumandi ndi Bilekej. A Bilekej jada ndi jayi Ngwüyäwüd ngwäy, ngwugatani Bulijing korkon.

25

A Bictuj pici Bulijing yelenya

1 Anni ma dardan dani Bictuj obani ngwaalu ngwani Yäwüdiyä ngwape yomon

tä'räl (3), ngwü'di'ri ngwugatani Gäyjäriyäng ngwallu Üräjälim.

² Ngenone a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ila yi'ral ye yegen aar je ondaji gwani Bulij.

³ A Ngwüyäwüd büdäji yi'ral aar päci Bictujingalu ndi ari ngwuje jayi ngwäy ndi ape Bulijing ngwudinga Üräjälim ndi ari ngindenga gwürcäär kay gwadi aar 'riney kayala.

⁴ A je Bictuj ci nu, "Bulij nggwo korkon ngenone Gäyjäriyä, äny gwadi gu ele yomon yanu giyee.

⁵ A ngweleny ngwalu ila nyii ngwe ele aar ondaji yi'ral yanni ü'ridädäär je guru nono ngenone manari giyoo yärrüng je yere yanni yiki."

⁶ Anni ma Bictuj jalu yomon ya ru 'dübä (8) na ya ru 'di (10) ngenone 'denggegen, ngwü'di'rä ngwüllä Gäyjäriyä. A bigänü nggwoo ngwujalu ngwämrä ngwudi pi yelenya ngwari aar äpijä Bulijing.

⁷ Anni ma Bulij obana, a Ngwüyäwüd ngwanni ngwüllü Üräjälim aar änanü, aar ondajaji ngwuja'ri nono ngwonyadu ngwuki, aar je 'ti burna ndi ätiyi ngwäyänü.

⁸ A be Bulij ruci ligo'ro lüngün ngwari, "Äny gwa'ti ärrä yi'ral yere yiki yani yobo yidi Ngwüyäwüd, na

yani gobo na deleny didi Ruma dani Gayijar."

⁹ A be Bictuj bupi ndi jayi Ngwüyäwüd ngwäy, ngwube ci Bulijing nu, "A gwämnä nga allu Üräjälim a gu pici yelenya ngenone giyi'ral giyee yü'ridädärä je nono?"

¹⁰ A be Bulij ci, "Äny ngweneno ngwüdünädi ngwäyänü giyeleny yidi deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, aar nyi gu pici yelenya. Äny gwa'ti ärrjä Ngwüyäwüd yi'ral yere yiki, anaku lingidä gu ngwuja'ralu 'dar gwani Bictuj.

¹¹ Manari äny gwukiya yobo yidi Ngwüyäwüd yi'ral ye yere ligo'ro le lüny yadi nyi gäbici aar nyi 'riney, äny gwa'ti 'donya yi'rany. A be ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Ngwüyäwüd ngwa'ti äti ngwäyänü, no diji dere da'ti diny ape aar nyi ätäädä Ngwüyäwüd. Äny nggwelada gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar."

¹² Anni ma Bictujinga otajidalu ngwartan ngwe ngwüngün, ngwube ngwari, "Nga gwaru nga gwele gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, äny gwa ang ci indii."

¹³ Aar jalu yomon cong a deleny dani Agiribaj ila gwenggen gwe gwuru gera gwani Briniki aar obana Gäyjäriyä ndi aganni Bictujing.

14 Anni rar ladi jalu ngenone yomon yonyadu, a Bictujinga abingadi giyi'ral yidi Bulij Agiribaj gwe. Ngwuci, "Gur ge'te nggo ngene gigatana Bilekej korkon.

15 Anni minyi ele Üräjälim, a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga lidi Ngwüyäwüd apa yi'ral yüpädäär je nono aar ari aar gwe obalu.

16 Nje be ci nyängä liru Ngwuruman gidimürä däri lati 'ti gikaja dijü yi'ral yere 'di aar dünäti ngwüjingä le ngwanni ngwü'ridädi yi'ral nono ngwumbuji gay ngwuruci ligo'ro lüngün giyi'ral yüpädäär je nono.

17 Anni ma aar ila ngene, nyi 'ti jana yi'ral ye giyee, bigänü nggwoo nyi jalu ngwämrä ngwudi pi yelenya nyi ukäjidi ndi Bulij aar apa.

18 Anni ma ngwüji ngwoo ngwü'ridädi yi'ral nono ondaji, aar 'ti üpädi yi'ral nono yere yärrüng je yiki yige'tajiny gu ndi ari yadi aar ye ari.

19 A be garnati ru gwani yobo yegen aar ani gur gayu gani Yicu garu ge Bulij nggo gimidu.

20 Nyi 'ti lingidi ndi ari awa nyi utalu yi'ral ye giyee. No nyi be ci Bulijing gwadi ele Üräjälim aar gu ombaci yi'ral giyee yüpädäär je nono ngenone.

21 Anni ma Bulij ari gwadi ele gweere gideleny didi Rumang ngwüpäcälü yi'ral ye

giyee, nyi be ci gwu'tulung je aar ombaji 'di a gomom ila nyi dinga gideleny didi Rumang dani Gayijar."

22 A be Agiribaj ci Bictujing nu, "Äny gwüjädä ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi gur nggee."

A Bictuj ci, "Ga ang 'dingini bigänü."

23 A bigänü nggoo a Agiribajinga Briniki gwe a je ngwüji ruya yelenya yipa aar äni ngwu'dun ngwudi o'rajidalu ngwubegenga le ngwudi gwu'tulunga na ngweleny ngwudi gündär. A Bictuj ukäjidi aar apa Bulijing.

24 Anni ma aar apa, a Bictuj ari, "Gwani deleny dani Agiribaj, na nga nga 'dar lanni gilo ngene, ngaa länngädi guru nggee! Ngwüyäwüd 'dar ki'du gü'ridädäär yi'ral nono ngenone Üräjälim na ngene Gäyijäriyä. Aar ürri dula aar ari ga'ti äwdi nding jalu gimidu.

25 A be äny ga'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere nunnu aar 'rinye. Gima be ari gele yi'ral ye gweere gideleny didi Rumang. Nggwuma ari ginyi dinga gele Ruma.

26 A be yi'ral yere ya'ti yilinginna yadi nje ülliji delenya didi Rumang gwani ngwuja'ri ngwüngün. Yäy gu no nggee gima je äpijä ngwäyänü 'danggalu 'dar na gwece gwece ngwäyänü 'dungguna gwani Agiribaj,

nunnu manari yere yima ji yima mbüjini nje ulli.

²⁷ Ndi ari ya'ti ya ele kayalu ndi nyi dinga dijü digikinä giyirna aar 'ti be linginna yanni yüpädäär je nono."

26

A Bulij ruci ligo'ro lüngün ngwäyänü gideleny dani Agiribaj

¹ A deleny dani Agiribaj ci Bulijing nu, "Äny gwügi'tijängä gay nga ruci ligo'ro lunga."

A Bulij alliji guyala güngün ngwondaji ngwuru ruci ligo'ro lüngün ngwari,

² "Gwani deleny dani Agiribaj, äny gwänggädi ndi ari lalli nje kil ndi nyi dünälä ngwäyänü 'dunggunga gwene nyi ruci ligo'ro lüny gwani yi'ral 'dar yanni yü'ridädäär nje Ngwüyävüd nono,

³ a gwece gwece ndi ari nga gwülingidi dimürä 'dar didi Ngwüyävüd nga lenge garnating gwegen. Yäy gu no, äny gwa ang päcälü nyi geraci läni nga 'dingini.

⁴ Ngwüyävüd 'dar ngwülingidi elelleng gwüny gwanni gwelelleny anaku 'di'riny gwälü 'tu'tu yogo ye ken güny, na 'to kündär gani Üräjälim.

⁵ Ngindenga lilingidiny gaji golanu la gu ari ma aar mini, ndi ari anaku aru gu gay gojema yi'ral gidi dimürä didi yobo yäri, äny gwelella gwuru Dibärriji.

⁶ Yiru giyee yanni yidünäjinyälä ngene aar nyi picä yelenya gwani ge'taji gwüny ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwäri.

⁷ Ngwuja'ri ngwuru ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu gülü gäri 'di na rom (12) ngwanni ngwujicaar jalu aar je gwuji aar gu äpji Ngwaalinga yiiru yigor ye 'didanu dilu de na lingen le nunnu aar ila aar gu ru. Gwani deleny dani Agiribaj, yiru giyee yanni yigäbicä Ngwüyävüd aar nyi be ü'ridädä yi'ral nono.

⁸ Ngaa larra gilee ngaa 'ti be ämnä ndi ari Ngwaalu ngwäti yiima ndi 'di'riyi ngwüjälü ngwanni ngwayu?

⁹ Äny giligo'ro lüny gwerre gwücinänü nyi 'donya yiima ye yüny 'dar nyi etaci ngwüjü ngwüriiny ngwudi Yicu gwudi Najrang.

¹⁰ Yiru giyee yanni yärrä nje ngenone Üräjälim. Yeleny ye ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny nyi ye ummi ngwüjü ngwudi Ngwaalu nje ge'te korkon, na ma aar ru ladi aar je 'rinye, nyi ämnä ndi ari aar je 'rinye.

¹¹ Yomon yonyadu ati nyi ele ngwämrä ngwämrä nje reraji nje linyaci yiima ye ndi aar nyi'rini ämning Ngwaalu gwegen. Dirlele gwe gwüny ndi nje übinälü, nyi 'di'ri nyi ele giyündär yidi ngwüji poor ndi nje übinälü."

A Bulij ondaji gwani

gwurla gwüngün

(Yiiru 9.1-19; 22.6-16)

¹² “Gomon ge'te nyi ji ndi ele kündär gidi Dimajiging yeleny ye na ngwuja'ri ngwe ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny.

¹³ Anni minyi ji kay lingen le lidünälä gwani deleny, nyi engga buri gwüllü kerala gwitananu gilingen. Aar nyi o'rralu na ngwüji ngwändi nyii ngwe.

¹⁴ Nyii i'di 'dar gidüyangälü. Nyi be 'dingini yal aar nyi urnida aar nyi ondaca Yärmüyangä, 'Jawul Jawul, nga gwarra miny übinälü? Nga gwa'ti gwa burni ndi obe dajiliru gora ge.'

¹⁵ Nyi otacalu nyi ci, 'Nga gwani yärü doorta?'

Aar nyi ci, 'Äny gwuru gwani Yicu gwanni gwübinängälü.

¹⁶ 'Di'rälü gweneno nga dünälä yora ye. Äny gwü'tacängälü nunnu nga ge'te nga ru dinädä düny, nga ru gwanni gwadi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwuma je engga gwenene 'dünggüny na mana ngwanni ngwada je enggaci.

¹⁷ Nggwa ang gätäji ngwüji ngwunga na ngwüji ngwuru Garany ngwanni ngwada gu ükäji.

¹⁸ Nga je igiti ngwäy nga je gwä'rä gidirimänü aar ila giburalu nga je 'tüyi kuyanu gidi dijego'rr aar o'rada Ngwaalu nunnu a je Ngwaalu düdänijänü ndi ke gwegen

aar ape yu'rina ngwüjüngä le ngwanni ngwüjü'rinä ämni gwe gwegen 'dünggüny.'

¹⁹ Yäy gu no gwani deleny dani Agiribaj, nyi 'ti nyortaca yi'ralanu yänggädi nje dilingidu yüllü kerala.

²⁰ Nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe gwerre gwerre ngwudi Dimajiging, na ngwudi Üräjäliming na 'dar ngwudi Yäwüdiyä 'di a be ngwüji ngwuru Garany 'to. Nje ondaci ndi ari aar 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar jo'renyana giyi'ral yegen yanni yiki. Aar inggidi jo'renyaning gwegen ape gwe yiiru yanni yijaw.

²¹ Yiru giyee yanni yigäbicä Ngwüyawüd aar nyi määtä ngwämrä kobo aar nyi nani ndi 'rinye.

²² A be Ngwaalu ru ngwetadu 'dünggüny, 'di gomon gidi gweneng, yäy gu no äny gwüdünü ngene nje enggaci 'dar, dannii dipa na dannii dooko. Yere ya'ti nje ondaju yolana goralu giyobo yanni yondaja je Müjä na giyijir yanni yondaja je ngwijir ndi ari yaji ya ji.

²³ Ndi ari gwanni Gwubru-taar yelenya gwa yi'rendeny mbuji gwa ru gi'ra ndi 'di'rä giyi'ranyanu gwa ondaci ngwüjü ngwüngün na ngwüjü ngwuru Garany buri gwe."

²⁴ No a Bictuj ü'rici Bulijing ngwuja'ranu ngwaw dulu de ngwuci, "Nga

gwuma rläli ki'ranu mbüny gwani Bulij! Bebere gwunga gwonyadu gwuma ang ruji gi'ra milang."

²⁵ A be Bulij ci, "Äny gwa'ti rlälü ki'ranu gwani dardan dani Bictuj. Yanni yondaji nje yäti ngwäyänü aar ele kayalu.

²⁶ Gwani deleny nga gwülingidä yi'ral ye giyee yorta ye ngwaalinga, äny gwügätinä linginalu nda je ondocalu tired. Ng-gwäcänänü ndi ari yere ya'ti yima ang madinalu, ndi ari ya'ti ärrinä yu'rimi."

²⁷ A Bulij ci, "Gwani deleny dani Agiribaj, Nga gwämnä ngwuja'ri ngwudi ngwüjire? Äny gwülingidä gu ndi ari nga gwämnä gu."

²⁸ A be deleny dani Agiribaj ci Bulijing, "Nga gwuge'taja ndi ari gaji ge gooko no, nga gwuny gwä'ri nyi ruji dikirijine?"

²⁹ A Bulij ci, "Äny gwotaca Ngwaalingalu ndi ari a gaji ru gooko ngwolanu, nga na ngwüji 'dar ngwanni ngwo ngwu'dinginiiny gweneno, aar ru ngwikirijin nono änying, 'dogo aa'ti be ngwa ji giyirna nono änying gweneno."

³⁰ A deleny dani Agiribaj 'di'ralü na dardan dani Bictuj na Briniki na ngwüji ngwanni ngwuji aar le.

³¹ Aar 'tüdä gidrü aar abingajidi aar ari, "Gur nggee ga'ti ärrü yi'ral yere ndi aar gu 'rinyada aar gu ge'te korkon."

³² A deleny dani Agiribaj ci dartana dani Bictuj, "Gur nggee gaadi gätinälü ngwele adinari gima 'ti aru ga pälü yi'ral ye giyee gideleny didi Rumang dani Gayijar."

27

A Bulij 'di'ri ngwele Ruma

¹ Anni ma aar ari nyii 'di'ri nyii ele giyaanu nyii ele Italiya, Bulij na ngwüji ngwoko ngwanni ngwugennaar ngwe giyirna aar je ätäda kumndaning gidi gwu'tulunga küu'ri tudini (100) gani Jüliyüj gidi gwu'tulunga ki'du gwudi deleny didi Rumang.

² Nyii 'di'ri bälükä gwe gwudi gündär gani Adramitium gidi Ajiyang, gwadi ele giyumu giyimämü yidi Ajiyang, nyii 'tü nyii ele giyaanu. Gur gani Arictakuj, gidi Majiduniya kündär gani Täjlänüki nyii le ji.

³ Bigänü nggwoo nyii üllälü kündär gani Jäyidä, a Bulij inä Jüliyüjng ngwügäbicä ngwele ngwu-maad ngwüngün nunnu manari gwuma mini ngwony gwere aar je ätä.

⁴ Nyii 'di'ri ngenone mana nyii ele giyaanu, ndi ari nyii ligwümädä dirunanu, nyii gwurli nyii raji bälükä giri ge gidi Gabrujing ganni ga'ti gu dirun äradä.

⁵ Anni minyii ruyi bälükä nyii ele 'di nyii ü'rü yaanu yidi ngwaalu ngwani Kilikiyā na Bāmbiliyā, nyii

üllälü kündär gani Mira ngwaalu ngwani Lijiyä.

⁶ Ngenone a kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini mbuji bälükä gwudi İjikändäriyäng gwındi gwadi ele Italiya, aar nje gu añjjanü.

⁷ Nyii 'di'ri nyii ele minyol yomon yonyadu 'di a yi'ral ojeme ndi nyii obani kündär gani Jinidüj. Anni ma aar nje 'ti dirun gäbicü 'di nyii ülli gay ge gidi Jinidüjng nyii ruyi bälükä giri ge gidi Kiriding ganni ga'ti gu dirun ärädi gwujacidaar ngwaalu ngwe ngwu'dumbala giyaanu ngwucaar je Jal-muni.

⁸ Anni minyii gu iräjä yimalu 'dar 'di nje gatana nyii ele ngwaalu ngwati aar je ci Yumu Yanni Yijaw, ngwuju gito gito kündär gani Lajiya.

⁹ Nyii ji ndi ele giyaanu 'di a gaji ele ngwolanu, a yi'ral ke ngwäyanü ndi ari nyii ü'rü yaanu. Ndi ari Gomon gidi Ja'rima yigor gima madinalu.* No a Bulij arnga ngwüjü ngwuje ci,

¹⁰ "Ngwüji, äny nggwo gwänggädi ndi ari yi'ral yadi ele ndi ke ngwäyanü gidilä dege ndee ya geraji bälükälü na ngwong ngwüpining je na gwani gila ngwege nggwo ngwaalu ngwuki 'to."

¹¹ A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini obe ngwuja'ri gora ge ng-

wudi Bulij ngwuje be änni ngwudi gur ganni giruya bälükä na ngwudi gur gidi bälükä.

¹² Anni aa'ti gumu jaw diruna didi digo ngenone ndi gu bälükä üllädälü, a ngwüji onyadani ngwanni ngwuma ari nyii elada gweere nyii ge'taji ndi nyii obani kumu gani Bunikij ngwaalu giyaanu ngwani Kirid, nyii gu üllädälü ngenone digo de. Gumu nggee gombataar ngwaalu ngwe kaama gi'ra ge aar ombati ngwaalu ngwe kangir gi'ra ge.

Dudu

¹³ Anni ma dirun dindi kaama araalu doko, a ngwoo'ra ngwudi bälükä ge'taji ndi ari yanni yibupaar je yima aar je mbuji. Aar gwallada yudu'ralu mbüny aar je alliji gibälükälä aar ruyi aar millidi gimämäng nono gito gito gidi Kiriding.

¹⁴ Aa'ti gaji olanu gwooko no, a dirun diru giwerr araalu ndüm ngwila ngwaalu giyaanu dicar, "Gängir gitäny gwe."

¹⁵ Ngwape bälükä ngwu'ti äti yiima ndi obe dudanu. No nyii gwalli ngwuy nyii gäbiciji dudu aar nje apada.

¹⁶ Anni minyii millida giri ge gidi ngwaalu giyaanu ngwe'te ngwoko ngwani Käwüdä, nyii ji 'di'däny 'di nyii allija bälükä gwudi gätäji gibälükälä.

* 27:9 27.9 Gaji ganni gati ge dirun ari ngwu'ti gäbicä ngwüjü ndi ruyi bälükä giyaanu. Ngwullawi 16.1-34

17 Anni ma aar alija bälükä gwudi gätäji gibalükälä, aar äniiji ngwaralu gilaranu lidi bälükä aar gekajidi nunnu aa'ti gwa badalu. Yedenyo ndi ari la je le bälükä obe dijicirä di'dumbala didi gümämü gidi Libiyäng, aar ülläji ngwuredalu ngwati ji dirun gägiri ngwudi bälükä aar gäbici a gwe dirun landalu.

18 A nje gu dudu ändänü dannii dikana 'di anni ma bigänü ru aar 'di'ri aar otada ngwony ngwoko giyaw ngwapanaar je bälükä gwe.

19 Anni ma gomom ru tä'rül (3), aar määtä ngwony ngwudi bälükä aar je gagitu ngwuy ngwe giyaw.

20 A yomon onyadi nyii 'ti änggädi lingenon na yururum a dudu ari gwur'tal dannii dikana 'di nyii gwalli ngwäy ndi gilang.

21 Anni ma ngwüji ngwanni ngwändi bälükä gwe onje yomon aar 'ti iti, a Bulij 'di'ri ngwüdünii gidiliganu ngwuje ci nu, "Lani ngwüji, adinari ngaa liminy ämnäci ngwuja'ri ngwüny gwele, ar 'ti gatana Kiriding, a laadi jayi nono na geradalu nggwee gwa'ti gwaadi ji.

22 A be gwenene nggwubupa je nga gatu yigoralu gwa'ti gwere 'danggalanu gwa dudi 'dogo bälükä gwuru gwanni gwa ke.

23 Gwele dilu de, gi'rr gidi Ngwaalu ngwüny ngwanni ngwati nje äpiiji yobo, gidünäciny aar nyi ondaci

24 ngwari, 'Aa'ti yedeny ya ang eny gwani Bulij, nga gwa dünü ngwäyänü ngwudi deleny didi Rumang dani Gayijar, gilang gwudi ngwüji ngwee 'dar ngwändä ngwe, yimi'ru ye yidi Ngwaalu ngwätädäärä je.'

25 Ngwüji, ojemar nono ndi ari nggwämnä Ngwaalu ndi ari yanni yarung ye yadi ele ndi äti ngwäyänü.

26 A be alanga la obalu ngwaalu ngwe'te ngwuru diyäng giyaanu."

27 Gidilunga dannii dima ru 'di na kwo'rongo (14), aar nje gu dudu jina ndi ape no giyaanu yidi Ädiriyäng, diligeny danu a ngwoo'ra ngwudi bälükä cänänü ndi ari lima ji diyängü gito.

28 Aar ülläji gar aar didimä yaw aar je mbuja yolanu yiru yoranu küü'ri nyärläl (120). Aar jalu gwooko o're aar je didimi aar je mbuja yima ru yoranu 'di tudini kwo'rongo (90).

29 A nje yedeny eny ndi ari bälükä gwunje gwe obalu giyo'rr, aar gatu yudu'ru kwo'rongo gwodan gibalükä nyii dünüci ngwaalinga aar u'ri.

30 A be ngwoo'ra ngwudi bälükä minii ndi abri aar gatani bälükä, aar 'di'ri aar ape bälükä gwudi gätäji aar ülläji giyaw aar arri nono ladi ülläji yudu'ru ki'ra gidi bälükä.

31 A be Bulij ondaci kumndaning gidi gwu'tulunga küü'ri tudini na gwu'tulunga ngwuje ci, "Manari ngwüji

ngwee ngwuma 'ti jalu gibälükänü, diji dere da'ti da gilang."

³² No a gwu'tulunga ü'ri'ti ngwaranu ngwanni ngwati määtäädä bälükälü gwudi gätäji aar gäbici a yaw ape.

³³ Gwerre gwerre ndi ngwaalu u'ri, a je Bulij abingaci ku ndi ari aar eny. Ngwuje ci, "Gwene yomon yima ru 'di na kwo'rongo (14) ngaa lidünicä yi'ral yomon giyee 'dar ngaa 'ti iti gonyalu gere.

³⁴ Nggwa je päcälü ndi ari, itär ngwony ngwoko ara je gwodaji ngaa gilang gwere gwa'ti 'danggalanu gwa dudi lä'rü lüngün ki'ra."

³⁵ Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwape gona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwäyänü 'denggen 'dar. Ngwube ü'ränü ngweny.

³⁶ A ngwüji 'dar aar gatu yiguralu aar eny 'to.

³⁷ Ngwüji 'dar ngwanni ngwuju gibälükänü ngwuru küü'ri tudini rom na 'di kwo'ra tä'ril na nyärläl (276).

³⁸ Anni ma aar eny aar pe aar gagitu yona ngwäy giyaw nunnu a bälükä ängränü.

³⁹ Anni ma ngwaalu u'ranu, aar 'ti lingidi diyäng de yorta ye ngwaalinga. Aar be engga ngwaalinga ngwurmitu gu gi'ra gidi yaw ngwäti yimämäng yiru diji'cür aar ari la gu raji bälükä ma aar äti yiima.

⁴⁰ Aar ü'ri'tä ngwaralu mbüny ngwudi yudu'ru aar je gäbici aar ülli giyaw.

A 'to aar gwalla ngwaralu mbüny ngwanni ngwati gekaji ngwalamalu ngwati aar ngwe ruyi bälükä, aar allijaji diredala didi dirun ki'ra gweere a je dirun dinga aar elada kimämü.

⁴¹ A be bälükä abri ngwobalu gidijicür di'dumbala ngwäniji gi'ra gidiyäng ngwümätinälü. A gwe dudu pälü gwodan ngwukiyi ngwubadalu.

⁴² A be gwu'tulunga ru ladi 'rinye ngwüjü ngwugenna giyirna nunnu aa'ti ngwa pi yaw ngwa 'tü kimämü ngwabri.

⁴³ A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'ri tudini bupi nda Bulij midi ngwuje etaci ndi ärrü yi'ral giyoo. Ngwuje ci lanni lingidi ping yaw, aar aw yaw gwerre gwerre aar 'tü kimämü.

⁴⁴ Aar je be gwujani loko yü'ri ye yidi bälükä. Gay ge nggee, nyii 'tü 'dar gidiyängälü lijaw nono.

28

Kimämü gidi Maltang

¹ Anni minyii obani lijaw nono, nyii lenge ndi ari ngwüriny ngwudi ngwaalu giyaanu ngwoo ngwani Malta.

² A nje ngwüji ngwudi Maltang gi'tiji yirnü yipa. Aar nje müjiji ligä nyii gu ji aar nje ülläjälü ndi ari gere ginu a ngwaalu jili.

³ A Bulij uta yüü'rälü ngwuje gatu giligä a lägiriny liju giyü'ränü a

ligä büdiyä nono ngwü'tüda ngwümi'räni kuy güngün.

4 Anni ma ngwüji ngwudi ngwaalu giyaanu ngwo engga düngäyü guy nono güngün, aar abingadi aar ari, "Gur nggee ya gi'rinyidu, ngwune ari gima gwannada yaw a be ga'ti ga yi'ral yanni yüdünälü gäbici ndi midi."

5 A Bulij düdirä düngäyü giligä aa'ti yi'ral yere akana nono.

6 A ngwüji ji ndi ge'taji ndi ari gwallalu na gwa yiya mananu gw'di 'tir gwa ayi. Anni ma aar dünici gaji golanu aa'ti yi'ral yere ju 'dünggüngün, aar gwurli aar ari gwuru ngwaalu.

7 Gito gito ngwaalu ngenone giruny giju gu gidi dardan didi ngwaalu giyaanu dani Bupiliyuj. Aar nje ape nyii jalu 'dunu 'dünggüngün 'di nyii ape yomon tä'r'il (3) aar nje ge'te giyirnü.

8 Nyii mbuji papang gwüngün gwundru ngwümbür gwübüdü nono a yindi määtä. A Bulij ändädä anni mung otaci Ngwaalingalu ngwalliji guy nono ngwu'ri nono.

9 Anni ma yi'ral ji giyee, ngwüji 'dar ngwanni ngwümä ngwaalu giyaanu, aar ila aar je u'riyi nono.

10 A ngwüji ngwudi ngwaalu giyaanu aar nje ge'te giyirnü yipa yonyadanu na anni minyii ji mama ladi ele giyaanu, aar nje gen-daci ngwony ngwudi eny na

ngwong ngwanni ngwümini nje.

A Bulij ele Ruma

11 Anni ma ngwüüwä ele aar ru tä'r'il (3) nyii 'di'ri nyii ele bälükä gwe ngwanni gwändi kündär gani İjikändäriyä gwädinä digo de ngwaalu giyaanu gwü'tädäär gi'remna ki'ra gidi ngwaalu ngwuru ngwänggil ngwegen ngwu-caar je Jactur na Bullukij.

12 Nyii ele 'di nyii obani kündär gani Jayirakuj ngwaalu giyaanu ngwani Jijili nyii gu jalu yomon tä'r'il (3).

13 Nyii 'di'ra ngenone nyii ele kündär gani Rägüyüm kumu gidi Italiyang. A bigänü nggwoo, a dirun anda kuyala gidi gaama ngwudinga bälükä nyii gu elanu, na bigi nggwoo nyii obani kündär gani Batiyuli.

14 Ngenone nyii mbuji ngwükirijinä ngwanni ngwuminje urnidi yirnü nyii le jalu yomon kwo'ra tä'r'il (7). Ngenone nyii gwoda gay nyii ele Ruma.

15 A ngwükirijin ngenone, ngwu'dingina ndi ari änyängä gilo lindä, aar 'di'ra 'tu'tu Ruma 'di aar obana ngwaalu ngwudi ngwiliny ngwani Burum gwudi Abijujing na Ngwu'dun Tä'r'il (3)ngwudi Yirnü aar ila ndi nyii le mbudi. Anni ma je Bulij engga no, ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwojeme nono.

16 Anni minyii obani Ruma, aar gäbici Bulijing

ngwuji jücü a gwu'tulu
arnga.

*A Bulij ondaci ngwüjü
Ruma*

¹⁷ Yomon tä'rıl gwodanalü,
ngwurnida ngwelenya
ngwudi Ngwüyäwüd
gwüpäng. Anni ma aar
o'rajidalu, a je Bulij ci, "Lani
ngweengga, nggwa'ti ärrijä
ngwüjü ngwege na dimürä
didi ngwügüürnä ngwege
yi'ral yere yanni yiki, aar
nyi be määtä Üräjälim aar
nyi gika aar nyi ätäda
Ngwuruman.

¹⁸ Aar ombaji ngwuja'ri
ngwüny aar nyi ru ladi
gatalu, ndi ari nggwa'ti
mbüjinä yi'ral nono yere adi
aar nyi gu 'rinyada.

¹⁹ A be anni ma
Ngwüyäwüd 'donya, 'di
a nyi ligor ape nyi ari
nggwäpäci delenyalu didi
Rumang dani Gayijar, ya'ti
ani ndi ari nggwäti yi'ral
yere yadi nje ü'ridä ngwüjü
nono ngwüny.

²⁰ Yiru giyee yanni
yigäbiciny nga je gu be utalu
nunnu nga je engga ar on-
daji. Yiru yani dünici gwudi
ngwüjü ngwüny gwani
Yijiräyil gwanni gwätäär nyi
be genne giyirna giyee."

²¹ Aar be ci, "Änyängä la'ti
mbuja ngwuja'ri ngwändi
Yäwüdiyä gwani nga,
a diweengga dere da'ti
dindi ngenone ngwondaji
ngwuja'ri ngwere ngwuki
gwani nga.

²² A be änyängä libupa
ndi 'dingini yiru ange

yunga, ndi ari lilingidi
nunnu ngwüjü ngwaalu
mbüny mbüny ngwondaja
ngwuja'ri ngwübinä gayalu
nggee."

²³ Aar je ge'te ndi ari
aar mbuji Bulijing gomom
ge'te, aar ila 'to lonyadana
aar o'rajidalu kilanggu
ngwu'dun ngwanni ngwuju
gu Bulij. 'Tu'tu dilu danu 'di
a ngwaalu ru degera, ngwuje
enggaci yi'ral yidi yeleny
yidi Ngwaalu ngwunani
nding je gwä'rä aar lenge ndi
ari Yobo yidi Müjä na Yijir
yidi Ngwijir yondaja gwani
Yicu.

²⁴ A loko a je yi'ral i'dänü
yari ye Bulij a loko 'donya
ndi änni.

²⁵ A ngwüjü ü'rri'tidänü.
Aar 'tü aar ele anni ma je
Bulij ci ngwuja'ri ngwee,
"Ligi'rım lanni Liju'ru
lätiyä ngwuja'ri ngwäyänü
anni ondacing je gwani
ngwügüürnä ngwaalu lingla
le lidi dijir dani Ajaya.

²⁶ Ngwari,

'İndi ngwüjü ang ari,
Nгаа la 'dingini 'dogo a
be ngaa la'ti la lenge
a'tur,
ngaa la engga ngaa be
ru nono ma aang 'ti
änggädi.

²⁷ Ndi ari ngwüjü ngwee
yigor yegen yima ru
yidingol,
ngwäni ngwengen ng-
wuma rimi ndi
'dingini,
na ngwuma rimi ngwäy
ndi engga.

Adinari aar engga ngwäy
 ngwe ngwegen,
 aar 'dingini ngwänĩ
 ngwe ngwegen,
 aar lenge yigor ye yegen
 na aar jo'renyana, a laadi nje
 u'riyi nono.'

²⁸ Yäy gu no, nggwubupa
 je ndi lenge ndi ari gi-
 lang gwudi Ngwaalu gwuma
 aar ükäci ngwüjü ngwuru
 Garany, na ngwa 'dingini!'"*

³⁰ A Bulij jalu ngwu'dun
 ngwüngün ngwuge'teng
 gu ngwiliny ngwape
 ngwüdläyü rom (2) ati gu
 ngwüji ilijä yirnü.

³¹ A Bulij 'ranu aa'ti yi'ral
 yere üminicä ndi ondaci
 ngwüjü ngwuja'ri ngwe ng-
 wudi yeleny yidi Ngwaalu
 ngwuje enggaci ngwuja'ri
 ngwani Deleny dani Yicu
 Kirictu.

28:27 28.27 Ajaya 6.9-10 * **28:28 28.28** Yitab yoko yati ari, Anni ma Bulij ari
 ngwuja'ri ngwee, a Ngwüyäwüd 'rati ngwäy cicir ndi garnati.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Küründüj gi'ra rom Äni kitabanu

Bulij gwullu ngwuja'ri ngwee ngwuje ülliji ngwikirijinä kündär gani Küründüj, giru gündär gipa ken gidi Ngwügirig anni jung kay gwadi ele 'denggen. Nginde gwuru gwanni gwü'di'rü yiuru ye a gi'doonga gidi Ngwaalu ji ngenone ngwuje be or'temaji ating je iliji ndi ombaja ating je ukäji ngwuja'ri ngwüllinä. A be kajidi ji 'denggenanu gwonyadu. No ngwulli ngwuja'ri ngwee ngwuje ngwe enggaci gay gidi ge'te yi'ral aar ele kayalu 'denggenanu gwerre nding obani.

Yi'ral yiru nono ngwikirijin ngwoko Küründüj ngwüpajä Bulijing yi'ral nono ndi ari gwa'ti ligor le'te pu ngwaalu ngwudi ngwü'riny ngwudi gi'doonga na ndi ari gwä'tüdi doo'ra dükajäär 'didanu. No ngwube ulli ngwuja'ri ngwuja'ranu ngwee gwonyadu ngwani ligo'ro lüngün na ngwani yiuru yidi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Yicu ngwanni ngwornaca je Ngwaalu. Nginde 'to gwenggaca ngwikirijinä ojeme gwe gwudi ape yiuru yidi ngwü'riny aar ngwe

gataji ngwüjü düwä ngwudi Ngwaalu na yiuru yidi Ngwaalu ngwaalu ngwoko ngwu'ter (yi'raany 9-10).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Bulij gwica Ngwaalinga yäy 'tu (1.1-11)
2. Bulij na gi'doonga gidi Küründüjing (1.11—7.16)
3. Gataji ngwikirijinä düwä ngwudi Yäwüdiyäng (8.1—9.15)
4. Bulij gwuruca yelenya yüngün gwuru doo'ra dükajäär (10.1—13.16)
5. Aganni gwudi m'ra (13.11-13)

Aganni na or'temaji

1 Ngwuja'ri ngwee ngwüdi 'dünggüny äny gwani Bulij gwubupa Ngwaalu ngwuru doo'ra dükajäär didi Yicu Kirictu, na gidiweengga dege dani Timijawuj.

Ngwükäci nje gi'donga gidi Ngwaalu kündär gani Küründüj, ngwüjingä le 'dar ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru ngwanni ngwati ji ngwaalu 'dar ngwani Akayaia.

² Ara je gu yim'rü ji ara je adatalu ji gwudi Papa gwege gwuru Ngwaalu na Deleny dege dani Yicu Kirictu.

³ Ar ortada Ngwaalinga na Papang gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu, Papa gwanni gwuru dinä ngwuru Ngwaalu ngwudi or'temaji 'dar.

⁴ Ngwaalu ngwanni gwati nje or'temaji gidirbanü

dege 'dar nunnu 'to ar or'temaji ngwüjü ngwanni ngwa ji gidirbänü dere, ar je or'temaji anaku or'temajar nje gu Ngwaalu.

⁵ Ndi ari anaku ma aar nje gu yi'rendeny yidi Kirictu 'dünngüngün aw nono ndi elelle gwege, yiru gu 'to ndi ari nginde gwe gwani Kirictu, aar nje or'temaji gwüngün aw nono.

⁶ Manari nyii gilo liyü dirbä, yiru gu gwani nga nga nunnu nga obe düwä de nga mbuji gilanging. Manari nyii gilo lübidü düwä de, dübidüiny de gwani or'temaji gwalu gwanni gwata je gäbici ngaa määtä yiguri giyi'rendenyanu ye'te ye'te yanni yimbuji nje.

⁷ Na ge'taji gwäri gwani nga nga, nggwo gwümätinälü ndi ari nyii lilingidi ndi ari anaku acajida gu giyi'rendenyanu yäri, no 'to ngaa la acajidi ndi or'temaji gwäri.

⁸ Nyii la'ti bupa ndi aang 'ti lingidi gwani ngweengga ndi ari yüündä yäri yanni yimbuji nje ngwaalu gwani Ajiya. Nyii liju gidirbänü dacaji njalu dipana giyiima yäri ndi nyii üpinü 'di nyii gätiji miding ngwäy.

⁹ 'Didanu giyigoranu yäri nyii licinänü ndi ari lübidü nje gwälü lani yi'rany. A be yi'ral giyee yimbuji nje nunnu aa'ti nyii la gatada ngwäy giyigo'ro yäri, nje be gatada Ngwaalu ngwanni ngwati 'di'riyi ngwüjälü giyi'ranyanu.

¹⁰ Nginde gwuminje gilängidiyä giyi'rany giyee yiki gwulleney a gwunje gilängidiyi. Gwumiiny gu ge'taji ndi ari gwa ji gwunje gilängidiyi,

¹¹ anaku gataji nje gu düwä otaci gwe Ngwaalingalu gwalu gwani änyängä. Ya be gäbici ngwüjü ngwonyadu ngwunje cijji Ngwaalinga yäy 'tu gwani gataji düwä gwanni gwuma aar nje g'tiji 'dingini gwe otacingalu gwudi ngwüji ngwonyadu.

Bulij gwarra mung 'ti o'ra Küründüj?

¹² İringini gwäri gwuru be nggwee gwenene ndi ari yigor yäri yicinüiny yänü ndi ari elelle gwudi yigo'ro yäri gididlä na 'danggalu, gwuru elelle gwanni gwuju'ru ngwuru 'didanu gwanni gwindi Ngwaalu. Nyii larru gu no ya'ti nje arru bebere gwe gwudi didlä, aar be ärrini yimirü ye yidi Ngwaalu.

¹³ Ndi ari la'ta je üllijä ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwa'ti linginna nda je uli ngaa je lenge. Äny gwuge'taja ndi ari,

¹⁴ anni minje lengeda nono yoko, ya ji ya je lenge ku nunnu ara je gäbiciji nje İringini anaku nyängä je la ji la je İringini komon nggä'di gidi Deleny dani Yicu.

¹⁵ Yiru giyee yanni yigäbiciiny nyi be icinänü nyi ge'taji ndi ari nyi ila 'danggalu gwerre gwerre

nunnu ngaa jayanu yomon rom.

¹⁶ Nyi ge'te ndi mil-lida 'danggalu kay ndi ele ngwaalu ngwani Majiduniya na 'to minyi ele minyi kwodalul Majiduniya. Nunnu nyii ge'te kay nyi o're Yäwüdiyä.

¹⁷ Anni gege'tiny gu no, yigege'te nje 'ti'tire? Na äny gwati gege'te nono ngwüji ngwudi didlä? Ngwuja'ri ngwüny ru ngwe'te ngwe'te ndi ari nyi ari, "Yäy, yäy" na, "Bäri, bäre?"

¹⁸ A be 'didanu anaku ru gu Ngwaalu ligor le'te pu, ngwuja'ri ngwäri 'danggalu ngwa'ti ani "Yäy" na "Bäri."

¹⁹ Ndi ari Giji gidi Ngwaalu Yicu Kirictu, gwanni gwondacara je gwe äny na Jiliwanij na Timijawuj, gwa'ti ani "Yäy" na "Bäri," aar be ru ndi ari 'dünggüngün yiru gu giyomonalu 'dar ndi ari yani "Yäy."

²⁰ Yere ya'ti ngwuja'ri 'dar ngwonyadu ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwaru ngwe, ngwani "Yäy" ndi Kirictu. Na no nginde gwe, ngwuja'ri ngwani "Yiru gu" ngwati ar ngwe ari ar ngwe näji Ngwaalinga.

²¹ Gwenene Ngwaalu ngwuru ngwanni ngwadi nje gäbici alanga gwüpäng ar mätinälü 'di'däny ndi Kirictu. Gwanni gwäbräji nje,

²² aar nje ngidä ar ru lüngün ngwuge'te Ligirimä lüngün giyigoranu yege lani äñjälü ngwudi yi'ral yanni yadi ele ndi ji.

²³ Ngwaalu ngwuru ngwanni ngwänggädiny ndi ari, ngaa linädiny ngaa je 'ti be o'raca kündär gani Küründüj nunnu aa'ti ngaa la ji giyüündä.

²⁴ Aa'ti ngaa la ari nunnu nyii linyaca je yiima ye ndi ämni Ngwaalu gwalu, aar be ru ndi ari a lapajidu yiiru gwani jayanu gwalu, ndi ari ämni gwe Ngwaalu gwalu, ngaa limätinälü.

2

¹ Äny gwuma dinga kay ndi ari nggwa 'ta be gwa je ilijä manari ila gwüny gwadi ru gwada je gäbici ngaa runi.

² Ma be ari äny gwuma je gäbici ngaa runi, amne yäru gwuru gwanni gwadiny gäbici nyi jayanu nga nga lä'tüde lanni liminje runiye?

³ No äny gwüllijä je ngwuja'ri ngwanni ngwullu nje, ndi ari ma ji manari äny gwuma ila, aa'ti ngaa liny kiyi liguri ngaa lanni laadiny gäbici nyi jayanu. A äny gwicinä je gwänü 'dar, ndi ari jayanu gwüny gwalu gwuru 'to 'dar.

⁴ Ndi ari nggwüllijä je ngwuja'ri ngwanni ngwullu nje gwerre, runi gwe gwupa gwulleny, ligor le lümä, yal ye ngwäy, aa'ti nunnu nga je runiyi, aar be ru ndi ari nga je enggaci ngaa lenge ämning gwanni gwämnä je gwe 'tu'tu giligoranu lüny.

Düdäniji dijänü danni diki

⁵ Manari dji dere ndo dima ge'te runing, da'ti nyi runiya gwulleny nono runiyara je gu 'dar, yiru gu maani a be ya'ti yinje gendajani.

⁶ Reraji gwanni gwuma gwe reraji lonyadana, gwumbutu nono.

⁷ Gwenene yiru gu ndi ari gwadi aang manni dudanijanu aang or'temaji, ndi ari aa'ti gwa runi anaji ligoralu.

⁸ Yäy gu no, nggwa je pacälü ndi ari ännär mana.

⁹ Yanni yigäbiciny ngaa je be ülljä ngwuja'ri, yiru ndi ari nyi engga ngaa gilo limätinalü 'di'däny ndi idäji ngaa 'dengenaji yi'ral 'dar.

¹⁰ Manari ngaa lima dudaniji djanu dere, diny dudaniji 'to. Na manari gwanni gwuminy dudanijanu giyi'ral yere, manari yiju yere ndinje dudanijanu, gwuminy dudanijanu ngwayänu ngwudi Kirictu gwani nga nga.

¹¹ Nunnu aa'ti dijego'rr dinje gu mbojaji. Ndi ari a la'ti i'dädänü gay ge gidi dijego'rr.

Ligor lipidi Buljanu Trawuj

¹² Gwenene anni miny obani kündär gani Trawuj ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw gwani Kirictu, nyi mbuji ndi ari Ngwaalu ngwuminy igitiji gay ndi ape yiiru.

¹³ Nyi 'tina ädiyä liguralu ndi ari äny gwa'ti mbuju

diwengga dani Titüj, nyi ele nyi aganni ngwikirijina nyi be 'di'ri nyi ele Majiduniya.

Ndi dami gwudi Kirictu

¹⁴ Nyi be ci Ngwaalinga yäy 'tu, ngwanni ngwati nje üktini yomon 'dar ndi dami gwudi Kirictu. A bebere gwe gwege gwani nginde aar gwe ape ngwaalinganu 'tuur nono düwä dami nunnu ngwulinginni ngwüjanü 'dar.

¹⁵ Ndi ari Ngwaalu, a liru gi're'reny gami düwä didi Kirictu ngwüjanü ngwanni ngwadi gilängidini na ngwanni ngwadi ayi.

¹⁶ Ngwüji ngwoko ngwanni ngwadi ayi, a liru düwä diki didi yi'rany na ngwüji ngwoko ngwanni gilängidini, ar ru düwä dami didi midi. Na yäru gwuru gwanni gwubidaranu yiiru ye yiru gu no?

¹⁷ A lä'tüdi nono ngindeng je lonyadu ndi ari a lapu yiru ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ar gu bila. Aar be ru manni ndi ari ndi Kirictu, a londaja ngwayänu Ngwaalu yigor ye 'didanu ar ru nono ngwüji ngwükäjä je Ngwaalu.

3

A liru ngwinäd ngwudi gekajidi gwanni gwuyang

¹ A la o're mana ndi aalu ndi orta yigo'ro yege? Na a gilo länggädi ndi ari a liminä ngwuja'ri ngwudi ola nono ngwüji ngwoko ngwu'ter aar ila

'danggalu nje inggidi ngwüji ngwu'tere?

² Nga nga yigo'ro yalu, ngaa liru ngwuja'ri ngwäri ngwanni ngwüllinä giyigo-ranu yäri aar linginni a je ngwüji 'dar uli.

³ Nga nga linggida ndi ari nga nga liru ngwuja'ri ngwanni ngwändi ndi Kir-ictu, ngwani yiuru yäri 'danggalanu. Ngwuja'ri ngwee ngwa'ti üllinä yebo ye aar be üllini Lig'i'rim le lidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu. Ngwa'ti üllinä kimindi giru gü'ri aar be üllini kimindi giru ligor lidi dijji dümnä.

⁴ İcınänü gwanni gwuru gu no, gwege gwuru gwändi ndi Kirictu ngwäyanü Ng-waalu.

⁵ Ya'ti ani nunnu alanga yigo'ro ye yege a läti yiima ndi ari yi'ral yere, aar be ani ndi ari yiima yege 'dar yändi Ngwaalu.

⁶ Nginde gwätädi nje yiima liru ngwinäd ngwapu yiuru yidi gekajidi gwanni gwuyang, gwä'tüdi gwudi ngwuja'ri ngwüllinä, ng-wube ru gwudi Lig'i'rim. Ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwüllinä gwati 'rinyidi a be ngwuja'ri ngwani Lig'i'rim gwati midiyi.

⁷ A be gwenene manari yi-iru yanni yati 'rinyidi yanni yüllinä kimindi, yäti näjng gwuru gu no, 'di a ngwüji ngwudi Yijiräyil ami'rati ndi ombaji Müjäng ngwäyanü

aar 'ti burnu ndi ombaji gwani näji gwudi buri gwanni gwuju ngwäyanü ngwube aji ngwü'räti,

⁸ yiuru ya be ru'tani awa yidi Lig'i'rim lanni läti näjng gwupana?

⁹ Manari yiuru yanni yati obalu dijji de yinäjinä gu no, a be yiuru yanni yati düniyi dijälü ya be ru'tani awa!

¹⁰ Ndi ari yele yäti näjng gwerre, ya'ti ba be äti näjng gwenene ma aar je idiyi näji gwe gwanni gwupana.

¹¹ Na manari yiuru yanni yati ü'räti yändi näji gwe no, gwa be ru'tani awa gwanni gwati 'ti medadu!

¹² Yäy gu no, anni ätär ge'tajng nggwee gwuru gu no, a la be 'ranu.

¹³ Alanga la'ti la ru nono Müjäng gwanni gwügwü'rübänä direda ngwäy nunnu aa'ti ngwüji ngwudi Yijiräyil ngwombaji näjng anni ma buri ji ndi ele gwadi ü'räti ngwabralu ngwäyanü ngwüngün.

¹⁴ A be ngindenga lirimidü ya'ranya ndi ari 'di komon gidi gweneneng, lima je dired ndee de'te de'te danni düllälü ngwäyanü ngwudi Müjä ndo düllälü ngwuje rimiyi ngwäy ma ji ma aar uli ngwuja'ri ngwudi gekajidi gwudi gwerreng. Dima 'ti äbrinä kay ndi ari dadi äbrini kay 'dogo ndi Kirictu.

¹⁵ 'Di komon gidi gweneng, dired ndee ndona dimillid-ing je ngwäy ngwudi yigor

yegen manari lima uli gitab gidi Ngwaalu ganni gullu Müjä.

¹⁶ A be manari dijji dere dima gwürlü ligor lüngün ngwo'raci Delenya, dired ndee da äbrini ngwäyanü.

¹⁷ Gwenene, Deleny diru dani Ligir'im, a ngwaalu ngwanni ngwati gu Ligir'im lidi Deleny ji, gätini linginalu gwati ji.

¹⁸ Na alanga lanni la'ti gwü'rübänä direda ngwäy a lombaja näjing nggwo nono kalmandranu. Nunnu aar nje näji gwürlädä 'dünggüngün ar linganni ngindeng näji gwe gwanni nggwo gwugendadu gwindi Gideleny dannu diru Ligir'im.

4

Yu'rin giyimo yiru gilü

¹ Yäy gu no, anni ape nyii yiiru giyee inä gwe gwudi Ngwaalu, nyii la'ti la muli nono.

² Nyii lima be manni gäbici elelleng yu'rimi gwanni gwuru yaaru nyii 'ti i'däjä ngwüjänü nyii 'ti gwürlü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Nje be ge'talu gilingenalu yanni yiru 'didanu nyii olada yigo'ro yäri giyigoranu yidi ngwüji 'dar ngwäyanü Ngwaalu.

³ Na manari ngwuja'ri ngwäri ngwanni ngwujaw ngwülibinä ngwüji ngwülibinä ngwüji ngwanni ngwayu.

⁴ Lanni la'ti äti ämning Ngwaalu, lima je ngwaalu ngwudi didlä ndee rimiyi ya'ranya nunnu aa'ti la engga buri gwudi Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi näji gwudi Kirictu, gwanni gwuru gi'remna gidi Ngwaalu.

⁵ Ndi ari nyii la'ti ondaja gwani yigo'ro yäri, aar be ani Yicu Kirictu gwuru Deleny na gwani yigo'ro yäri liru ngwinäd ngwalu läpijä je yiiru gwani Yicu.

⁶ Ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwaru, "A buri o'rralu gidirimänü," ngwuru gwanni ngwadi gäbici buri ngwo'rralu giyigoranu yege aar nje o'rracalu ndi bebere gwudi näji gwudi Ngwaalu ngwäyanü ngwudi Kirictu.

⁷ A be änyängä liru 'dogo yimo yiru gilü yapaar gu yu'rina giyee ndi inggidi ndi ari yiima giyee yipa yindi Ngwaalu ya'ti indi 'dänggäri.

⁸ Dirbä dimbuji nje ngwaalu 'dar aar nje be 'ti i'diyü nyi anadalu, aar nje gwe ngwaalu elalu gidirbänü däri nyi 'ti be mulu nono nyii gwalli ngwäy.

⁹ A nje ngwüji übinälü, a nje 'ti be Ngwaalu dodanu. Aar nje pi nyii 'ti be geradalu.

¹⁰ Yomon reny lüpinä yi'rany yidi Yicu ngwanginu ngwäri, nunnu a midi

gwüngün 'tädinälü 'to
ngwanginu ngwäri.

¹¹ Ndi ari nyängä limidu,
aar nje be yi'rany gwagilli
ngwäy yomon 'dar gwani
Yicu nunnu a midi gwudi
Yicu 'tädälü ngwanginu
ngwäri ngwanni ngwati ayi.

¹² Yäy gu no, yi'rany yapu
yiuru 'dänggäränü, a be midi
ape yiuru 'danggalanu.

Or'temajar ndi ape Yiuru

¹³ Yüllinä ndi ari, "Äny
gwämnä Ngwaalu, yäy gu
no nyi gwuma be ondaji."
Gilig'i'rim gilee le'te le'te lidi
änni Ngwaalu, a lima änni
'to na yäy gu no ar be ondaji,

¹⁴ ndi ari a lilüngidi ndi
ari diji dänni di'di'riyä
Yicungalu giyi'ranyanu
nginde gwunje 'di'riyälü 'to
aar nje dünäjalü ngwäyänü
ngwüngün nga nga le.

¹⁵ Giyee 'dar yani mbuji
gwalu gwanni gwujaw,
nunnu a yimi'ru yanni giyo
ndi olati ngwüji 'dar mana
na mana, aar gäbici yäying
'tu ngwiralü gwudi näji
Ngwaalinga.

¹⁶ Yäy gu no, aa'ti a la mi'ri
yigor! Anni adi ngwang-
inu ngwege poor 'digi'ri, a
be nginä'dänü 'dengge, a
la gwürlinänü yomon 'dar
liyang.

¹⁷ Ndi ari dirbä dege ndee
dängränü gwenene dooko
na da'ti olanu, diru dadi
nje gäbici ar mbuji gu'ru
ganni gipa gani näji gwudi
gwur'taling

¹⁸ ar äbrü ngwäy ndi om-
baji ngwony ngwanni ngwo
ngwengguna ar ombaji ng-
wony ngwanni ngwo ngwa'ti
engguna ndi ari ngwong
ngwanni ngwo ngwengguna
ngwadi medadi a be ngwong
ngwanni ngwo ngwa'ti eng-
guna, ngwudi gwur'taling
ngwuru.

5

Midi gwege gwudi gerala

¹ A lilüngidi ndi ari
manari lingeno lege lidi
diyängälü mung medadi
lanni liar gwanu gwenene,
a läti ngwu'duna Ng-
waalu, ngwu'dun gwudi
gwur'taling kerala, ngwanni
ngwa'ti odana ngwuy ngwe
ngwudi diji dümnä.

² A be gwenene, a gilo
lärnü ar jada gwulleney ndi
aar nje giki lingina lanni
liyang liru ngwu'dun ng-
wege ngwudi gerala.

³ Ndi ari manari lima ar
genne, a la'ti la mbüjini li-
jalu ngwanginu ngwanu.

⁴ No, alanga lanni gilona
gilingeno gilee, a lärnä ar
üpini gwüni ndi ari a la'ti
minä ndi aar nje gwallalu
mbüny ar be mini ndi
ar nje gika ngwu'dunala
ngwudi gerala nunnu a
midi gwü'rübäji ngwangi-
nalü ngwanni ngwati ayi
'denggenanu.

⁵ Ngwaalu ngwuru ng-
wanni ngwuge'te nje gwani
yi'ral giyee aar nje be ätäda
Ligi'rimä lani äniälü 'to

nunnu aar nje gĩ'tĩjĩ yi'ralalu yanni yarung ye.

⁶ Yäy gu no, ar gu icinädä ar gu lenge giyomon 'dar ndi ari anni jarna gilingeno, alanga gilona ngwaalu ngwolanu Gideleny.

⁷ Ndi ari alanga lĩndĩ ämnĩ gwe Ngwaalu, alanga la'ti indĩ ngwong ngwängädär je ngwäy ngwe ngwudi ngwanginu.

⁸ Alanga licinädĩ gwänü, nyi gwaru no, nyi jada ndi erne ndi ji gilingeno ndi nyii ji 'dunu Deleny de.

⁹ No ar je be ge'te aar ru bupi ndi jaiyi ngindenganu manari alanga gilo gilingeno na manari alanga gilo ngwaalu ngwolanu gilingeno.

¹⁰ Ndi ari alanga 'dar, a la dünäcĩ didu'ralu didi pĩ yelenya didi Kirictu, yi'ral ya 'tädälü 'dar. Ndi ari alanga 'dar ati dijĩ ape gu'ru gani yiiru yüngün yanni yijung ji ndi ape gwele gilingeno. Manari yapung je yanni yijaw na manari yapung je yanni yiki.

O'rajidar Ngwaalinga le

¹¹ A lilingidĩ ndi ari yiru ange yani denya Kirictung yiru yanni yati nje gäbici ar gwä'rä ngwüjü ngwuja'ri ngwe gwani nginde. Ngwaalu ngwülingidĩ yigor yäri gilingenalu na äny gwüjädĩ gu 'to ndi ari yigor yäri yinginni gilingenalu 'danggalu.

¹² Änyängä la'ti ba be ndi orta yigo'ro yäri 'danggalu,

ara je be gĩ'tĩjĩ gay nunnu nje le irĩngini ara je gäbici aang äti ngwuja'ri ngwadi ngwe ondaci ngwüjü ngwanni ngwati irĩngini gilingeno aar be erne giligoranu.

¹³ Manari änyängä gilo lirlälü giyi'ranu, lirlälädĩ kay gidi Ngwaalu. Na manari änyängä lu'ru giyi'ranu, yiju'ru nje gwani nga nga!

¹⁴ Ämnĩ gwudi Kirictu gwuru gwümätĩ nje nyii lenge ndi ari gwe'te pu gwayu gwani ngwüjü 'dar yäy gu no, ngwüjü 'dar ngwayu.

¹⁵ Na yanni yigäbiciä ngwayi gwani ngwüjü 'dar, yiru ndi ari a ngwüjü 'dar ngwanni ngwo, aar midi, aa 'ti ngwa midi gwani yigo'ro yegen mana, aar be midi gwani nginde gwanni gwayu ngwü'di'rä gwumidu gwani ngindenga.

¹⁶ Yäy gu no, 'tu'tu gwenene, engga gwäri gwanni nggwo gwänggädiiny gwe ngwüjü, ngwa'ti nje änggädi ngwäy ngwe ngwudi dijĩ dümnä. Na manari nyii länggädi gu Kirictung no gwele gwerre, a be gwenene, gwa'ti nyii ba be änggädi ngwäy ngwe ngwudi dijĩ dümnä.

¹⁷ Yiru ndi ari manari dijĩ dere ndo ndi Kirictu, dima ru dijĩ diyang. Yele yiru yu'rin, yima ele, yima ila yanni yiyang.

¹⁸ Giyee 'dar, Ngwaalu ngwuru ngwärrä je ngwanni

ngwo'rajidiyi nje ngindenga le Kirictu gwe, aar nje ätädäni yiiru yidi o'rajidiyi ngwüjü Ngwaalinga le.

¹⁹ Äny gwadi ari Ngwaalu ngwo'rajidaar ngwüjüngä le Kirictu gwe ngwuje 'ti gi'tiji keng gwegen aar nje be aw ngwuja'ri ngwe nunnu ar gwe o'rajidiyi ngwüjü Ngwaalinga le.

²⁰ Yäy gu no, nyii liru ngwartan ngwudi Kirictu ngwükäjäär je, nono ma Ngwaalu giligo'ro lüngün ngwata je päcälü änyängä le. Gwani Kirictu, lipäcä jälü ndi ari, o'rajidar Ngwaalinga le.

²¹ Ndi ari Kirictu gwanni gwa'ti ki, gwuge'ta Ngwaalu ar le acajidi ndi ke gwege nunnu 'dünggüngün ar le dünälü ar ru lidi Ngwaalu.

6

¹ Anaku apajidar gu yiiru gwüpäng yidi Ngwaalu, Nggwa je päcälü ndi ari aa'ti ngaa la ape yimi'ra giyee yidi Ngwaalu 'tur.

² Ndi ari nginde gwaru, "Kaji gidi jayi ngwäy gwüny, nggwu'dinginanga na komon gidi gilängidini nggwu-gatajanga düwä."

Nggwa je ci gweneno gaji giru gidi jayi ngwäy gwudi Ngwaalu, gweneno, gomon giru gidi gilängidini.

Yüündä yidi Bulji

³ Ellele gwäri gwä'tüdi gimle kay nda gu diji dere

obalu nunnu aa'ti yiiru yäri yäti yi'ral nono yere.

⁴ Nyii be manni ru ngwinäd ngwudi Ngwaalu nyii ola yigo'ro ngwaalu 'dar, ndi or'temaji gwupa, gidirbänü, giyüündänü, giyijülänü,

⁵ ndi pinä, giyirna ngwüjänü ngwü'di'rü gündä ndi ape yiiru yini yar ye dilu de, na ngwamu ngwe,

⁶ ndi ju'ri na ndi lenge ndi or'temaji na ndi jayi liguri. Giligi'räm lanni Liju'ru na ndi ämni gwanni gwuru 'didanu,

⁷ ngwuja'ri ngwanni ngwäti ngwäyänü na giyiima yidi Ngwaalu. Ngwäbländi ngwe ngwudi dünälü kuy gidi gaama na kuy gidi gängir,

⁸ näji gwe na yiriginä ye, ondaji gwe gwanni gwujaw na gwanni gwuki larru 'didanu, aar nje be engga lidudiyu ngwüjü.

⁹ Lilinginna, aar nje be engga la'ti linginna. Nyii ru nono minyii ayi, nyii be ele limidu, lipinä, aar nje 'ti be 'rinyiti.

¹⁰ Lirunu gwulleny nyii be jayanu. Liru ngwayi nje be gäbici lonyadu aar nänü. Nyii 'ti äti gonyalu gere, nyii be äti ngwonyalu 'dar.

¹¹ Ligätijä je yigoralu ara je ondaci nga liru ngwüji ngwudi Küründüjüng ara je igitiji ngwulem ngwäri 'didanu.

¹² La'ti gwä'rinä ämning gwäri 'danggalu nga be

ru ligwä'rä ämning gwalu 'dänggäri,

13 A be ndi ari ara je gu gwä'räcänü, a nggwa je on-daci nono yijü, gäbici nje yigor yalu 'to aar ongranu.

Ngaa liru gobo gidi Ng-waalu ngwumidu

14 Aa'ti nga la gikajidi giyunggu ngwüjngä le ngwä'tüdi ngwikirjün. Ndi ari dünälü na ke lati amatano? Buri na dirim lati gekajide?

15 Yiru ange yidi Kirictu yätär je dijegor de? Ya'ti a'tur. Yäy gu no, dikirjün da'ti da aar acajidi dijü dä'tüdi dikirjün,

16 Na gobo giru ngwu'dun ngwudi Ngwaalu ga'ti aar äti yi'remna ye yidi didülä. Ndi ari a liru ngwu'dun ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwumidu. Anaku ma gu Ng-waalu ari,

"Äny gwa ji 'denggenanu nyii elelle gidiliganu degen nyi ru Ngwaalu ngwe-gen

aar ru ngwüji ngwüny."

A Deleny ari,

17 "Yäy gu no, 'tüdär gwänü ngaa ngedana,

Ngaa 'ti akana ngwony nono ngwanni ngwürngü, äny gwa je be ape."

A Deleny diru yiima ari,

18 "Nyi gwa ru Papa 'danggalu,

na ngaa la ru yiji yüny yanni yiru ngwur na yera."

7

1 Anni ätär gu ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe Ng-waalu lani ngwumaad ngwüny, ar be ju'riyi yigo'ro yege ar 'tänü giyi'ralanu 'dar yanni yati nngiyi ngwangina na ligi'rämä, ar mbütüyi ju'ring gwani denya Ngwaalinga.

Bulij gwujayanu gwani jo'renyani

2 Gi'tiji nje ngwaalinga giyigoranu yalu. Nyii la'ti ärrjä dijü dere yi'ral yanni yiki, nyii la'ti 'digü'ridi dijü dere, nyii la'ti mbojaja gidiji dere.

3 Äny gwa'ti ondaja ngwuja'ri ngwee nunnu a je gwe obalu, nggwondaca je gu gwerre ndi ari nyii lige'ta je giyigoranu yäri ndi ari ma aar ani midi ar midi ma aar ani ayi ar ayi.

4 Äny gwicinä je gwänü gwulleny ngaa je le iringini. Äny gwuma ojeme nono gwulleny, gidirbä däri 'dar, jayanu gwüny 'dar gwa'ti ngwaalinga.

5 Ndi ari anni minyii ila nyii obana Majiduniya, nyii la'ti übidi düwä de a'tur giligeno läri gilee, aar nje be yi'ral mbuji yonyadu, na oktajidanu ji ngwaalu 'dar poor ngwügäbici yedenyo aar nje gu änanü.

6 A be Ngwaalu ngwanni ngwati nje ätäda yiima yidi or'temaji ngwüjü ngwanni ngwuralu 'tur,

ngwuminje or'temaji ukäcä gwe Titüjing.

7 Na ya'ti yani ila gwüngün 'dogo, aar be ani 'to or'temaji gwanni gwumbujiiny 'danggalu. Nginde gwondaci nje ngwuja'ri ngwani ndi ari ngaa lijädä ndi nyi engga, runi gwalu gwulleny ara je yigor enyanu gwani äny, 'di aar nyi gäbici nyi jaiyanu gwulleny.

8 Manari ngwuja'ri ngwuma je ümiyi yigor gwanni ngwükäji nje, nggwa'ti gu gwä'rinä ngwäyänü minyi ni gwä'rini ngwäy gwooko ngwänggädi ndi ari ngwuja'ri ngwuma je gwü'rä kaji gooko.

9 A be gwenene jayanu gwüny gwa'ti ani nunnu ngaa likanu, aar be ru ndi ari runi gwalu gwuma je gäbici ngaa lima jo'renyana. Ndi ari ngaa lima runi anaku bupa gu Ngwaalu ndi ari yima je 'ti mbuja yere yanni yiki gwani änyängä.

10 Ndi ari runi gwanni gwindi Ngwaalu, gwati apa jo'renyaning ngwügäbici ngwüji aar gilängidini. Gwa'ti äti gwä'rining ngwäyänü. A be runi gwudi didlä, gwati apa yi'rany.

11 Ombajar be runing gwanni gwindi Ngwaalu gwuma ärrä ange 'danggalanu. Gwuma je gäbici ngaa lima undi ngwäy gwuma je iye yigoranu. Ngaa lima gwalli ngwuy giyi'ral yanni yiju yiki. Ara

je güündä ape ngaa kanu, yima je be 'täjlü ndi ari ngaa lämniny ngaa ru lüny. No yiru yima je gäbici ngaa lima obalu diji de dannu dapu gwuki. Yi'ral ye giyee 'dar ngaa lima gwallini yigo'ro yalu ndi ari ngaa lijaw nono giyi'ral giyee.

12 No 'di ngwuja'ri ngwanni ngwükäcä je ya'ti ani diji ndoo dannu darräar yi'ral yanni yiki, aar be ru ndi ari äny gwubupa nda je enggaci ngwäyänü Ngwaalu aang engga yigo'ro ye yalu ndi ari ngaa lige'te nje gu ngwäyänü 'didanu.

13 Yiru giyee 'dar yanni yiminje gäbici nyii or'temaji or'temaji gwe gwalu.

A be yoko mana ndi or'temaji gwäri, gwece gwece lijayanu ndi engga awa Titüj gwujayanu. Ndi ari nga nga 'dar lima gataji Titüng ligi'rimä lüngün düwä.

14 Nggwiringinä je gwe ndi Titüj na nga nga la'tiny apiyu yaaru gwani ngwuja'ri ngwee. Na 'to yi'ral 'dar yanni yicar je ye yiru 'didanu na gwenene yima enggani ndi ari iringini gwäri 'danggalu ndi Titü gwuru 'to 'didanu.

15 Na änni gwüngün 'danggalu gwojemana mung diwayini ndi ari awa nga nga 'dar, gwu'dengenacanga ngaa gwä'ri yirnü yigor ye yijaw nga denya.

16 Äny gwujayanu ndi ari nggwicinä je gwänü nda je

gu gatada ngwäyänü giyi'ral 'dar.

8

Ätä ligor le

¹ Gwenene lani ngweengga, nyii linana je ndi ar je enggaci ngaa lenge yim'ra yanni yätädi je Ngwaalu yi'donga yidi Majiduniyang.

² Ngindenga limiminnäär je nono aar ji gidirbänü dipa, aar be jayanu gwul-leny giyiwai yegen yiki aar gäbici aar ge'te yigor ye 'didanu aar 'ti rüdi ngwu'rid ndi ätä.

³ Any gwuru gwänggädi nje ndi ari yimäjidäär je yanni yätäär je aar pani giy-ima yegen. Yige'taar je 'dar yigo'ro ye yegen gwu'ren,

⁴ aar nje päcälü gwuleny ndi ari yipa gu'ru 'denggen ndi emadi giyiranu giyee ndi gataji ngwüjü düwä ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu.

⁵ Ya'ti aar je gu ärrü anaku ge'taji nyii gu ndi aar je ärrü aar be ätädi Delenya yigo'ro yegen gwerre gwerre, aar nje be ätädi anaku bupa gu Ngwaalu.

⁶ No nyii be päci Titüjngalü, ndi ari ngwumedaji yiiru giyee yidi yim'rü 'to 'danggalu yanni yiming ye 'di'ri gwele gwerre.

⁷ A be anaku gendadu gu giyi'ral 'dar ngwaalu ngwani änni Ngwaalu na ngwaalu ngwani ondaji, na ngwaalu ngwani bebere, na ngwaalu

ngwani undi ngwäy giyi'ral 'dar, na ngwaalu ngwani änni gwalu 'dänggäri, ombajar be ndi ari ngaa gilo 'to ligendanu giyiiru giyee yiru yim'rü yani ndi ätä.

⁸ Äny gwa'ta je linyaca ngwuja'ri ngwee yiima ye, nyi be bupi ndi idäji 'didanung gwudi änni gwalu ngwüjü ngwu'ter ngwanni ngwiti je yigoranu.

⁹ Ndi ari ngaa lilingidi yim'ra yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu, ndi ari nginde gwünänü, a be gwani nga nga, ngwube ru diwai, nunnu aar je niyänü.

¹⁰ Na ngene äny gwa je ola ngwuja'ri ngwe ngwüny ndi ari yiru ange yanni yijayana 'danggalu giyi'ral giyee, nga nga lanni liru yi'ra gwerre gwerre ätädi gwe 'tu'tu didläyü duubu, ya'ti ani ndi aang ätädi 'dogo, aar be ani 'to ndi ari ngaa gu jada no.

¹¹ Gwenene medajar yiiru giyee, nunnu a jada gwanni gwüminängä ngwuru gwanni gwadi aar elati yiiru ye yalu a je medaji.

¹² Manari bupi gwuma ji ngenone, angidaji gwa aar änni anaku äti gu diji, ya'ti ya ru nono anaku aa'ting gu äti.

¹³ Giyee ya'ti ani ndi ari ngaa onjani loko a be loko am'ratani aar be ani ndi ari ngaa ubidanu.

¹⁴ A be gwenene onje gwalu gwa gendaci ngindeng je lanni la'ti äti gwegen, nunnu aji a onje gwegen gendaci ngwüjü

ngwanni ngwa'ti äti, nunnu a ubidanu ji.

¹⁵ Anaku üllinäär gu ndi ari, "Gwanni gwati gwü'räji gi'du gwonyadu gwulleny gwati 'ti äti gwonyadu gwulleny na gwanni gwati gwü'räji gi'du gwooko gwulleny gwati 'ti äti gwooko gwulleny."

Titüj gwükäjäär ngwele Küründüj

¹⁶ A be nggwuca Ngwaalinga yäy 'tu ngwanni ngwätädi Titüjüng ligor gilee liru nono ligor lüny gwani nga nga.

¹⁷ Ndi ari nginde gwa'ti nje 'dengenaca päcingälü gwäri 'dogo, nggwo be gwadi je elaca ligor le lüngün gwiti ligoranu gwulleny.

¹⁸ Nggwo gwükäjiiny diweengga de danni dati yi'doonga 'dar ortada, gwani yiuru yüngün yidi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

¹⁹ Yanni yigendana ndi ari nginde gwäbrä gi'doonga gidi Ngwaalu ndi ari nyii le ru gimaad nyii le ape ngwony ngwanni ngwätädäär nje ndi inggidi enyanu gwudi yigor yalu ndi gataji ngwüjü düwä nunnu a Ngwaalu näjini.

²⁰ Nyii larngana ndi ari aa'ti diji dere dinje gatada ngwuja'ri nono gwani äpini gwudi angidaji nggwee gwudi gätini yigoralu.

²¹ Ndi ari nyii lapu yi'rendenya ndi ärrä yi'ral yanni yindi kayalu, ya'ti ani nunnu ngwäyanü ngwudi

Deleny 'dogo, aar be ani 'to ngwäyanü ngwüji.

²² Äny gwa je ci 'to nunnu gwuminyii ükäjä aar ila diweengga de danni gwällinä 'dengge yiuru yonyadanu ndi ari nginde gwati ligor enyanu, na gwenene gwitana ligoranu gwulleny gwani icinänü gwüngün 'danggalu.

²³ Na gwani Titüj, gwuru gimaad güny giyiuru yanni yati nje ape yani nga nga. Na gwani ngweengga ngwege ngwuru ngwanni yi'ra yidi yi'donga yidi Ngwaalu na denya gwudi Kirictu.

²⁴ Yäy gu no, inggidar be ämning gwalu gwani ngindenga 're'dr nunnu a ngwükirijin engga ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe, ngwäti ngwäyanü na iringini gwäri gwuru ange 'danggalu.

9

Olada ngwüjü ndi imäjidi

¹ Ya'ti yere yanni yada je üllijä gwani äpiji ngwüjü ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru yiuru.

² Ndi ari äny gwülingidi ngaa libüdü yigoranu ndi ge'tajidi ngwuy, äny gwiringinä yi'ral ye giyee ngwüjänü ngwudi Majiduniyang, nje ci ndi ari 'tu'tu didläyü duubu nga nga ngwaalu ngwani Akayiya liju mama ndi ge'tajidi ngwuy ndi ari enyanu gwudi yigor yalu gwuma 'ritiya

ngwüjü ngwonyadu gwani
yiiru yidi ätä.

³ A be äny nggwo gwükäcä
je ngweengga nunnu aa'ti
iringini gwäri 'danggalu
giyi'ral giyee gwa ru 'tur
ngaa be ji mama, anaku ci
nje gu ngaa ladi gu ru.

⁴ Ndi ari manari gwere
gwudi Majiduniyang gwu-
minyii le ila ar je mbuji
la'ti ju mama, yaaru nje be
ape. A be yaaru ya je
apani, gwani icinä gwanni
gwičinädüiny gu 'danggalu.

⁵ No nyi be ari yiru gu'ru
ndi päci ngwenggalu aar
madina aar ila 'danggalu,
ndi ari aar gege'ta yi'ral
mama aar mbuji 'to ang-
dacing yigor ye yalu 'didanu
gwanni gwara gwe. Na ndi
ari angidaci nggwee ji mama
ligor le 'didanu aa'ti gwa ru
ligor le linii!

Kwoy ligor le 'didanu

⁶ Diwayinar ngwuja'ri ng-
wee, ndi ari nginde gwanni
gwati kwoy gwooko gwati
mbuji 'to gwooko na gwanni
gwati kwoy gwonyadu gwati
mbuji 'to gwonyadu.

⁷ Ati diji ge'te anaku ca gu
ligor lüngün, aa'ti da ge'te
ligor le limänü yaa yiima
ye, ndi ari Ngwaalu ngwati
ämni dijü danni dati ge'te
ligor le lijayanu.

⁸ Na Ngwaalu ngwäti
yiima ndi aar je onjaci
yim'rä yüngün 'dar aar
ji 'danggalu, nunnu ngaa
mätinälu giyiiru yanni yijaw
giyi'ral 'dar na kaji 'dar ngaa

je mbuji 'dar yanni yiminä
je.

⁹ Anaku üllinäär gu ndi
ari,

“Nginde gwuma ge'te
angidajing gwüngün
gwuma badalu
ngwüji ngwonyadu
ngwanni ngwuru
ngwuwayi,
jayi gwüngün gwujalu
gwur'tal!”

¹⁰ Gwenene nginde gwanni
gwati ätä dijü yuula ngwuje
kwoy ngwätä dijü yona ng-
weny, gwa je monaci 'to gwa
je onjaci yuula giyilü gwa je
üngriji girunyanu gidi jayi
gwalu.

¹¹ La je niyänü giyi'ral 'dar
nunnu ngaa ätä ligor le
lijayanu giyomon 'dar na
ätä gwe gwudi ligor lalu
lijayanu, ngwuja'ri ngwee
ngwägibici ngwüjü ngwa ci
Ngwaalinga yäy 'tu gwani
alanga.

¹² Yiiru giyee yanni yati a
je ärrü ya'ti monaca ngwüjü
ngwudi Ngwaalu 'dogo, yati
irälü ngwuja'ri 'dar ndi on-
daji gwudi ci Ngwaalinga
yäy 'tu.

¹³ Ndi ari yiiru yanni
yima ye inggidi yigo'ro
yalu, ngwüji ngwa ortada
Ngwaalu 'dengenaci gwe
gwanni gwati gwujana
inggiding gwalu gwani
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw
ngwudi Kirictu na gwani
ätä ligor le lijayanu ndi a le
acajidi na ndi acajidi gwalu
ngwüjingä le ngwu'ter.

¹⁴ Ngindenga ndi otaci Ng-waalingalu gwegen gwani bupi gwalu, yigor yegen ya ji 'danggalu nunnu gwani yimi'rü yidi Ngwaalu yanni yima irälü 'danggalu.

¹⁵ Yäy 'tu gwani Ngwaalu ndi angidaji gwüngün gwanni gwati 'ti gwa ar gwe burni ndi ondaji!

10

Bulij gwuruca yiiru yüngün

¹ Üllänü gwe jilänü gwe gwudi Kirictu, äny gwa je päcälü äny gwani Bulij gwanni gwati gwe ari gwuru dideny ma le ji, mung be ji ngwaalu ngwolanu ngwube 'ranu.

² Äny gwada je ci nyii 'ti gäbica ndi nyi 'ranu ma ar ji, ndi ari äny gwubupa ndi 'ranu ndi ondaci ngwüjü ngwanni ngwati ari nyii lelella yi'ral ye yidi didlä ndee.

³ Anni raar gu ndi ari alanga gilo gididlä ndee a be la'ti dugidu yära anaku ati gu ngwüji dugidi yära ngwudi didlä.

⁴ Ngwäbländi ngwanni ngwudugidar ngwe, ngwätüdi ngwudi lingeni lidi didlä, aar be ru manni ngwäbländi ngwanni ngwuru yiima yidi ligi'rüm ngwätü yiima ndi pä yundi'ralu yanni yojema nono,

⁵ alanga läti yiima ndi dami garnating gwuru 'tur gwanni gwadi alliji ligo'rala ndi bebere gwudi Ngwaalu ar määtä yi'ralalu yere 'dar

ar je gekajalu ar je gäbici aar 'dengenaci Kirictung.

⁶ Na ma ji ma 'dengenaci gwalu mbuti, nyii la be ji mama ndi reraji nyurtanu gwe gwere gwanni gwa ji.

⁷ Nga nga lati ombaji ngwony nono poor 'dogo. Ma diji dere dicinänü ndi ari diru didi Kirictu, gäbicär ngwengga mana ndi ari nyii lidi Kirictu liru 'to nono rung gu ginde.

⁸ 'Di manari äny gwuma iringini ngwaalu ngwere gwügätinä linginalu yeleny ye yanni yigi'tijäär nje Ngwaalu nunnu ara je ye allijala ndi ari ara je ye i'diyi gidiyängälü, ya 'ti yiny apiyi yaaru.

⁹ Äny gwa'ti gu aru no, ngaa je iye yedenyo ngwuja'ri ngwe ngwüny ngwee ngwulli nje.

¹⁰ Loko 'danggalanu lati ari, "Ngwuja'ri ngwüngün ngwüni aar ojeme, ma ar le be ji ngwäyälü, ngwube o'ralu ngwuru gu'ru gooko a ngwuja'ri ngwüngün ru 'tur."

¹¹ Ngwüji ngwanni ngwati gu ari no, aar lenge ndi ari nyii liru ngwuja'ri minyinerne, minyii be ji ngwäyälü, nyii la be ru yiiru.

¹² Nyii la'ti jädi ndi übidi yigo'ranu yäri ngwüji ngwe ngwoko ngwanni ngwati näji yiima yegen. Ma aar idi yigo'ranu yegen yigo'ro ye yegen na aar übidi yigo'ranu yegen yigo'ro ye yegen, ngindenga la'ti bebera.

13 A be nyii la'ti la iringini giyiru yanni yätädäär nje Ngwaalu gwelleny nyii dambdani garci, a be nyii gwä'rini iringining gwäri giyiru yanni yigi'tijäär nje Ngwaalu yiuru yima ele 'di yima obana 'danggalu.

14 Nyii la'ti la dambdani gweere ndi iringini gwäri anaku aadi aar gu ru adinari nyii lima 'ti indi 'danggalu, ndi ari lima je le ele gweere ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu.

15 Na nyii la'ti la dambdani garci gäri nyii iringini giyiru yape je ngwüji ngwu'ter. Ge'taji gwäri gwuru ndi ari anaku gendadu gu änni Ngwaalu gwalu ndi 'tänü, ngwaalu ngwudi yiuru yäri 'danggalanu ya gendadi ya ongranu,

16 nunnu nyii ondaji ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwaalu gweere 'danggalu. Ndi ari nyii la'ti bupa ndi iringini yiuru ye yäpinä ngwaalu ngwudi diji di'ter.

17 A be, "Gäbicär gwanni gwadi iringini, ngwiringini Gideleny."

18 Ndi ari nginde gwä'tüdi gwanni gwati gwallini ligo'ro lüngün gwati aar änni, ngwube ru nginde gwanni gwati Deleny gwallini.

11

*Bulij na ngwoo'ra
ngwükajäär je ngwuru*

ngwu'duru.

1 Nggwe'taja ndi ari ngaa geraji läni gwoko giye'rr yüny. A be nggwülingidi gu ndi ari ngaa lima gu ru.

2 Ligor litinyänü gwulleny gwani nga nga, ligor le lidi Ngwaalu äny gwüminijä je gaga gidur de'te pu dani Kirictu, nunnu ngaa je gi'tiji ngindeng kay nono gu'taara giju'ru.

3 A be yedeny giyo yitiny ndi ari anaku i'djäjä gu düüngä Awang kaci gwe yi'rinya, ndi ari aa'ti nga la gäbici diju dere ndi gwürli yigor yalu ndi änni gwanni gwuru 'didanu na änni Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru ndi Kirictu.

4 Ndi ari manari diji dere dima ila ara je ondaci Yicu gwe gwu'ter gwä'tüdi gwanni gwondacara je gwe gwerre, na manari ngaa lima ape ligi'rimä li'ter lä'tüdi lanni lapanga gwerre na ngaa änni ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwu'ter Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwämnä je gwerre, yata je ape puprang.

5 A be äny gwa'ti änggädi ndi ari nggwokana gu'ru ngindenga licaar je "ngwoo'ra ngwükajäär je ngwupa."

6 Manari nggwa'ti ubu kinene ndi ondaji, a be nggwa'ti ami'ratu bebereng. Yenggacara je giyee gilingenalu kaji 'dar.

7 Yärrü nje yanni yiki anni

minyi ülläji ligo'ralu lüny nunnu nga je allijala nga je ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu nga je 'ti minädi gony nono gere?

⁸ Nggwügüridinä yi'doonga ye yi'ter aar nyi ätädi gwani nga nga nunnu nga je äpiji yiiru.

⁹ Na gaji ganni gijar ge nyi bupi gony gere nggwa'ti äbinginä dijänü dere 'danggalanu kong gere. Ndi ari ngweengga ngwanni ngwändi Majiduniya, yätädär nje yanni yibupi nje. Nggwetaca ligo'ro lüny nda je äbinginänü yi'ral ye yere, a nggwa'ti gwa je gu äbinginä a'tur.

¹⁰ Anaku 'didanung gwudi Kirictu 'dünggüny, diji dere da'ti ngwaalu 'dar ngwani Akayiya, diny dünäji ndi iringini nggwee gwüny.

¹¹ Ange gwuru? Ndi ari nggwa'ta je ämna? Ngwaalu ngwuru 'dogo ngwe'te pu ngwülingidi ndi ari nggwämnä je.

¹² Nggwadi gwuji yiiru giyee yape nje gweneno nje ärrü nunnu aa'ti nggwa ge'te gay a gu ngwüji mbojaji aar 'tädalü ndi ari ngwubidiiny ngwanu giyi'ralanu yanni yati aar gu iringini.

¹³ Ndi ari ngwüji ngwanni ngwuru gu no, ngwä'tüdi ngwoo'ra ngwükajäär je 'didanu, ngwuru ngwüji ngwapu yiiru aar ye i'däji ngwüjänü, ngindenga lati

arri nono ma aar ru ngwoo'ra ngwükajäär je ngwudi Kirictu.

¹⁴ Aa'ti ya je allijalu ndir ndi ari dijego'rr giligo'ro lüngün dati arri nono mung ru gi'rr gidi buri.

¹⁵ Yäy gu no, ya'ti ya ru yirnü ndi ari ngwinäd ngwüngün arri nono ma aar ru ngwinäd ngwujaw. A be ndi mi'ra gwegen ngwadi ru nono yiiru yegen.

Bulij gwiringinä gidirbänü düngün

¹⁶ Nggwo're nggwari mana aa'ti diji dere da ji ndi ari äny gwuru de'rr. A manari ngaa lari äny gwuru de'rr, ämnäciny be nono de'rra nunnu nyi iringini gwooko.

¹⁷ Yanni yaru nyi ye gweneno, ya'ti indi ndi Kirictu a be yondaji nje nono dijü diru de'rr di'ranu ndi iringini.

¹⁸ Ndi ari lonyadu lanni lati iringini yigo'ro ye yegen nono ngwüji ngwudi didlä a mine nggwarra nyi 'ti be iringini 'to.

¹⁹ Ndi ari yiru gu 'danggalu liru ngwüji ngwäti bebereng ata be geraci ngwe'rra läni ngaa jayanu.

²⁰ 'Didanu ngaa lati geraci dijü läni ma ara je ärrü yinäda, ma ara je raji 'ter, ma ara je gu mbojaji, ma ara je gu allija ligo'rala, ma ara je mi'ri dirke de ngwäyanü.

²¹ Yaaru yapeny ndi nyi ari nyii lami'rati ndi ara je gu ärrü no! A be anni runy nono

dijü dondaja ye'rra, amni 'dar yanni yibupa je ngwüji ngwee ndi ari ye iringini, yiny ye iringini 'to.

22 Manari laru liru Ngwibrü, äny gwuru Dibrü 'to. Manari laru liru ngwüji ngwudi Yijiräyil, äny gwuru diji didi Yijiräyil 'to. Manari laru liru yiji yidi Äbräyim, äny gwuru gu 'to.

23 Ngindenga laru liru ngwinäd ngwudi Kiricto? Äny gwondaja nono miny rläli ki'ranu, äny gwujayana 'denggegen! Äny gwupana yiuru 'denggegen, nyi ji korkon yomon yonyadu, aar nyi pidäni gwulleny, nyi ru gwadi ayi yomonanu yonyadu.

24 Yomonanu tudini (5) a nyi Ngwüyawüd pi lalal le yomonanu küü'ri rom (40) ngwäbrini ge'te.

25 Aar nyi pi guura ge yomonanu tä'räl (3). Aar nyi aci yo'rr ye gomom ge'te. Nyi ke bälükä gwänü yomonanu tä'räl (3), nyi ji gidiliganu giyaanu gangin gangin na ngwülü ngwülü 'di a ngwaalu u'ri.

26 Nggwati ji gidilä giyomon 'dar, a nyi yi'ral yiki mbuji ngwubirta ngwudi yaw, ngwu'ram, ngwüji ngwuru Ngwüyawüd, ngwüji ngwuru Garany, giyündäränü, giyündär poor, giyaanu na ngweengga ngwanni ngwuru ngwu'duru,

27 Nyi gwapu yiuru

gwundu ngwäy, nyi jalu ngwäy ngwe dilu de, nyi jalu ngwamu ngwe, nyi jalu ngwäädä ngwe, nyi erne enying, a nyi dirun eny, nyi erne ngwureda.

28 'Dar giyee, nyi be o're ati nyi ligor päci yi'donganu yidi ngwikirjin yomon 'dar ndi nje ombaji.

29 Gwindi ne gwa muli nono nyii gwe 'ti be mulu nono, gwindi ne gwa i'di giyi'ralanu yiki, aar nyi 'ti be u'diyanu nyi rüniji.

30 Manari aar ani iringini, nggwa be iringini yi'ral ye yanni yinggidiny gwami'ratu.

31 Ngwaalu ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu gwanni ngwortana gwur'tal, ngwuru gwülingidi ndi ari nggwa'ti ondaju yi'duru.

32 Dartan didi gündär gidi Dimajiging danni dimäti yeleny ye yidi Deleny dani Arataj, dirädiny kündär gani Dimajig nunnu aar nyi määtä.

33 Aar nyi be ngweengga 'tüyä aar nyi ülliyä gi'ram ge kubu'ru kundi'rr, nyi gwannada aar nyi 'ti mäti.

12

Yanni yänggädi je Bulij dilingidu

1 Äny gwäti ndi iringini. Äny gwülingidi gu ndi ari

yä'tüdi gu'ru, a be ngg-wada je ondaci gwenene ng-wuja'ri ngwudi Kirictu ng-wenggacar nje dilingidu na ngwanni ngwü'täjing jälü.

² Äny gwülingidi guru ge'te ndi Kirictu ngwüdlä ngwe 'di na kwo'rongo ngwanni ngwuma ele, gimätäär aar ge ele kerala. Ga'tiny ge lingidi yi'ral ndi ari gindi ngenone ngwang-inu ngwe yaa ngwa'ti ngwe indi, ya'ti nje lingidi Ng-waalu ngwuru ngwülingidi je.

³ Na äny gwülingidi ndi ari diji ndee ngwanginu na 'ter ngwanginu, ya'ti nje lingidi, a be Ngwaalu ru ngwülingidi

⁴ gimätäär aar ge allu bruduj ngwu'dingini yi'ral ye yiru 'ter ya'ti ya ye diji dümnä ondajalu.

⁵ Äny gwa iringini diji de dannu diru gu no, äny gwa'ti gwa iringini ligo'ro le lüny nyi be iringini 'dogo ami'rati gwe gwüny.

⁶ Na manari äny gwäti ndi iringini, äny gwa'ti gwa ru de'rr, ndi ari äny gwadi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. Yinje be gäbici nunnu aa'ti diji dere diny engga ndi ari äny gwurana gu'ru giyi'ral yanni yänggäding je ngwuje 'dingini 'dunggüny.

⁷ A be nunnu aa'ti äny gwa iringini gwani 'täälü ng-gee gwupa gwätädäär nyi, aar nyi be gi'tiji dügi ng-wanginu ngwüny dindi gidi-

jego'rr nunnu aar nyi de gwü'rä nunnu aa'ti äny gwa iringini.

⁸ Nyi be päci Delenyalu yomonanu tä'räl (3) ndi ari aar nyi apada,

⁹ aar nyi be Deleny ci nu, "Yimi'rü yüny yimbutu 'dunggunga, ndi ari yiima yüny ya ang mbuti ndi ami'rati gwunga." Yäy gu no, äny gwa be jayananu ndi iringini ndi ami'rati gwüny, nunnu a yiima yidi Kirictu ji 'dunggüny.

¹⁰ Yiru yanni yigäbiciny gwani Kirictu, nyi jayanu ndi ari äny gwami'ratu, nyi ami'rati ndi aar nyi lo, nyi ami'rati giyüündänü, aar nyi übinälü na giyi'rendenyanu. Ndi ari ndi ami'rati gwüny, äny gwojema nono.

Awa doo'ra dükäjäär dati linginni

¹¹ Äny gwarru nono de'rr. Nga nga liru ligäbiciny nyi gu be ru no, nga nga liru ladi nyi ortada ndi ari äny gwa'ti okana gu'ru "Ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwupa," 'di minyi ni ru 'tur.

¹² Yi'ral yanni yati inggidi do'ra dükäjäär, yi'remna, al-lijalu ndir na yiima yärrinä 'danggalanu or'temaji gwe gwupa.

¹³ Nga nga lokana gu'ru awa giyi'doonga yi'ter, 'dogo ndi ari äny gwa'ta je äbinginänü yi'ral ye yere a'ture? Düdänijinyänü manari yima je ärriji yanni yiki!

14 Äny nggwo gweneno gwuju mama ndi ila 'danggalu komonanu tä'r'il (3). Äny gwa'ti gwa je äbänginänü yi'ral ye yere, ndi ari äny gwubupa je 'dogo, äny gwa'ti bupa ngwony ngwalu. A be 'to yiji yä'tüdi yadi gikiji papanga je, a be papanga ru ladi gikiji yiju.

15 No äny gwa jayanu nda je gi'tiji yi'ralalu 'dar yäti nje 'di gwa je gi'tiji ligo'ro lüny 'to. Manari äny gwämnänä je, ii nyii be ämnäni gwooko?

16 Aar gu be ru manari yiru gu ndi ari äny gwa'ta je äbänginü yi'ral ye yere. Nyi be ru diji dägädäjänü no, nga je gu mami'ranu 'ti'tir!

17 Äny gwumbojaja je gony nono gere ngwüji ngwanni ngwükäcä je?

18 Äny gwüpäcä Titüjängälü ndi ari ngwila 'danggalu, nje ükäjä diweengga de dege. Titüj gwa'ta je gu mbojaja. Gwumbojaja je gu? Ya'ti nje ärrü ligi'rim le'te le'te nyi gwuji gay ge'te po?

19 Ngaa liju ndi ge'taji kaji 'dar gwele ndi ari, änyängä liruca yigo'ro yäri 'danggalu? Bäri, nyii londaja ngwäyänü Ngwaalu liru ngwüji ngwämnä ndi Kir-ictu. Na bupi gwäri lani ngwumaad, gwuru ndi ari ara je oda giliği'rim.

20 Yedeny giyo yitiny ndi ari minyi ila 'danggalu, äny gwa je mbuji giyi'ral ya'ti nje minü na ngaa liny

mbuji yi'ral ye ya'ta je minü. Yedeny giyo yitiny ndi ari minyi ila äny gwa je mbuji likadu, nggwa je mbuji giyü'düny, nggwa je mbuji güündä gapa je, nggwa je mbuji ngaa lü'ri'tidänü, laru ngwulem, nggwa je mbuji länijä ngwüjü nono, lipiya yigo'ro, nggwa je mbuji ngaa li'digwü'ridi.

21 Yedeny yitiny manari nggwuma ila 'danggalu mana, Ngwaalu ngwüny ngwuny okeye ngwäyänü ngwalu äny gwa be arada ngwüjü ngwoko ngwonyadu ngwanni ngwapu gwuki gwerre aar 'ti be jo'renyana ndi rngi, giyijin na giyidigany yegen yanni yärrä je.

13

Ola gwudi m'ri ndi arngani

1 Yiru ndi ari gomom nggee gadi ru tä'r'il (3) ndi ila 'danggalu anni lingidär ndi ari gitab garu nu, "Yi'ral yere 'dar a ngwüji ji rom (2) na ji tä'r'il (3) aar je 'dingini gilingla legen yanni yänggädär je."

2 Nggwärngädä je gwerre anni jar gomom nggoo giru gi'ra rom na gwenene nggwa'ti gito 'danggalu, nggwo're nggwa je arnga mana yi'ral ye ye'te ye'te. Nga je ci manari äny gwuma ila, lele lanni lapu gwuki gomom nggoo na gwere gwu'ter ngwüjänü, la'ta be liny inä mana.

3 Anni bupangaa yiima aar inggidi ndi ari Kirictu gwondaji nyi gwe. Nginde gwa'ti ami'ratu 'danggalanu ngwube äti yiima yipa 'danggalanu!

4 Ndi ari 'didanu nginde gwüpädäär kü'ri gwami'ratu, a be nggwo gwumidu yiima ye yidi Ngwaalu. Yiru gu ye'te ye'te ndi ari nyii gilo 'to lami'ratu a be yiima ye yidi Ngwaalu, nyii gilo limidu ndi ara je äpiji yiiru.

5 Didiär yigo'ro yalu ngaa engga ndi ari ngaa gilo lämnä Ngwaalu, mimiär yigo'ro yalu. Ngaa la'ti gu lingidi ndi ari Yicu Kirictu nggwo 'danggalanu, manari ya'ti gu rüdi, ngaa lima be ru ngwüji ngwuma je didimi nggwee gwanna.

6 Nyii licinänü ndi ari ngaa la gu lenge ndi ari didimi nggwee ngwa'ti nje gwännädi.

7 Nyii otaca Ngwaalingalu aa'ti ngaa la ape yi'ral yanni yiki. Nunnu aa'ti ngwüji ngwengga ndi ari nyii ligwällinä ndi didimi, aar be ru ndi ari ngaa je ärrä yanni yiru 'didanu, manari nyii lima ru nono lima 'ti icä ndi didimi.

8 Ndi ari nyii la'ti la burni ndi ape yi'ral yere yanni yä'tüdi 'didanu a be 'didanu ru gwärrüny.

9 Nyii lati jyanu manari nyii lami'ratu ngwaalu ngwere, ngaa be ojeme nono. Nyii be otaci Ngwaalingalu ndi ari ngaa ru ngwüji ngwumbutu.

10 Na yanni yigäbiciny nga je be üllijä ngwuja'ri ngwee nggwa'ti gito 'danggalu, yiru ndi ari aa'ti nggwa je gu linyaci yiima minyi ila, yiru gu no yeleny ye yanni yätädäär nje Kirictu nga je ye odada aa'ti ya je ye gatu gidiyängälü.

Aganni gwudi mi'ra

11 Gwodanalü, lani ngweengga, jayaranu. Indädär gweere ngaa olati, 'dengenacar päcingälü gwüny 'danggalu. Ngaa ru yigor ye'te pu. Jaralu latalu. Na Ngwaalu ngwudi änni na adatalu, ngwa ji 'danggalu.

12 Agannajidar giyinenanu agannajiding gwanni gwuju'ru.

13 Ngwikirijin 'dar ngwudi ngeng, ngwaganna je.

14 Ara je gu yimi'rü ji yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu, ara je gu änni ji gwudi Ngwaalu, ara je gu acajidi ji 'dar gwudi Lig'rim lanni Liju'ru.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Galatiya Äni kitabanu

Bulij na Birnaba londaca ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu giyündär ngwaalu ngwani Galatiya ndi 'di'ri gwe gwudi yiiru yegen yirnü a Ngwüyäwüd na ngwüji ngwanni ngwä'tüdi Ngwüyäwüd ämni ndi Yicu Kirictu (Yiiru 13.13—14.28). Galatiya gwüjädä ngwaalu ngwucaar je gweneno Türkiyä.

Anni ondaca Bulij ngwüjü ngwuja'ri ngwämrä kündär gani Ayikuniya, a ngwüji ngwonyadu ru ngwikirijjin aar be ji lonyadu lanni li'donya ngwuja'ri ngwudi Bulij. Bulij gwondaca 'to ngwüjü kündär gani Lijitra na gündär gani Därbä, yündär giyee yiru yidi ngwüji ngwuru Garany lati äpiji ngwaalinga gwudi Rumang yobo (Yiiru 14). Gaji gidi 'di'ri yiiru ye yidi gwodaning yidi Bulij, ngwo're mana ngwele giyündär giyee Galatiya (Yiiru 16.1-4).

A ngwüji ngwoko ila ngwaalu ngwani Galatiya aar iniji ngwuja'ri ngwanni gwondaja je Bulij. Aar ari Ngwikirijjin ngwanni ngwä'tüdi Ngwüyäwüd aar ü'ri'täni aar gwuji yobo yidi Ngwüyäwüd nunnu aar ru ngwikirijjin. Bulij gwullu

ngwuja'ri ngwee nunnu ngwügwä'räjä ngwikirijjinä ngwuja'ri ngwanni ngwondacung je, ndi ari Kirictu gwati gilängidiyi ngwüjü ma aar ämni Ngwaalu ngwuje ätäädä yiima aar apajidi yiiru aar ämnäjidi.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Bulij gwuru 'didanu doo'ra dükajäär je a ngwuja'ri ru 'didanu ngwükajäär ngwe (1.1-10)
2. Ngwaalu ngwäbrä Bulijing ngwuru doo'ra dükajäär (1.11-24)
3. Bulij gwurucida ngwuja'ri ngwüngün (2.1-21)
4. Ämni Ngwaalu gwuru gay 'dogo jücü ndi gilängidini (3.1-4.31)
5. Üktini Ligi'rim le na ämni gwe (5.1-6.10)
6. Ola gwudi mi'ra (6.11-18)

Aganni gi'donga gidi Galatiyang

¹ Ngwuja'ri ngwee ngwändi 'dünggüny gwani Bulij gwuru doo'ra dükajäär, diji dere da'tiny ükäjü nyi 'ti ükäjinä yeleny ye yere yidi diji dümnä. A be Yicu Kirictu ru na Ngwaalu ngwuru Papa ngwükajiny. Ngwanni ngwü'di'riyā Yicungalu giyi'ranyanu.

² Änyängä ngweengga ngwe 'dar ngwanni ngwämnä Ngwaalu ngwujiiny ngwe ngene.

Lükacä je ngwuja'ri ngwee lanni lämnä Ngwaalu liru gi'doonga gidi Galatiyang.

³ Ara je gu yimi'rü na adatalu ji gwudi Papa gwuru Ngwaalu na Deleny dege dani Yicu Kirictu.

⁴ Gwanni gwülingidä gu ndi ari gwududiya ligo'ro lüngün gwani ke gwege nunnu aar nje ü'rälü gididlänü ndee danni diki anaku bupa gu Papa gwege gwuru Ngwaalu.

⁵ Ngwa ar je näji yomonalu pipi'ri'ti. Yiru gu.

Mätinäli ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu

⁶ Dilä dalu ndoo didibiyiny ndi ari ngaa lima gatani Ngwaalingalu kiriny ngwanni gwurnida je yimi'rü ye yidi Kirictu. Ngaa lima gwurla ndi gwuji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuru 'ter.

⁷ 'Di'danu ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwu'ter ngwa'ti. A be yilinginna ndi ari ngwüji ngwo ngwanni ngwata je gwagilli ngwäy ngwuja'ri ngwe ngwegen, ngwuru ngwanni ngwüminü ndi üpiyi ngwuja'ranu ngwudi Kirictu.

⁸ A be manari änyängä lima ru gwalla yi'rr yidi generala, liru lima je ondaci ngwuja'ri ngwere ngwu'ter ngwuja'ri ngwanni ngwondacara je gwele, gäbicär aar gu 'täji ngwünyü bupud!

⁹ Anaku aru nyi gu gwele no, nggwo're nggwa gu ari mana manari diji dere

dima je ondaci ngwuja'ri ngwuru 'ter ngwä'tüdi nono ngwuja'ri ngwanni ngwondacara je ngwe ngaa je määtä, gäbicär aar gu 'täji ngwünyü!

¹⁰ Yi'ral gweneno yiru nono ndi ari äny gwüminä ndi aar nyi gwe ngwüji gwallini na aar nyi gwe Ngwaalu gwalline? Na äny gwüminä ndi gäbicä ngwüjü aar jayanu? Adinari nyi jina ndi ari nyi gäbicä ngwüjü aar jayanu, nggwa'ti gwadi ru dinäd didi Kirictu.

Kirictu gwuru gwurnida Bulijing

¹¹ Äny gwüminä ndi ang lenge, lani ngweengga ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwondaca je ngwe ngwä'tüdi yi'ral yige'ta je diji dümnä.

¹² Ngwa'ti nje apu gidiji dere na aar nje 'ti diji dere enggacu. Aar be ru 'täälü gwudi Yicu Kirictu.

¹³ Nga nga li'dingina eelle gwe gwüny gwele gwerre gaji ganni gijiny ge ndi gwuji yobo yidi Ngwüyäwüd. Ndi ari awa nggwübüdiyä gi'donga nono gidi Ngwaalu 'ti'tir nyi übinälü nunnu nyi dudiyi ngwugeradalu.

¹⁴ Äny gwuju nyi ru gi'ra gidi yobo yidi Ngwüyäwüd kimaad güny ati nyi 'ri ligor gwulleny gidimüränü didi mbumbunga lüny.

¹⁵ A be anni ma Ngwaalu ämnä ndi aar nyi ätä ngwuja'ri ngwee, anaku ge'taar nyi gu 'tu'tu gilaranu

ndi nanni gwüny, aar nyi urnida yimi'ru ye yüngün,
 16 ngwujada ndi 'täjä gijälü güngün 'dünggüny ndi ari nyi äti yiima ndi ondaci ngwüjü ngwanni ngwuru Garany, ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Nyi 'di'ri nyi 'ti otaca dijälü dere,

17 nyi 'ti ändi Üräjälim ngwoo'ra ngwükäjäär je gwerre gwerre 'dünggüny. Nyi be manni 'di'ri puprang nyi ele ngwaalu ngwani Arabiya. Nyi be aji nyi 'di'ri ngenone nyi o're kündär gani Dimajig.

18 A be anni minyi ape ngwüdläyü tä'ril (3), nyi 'di'ri nyi allu Üräjälim ndi nyii lingidida Butruj gwe nyi gwe jalu yomon 'di na tudini (15).

19 Nyi 'ti mbuju ngwo'ra ngwükäjäär je ngwere, nyi be mbuji 'dogo Yagubing gwe'te pu gwanni gwuru gwenggen gwudi Deleny dani Yicu.

20 'Di'didanu nggwa je ci Ngwaalu ngwuru ngwülingidi ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwüllijä je, ngwuru ngwanni ngwuru 'didanu ngwä'tüdi yi'duru.

21 Nyi be aji nyi ila giyen yicaar je Jüriyä na Kilikiyä.

22 Äny giligo'ro lüny gwa'ti linginna giyi'doonga ndi Kirictu yidi Yäwüdiyäng.

23 Ngindenga li'dingina 'dogo yi'ral ndi ari, "Gur ganni gübina jälü gwele gwerre, nggo gwenene ndi ondaci ngwüjü änni

gwe Ngwaalu gwanni gwübiningälü gwele ngwubupi nding gerajalu."

24 A je yi'ral giyee gäbici aar ortada Ngwaalinga gwani äny.

2

A ngwoo'ra ngwükäjäär je ämnäci Bulijing yiiru

1 Anni ma ngwüdlä ru 'di na kwo'rongo (4), nyii 'di'ri Birnaba gwe nyii allu Üräjälim nyii apani Titüjing 'to.

2 Nggwü'di'ru nyi allu Üräjälim gwani 'täälü gwudi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Liminje gi'tijä ngwuja'ralu ngwäyanü nje enggaci ngwanni ngwujaw ngwati nje ondaci ngwüjü ngwuru Garany. Anni jiny ngenone, nyii le jalu jücü giloo li'ter 'dar lanni laru liru yi'ra ndi ari yedeny yitiny ndi ari nggwa'ti minä yiiru giyee yanni yape nje gwerre na gweneno aar ru 'tur.

3 Na Titüj 'to gwanni gwündiiny gwe, aar 'ti aru gwa aar ü'ridä yiima ye anaku aa'ting gu rüdi Diyäwüd gwuru Digirig.

4 (Yi'ral yani ü'ridäni) yi'tiyä je ngweengga ngwanni ngwuru ngwu'duru ngwubojaja ndi gätini linginalu gwäri liru ngwikirijin ndi Yicu Kirictu, aar be änalü ngwikirijinanü, aar mini ndi aar nje gwä'raji giyinäd yidi yobo yidi Ngwüywüd ndi ari a Titü ü'ridäni.

5 A be anaku lینگidiny gu ndi ari nunnu ngaa matinälü 'di'didanu ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nje 'ti ätädi gay 'di gooko.

6 Yäy a be giloo laru liru yi'ra yidi gi'doonga gidi ngwikirijin Üräjalim, la'ti gendana yi'ral nono yere 'dünggüny giyi'ral yidi Ngwaalu yanni yati nje enggaci ngwüjü. Ndi ari ngindenga aar ru yi'ra aar 'ti rüdi yi'ra, ya'tiny ädi ngwäy. Ngwäyänü Ngwaalu, ngwüji ngwubidanu.

7 Länggädi manni ndi ari Ngwaalu ngwätädiny yiiru ndi enggaci ngwüjü ngwanni ngwuru Garany* ngwuja'ri ngwanni ngwujaw nono ätäding gu Butrujing yiiru ngwüji ngwudi Ngwüyävüd nding je enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

8 Ndi ari yiima ye yidi Ngwaalu yanni yiju giyiru yidi Butruj ngwuru doo'ra dükäjäär ndi ondaci Ngwüyävüd ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, yiru 'to yanni yiju 'dünggüny nyi ru doo'ra dükäjäär ndi ondaci ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

9 Yagubinga Butruj gwe na Yuwana lanni laru liru yi'ra, lämnä ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwätädiny yiiru giyee yiru yimi'rü, a no nyii le ätäjidi ngwuy na Birnaba ndi inggidi ndi

ari nyängä 'dar liru gi-maad lubidanu giyiuru yidi Ngwaalu. Nyängä lämnä ndi ari Birnaba na äny, ati nyii ape yiiru yidi Ngwaalu ngwüjänü ngwuru Garany, aar be ape yiiru ngwüjänü ngwuru Ngwüyävüd.

10 'Dar yanni yaraar ye 'dogo, laru ati nyii diwayini ngwengga ngwanni ngwuru ngwuwayi ki'doonganu gegen. Ye'te ye'te yanni yige'te nje giligoranu lüny ndi nje ärrü.

A Bulij rimalu Butruj gwe Andakiya

11 A be anni ma Butruj anda Andakiya, nyi girinya ngwüjänü anaku arrung gu yi'ral ya'ti indä kayalu.

12 Gwerre gwerre gaji ga'ti ge na ngwoo'ra ngwanni ngwükäjä je Yagub obana, Butruj gwati aar emadi ngweengga ngwe ngwuru Garany kiny ge'te pu. A be anni ma ngwoo'ra obana, a yedeny eny Butrujing ngwüji ngwanni ngwüminä ngwüjü ngwuru Garany aar ü'ri'täni. Ngwu'donya ndi aar le emadi.

13 A ngweengga ngwoko ngwu'ter ngwuru Ngwüyävüd arri yimur'tunya nono Butrujing, 'di diweengga 'to dani Birnaba ngwuje ädini giyi'ral yegen yidi yimur'tuny.

14 Anni miny gu engga no, ndi ari ngindenga la'ti indä 'di'didanu gwe gwudi

* 2:7 2.7 Ngwüji ngwanni ngwa'ti ü'ri'tänä.

ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nyi ondaci Butrujing ngwäyänü ngwüji 'dar nyi ci, "Nga gwuru Diyäwüd, nga mine gwurli nga eelle nono ma ang 'ti rüdi Diyäwüd, awa nga be ari a gwa ruji ngwüjü yiima ye ngwuru Garany aar eelle nono ma aar ru Ngwüyäwüd?"

Ngwüji 'dar ngwa gälängid'ni ämni gwe Ngwaalu 'dogo

15 Nyi je ci, "Alanga liru Ngwüyäwüd lilinginä a lä'tüdi ngwüji ngwuru Garany ngwanni ngwuki anaku ati aar je gu ci.

16 A lilingidi ndi ari diji dati 'ti Ngwaalu düniyalü ngwuge'taji kuyala güngün ape gwe gwüngün gwudi dimürä daru de yobo. Ngwube düniyalü 'dogo ämni gwe gwüngün ndi Yicu Kirictu. Alanga 'to lämnä ndi Yicu Kirictu, nunnu aar nje Ngwaalu düniyalü ämni gwe gwege 'dünggüngün. Ya'ti gu rüdi a'tur ape gwe gwege gwudi dimürä didi yobo. Ndi ari diji dere da'ti da aar düniyalü ape gwe dimürä de yobo."

17 Ngwari, "Ma be ari, a gilo ndi mini gay ndi ari awa aar dünälü ndi Kirictu, ya be ru nono alanga yigo'ro yege liru ngwüji ngwuki, utalu gwa be ji ndi ari Kirictu gwätädi kengo gu'ro? A be ya'ti gu rüdi a'tur!

18 Manari nggwä'räjä yi'ralalu yele yigatani nje mbüny, nggwadi inggidi ndi

ari äny gwuru diji dinyürtijä yobanu.

19 Yobo ye äny gwayu gilingeno giyobo nunnu nyi midiji Ngwaalinga.

20 Änyängä lima päni kü'ri Kirictu gwe, äny gwa'ti ba be ani ligo'ro lüny, a be Kirictu ru nggwo 'dünggüny. Eelle gwüny gilingeno, gwelelley ämni gwe Kiji gidi Ngwaalu ganni gämniy ngwayi gwani äny.

21 Äny gwa'ti ge'taja yimi'rü yidi Ngwaalu gay ge'te. (Nggwa'ti ruja yimi'rü yidi Ngwaalu 'tur). Ndi ari adinari a dünälü gwadi mbüjini ape gwe dimürä didi yobo, yi'rany yidi Kirictu yaadi be ru 'tur!"

3

1 Ngaa gilee liru ngwikirijin ngwudi Galatiyang liru kiräm, gu'riny giru ange gima je gwürli yigor yalu ngaa be ru lanni lilingidi anaku enggaca je gu gilingenalu ndi ari Yicu Kirictu gwayu kü'rälä gwani nga nga!

2 Äny gwüminä ndi lenge gony ge'te pu 'dogo 'danggalu. Ngwaalu ngwätädä je ligi'rämä nunnu ngaa lati ape dimürä didi yobo yidi Ngwüyäwüd, gwalla nunnu ngaa lämnä ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwuma je 'dingini?

3 Nga nga liru gu kiräm no? Ngaa lädäälü yi'ral ye yanni yijaw yidi gay

gidi gwuji Ligī'rimā lidi Ngwaalu. A be gweneno, yima je be minī ndi olatiyi yiima ye yalo?

4 Manari yiru gu no, yi'rendeny yalu ya'ti be ya ru 'tur yanni yimbuja je gwani gwuji gwalu gay gidi yikiriijine? Any gwaru 'didanu yi'rendeny yalu giyee yā'tüdi 'tur.

5 Anaku atädär nje gu Ngwaalu Ligī'rimā lüngün ngwärrī yiima gidiliganu 'danggalu yärrüng je nunnu ngaa lati ape dīmürä didi yobo? Nyi be ari nunnu yärrüng je gwani ämnī gwalu ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwu'dingina je?

6 İrajär ngwäyälü ndi Äbräyīm anaku aru gu gitab ndi ari, "Gwämnä Ngwaalu, a gu be Ngwaalu i'räci ngwuru dijī didünälü."

7 Līngidär be ndi ari yijī yidi Äbräyīm yanni yiru 'didanu, yiru ngwüjī ngwanni ngwämnä Ngwaalu nono Äbräyīmīng.

8 Yündājīnā kitaban gwerre ndi ari Ngwaalu ngwaru ngwa ji ngwa dūniyī ngwüjälü ngwanni ngwuru Garany ämnī gwe Ngwaalu gwegen. Yi'ral ye giyee, nginde gwuma mädiniyā ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ndi Äbräyīm ngwuci, "Ngwüjī 'dar ngwa je Ngwaalu onjaci nga gwe."

9 No lanni la ämnī Ngwaalu, la je Ngwaalu on-

jaci Äbräyīmīngä le gwanni gwuru dijī dämñä Ngwaalu.

10 Ndi ari 'dar lanni ligätädi lingina legen ndi gatada giyobo ngwäyänü, gilo li'tajāär je gu ngwünyü. Ndi ari yüllinä yaru nu, "Gwü'tajär gu ngwünyü gwere gwanni gwa'ti mätinälü ndi ärrī yiiru 'dar yanni yüllinä kitabanu gidi Yobo!"

11 Yilinginna ndi ari dijī dere da'ti didünälü dīmürä de didi yobo ngwäyänü Ngwaalu. Ndi ari yüllinä yaru nu, "Gwanni gwüdünälü gwa midi ämnī gwe Ngwaalu."

12 A be yobo yā'tüdi gidingo ndi ämnī Ngwaalu. Aar be manni ru ndi ari, "Dijī danni dati ape dīmürä ndee, ding de midi."

13 A be Kirictu gwü'rädinjalü ndi 'täjī ngwünyü gwudi yobo anni ma aar gu 'täjī ngwünyü ngindeng gwuma ru ngwanni gwuma mandi ngwaalu ngwege. Anaku üllinäär gu ndi ari, "Gwü'tajär gu ngwünyü gwere gwanni gwa pāni kü'rälä."

14 Kirictu gwü'rädinjalü nunnu onjaci gwanni gwuju gwele ndi Äbräyīm, a ngwüjī ngwuru Garany mbuji Yicu Kirictu gwe, nunnu ämnī gwe Ngwaalu, aar nje atädä Ligī'rimā lanni larung le.

15 Ngwänggäri, dünär nga je mī'rici ngwuja'ri ngwudi ngwüjī ngwümnä gididlä,

nono gwele manari gekajidi gwuma ji, diji dere da'ti da äbräji ngwuja'ralu na ngwuje gu äniji ngwere ngwu'ter. Yiru gu no 'to ngwuja'ri ngwee.

16 Ngwaalu ngwätädi Äbräyiming na gilinge güngün ngwuja'ri. Gitab ga'ti aru, "Na yilinge." Yani ngwüji ngwonyadu ngwube ari, "Na gilinge gunga." Gani diji de'te pu, gwani Kirictu.

17 Ngwuja'ri ngwadi nyi ngwe ari ngwuru ngwee ndi ari, yobo yanni yigi'tinälü gwodan ngwüdlä ngwändi be 'di aar ru küü'ri tudini kwo'rongo na 'di tä'räl (430), ya'ti ya pi gekajidinganu gwanni ngwuge'ta Ngwaalu gwerre ngwugatu ngwuja'ri mbüny ngwuca ngwe Ngwaalu Äbräyiming.

18 Ndi ari adinari a yu'rin ru yadi äpini gatada gwe ngwäyanü giyobo, ngwuja'ri ngwa'ta be ngwadi ji ngwaru ngwe Ngwaalu. A je be Ngwaalu ru yätädäng je Äbräyiming yimi'rü ye yüngün ngwuja'ri ngwe ngwaru ngwe.

Bupi gwudi yobo

19 Ma be ari yiru gu no, bupi gwudi yobo gwuru be ange? Yige'taar je yani nyurtanu gwudi ngwüji nunnu aar ji 'di a "Gilinge" ganni garaar ge ila, yi'rr yapu yiiru yidi yobo dir'dal de.

20 A be dir'dal dati 'ti ju gidiliganu ngwuja gidiji de'te pu a be Ngwaalu ru ngwuru jücü.

21 A be ya gu ru ndi ari yobo yinija ngwuja'ri ngwaru ngwe Ngwalo? Bäri a'tur. Ndi ari adinari a yobo yanni yiju aar äti yiima ndi midiyi ngwüjü, a laadi gu be ari ndi ari yadi gäbici ngwüjü aar dünälü.

22 A be gitab gondaja garu ngwüji 'dar ngwugenna giyu'rung yidi ke nunnu yanni yaru ye gitab ya äpini änni gwe ndi Yicu Kirictu, aar ji ngwüji ngwanni ngwa änni.

23 Gwerre gwerre ndi änni Ngwaalu nggwe ji, A liru ngwüji ngwugekaja je yobalu, aar nje längitäji nunnu 'di änni Ngwaalu 'tädlü.

24 No yobo yige'taar je aar nje ruyi aar nje ye remalu aar nje oktada ndi Kirictu nunnu aji a nje Ngwaalu düniyälü änni gwe.

25 Gweneno, änni gwe Ngwaalu gwanni gwuma ji, a la'ta be rüdi ngwinäd ngwudi yobo ndi aar nje ruyi.

26 Nga nga 'dar gweneno, liru yiiji yidi Ngwaalu änni gwe ndi Yicu Kirictu.

27 Ndi ari nga nga 'dar lanni linyinyinä Yicu gwe, ngaa lima genne Kirictung giyigo'ro yalu.

28 Yere ya'ta be yani nggwee gwuru Diyawüd na nggwee gwuru Digirig, nggwee gwuru dinäd na nggwee gwä'tüdi dinäd, nggwee gwuru dur na nggwee gwuru daw, ndi ari nga nga 'dar liru le'te pu ndi Yicu Kirictu.

29 Manari ngaa lima ru lidi Kirictu, ngaa lima be ru gilinge gidi Ábräyím. Na ngaa la ape yu'rina anaku aru gu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

4

A la ape yu'rina yidi Ngwaalu

1 Äny gwüminä ndi ari, ma giji runa gooko, gubidaar dinäd de ga'ti ga ape yu'rina anni yu'rin ru yüngün ku.

2 Gati dedere 'diminä ngwola 'di a gaji ila ganni gigi'tijä papa gwüngün ndi ari ngwümätiji yu'rina ngwuru dur.

3 Yiru gu no 'to 'dengge ndi ari Yobo ye, A liru ngwinäd, a lindí yobo ye yidi didlä.

4 A be anni ma gaji ila ganni garu ge Ngwaalu ngwumbuti, a be Ngwaalu ukäjä Gijü güngün ngwülingini gidaw nono dijü dümnä giyobanu

5 ngwü'rá ngwüjalü ngwanni ngwü'diminä je yobo ngwüjü'räci nunnu aar ape gu'ru gidi yiji gimbutu.

6 Ndi ari ngaa liru yiji yidi Ngwaalu, ngwuma ukäjä Ligirimä lidi Giji güngün giyigoranu yege, Ligirim lanni lurnidu, "Abba gwuru Papa."

7 No, nga gwa'ta be rüdi dinäd, nga gwuma be ru giji. A anni ranga giji, Ngwaalu ngwum ang ruji du'rin 'to.

Ligor lipicä Bulijing gi'donganu gidi Galatiyang

8 Gwerre anni aa'ti aang lingidi Ngwaalinga, ngaa liru ngwinäd ngwudi ngwong drü de ngwä'tüdi ngwaalu.

9 A be gweneno ndi ari ngaa lima lenge Ngwaalinga na ndi ari ngaa lima linginni Ngwaalu, giru be ange ndi o'raci drü dam'ratu diru yiwayi? Ngaa liminä ndi o'raci yinäda ngaa ru ngwinäd mana?

10 Äny gwu'dingina ndi ari ngaa lati ge'te yomon dimürä, ngaa ge'te ngwüüwäyü dimürä na dimürä didi ngwüdlä.

11 Yedeny giyo yijiny ngang je! Ndi ari yiuru yüny 'danggalanu, yiru nono yima geradalu.

12 Ngwänggäri, nggwa je päcälü, rüdar nono nyänying. Nyäny gwuma ru nono ngange je. Ngaa la'tiny ärrä yi'ral yere yiki.

13 Ngaa lingidi ndi ari gaji ganni gondaca je ge ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, nggwa'ti mbuja lingina.

14 Anni ari ami'rati gwe gwüny gilingeno gwü'rigädä je kaji nggoo, ngaa liminyi 'ti 'donyu, nyii be ge'te nono minyi ru gi'rr güllü Ngwaalu. A lige'teny nono miny ani Yicu Kirictu.

15 Yiru ange yima ji ndi jayanu 'dar gwalu gwele! Nggwada je ci ndi ari, adinari yadi gu no, ngaa ladiny gwällijä ngwäy ngwalu nje ätäda.

16 Äny gwuma be ru gweneno güwän galu ndi ari

gwondaca a je ngwuja'ri ngwanni ngwäti ngwäyänö?

17 Ngwüji ngwoo ngwiti je yigoranu ndi ara je apada kuy gegen, a be ngwuja'ri ngwegen ngwa'ti äti ngwäyänü. Ngwüminä ndi ara je 'tüyänü 'dänggäri

18 nunnu aar je yigor iyiji ngindeng je. Yijaw ndi ligor eny dijänü aar be ru gwani büpini gwanni gwujaw na ndi gu ru giyomon 'dar aa'ti nunnu 'dogo ma ji ma ar ji.

19 Lani yiji yüny, yanni yima o're yiminy iye yajimanu 'di a yi'remna yidi Kirictu ji 'danggalu.

20 Nggwüjädä gu gwuleny adinar ar ji gweneno aadiny gwürli ondajing ngwuja'ri ngwee gwondaca je. Ndi ari ngwaalu ngwo ngwändiny ngwälü giyi'ral giyee yalu.

Mi'ri ngwuja'ri gwani Ajar na Jarra

21 Ondaciny 'di ngaa lanni liminä ndi o're giyoranu yidi yobo, ngaa la'ti lingidi ngwuja'ri ngwaru ngwe yobo?

22 Ndi ari yüllinä yaru nu, Äbräyim gwäti yiju rom, ge'te gidaw danni diru dinäd a ge'te gidaw didi 'dunung.

23 Giji güngün gidaw ndoo diru dinäd gilingitäär a'tur a be giji güngün nggoo gidaw ndoo didi 'dunung, gilingitäär ngwuja'ri ngwe ngwuca ngwe Ngwaalu Äbräyiming.

24 Yi'ral giyee ya gigi'tini no, ngwaw ngwee rom ngwuru nono gekajiding rom.

Didi gwerreng dani Gen gani Jinä ngwulengeneta yiju aar ru ngwinäd, Ajar gwuru.

25 Ajar ngwüriny ngwuru ngwani Gen gani Jinä ngwaalu ngwani Arabiya gwuru gwanijaar gündär gweneno gani Üräjälim ndi ari nggo giyinädänü yiji ye yüngün gwani gekajidi gwanni gwu'rin.

26 A be Üräjälim gwanni nggwo kerala gwä'tüdi dinäd a gwuru nanni gwege.

27 Ndi ari yüllinä yaru nu, "Jayanu a gwanni gwuru gurum, a gwanni gwa'ti lingiti, mi'ridi dula gwuleny ang ari a gwanni gwa'ti yajima itänü.

Ndi ari daw danni dü'dünyidärälü, yiji yüngün yonyadana giyiji yidi daw danni däti duru!"

28 Lani ngwänggäri ngaa gweneno, liru nono Ijaaging, ngaa ru yiji ngwuja'ri ngwaru ngwe Ngwaalu.

29 Kaji nggone gwerre, giji ganni gilingitäär a'tur gübinä gjälü ganni gilinginä yiima ye yidi ligi'rim. Giyo yindi gu no gweneno.

30 A be gitab garaa? Garu nu, "linynya dayu ndoo diru dinäd giji ge güngün, ndi ari giji gidaw ndoo diru dinäd, ga'ti ga aar emadi giji ge gidi daw ndo didi 'dunung giyu'rinanu a'tur."

31 Yäy gu no lani ngwänggäri, a lä'tüdi yiji yidi nanni gwudi yinä, ar

be ru yiji yidi nanni gwudi 'dunung.

5

Kirictu gwumijnje
gwä'dälü

1 Kirictu gwumijnje gwä'dälü giyinädänü ndi ari aar gätini linginalu. Mätinär bälü 'di'däny aa'ti ngaa la äniiji yigo'ro yalu mana giyunggu yidi yinäd.

2 Äny gwuru nggwee gwani Bulij, ge'tar ngwuja'ri ngwee ngwäy nono ngwondaca je ndi ari manari ngaa lima ci yigo'ro yalu ngaa ü'ridäni, ngaa la'ti läti gu'ru gere a'tur giyiral yanni yärrä je Kirictu.

3 Nggwa je ci mana ndi ari, diji danni da gäbici ligo'ro lüngün ngwü'ridäni gilingeno, dämjü giligo'ro lüngün ndi 'dengenaci dimürä didi yobalu pipi'ri'ti.

4 Ngaa lanni liminä ndi aang dünälü yobo ye, ngaa lima 'tüyü yigo'ro yalu ndi Kirictu kulu poor. Ngaa lima o're yimi'rü yüngün kay.

5 Nggwadi ari änni gwe gwege Ngwaalu, alanga ligi'rim le gilo lidünicä düningälü gwanni gwuge'tajar gu yigor ye yiti nje.

6 Ndi Yicu Kirictu, nga ü'ridäni nga 'ti ü'ridänä, gu'ru gere ga'ti. A be änni Ngwaalu ru gwapu yiru ännäjidi gwe.

7 Ngaa liju ndi dokati dokating gwanni gwujaw gwuru be ange gwuma je

millici kay ara je ünnici ndi aang 'dengenaci ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu?

8 Dudi gwuru nggwee, gwa'ti indi nginde gwanni ngwurnida je!

9 Ngwuja'ri ngwaru, "Ngwü'rüd ngwooko ngwülänü, ngwati gwürli ngwülälü 'dar aar uuli" (yi'ral yoko, yati bali ngwüjü).

10 Nyi be icinänü giloranu Gideleny ndi ari ngaa la'ti la gwurla ngwuja'ri ngwu'ter. Nginde gwanni gwänijä je ngwuja'ranu ngwee, gwa ngwuja'ri mbuji, gwuru diji dipa gwalla gwuru dijii doko.

11 Ngwänggäri, manari yäti ngwäyanü ndi ari äny nggwona ndi urnidi ngwüjü aar ü'ri'täni, aar nyi mine iniji gwedang. Ya'ti be yadi äbrini kay yanni yiru obalu 'denggen gwani Yicu kü'räla?

12 A be lanni gilo länijä je ngwuja'ranu ngwee, nggwäjädi adinari aar je olatiyi aar ü'ri'tä ngwanginalu ngwewegen!

13 Ngwänggäri, lurnida je ndi gätini linginalu a be aa'ti ngaa la gu rtadanu ngaa eelle yi'ral le yidi drü danni diki. Ngaa be ru ladi ännäjidi ngaa gatajidi düwä giyiuru.

14 Yobo 'dar yäti ngwuja'ranu ngwe'te pu ndi ari, "Nga änni gwanggalu nono ata gu änni ligo'ro lunga."

15 Ma be ari ngaa gilo ndi iyidi aang arri nono ngwängä, arnganar be ndi ari aa'ti ngaa la gu arri 'di ngaa la girradi!

Lig'i'rim na lingenö

16 Nyi be ari, eellar Lig'i'rim le ngaa la'ta be la ärr'i yi'ral yani ami'ra gwudi drü dänni diki.

17 Ndi ari drü dänni diki, dati yi'ral ami'ranu yanni yübünä lig'i'rimälü a lig'i'rim lati bupi yi'ral yanni yübünä drälü dänni diki a giyee 'dün yati kwudi 'di aji nga je ärr'i yanni ya'ti je münä ndi ärr'i.

18 Ma be ari Lig'i'rim gilo lüktä je, ngaa la'ti ba be giyobo.

19 A lilingidi a pepeng gwudi drü dänni diki gwulinginna gilingenalu gwani yijin, rñgi, acidi gwudi yidigany na

20 yobo yidi didülä yani yu'riny yani kajidi ngwäy, yani kadi, yani iyini giligor, güündä, gwallini giyur, ü'ri'tidinänü, apada giyur,

21 yani yü'düny, yani rläli, yani yütä na yere yi'ter yanni yiru gu no. Nggwa je ci anaku ca gu gwerre arnganar ndi ari lanni lati ärr'i yi'ral yanni yiru gu no, la'ti la mbuji yu'rina yidi yeleny yidi Ngwaalu.

22 A be yuula yidi Lig'i'rim yiru yani, änni, jayanu, adatalu, määtä liguri, jayi liguri, jayi, ru ligor le'te pu,

23 jilänü na määtä lingina. Yobo yere ya'ti yati etaci yi'ral yanni yiru gu no.

24 A be lanni lima ru ngwüji ngwudi Yicu Kirictu, lima pä drü degen dänni diki kü'rälä yamil yanu na ami'ra gwanu.

25 Manari a gilo limidu Lig'i'rim le, ar be elelle 'to Lig'i'rim le.

26 Aa'ti a la piyi yigo'ro yege gwani näji gwuru 'tur, ar gwogajidi ar apajidi yü'dünyü!

6

Apajidar gwüpäng

1 Lani ngwänggäri, manari gwere 'danggalanu gwuma i'di giyi'ralanu yanni yiki, nga nga lanni liru ngwüji ngwudi lig'i'rim, gwä'rär kayalu gidi dünälü yi'ral ye yidi lig'i'rim na jili gwe liguri. A be arngani yigo'ro yalu 'to ndi ari ya je idäji.

2 Gatajidar düwä gwüpäng ndi üpini gwalu gwanni gwüni. A gu no, ngaa la 'dengenaji Kirictung ngwuja'ri ngwüngün.

3 Manari gwere nggwo gwupiya ligo'ro lüngün ngwuci gwani yärü nggwu'ti be rüdi, gwuru di'duru giligo'ro lüngün.

4 Ati diji de'te de'te ombaji ligo'ro lüngün ndi ari nggwo gwapupu awa. Ya be ji yanni yading ye iringini ligo'ro lüngün jücü. Ya'ti ya ang ye irngini yidi diji di'ter.

5 Ndi ari diji de'te de'te diru dadi üpini üpining gwudi ligo'ro lüngün.

6 Lanni lati aar je enggaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu,

aar emadi ngindenga le lanni lati je enggaci giyi'ral 'dar yanni yijaw.

⁷ A'ti ngaa lidäji yigo'ranu yalu. Lïngidär ndi ari Ngwaalu ngwati 'ti ärrinä yidäpängä. Yanni yati je diji ärrï, yating je mbuji 'to.

⁸ Nginde gwanni gwati arrada gidrü danni diki, yanni yiki ya gerajalu. A be nginde gwanni gwati arrada giligi'rim, giligi'rim gwa mbuji miding gwudi gwur'taling.

⁹ Aa'ti a la muli nono ndi ärrï yi'ral yanni yijaw, ndi ari gomon ga ji gila ganni gige'ta Ngwaalu, ya je mbuji yanni yijaw manari a lima 'ti mulu nono.

¹⁰ Yäy gu no, anni jina gomon, ar je be ärrïji ngwüjü 'dar yanni yijaw. Ar je gu ärrïji gwece gwece lanni liru ngwikirïjin.

Aganni na arnga

¹¹ Änggädär yuuli giyee par gu ngwäyanü yanni yüllijä je ye guy ge güny!

¹² Yiru gu ndi ari lanni liminä ndi aar jayi ngwüjü ngwäy, liru limbupa je ndi aang ü'ritäni yiima ye. Yanni yigäbicä ngindeng je aru gu be arri no, yiru ndi ari aa'ti la aar je übinälü gwani gü'rï gimamindanu gidi Kirictu.

¹³ Ndi ari 'di lanni laru lü'ritänä, ngindenga yigo'ro yegen lati 'ti 'dengenaca yobo, ara je be bupi ngang je ndi aang ü'ri'täni nunnu ara je gu irïnginädä.

¹⁴ A be Äny gwa'ti irïnginädä kong gere a'tur 'dogo kü'rï gimamindanu gidi Deleny dege dani Yicu Kirictu, ndi ari nginde gwe nggwänggädi didläyü 'düngüny dipänä kü'rï a nyi pänï kü'rï ngwäyanü ngwudi didlä.

¹⁵ Ngaa ü'ridäni ngaa 'ti ü'ridänä, yä'tüdi gu'ru, yanni yiru gu'ru, yani gi'tini gwanni gwuyang.

¹⁶ A adatalu na inä ji ngwüji 'dar ngwanni ngwelella dimürä de ndee, 'di 'to Yijiräyil yidi Ngwaalu.

¹⁷ Ndi mi'rä, nggwaru nggwa'ta be minä dijü dere ndi aar nyi äbinginänü mana dirbä de, ndi ari ngwanginu ngwüny ngwo ngwäti yubu'ru nono yani Yicu.

¹⁸ Ngwänggäri, a yimi'rü yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu ji giligi'rim lalu.

Yiru gu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Abijuj Äni kitabanu

Bulij gwükäcä ngwikirijinä kündär gani Abijuj ngwaalu ngwucaar je gweneno Türkiyä. Gündär gani Abijuj giru ngwaalu ngwati aar gu äpiji gi'remna yobo gicaar ngwaalu ngwani Artimaj (Diyana). Anni indä Bulij yirnü ngenone Abijuj, ngwele ngwäni ngwämrä ndi otajidalu Ngwüyäwüd ngwe (Yiiru 18.19–21). Ele gwüngün gwudi gwodaning ngenone, ngwujalu Abijuj gaji golanu a Ngwüyäwüd na ngwüji ngwuru garany änni ndi Yicu (Yiiru 19). Nid mirä gwüngün ngwo're Üräjälim, ngwabingaci mbumbung je lidi gi'doonga Abijuj ndi aar le mbudi ngwaalu ngwani Milituj ngwuj gu ge'te kyanu gidi Ngwaalu ngwuje ci jarbalu (20.18–38).

Bulij gwullu ngwuja'ri ngwee gaji ganni gijung ge korkon Ruma (Abijuj 3.1). Gwullu ndi ari nu, gaji gidi mi'rä gidi yi'ralalu 'dar gadi ji yeleny ye yidi Kirictu. Manari ngwüji ngwuma gwujani Yicung, ngwugekajidu ndi Kirictu na ngwuma ru ngwüji ngwe'te pu. Bulij gwüpäcä ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwe ngwüngün ndi ari aar ännäjidä aar ülläcidälü.

Garatani gay gidi eelle gwe-gen gidi yi'duru nayidigany gidi gwerreng. Aar be manni ru nono ngwaa'ri ngwu'ri'ru aar jayi yiguri aar düdänijidänü.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. Kirictu gwati ätä onjacing gwudi ligi'räm (1.3—3.21)
3. Midi gwanni gwuyang ndi gekajidi ndi Kirictu (4.1—6.20)
4. Aganni gwudi mi'rä (6.21–24)

Aganni gwudi Bulij

¹ Äny gwuru gwani Bulij, gwuru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu anaku bupa gu Ngwaalu. Nggwuru gwükäjä ngwuja'ri ngwee. Ngwükäcä je ngwüjü ngwanni ngwujuru ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu kündär gidi Abijujing lanni lämnä ndi Yicu Kirictu.

² Ara je Ngwaalu ngwani ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu, ätä yimi'rä ara je ätä adatingalu.

Onjaci ngwudi Ligiräm

³ Ar näji Ngwaalinga ngwanni ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu, gwanni gwuminje onjaci giyi'ralalu 'dar yidi ligi'räm lidi yeleny yidi gerala, ji gwe gwege ndi Kirictu.

⁴ Ndi ari nginde gwäbrü nje ar nje gälängidiyi Kirictu gwe 'tu'tu gwerre anni aa'ting na ge'te didläyü nunnu aar nje ju'riyi ar jayi

nono ngwäyänü ngwüngün.
Ämni gwe gwüngün,

⁵ Ngingde gwügi'tini nje ndi ari aar nje aniji yiji yüngün Yicu Kirictu gwe. Jada gwe na bupi gwe gwüngün.

⁶ Ndi ari ar ortada näji gwe giyimi'rü yüngün, yanni yatädäär nje a'tur ndi Yicu gwanni gwämning.

⁷ Ngingde gwü'rädi njälü yin ye yüngün, yi'rany ye yüngün ndi ari aar nje Ngwaalu düdänijänü ndi ke gwege irälü gwe gwudi yimi'rü yüngün.

⁸ Yanni yibäläjäär nje nono bebere gwe 'dar na lenge.

⁹ A ngingde gwuru Ngwaalu gwuminje 'täci yujimidalu yidi bupi gwüngün anaku ge'teng gu gwerre ndi bupi gwüngün gwanni gwujaw ndi Kirictu.

¹⁰ Nunnu aar gi'tini giyiuru ma gaji ila ganni gege'ta Ngwaalu ngwumedadi ndi ari ganni gading ge gwägi'r'i'tä ngwony 'dar kerala na gidiyängälü Gideleny de'te pu dani Kirictu.

¹¹ Ngingde gwe, alanga lanni liru Ngwüyäwüd liru ngwikirijän, a lima ape gu'ru 'dünggüngün 'to anni ma aar nje äbrü anaku gege'teng gu yi'ral, gwanni gwati ge'te yi'ral 'dar anaku buping gwüngün gwanni gwümining.

¹² Ndi ari nunnu alanga lanni limadinana ar äti dünicing ndi Kirictu ndi ari ar ru lanni ladi ortada näjing gwüngün.

¹³ Na nga nga 'to lanni liru Garany, lima ru ngwüji ngwudi Ngwaalu kaji ganni gima ge 'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi gilang gwalu. Anni ma aang ämni ndi Yicu, lima je ngidä 'dünggüngün dilge de diru ligi'rim lanni liju'ru laru le Ngwaalu

¹⁴ ligi'rim gilee lani änjälü gwüngün 'dengge gwudi yu'rin yege yanni yadi ar je mbuji komon ganni gadi ge Ngwaalu ü'rä ngwüjälü ngwüngün pupud aar ortada näjijing gwüngün.

Yäy 'tu na otacalu

¹⁵ Yäy gu nu 'to nggwu'dingina ngwüji ämni gwe gwalu Gideleny dani Yicu na ämni gwe gwalu ngwüjü 'dar ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu.

¹⁶ Yiru giyee yanni yigäbiciny ati nyi 'ti dünädi ndi ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani nga nga, nda je angidani ndi otaci Ngwaalingalu gwüny.

¹⁷ Äny gwati otaci Ngwaalingalu gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu, papa gwanni gwäti näjing, ara je ätäda ligi'rimä lidi bebere na lidi 'täälü, nunnu nga lengedani ngindeng.

¹⁸ Äny gwotaca Ngwaalingalu 'to ndi ari ara je or'raci ngwäy ngwudi yigor yalu nunnu nga lenge ge'tajing gwanni gwornacara je, irälü gwudi näji gwudi yu'rin

yüngün ngwüji ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu.

¹⁹ A yiima yüngün yanni yipana, ya'ti äti gu'ranu 'dengge lanni lämnä 'dünggün.

²⁰ Yiima giyee yiru nono yiima yüngün yanni yapu yiiru yani ojeme nono yanni yige'teng je ndi Yicu Kirictu anni mung 'di'riyä giyi'ranyanu ngwuge'talu kaama güngün giyelenyanu yidi generala.

²¹ Yipana giyartan 'dar na giyeleny 'dar giyiima 'dar na giyur'tu na ngwüriny ngwudi yeleny yere 'dar, aa'ti nu gididlä 'dogo, a be 'to gididlä ndä'di dadi o'ra.

²² A Ngwaalu ngwuma ge'te yi'ral 'dar gioranu yüngün ngwümäti yelenya nunnu ngwuru gi'ra gidi yi'ral 'dar yidi gi'doonga gidi Ngwaalu

²³ ganni giru ngwanginu ngwüngün mbuti gwüngün, nginde gwanni gwati onjaji yi'ral 'dar ngway ngwe 'dar.

2

Ngaa layu gwerre gweneno ngaa limidu

¹ A be nga nga gwele gwerre, ngaa liru ngwüji ngwayu gilig'i'rim gwani nyurtanu gwalu a gwani yi'ral yalu yanni yiki.

² Yanni yata gu elellanu gaji ganni gija ge ndi gwuji gay gidi ngwüji ngwudi didlä. Ngaa gwuji dijego'ro danni diru deleny didi ngwü'rillä ngwudi dirun.

Ligi'räm lanni gilo ndi ape yelenya ngwüjänü ngwanni ngwunyurtanu.

³ 'Didanu alanga 'dar lelella gu giyi'ralanu yanni yiki. Gaji gijar ge ndi gwuji drü danni diki. Ati ar gwüjinä ami'rang gwudi lingeno a bupi gwudi yigor yege. Nono ngwüjü ngwudi didlä lingeno le, a liru ngwüjü ngwü'dädi je güündä nono gidi Ngwaalu.

⁴⁻⁵ A be anaku inädär gu Ngwaalinga gwulleny na ndi ari inä gwüngün 'dengge gwirälü na ndi ari ämnä gwanni gwämnäär nje gwe gwulleny, gwuminje midiyi Kirictung le a lanni liru ngwüji ngwayu gwele gilig'i'rim gwani nyurtanu gwege. Yimi'rü ye yidi Ngwaalu, ngaa lima gilängidini.

⁶ A Ngwaalu ngwuminje 'di'riyi Kirictunga le gwuma aar nje le ge'talu kerala ndi Yicu Kirictu.

⁷ Nunnu ngwinggidi ngwüdlä 'dar ngwanni ngwändi, irälü gwudi yimi'rü yüngün yanni yiralu 'ter yipana. Yanni ying-giding je giyimi'rü yüngün 'dengge ndi Yicu Kirictu.

⁸ Ndi ari yiru yimi'rü ye yidi Ngwaalu, ngaa lima gilängidini ämnä gwe gwalu ndi Yicu. A ya'ti ani yigo'ro ye yalu, aar be ani angidaji gwudi Ngwaalu.

⁹ Ya'ti ani yiiru nunnu aa'ti diji dere da iringini.

¹⁰ Ndi ari alanga, Ngwaalu gwuru ngwuge'te nje guy ge

ndi Yicu Kirictu. Nunnu ar ärrī yiiru yanni yijaw, yanni yīgi'tüjäär nje Ngwaalu 'tu'tu gwerre nunnu ar je ärrī.

A liru le'te pu ndi Kirictu

11 Diwayinar be ndi ari gwele gwerre, nga nga gilee liru Garany lica je Ngwüyäwüd la'ti ü'ri'tänä, Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ci yigo'ro yegen lü'ri'tänä ndi inggidi ndi ari ngwäbrä je Ngwaalu. A be nggwadi ari, ü'ri'tänä nggwee, gwäpinä ngwangu gu ge gidi dijī dümnä.

12 Diwayinar ndi ari kaji nggone, ngaa lü'ridänü Kirictunga le ngaa ru Garany ngwüjänü ngwudi 'dunung ngwani Yijiräyil. Ngaa ru ngwörnü ndi gekajidi* gwudi Ngwaalu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwucu ngwe ngwügürnä ngwudi Ngwüyäwüd ngaa 'ti äti ge'tajingalu gwere. Ngaa 'ti äti Ngwaalinga gididlä.

13 A be gweneno ndi Yicu Kirictu, ngaa lanni li'tüdänü gwele Ngwaalu, lima je gwä'rä gito gito Ngwaalu yin ye yidi Yicu Kirictu.

14 Ndi ari nginde gwani Kirictu, gwuru adatalu gwege. Gwanni liming je gäbici lele rom lima ru le'te pu. Gwanni gwuma äbrī dirgaka kay danni dü'ridäjänü dani kajidi ngwäy,

15 yi'rany ye yüngün. Nginde gwuma äbrī yobo ngwuja'ri ngwanu ngwüngün na dimürä na drü yin ye yüngün nunnu ngwuje 'tüyi gilee rom giligo'ro lüngün aar ru le'te pu liyang ngwuge'te yi'ral aar adatalu.

16 A nunnu ngwuje gwä'räjidi gilee rom ngwangu ngwe'te pu Ngwaalinga le yi'rany ye yüngün kü'rälä yani kajidi ngwäy gwegen, gilee 'dün liru Ngwüyäwüd na lani liru Garany.

17 Yicu gwändädi ndi ara je ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani adajidalu 'danggalu lele li'tüdänü gwulleney Ngwaalu na ngwani adajidalu ngindenga lele liju gito gito 'dünggüngün.

18 Yiru ndi ari Yicu gwe, alanga gwüpäng lanni liru Ngwüyäwüd na lanni liru Garany, a la burni ndi 'dongga ndi papa ligi'rīm le le'te pu.

19 Yäy gu no, ngaa la'ta be rüdi Garany ngaa ru ngwörnü, ngaa be ru ngwüji ngwudi 'dunung ngwüjängä le ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru lidi längir lidi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu ngwe'te pu

20 ngwodana kidingala ganni gege'ta ngwoo'ra ngwükäjäär je na ngwüjir a Yicu Kirictu ru go'rr ganni giru gidingo ganni giru gi'ra

* 2:12 2.12 Ngwaalu ngwugekajidar Äbräyīm gwe na Ijaag na Yagub ngwuji ü'rici ngwuja'ri na yiji yegen.

güngün.

²¹ Nginde, gwümätinä gu ngwu'dun ku gwüpäng 'dar aar odani aar 'tänü aar ru gobo ganni giju'ru Gideleny.

²² Acajidi gwe gwalu ndi Yicu 'to, lima je gekajidi gwüpäng ngaa lima ru nono ngwu'dun ngwanni gwati gu Ngwaalu ji ligi'rim le lüngün.

3

Bulij gwondaca ngwüjü ngwuru Garany

¹ Yiru giyee yanni yigäbicinny nyi be genne giyirna gwani Bulij ondaji gwe ngwüriny ngwudi Yicu Kirictu gwani nga nga liru Garany.

² Anaku 'dingina gu yiiru ye yidi yimi'rü yidi Ngwaalu yanni yätädäär nje yani nga nga.

³ Ndi ari yiru yujimid yanggacaar nje 'täälü gwe anaku ca je gu gwerre gwoko ngwuja'ri ngwanni ngwuminje ulli.

⁴ Ma aang uli ngwuja'ri ngwee, nga la be burni ndi lenge lengeng gwüny gwani yujimid yidi Kirictu.

⁵ Yanni ya'ti je Ngwaalu enggaca ngwüjü ngwudi gimaad ganni gimadinana anaku mung je gu enggaci lüngün gweneno lanni liru ngwoo'ra ngwükäjäär je na ngwijir ngwüngün ligi'rim le lüngün lanni Liju'ru.

⁶ Yujimid giyee yiru ndi ari ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw, lanni

liru Garany gwele lima be emadi ngwüjü ngwe ngwudi Yijiräyil gwüpäng giyu'rinanu, lima ru ngwüjü ngwudi ngwanginu ngwe'te pu lima äti acajiding gwüpäng giyi'ralanu yanni yaru ye Ngwaalu yani gilang ndi Yicu Kirictu ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw.

⁷ Ngwuru ngwanni ngwuru ruci nje dinäd yimi'rü ye yidi Ngwaalu yanni yangida-caar nje yiiru ye yidi yiima yüngün.

⁸ Äny gwanni gwuru gu'ru gooko ngwüjänü 'dar ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru. Yimi'rü giyee yätädär nje Ngwaalu ndi ari nyi ondaci ngwüjü ngwanni ngwuru Garany ngwuja'ri ngwudi Kirictu gwani irälü gwudi yeleny yüngün yanni ya'ti ami'ratu.

⁹ A ndi enggaci ngwüjälü gilingenalu 'dar ndi ari, gege'te gwudi yujimid giyee yanni ya'ti je Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta ngwony 'dar, 'täcälü ngwüdlä ngwe 'dar ngwee ngwuma ele.

¹⁰ Ngwaalu ngwüminä ndi ari gweneno gi'doonga ge güngün, a bebere gwani Ngwaalu giyi'ral giyirel a je ngweleny na yiima yidi gerala lenge

¹¹ anaku buping gwüngün gwudi gwur'taling gwanni gwuming ge'te ndi Deleny dege dani Yicu Kirictu.

¹² Ndi ari nginde gwe a änni gwe 'dünggüngün, a la gätini linginalu, yedeny

ya'ti yinje eny aar 'ranu ndi 'dongga Ngwaalu.

¹³ No, a je be otacalu ndi ari aa'ti ngaa la muli nono la gwalli ngwäy gwani dirbä düny. Yiru yani näji gwalu.

Bulij gwotaca Ngwaalin-galu gwani gi'doonga gidi Abijujing

¹⁴ Yiru giyee yanni yigäbicinny nyi be kwuci Papangalu yirku ye.

¹⁵ Gwanni gwuru Papa gwudi ngwüji 'dar kerala na gidiyängälü.

¹⁶ Nggwotaca Ngwaalin-galu ndi näji gwüngün gwanni gwirälü, ara je ojemeye nono yiima ye yidi ligi'rüm lüngün giyigoranu yalu.

¹⁷ Nunnu a Kirictu ji giyig-oranu yalu änni gwe gwalu 'dünggüngün. A nggwotaca Ngwaalingalu ndi ari ngaa dirninälü ngaa mätinälü ndi ämnäjidi

¹⁸ ngaa mbuji yiima gwüpäng ngwüjüngä le 'dar ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru. Ngaa lenge ndi ari änni gwudi Yicu gwongranu, ngwolalu, ngwolala na ngwolanu.

¹⁹ A ngaa lenge ndi ari änni nggwee gwudi Kirictu, gwuru gwanni gwitana bebereng gwudi ngwüji 'dar nunnu ngaa mbuti giyi'ral 'dar ndi mbütiyi gwudi Ngwaalu.

²⁰ Gwenene 'dünggüngün, gwanni gwäti yiima ndi ärrä yi'ral yanni yipana gu'ru

giyi'ral yanni yati ar ye otacalu ar gu jada. Yiima ye yüngün yanni giyo yapu yiru 'dengganu.

²¹ A Ngwaalu näjini ki'doonga güngün ndi Yicu Kirictu kimaad 'dar yomon-alu pipi'ri'ti! Yiru gu.

4

Acajidi gwe'te pu ngwang-ina ngwudi Kirictu

¹ Yäy gu no, nggwa je päcälü äny gwani Bulij gwanni nggwo gwugenna giyirna yani äpiji Yicu Kirictung yiiru, eellar ealleng gwanni gwädi ndi urnidi gwanni gwurnacaara je Ngwaalu.

² Ülläränü ngaa ru looko giyomonalu 'dar ngaa ru ngwumulu, ngaa määtä yiguri ngaa or'temajidi ämnäjidi gwe.

³ Jar 'di'däny ndi määtäde gekajiding gwudi Ligi'rüm gekajidi gwe gwudi adatalu.

⁴ Ngaa ru ngwüji ngwang-inu ngwe'te pu na gilig'i'rüm le'te pu anaku urnidara je gu ndi ge'taji gwe'te pu.

⁵ A läti Deleny de'te pu, a änni Ngwaalu gwe'te pu a ndi nyinyini gwe'te pu.

⁶ Ar äti Ngwaalinga ngwe'te pu ngwuru Papa gwudi ngwüji 'dar. Gwanni gwillädälü 'dar, ngwape yiiru giyi'ral 'dar ngwuji giyi'ralanu 'dar ngwuji 'dengganu 'dar.

⁷ A be alanga 'dar liminje adaci yimi'ra. A diji de'te

de'te dapu gu'ru güngün anaku minä gu Kirictu.

⁸ Yiru giyee yanni yaru ye gitab ganni gu'rin gidi Ngwaalu ndi ari, "Anni mung 'di'ri ngwallu kerala gwudamu, gwuma oktani ngwüjü ngwanni ngwuju giyirna, (gwerre) ngwangi-daci ngwüjü yiiru."*

⁹ Yiru ange yani, "Anni mung 'di'ri ngwallu." Yani ndi ari nginde 'to gwuru gwanni gwüllü kerala gwerre gwerre ngwüllädä gidiyängälü gali ge.

¹⁰ No nginde gwanni gwüllü, gwuru gwe'te gwe'te gwanni gwuma 'di'ri ngwallu ngwandadala giyerala 'dar nunnu ngwümbüti ngwaalingalu 'dar ji gwe gwüngün.

¹¹ Nginde gwuru gwanni gwati je adaci loko aar ru ngwoo'ra ngwükajäär je a loko aar ru ngwüjir a loko aar ru lanni lati ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, a loko aar ru ngwoo'ra na ngwoorta

¹² ndi ari aar ja'rimada ngwüjü ngwudi Ngwaalu ndi ape yiiru, nunnu a ngwanginu ngwudi ngwikirijin ngwanni ngwuru ngwanginu ngwudi Kirictu odanalu ndom

¹³ 'di alanga 'dar ar ru le'te pu ndi gekajidi ngwaalu ngwani änni Ngwaalu a ngwaalu ngwani bebere gwani Giji gidi Ngwaalu ar ru

ngwüjü ngwupa gwani bebere. Ar ru ngwüjü ngwumbutu ar mbuti kay 'dar ar ru nono Kirictung.

¹⁴ A la'ta be larri yongonga nono yiji yanni yooko. Yanni yiru nono yanya na ngwu'rakar ngwadi je dirun ape aar je gatada gweere ya gwodan aar je idäjänü ngwuja'ri ngwe ngwudi ngwüjü ngwanni ngwuru 'tur aar je dudiyi.

¹⁵ Ma be ari a limätinälü ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu, ämnäjidi gwe, a la be pe ngwuja'ri 'dar 'di a la ru nono Kirictung gwanni gwuru gi'ra.

¹⁶ 'Dünggüngün gwanni mätinädi gu ngwanginu 'dar gwüpäng. Ndi ari aar dege'dajidi gwüpäng 'dar aar apajidi yiiru. Nunnu a ngwanginu odani aar pe ämnäjidi gwe.

Ellele nono yiji yidi buri

¹⁷ Äny gwa je ondaci ngwuja'ri ngwee ngwäyanü nga je päcälü Gideleny ndi ari aa'ti ngaa la ji ndi ellele nono ngwüjü ngwuru Garany ndi ari ngindenga lati iräji ngwäyälü giyi'ral yanni ya'ti äti ngwäyanü.

¹⁸ Ngindenga gilo gidirimänü lima je dirim rimiyi yigor ndi aar lenge ngwuja'ri ngwanni ngwäti ngwäyanü. Ngindenga lima ru ngwu'dunggal ngwuja'ri ngwudi midi gwudi Ngwaalu

* **4:8 4.8** Yicu ngwuja'ri ngwe gwuru nono deleny dannu do'ra giyarä didamu ngwapana ngwüjü ngwonganu giyarä ngwadaci ngwüjü ngwony. Mäjimür 68.18

aar 'ti lingidī elelleng gwani Ngwaalu gwani undi giyi'ra yegen.

¹⁹ Ngwūjī ngwee ngwati je 'ti ba be yaaru apu ndi ari ngwuma gu ābrājī ndi elalu mbūny giyi'ral yanni yiki lima ātādā lingina legen gay ndi ārrī yidiganya 'dar aar je ūbījānū.

²⁰ A be nga nga, yā'tūdī giyee yīndādā gu ndi lenge Kirictung ndi ari nga je ārrī.

²¹ Āny gwūlingidī gu ndi ari yāti ngwāyānū anni ma aang 'dingina nginde gwe na anni ma ara je gu eng-gaci ndi ari yiru ange yiru 'didanu yani Yicu.

²² Yiru giyee yanni yeng-gacara je ndi ari gatanar elelleng gwudi lingeno gwudi gwerreng gwani lingeno lanni lu'rin, gwani ami'ra gwudi ligo'ro lūngūn gwanni gwuru 'tur.

²³ Lenggaca je ndi ari ara je Ligi'rīm lanni Liju'ru icājānū iriyī gwe ngwāyālū gwanni ngwuyang.

²⁴ Ngaa genne lingina lanni liyang lanni ligi'tinā ndi ru nono lidi Ngwaalu gwuru 'didanu ndi dūnālū na ndi ju'ri.

²⁵ Yāy gu no, gatanar be yi'duru ngaa abingajidi yengga yi'ral yanni yāti ngwāyānū ndi ari alanga 'dar liru le'te le'te lidi ngwanginu ngwe'te pu.

²⁶ Manari güündā gima ji, aa'ti be ya je ārrī yanni yiki, aa'ti güündā ga ji 'di a lingen ūllī.

²⁷ Aa'ti ngaa lātādā di-jego'ro gay ndi ara je oktada ndi ārrī yi'ral yanni yiki.

²⁸ A dijī dannī diru du'ram gwele gwerre, aa'ti ba be da ru du'ram mana, ngwube manni ru dannī dadi ape yi-iru yere yijaw ngwuy ngwe ngwūngūn, ndi ari ngwāti aar gu emadi ngindenga le lanni la'ti ātī.

²⁹ Aa'ti ngaa la 'tūyī ng-wuja'ri ngwere ngwuki ng-wulemanu, ngaa be ondaji 'dogo ngwuja'ri ngwujaw ngwani bupi gwegen nunnu ngwūjī ngwanni ngwadi je 'dingini, aar je mbuji ngwuru yimī'rā 'deggen.

³⁰ Aa'ti ngaa la gābīcī Ligi'rīmā lidi Ngwaalu lanni Liju'ru ndi runi, Ligi'rīm lanni liringidājā je ndi ari 'di a gomon ila gada je ge Ngwaalu ū'rālū.

³¹ Gātār ngwuja'ri mbūny ngwani 'rati ngwāy, iyidānu, güündā, acidi dulu de, ari ngwulem ngwuja'ri ngwanu 'dar gwanni ngwati apa yi'ral yanni yiki.

³² Jayidar ngwāy ngaa inājīdī gwüpāng, dūdānījīdārānū giyi'ral yanni yiki anaku dūdānījārā je gu Ngwaalanu ndi Yicu Kirictu.

5

Elle gwudi ngwīkirjīn

¹ Yāy ārinār be Ngwaalin-ganu ngaa ru nono yijī yanni yāmnāār je.

² Ngaa ellele elelleng gwudi āmnājīdī anaku

ämnäär nje gu 'to Yicu Kirictu 'di ngwayi gwani alanga. Ayi gwüngün gwuru mi'rining nono gwuru de'reny dami düwä Ngwaalu.

³ A be aa'ti ondaji gwere gwa ji 'danggalanu gwani yijin na rngi gwere na ubanu gwere gwa ji 'danggalanu. Ndi ari yi'ral yanni yiru gu no, ya'ti jaw ndi ji ngwüjänü ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu.

⁴ Aa'ti ngaa la ari ngwulem nga ondajalu yämbärä na ngwu'dera ngwanni gwa'ti ädi. Ngaa be manni ortada Ngwaalinga giyigoranu ngaa je ci yäy 'tu.

⁵ Ndi ari nunnu no, ngaa la lenge 'didanu ndi ari gwere gwanni gwuru dijün, na gwanni gwuru didigany na gwanni gwubanu, ndi ari gwanni gwubanu, gwuru diji dati äpiji didülä yobo gwa'ti äti ndi ape yu'rina yere giyelenyanu yidi Kirictu na Ngwaalu.

⁶ Aa'ti ngaa la gäbici diju dere ndi ara je idäjänü ngwuja'ri ngwe ngwuru 'tur, ndi ari nunnu ngwuja'ri ngwanni ngwuru gu no, ngwati gäbici a güündä ji gidi Ngwaalu 'di ngwi'dädä ngwüjü nono ngwanni ngwati nyurtanu.

⁷ O'rar kora nggoo gidi ngwüji ngwanni ngwuru gu no.

⁸ Ngaa liru nono ngwüjü ngwuju gidirimänü gwele a

be anni ma aang ru yiji yidi Ngwaalu, ngaa lima ji giburalu gwani Deleny. Eellar eelleng gwudi yiji yanni yindi giburalu

⁹ ndi ari yuula yidi buri yiru giyee 'dar yani jayi, dünälü na 'didanu.

¹⁰ Iräjär ngwäy giyi'ral yanni yati gäbici Delenya dani Yicu Kirictu ngwu-jayanu.

¹¹ O'raralu giyi'ral yanni yati je ngwüji ärrü ngwudi dirim yanni yiru 'tur, ngaa je be manni 'täjälü.

¹² Yiki ngwulemanu ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwati je ngwüji ngwanni ngwunyurtanu ape yu'rimi.

¹³ A be yi'ral 'dar yanni yati je buri o'rralu, yati enggani aar linginni gi'ra.

¹⁴ Ndi ari buri gwuru gwati enyalu ngwügäbici ngwony 'dar aar enggani. Ngaa lanni liru ngwikirijin, liru gu no ngwüji ngwanni ngwati ärrü yi'ral yanni yiki. Yiru giyee yanni gäbica ngwüjü aar be elnge ari, "'Ritu nga nggwee gwundru, 'di'rälü nggwee gwayu ara gu buri gwudi Kirictu o'rra."*

¹⁵ Arnganar be ndi ari ngaa gilo lelella awa aa'ti ngaa lelelle liru ngwu'dunggal (nono ngwu'der) ngaa be ru lanni libebera.

¹⁶ Nga bornanar linginayu ndi ärrü yi'ral yanni yijaw

* **5:14 5.14** Ngwuja'ri ngwe ngwe'te ngwe'te ndi Ajaya 26.19 na Ajaya 60.1, ngwüji ngwonyadu ngwaru deelnga diru.

ndi ari giyo yima ke yomon
yanu giyee.

¹⁷ No, aa'ti ngaa li'dädänü,
ngaa be lenge ndi ari yiru
ange yiminä je Deleny.

¹⁸ Aa'ti ngaa la rlälä di'rica
de ara je gäbici ngaa arralu
kräm. Ngaa be manni onjadi
Ligi'rimalä lanni Liju'ru.

¹⁹ Ati aang ondajidi
ngwuja'ri ngwudi Mäjimür,
ngaa elnge delnga didi orta
na didi ligi'räm. Elngar ngaa
jäyiji Delenyanu giyigoranu.

²⁰ Yomon 'dar ati aang ci
Ngwaalinga ngwuru Papa
yây 'tu giyi'ralalu 'dar,
ngwüriny ngwe ngwudi
Deleny dege dani Yicu
Kirictu.

*Bulij gwülädi ngwuru na
ngwaw*

²¹ 'Dengenajidar 'dar
gwüpäng ndi Yicu Kirictu.

²² Lani ngwaw, 'dengenajar
ngwuru ngwalu gwani
Deleny.

²³ Ndi ari dur diru gi'ra
gidi daw nono anaku ru gu
Kirictu gi'ra gidi gi'doonga
ganni giru ngwanginu
ngwüngün ngwanni ngwu-
rucing je gilang.

²⁴ Yây no, nono anaku ati
gu gi'doonga gidi Ngwaalu
'dengenaci Kirictung, ati ng-
waw 'dengenaci ngwuru ng-
wegan giyi'ral 'dar.

²⁵ Lani ngwur, ämnär
ngwayu ngwalu nono anaku
ämnä gu Kirictu gi'donga
güngün 'di ngwududiyi
ligo'ro lüngün gwani
gi'doonga.

²⁶ Ndi ari ngwuju'riyi
nono na ngwuga'ru nono
uyi gwe nono yaw ye
yani 'dingini gwe ngwuja'ri
ngwüngün.

²⁷ Ngwügi'tiji ligo'ro
lüngün ngwuru gi'doonga
gari nono 'rir ga 'ti äti yaaru
nono yere ngwu'ti judu nono
ngwu'ti äti yi'ral nono yere
ngwube ju'ri ngwujayi nono.

²⁸ Yiru gu ye'te ye'te ndi
ari a ngwur ämni ngwayu
ngwegan anaku ati aar gu
ämni ngwangina ngwegan.
Gwanni gwati ämni dayu
düngün, gwati ämni ligo'ro
lüngün.

²⁹ Na mine yärü
gwanni gwati ngwanginu
ngwüngün ke ngwäy. Ng-
wati ar je pa iye ar je
arngani, anaku ati gu Kirictu
ärri gi'donga güngün.

³⁰ Ndi ari a liru
ngwüji ngwudi ngwanginu
ngwüngün.

³¹ Yiru giyee yaru ye
gitab, "Yiru yanni yati gäbici
duru ngwube gatani pa-
pang gwüngün na nanning
gwüngün aar acidi daw de
düngün, a ngindenga rom
aar ru ngwangina ngwe'te
pu."

³² Yi'ral giyee yiru yujimid
yojema a be yondajiny ye
yani Kirictu na gi'doonga
güngün.

³³ A be gäbicär ndi ari ati
dur de'te de'te 'danggalanu,
ämni dayu düngün anaku
ating gu ämni ligo'ro lüngün
na daw denya duru düngün.

6

Yiji na mbumbunga

1 Lani yiji, 'dengenajar papang na nanni anaku bupa gu Deleny dani Yicu Kirictu ndi ari yädi gu no.

2 Yüllinä kitabanu gidi Ngwaalu ganni gu'rin ndi ari, "Dinyädär papang na nanni." Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwuru gi'ra ngwuja'ranu 'di (10) ngwanni ngwäti ngwuja'ri ngwaru ngwe Ngwaalu,

3 "Nunnu a ngwaalu jayanu ara je Ngwaalu gendaci yomon ndi midi ngaa midi gididlä."

4 A nga nga lani papanga, aa'ti ngaa la kiyi yijänü yalu ngaa je be manni 'rüniyi ngaa je enggaci ngwuja'ri na gay gidi Deleny.

Ngwinäd na Ngweleny

5 Lani ngwinäd, 'dengenajar ngwelenya ngwalu gididlä yedeny ye lididi'ru na yigor ye yanni yiru 'didanu, nono ma aang je ärriji Kirictung.

6 'Dengenacar je aa'ti nunnu nono gwele ma ara je ge'te ngwäy nono nunnu ngaa je gäbici ara je jäyijänü, ngaa je be ärrü yigor ye 'didanu ndi ari ngaa liru ngwinäd ngwudi Kirictu ngaa lapu buping gwudi Ngwaalu yigor ye.

7 Ngaa je ape yigor ye 'dar ndi ari yiuru yalu yäpijä je Delenya ya'ta je äpijä dijü dümnä.

8 Ngaa diwayini ndi ari Deleny da je ätäda gu'ru

gani ape yiuru yalu 'dar yere yanni yijaw ngaa lanni liru ngwinäd na ngaa lanni lä'tüdi ngwinäd.

9 A lani ngweleny, ärrär ngwinädä ngwalu yi'ral giyee yijaw. Aa'ti ngwa je iye yedenyo anaku lingidä gu gweneno ndi ari gwätängä gwe'te pu 'dogo gwanni gwuru Deleny dalu ngindenga le kerala gwanni gwati 'ti utanu.

Gwomajidanu dijego'rr nga le

10 Yanni yadiny ye aralu gwodan lani ngwänggäri yiru ndi ari, ojemar nono Gideleny na giyiima yüngün yanni yojema.

11 Gwodanaranu ngwäbländi ngwe ngwudi Ngwaalu 'dar ngwätädärä je nunnu ngaa ji 'däny ngaa gwoma yi'ralanu yidi dijego'rr.

12 Ndi ari yäärä yege ya'ti ani gwomajidanu dijingä le dümnä, aar be ani gwomajidanu ngwur'tunga le, gwomajidanu ngwelenyinga le, gwomajidanu ngwumanga le ngwudi dirim didi didlä, gwomajidanu yimanga le yidi ngwügi'rim ngwudi gere.

13 No, gwodanar banu ngwäbländi ngwe ngwudi Ngwaalu nunnu ngaa ji 'däny ngaa dugidi komon gidi yijego'rr. A ma je be ape giyee 'dar, ngaa mbüjini lidünälä yuru.

14 Dirnär bälü 'di'däny ngaa rüjinänü 'didanu ngwe

ngwuru nono gennenalu jägilim gwe gidiriny, ngaa üllänī dūningälü gwalu ngwuru etadi ngwambang gwalu

¹⁵ ngaa genne ngwüdänü giyora yalu ngwani ji mama gwalu ndi ape ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi adatalu ngaa je ondaci ngwüjü.

¹⁶ Ngaa gendani giyi'ralanu giyee, lärä lani ämni Ngwaalu gwalu ngaa le gerani gwu'rijal gwuru ligä lidi dijego'rr.

¹⁷ Ngaa üllänī gilanging ngwuru nono gibumbu gidi etadi ki'ra aang ape ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar ru nono galala gidi ligi'rīm.

¹⁸ Na otacar Ngwaalingalu giligi'rīm giyomon 'dar ngaa utalu otaci gwalu 'dar yi'ral yi'ranu 'dar a bupi, yi'ral ye giyee giligoranu, nga arngani ati aang mätinälü ndi otaci ngaa päcälü Ngwaalingalu ngwüji 'dar ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu.

¹⁹ Ati aang otaci Ngwaalingalu 'to gwani äny nunnu manari äny gwuma igiti ngwulem ndi ondaji, aar nyi Ngwaalu ätä ngwuja'ri nyi 'ranu ndi enggaci ngwüjü yujimida yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

²⁰ Ngwanni ngwuruci nje diji dükajäär yanni yigäbüciny nyi genne giyirna. Otacar Ngwaalingalu gwani äny ndi ari nyi 'ranu nje ondaji anaku büpär gu.

Aganni gwudi Mi'rä

²¹ Diweengga dämnr dani Tiyakuj gwanni gwuru dinäd gwuru ligor le'te pu Gideleny, gwa je ondaci yi'ralalu 'dar, nunnu ngaa lenge ndi ari äny nggwo gwuru 'taa na äny nggwo ndi ärrī ange.

²² Yiru giyee yanni yigäbüciny nyi be ükäjä 'danggalu nunnu ngaa lenge ndi ari änyängä gilo liru 'taa na ara je ojemeye nono.

²³ A adatalu ji ngweengga na ämnäjidi, ämni gwe Ngwaalu gwanni gwindi Ngwaalu ngwuru Papa na Deleny dani Yicu Kirictu.

²⁴ A yimi'rü ji ngwüji 'dar ngwanni gwati ämni Delenya dege dani Yicu Kirictu ämning gwanni gwati 'ti medadu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Bilipi Äni kitabanu

Bulij ondaca ngwüjü ngwudi Biliping ngwuja'ri ngwanni ngwujaw kündär ngwaalu gwani Majiduniya a ngwüji änni ndi Yicu (Yiiru 16.11-40). A be aji aar ge'te Bulijing korkon gwani ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, no ngwube ülliji ngwüjü Bilipi ngwuja'ri ngwee. Gwullu ngwuja'ri ngwee ngwe or'temaji ngwikirijinä ngwuje ci yäy 'tu gwani angidaci gwanni gwangidacaar je na otaci gwe Ngwaalingalu gwani nginde. Ya'ti linginna ndi ari Bulij gwuju korkon Ruma gwalla gwuju kündär gi'ter, anni ullung ngwuja'ri ngwee. Nginde gwuge'taja ndi ari yomon ya'ti olanu gwa aar gwä'dädälü korkon nunnu ngwugwuji yiiru yidi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Ngwube lenge 'to ndi ari yaa gwa aar 'rineye.

Gwondaca ngwikirijinä ngwudi Biliping ndi ari ngindenga 'to la je yi'rendeny mbuji anaku mbujaar gu Kirictung. Ma be ari lima je yi'rendeny mbuji, aar be jayanu Ngwaalu. Ngwuje ci ndi ari a ya'rany yegen ru nono yidi Yicu Kirictu ndi ari aar üllänü

aa'ti la piyi yigo'ro yegen. Ngwuje diwayiniyi ndi ari ngindenga lapu miding gwanni gwuyang ndi Kirictu änni gwe 'dunggüngün. Gwa'ti aar apu gwuji gwe dimürä düllinä giyobo yidi Müjä.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni na otaci Ngwaalingalu (1.1-11)
2. Elelle gwudi Bulij (1.12-26)
3. Elelle ndi Kirictu (1.27-2.18)
4. Ngwuja'ri ndi Timijawuj na Äbibrüdtiyüj (2.19-30)
5. Ännini ngwäyänü Ngwaalu (3.1-4.9)
6. Bulij gwuca ngwüjü ngwudi Biliping yäy 'tu (4.10-20)
7. Aganni gwudi m'ra (4.21-23)

Aganni gi'donga gidi Biliping

¹ Ngwuja'ri ngwee ngwändi 'dänggäri, äny gwani Bulij na diweengga dani Timijawuj liru ngwinäd ngwudi Yicu Kirictu. Ngwükäci nje ngwüjü 'dar ngwudi Ngwaalu ndi Yicu Kirictu kündär gani Bilipi ngwangidanga le na lanni lati gendaji guy giyiiru.

² Ara je gu yim'rü ji aar je gu adatalu ji gwudi Ngwaalu ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu.

Yäy 'tu na otaci Ngwaalingalu

3 Nggwati ci Ngwaalinga ngwüny yäy 'tu gwani nga nga kaji 'dar ma je diwayini.

4 Ndi otaci Ngwaalingalu gwüny 'dar gwani nga nga ligor le lijayanu yomon 'dar

5 gwani acajidi gwanni gwacidar gu giyiiranu yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw 'tu'tu gomon gidi gwerreng 'di gomon gidi gweneng.

6 Nggwicinänü giyi'ral giyee ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwädäälü yiiru ye yanni yijaw 'danggalanu, ying je ape ying je mbüti 'di gomon gadi ge Yicu Kirictu o'ra.

7 Yädi gu 'dünggüny ndi icinänü no 'danggalanu 'dar ndi ari nga nga lati ji giligranu lüny yomon 'dar. A lacajidu 'dar giyimiränü yidi Ngwaalu ya gu ru gweneno äny nggwo giyu'rung yaa ya gu ru minyi ji ndi rucidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nyi je inggidi ndi ari ngwuru 'didanu.

8 Ngwaalu ngwuru ngwänggädiny ndi ari awa nggwüjädi ndi a je engga 'dar ndi ari nggwämnä je anaku ämnärä je gu Yicu Kirictu.

9 Nggwotaca Ngwaalingalu nunnu ara je gendacani ämning ngwongranu ara je ätädäni bebereng gwanni gwuru 'didanu ara je ätädä lengeng gwanni gwändi kayalu.

10 Nunnu ngaa gwe burni ndi äbrü yi'ral yanni yijayana ngaa ju'ri ngaa jayi

nono 'di a gomon gadi ge Kirictu o'ra.

11 Aar je gu yiiru onyadi yanni yijaw Yicu Kirictu gwe gwani näji na orta gwudi Ngwaalu.

Gikini gwudi Bulji gwügäbica ngwuja'ri Ngwu-jaw aar elada gweere

12 A gweneno, nggwüminä je ngwänggäri ngaa lenge ndi ari yanni yiminy mbuji, 'didanu yima gäbici ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma badalu.

13 'Di ngwangida ngwudi ngwu'dun ngwudi yeleny na ngwüji 'dar ngene, ngwülingidi ndi ari nggwukennalu yu'rung ye gwani Kirictu.

14 Ndi ari giyu'rung yüny giyee, yima gäbici ngwikirijinä ngwonyadana ndi Kirictu ngwuma ojeme nono aar 'ranu ndi ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu la'ti yedeny iti.

15 Yiru gu 'didanu ndi ari loko gilo londaju Kirictu gwe yigor ye yiru yi'düny aar enati, a be loko, gwondajaar gwe yigor ye yijayanu.

16 Ngindenga gilee lidi gwodaning gwondajaar gwe no, ämni gwe aar lenge ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwuge'teny ngene nunnu nyi rucidi gwani ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

17 A be giloo lidi gwerre gwerreng, londaja Kirictu gwe yigor ye yegen yä'tüdi 'didanu aar ge'te ndi ari la gwogajidi 'dünggüny

aar nyi gendaci dirbä gwuju giyu'rung.

¹⁸ A be yojema 'dünggüny giyee? Bärī. Yanni yojema yiru ndi ari ngwüriny ngwudi Kirictu, ngwo ngwondajaar ngwe ngway ngwe 'dar ya gu ru yimur'tuny ye ya gu ru 'didanu gwe no, äny gwujayanu yi'ral ye giyee na nggwa o're gwa jayanu mana.

¹⁹ Ndi ari nggwülingidi ndi ari otaci gwe Ngwaalingalu gwalu na gendaci gwe gwudi Ligī'rim lidi Yicu Kirictu, yanni yima ji 'dünggüny ya gwurli yani gä'dänälü gwüny.

²⁰ Yanni yimīnī nje aar nyi gu ligor iyada, yiru ndi ari aa'ti nggwa muli nono giyi'ral yere, nyi be 'ranu gwulleney giyomon 'dar gwece gwece gweneno, nunnu nyi näjī Kirictung ligo'ro le lüny, ma aar ani midi gwüny na ma aar ani yi'rany yüny.

²¹ Ndi ari midi gwüny, Kirictu gwuru na yi'rany yüny, yani bile.

²² Manari yani nunnu nyi midi gilingeno, yiru 'dünggüny ndi ari nyi ape yiiru aar lengadi. A be ya'ti nje lingidi yindī ne yanni yadi nje ape?

²³ Giyo yū'ridinyänü rom, nggwüjädi ndi gatani didläyü ndee nyii ji Kirictu gwe, yijayana gu giyee gwulleney.

²⁴ A be gwani nga nga, yojemana gwulleney nyi jalu gilingeno.

²⁵ Yicininy yänü giyee, yäy gu no nggwülingidi ndi ari nggwa jalu ar ji 'dar nunnu ngaa ongranu ngaa elada gweere ngaa jayanu ndi änni Ngwaalu.

²⁶ Miny ila 'danggalu mana, jayanu gwalu ndi Yicu Kirictu, gwa gendadi gwirälü gwani äny.

²⁷ Yanni yojema yiru ndi ari, elellar elelleng gwanni gwädi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu. Manari nggwuma ila nga je engga na nga je gwe 'dingini nggwa'ti gito 'danggalu, nggwa lenge ndi ari ngaa limätinälü giligi'rim le'te pu ngaa undi ngwäy gwüpäng yigor ye ye'te pu gwani änni ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

²⁸ Ara je 'ti yedeny iti küwän galu a'tur. Yi'ral giyee ya ru gi'remna 'denggen ndi ari ngindenga la girradi ngaa la be gilängidini Ngwaalu ngwe.

²⁹ Ndi ari Kirictu gwe, lätädä je miding, gwa'ti ani 'dogo nunnu ngaa änni 'dünggüngün, ngwube ani 'to ara je yi'rendeny eny nono gwani nginde.

³⁰ Nga nga gilo lidugudu giyääränü ye'te ye'te yanni yänggädiiny gu nggwudugudu gu gwerre na giyona yi'dingina ye äny nggwona gwudugudu gu.

2

Üllänü gwudi Kirictu na olala gwüngün

1 Midi gwalu ndi Kirictu nggwo gwor'temaja je? Änni gwüngün 'danggalu nggwo gwojemeya je nono? Ngaa gilo lacajidu giligi'rimo? Ngaa gilo lijaw yiguri ngaa inäjide?

2 Manari giyo giyee, gäbücär be jayanganu gwüny ngwumbuti ndi ari ngaa gekajidi ngaa ru ya'ranya ye'te pu ngaa äti ännäjiding gwe'te pu ngaa ji giligi'rim na ndi bupi gwe'te pu.

3 Aa'ti ngaa läti yigor yani ü'ri'tidänü ngaa iringini gilingeno gwuru 'tur ngaa be ülliyi yigo'ranu yalu ngaa engga ngwüjü ngwu'ter ndi ari ngwujayana 'danggalu.

4 Dijji de'te de'te aa'ti da ombani ligo'ro lüngün, ngwube ombaji yi'ral yani gwenggen gwu'ter.

5 Gäbücär ngwuja'ri ngwudi yigor yalu aar ru nono ngwudi ligor lidi Yicu Kirictu.

6 Ndi ari nginde gwuru drü didi Ngwaalu ngwu'ti be ge'ta ligo'ro lüngün ndi ari aar ubidanu Ngwaalu ngwe giyi'ral yere ngwuje ape.

7 Ngwube ge'te ligo'ro lüngün ngwuru dinäd ngwuru nono dijü dümnä.

8 A nginde gwuma ru nono dijü dümnä gwuma ülläji ligo'ralu lüngün ngwänni ndi ari ngwayi kü'rälä yi'rany

yidi ngwüji ngwuru ngwu'ram.

9 Yäy gu no, gwuma Ngwaalu allijala aar ge'te ngwaalu ngwudi yeleny yanni yipa

aar ätäda ngwüriiny ngwanni ngwupana gu'ru ngwüriinyälü 'dar anaku raar gu.

10 Nunnu a ngwüji 'dar anaku rar gu kwuci Yicungalu yirku ye giyoranu yüngün, kerala na gidiyängälü na gidiyängänü.

11 Na ndi ari ngwüji 'dar anaku rar gu ngwungla ngwe ngwengen, ngwa 'täjalü ndi ari, Yicu Kirictu gwuru Deleny, ndi näji gwudi Ngwaalu ngwuru Papa.

Enyanu nono yurumu

12 Yäy gu no, ngwumaad ngwüny, anaku 'dengenajiny gu gwerre yomon 'dar yanni yijar ye a be gweneno ya rani gu'ru ndi nyi 'dengenaji äy gwa'ti gito. Undar ngwäy ngaa olati ndi gilang arngana gwe na denya gwe gwalu.

13 Ndi ari Ngwaalu giligo'ro lüngün ngwuru ngwapu yiuru 'danggalanu nunnu ara je gäbici ngaa mini ngaa äti yiima ndi ärrü buping gwüngün gwanni gwujaw.

14 'Di'rär yiuru ye yalu 'dar aa'ti ngaa la 'rüllü giyigoranu yaa ngaa garnati.

15 Nunnu ngaa jayi nono ngaa ju'ri ngaa ru yiji yidi Ngwaalu ngaa dünälü kimadanu gidi didlä ndee girlänü giki. Ngaa enyanu 'denggenanu nono buri gwudi yuurum yitänü kerala.

16 Ndi ari ngwati a je eng-gaci ngwuja'ri ngwudi midi. Yiru giyee yanni ya ji yiny ye iringini komon gadi ge Kirictu o'ra, nyi engga ndi ari undi ngwäy na dirbä düny giyiuru dima 'ti ger-adalu a'tur.

17 'Di manari yin yüny yima irädälü nono di'rica dibäläjärälü ndi ari gwani m'rinü nono na yiuru yidi änni Ngwaalu gwalu, ngg-wujayanu ar jayanu 'dar.

18 No nga nga 'to, jayaranu nyii gäbici ar jayanu.

Timijawujinga Äbibrüditiyü
gwe

19 Nggwuge'taja bupi gwe gwudi Deleny dege dani Yicu nga je ükacä diwengga dani Timijawuj yomon yanu giyee, nunnu nyi jayanu miny 'dingini ngwuja'ri ngwändi 'danggalu.

20 Nggwa'ti a be äti dijälü dere ngene dannu diru ligor 'didanu gwani nga nga nono ngindeng.

21 Ngwüjü 'dar ngwo ngwugwuju yi'ral yidi yigor yegen ya'ti ani yi'ral yidi Yicu Kirictu.

22 A be nginde gwani Timijawuj, gwülingidängä yiuru yüngün gwapiiny gwe yiuru

yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw nono gijingä papa gwe.

23 Yäy gu no, nggwuge'taja nga je ükacä manari gwuma lengeda yi'ral yorto ye ngwaalinga yüny ndi ari yadi ru'taa.

24 Nggwicinänü ndi Kirictu ndi ari äny giligo'ro lüny nggwa ila 'danggalu yomon yanu giyee.

25 A be nggwaru yiru gu nga je gwä'räcä diwengga dani Äbibrüditiyüj gwanni gwükäciny aar nyi gendaci guy, gwapiiny gwe yiuru nyii gwe düni yongra. Nyi be ari yiru gu'ru nga je ükacä gwenene.

26 Nginde gwüjädü ndi ara je engga 'dar. Nginde gwa'ti ädiyä ligoralu ndi ari gwu'dingina gwe gwümä.

27 'Didanu nginde gwümä gwani yi'rany, gwuma be inädä Ngwaalinga, nginde gwä'tüdi jücü, äny gwuma inädä Ngwaalinga 'to ndi ari aa'ti nggwo're nggwa runi mana.

28 Yäy gu no, yiru giyee ndi ari nga je ükacä nunnu ma aang engga mana, ngaa la jayanu nyi gäbici 'to aa'ti ligor liny pänü gwulleny.

29 Ge'taralu yirnü yigor ye yijayanu 'dar nono diwengga ndi Kirictu. Ge'tar ngwüjü giyirnü ngwanni ngwuru gu no.

30 Ndi ari nginde gwaju yi'rany gito gwani yiuru yidi Kirictu ngwuru gwadi dudiyi ligo'ro lüngün nunnu aar nyi gendaci guy giyi'ral

yanni yima gu ami'rati ndi nje gendaci.

3

Bupi gwüny gwani lenge Kirictung

¹ Ngwänggäri, yanni yadi nyi ye aralu gwodan, yiru ndi ari jayaranu Gideleny! Ya'tiny 'rigädü ndi o're nga je üllijä ngwuja'ri ngwee ngwe'te ngwe'te mana. Ngwetada je gu.

² Arnganar yinyeno giyoo, ngwüji ngwoo ngwanni ngwärrü yi'ral yiki ngwondaja ü'ridänä gwe ngwang-inu.

³ Ndi ari alanga liru ngwüji ngwanni ngwü'ridänä ü'ridäning gwanni gwuru 'didanu, ndi ari alanga läpjä Ngwaalinga yiiru Ligir'im le lidi Ngwaalu, ar iringini ndi Yicu Kirictu. A la'ti gätädi ngwäy giyi'ral yiru gu'ru gilingeno.

⁴ Nggwäti gu aadi nyi gu gatada ngwäyanü. Man-ari diji dere ndo danggädi ndi ari däti gu ndi gatada ngwäyanü giyi'ral yidi lingenö, äny gwätänä gu.

⁵ Ndi ari äny gwü'ridänä nggwuru gwooko komon ganni giru 'dübä. Nggwuru Dijiräyil gilängir lidi Biniyämin. Nggwuru Dibrü giji gidi Dibrü. Na gwani yobo, nyi ru Dibärriji.

⁶ A nyi ligor enyanu nyi übinä gi'dongalu gidi Kirictu. Na yani dünälü giyobo, äny gwuru diji dijaw nono.

⁷ A be gweneno yüny 'dar yele yätädi nje gu'ru, yiminje engga yiru 'tur, yiminje gatu mbüny gwani Kirictu.

⁸ Yiru ange yanni giyo mana, yänggädi nje 'dar yiru 'tur yinje gatu mbüny yidinjänü ya'ti aar ubidanu bebere gwe gwuru gu'ru gwani Deleny düny dani Yicu Kirictu. Gwanni gwuminy gäbici yiminje gatu mbüny 'dar yele yäti nje. Yänggädi nje yiru nono girüräny 'dunggüny nunnu nyi bile Kirictung

⁹ nyi ru gwüngün a nyi Ngwaalu engga ndi ari äny gwüdünälü ndi änni Ngwaalu ya'ti ani dünälü gwüny ndi ari äny gwapu dimürä didi yobo, aar be ani änni gwüny ndi Kirictu.

¹⁰ Äny gwüminä ndi lenge Kirictung nyi icinänü yiima ye yidi 'di'ri gwüngün nyii gwe acajidi giyi'rendenyanu yüngün, nunnu nyi ru nono ngindeng giyi'rany yüngün,

¹¹ nunnu nyi aji nyi 'di'rälü giyi'ranyanu nyi midi.

Gwuja yi'ral nga je obaji

¹² Äny gwa'ti aru äny gwuma obaji giyi'ral giyee 'dar, nyi ari äny gwuma olati, a be äny nggwo gu ndi pä yiima 'dar nje määtä yanni yimäätädaär nyi gu Yicu Kirictu.

¹³ Ngwänggäri, nggwa'ti änggädi ligo'ro lüny ndi ari yiminje määtä, a be ye'te pu yape nje, ndi ari, nje dodani yanni giyo gwodani nyi pä

yiima nje gwoda yanni giyo gweere.

14 Nggwüpädi yiima nunnu nyi obaji aar nyi ätäda gu'ru ganni gornacaar nyi Ngwaalu urnidi gwüngün gwudi geralang ndi Yicu Kirictu.

15 Alanga 'dar lanni libebera ngwuja'ri ngwani ligi'rüm ar gu iriyi ngwäyälü no. Ma be ari gwere nggwo ngwaalu ngwere gwa'ti indii ngwuja'ri ngwe ngwee ngwänggäda je 'ter, ngwa ara je Ngwaalu 'täcälü.

16 Yiru 'dogo ndi ari gäbicär ar gwuji elelleng ar gwuji 'didaning ngwaalu ngwanni ngwuma ar gu obani.

17 Nga nga 'dar gwujar gora güny ngwänggäri, ngaa ge'te ngwüjü ngwäy nono ngwanni ngwändi gay ge ganni gätädärä je.

18 Nggwondaca je gu gwerre ngwuja'ri ngwee na gweneno nggwo're nggwa je ondaci yal ye ngwäy, ndi ari gilo lonyadu ndi eelle gwegen liru güwän kü'ri gimamindanu gidi Kirictu.

19 Gay gegen gani dudi, ngwaalu gwegen ngwani iyada gilaranu legen aar ye iringini yanni yiru yaaru, ya'rany yegen 'dar yani ngwong ngene diyängälü.

20 A be ngwu'dun ngwege ngwo kerala. Na a lidünicä gu Gilanging ngenone yigor ye yiti njänü, gwuru Deleny dege dani Yicu Kirictu.

21 Ndi ari yiima ye yüngün gwa gwürli ngwangina ng-

wege ngwanni ngwami'ratu ngwuje ruji nono ngwangina ngwüngün ngwanni ngwünäjinä. Yiima ye yüngün yanni ying ye gwä'ri yi'ral 'dar aar 'dengenaci.

4

Jayaranu yomon 'dar Gideleny

1 Ngwänggäri ngwanni ngwänni nje, nggwüjädii ndi a je engga, ngaa liru jayanu gwüny ngaa ru gi'riba gidi yeleny gidi gi'ra güny mätinärälü 'di'däny Gideleny lani ngwumaad ngwüny.

2 Nggwa päci Äpüdiyängälü Jitinggi gwe aar ätäjidi ngwuja'ri ngwe'te pu Gideleny liru ngwikirijin.

3 Yäy na nggwüpäcängälü gwani gimaad güny giru ligor le'te pu, gendaci ngwayu ngwee rom guy ndi ari ngwundu nyii ngwe ngwäy ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngindenga Kilemeninga le na ngwüji ngwoko ngwu'ter mana ngwanni ngwapu nyii ngwe yiiru ngwuma aar je ulli ngwüriny ngwegen kitabanu gidi midi.

4 Jayaranu yomon 'dar Gideleny. Nyi o're nyi ari mana, Jayaranu!

5 A jilänü gwalu linginni ngwüjü 'dar. Deleny ndo gito.

6 Aa'ti yigor ya je pänü giyi'ral yere ngaa be otaci Ngwaalingalu ngaa je päcälü yi'ral ye 'dar yigor ye yari yäy 'tü.

7 Na adatalu gwudi Ng-waalu gwanni gwolanala ndi bebere 'dar, gwa etadi giyigor yalu na giya'rany yalu ndi Yicu Kirictu.

8 Gwodanalü, nggwa je ci ngwänggäri, iriyär ngwäyälü giyi'ral 'dar yanni yiru 'didanu, yanni yiju'ru, na 'dar yanni yijaw, yere yanni yigä'rinä, yere yanni yämninä, yere yanni yani jadanu, manari yi'ral yere yanni yiru jayani yädi gu ndi aar je näji, iriyär ngwäyälü giyi'ral yanni yiru gu no.

9 İndär ngwuja'ri ngwe 'dar anaku ma je gu enggaci ngaa je gu ondaci ngwuma je 'dingini 'dünggüny ngaa je engga 'dünggüny ngwape nje. Ngwaalu ngwanni ngwati ge'te adatingalu, aar ji 'danggalu.

Yäy 'tu gwani angidaji gwegen

10 Deleny diminy gäbici nggwuma jayanu gwulleney ndi ari ngaa gweneno kaji nggee 'dar gima ele gima olanu, ngaa gilo linggidu ndi ari ngaa lima gwä'rajälü ndi nyi gu ge'taji ngwäyanü. Ngaa la'tiny dodana ngaa la'ti mbuju 'dogo gay ndi a je ärrü.

11 Äny gwa'ti gu aru ngwuja'ri ngwee nunnu äny gwüminä gony gere, ndi ari nggwuma lenge ndi äbräji giyi'ral yere 'dar yanni yadi nje mbuji.

12 Äny gwülingidi ndi ari yiru 'taa ndi jalu ngwuy ngwanu nyii lenge ndi ari yiru

'taa ndi äti gwirälü. Äny gwuma lenge yujimida yani awa ndi äbräji giyi'ral 'dar yere na ngwaalu 'dar ya gu ru ndi ari nggwiti nggwupi ya äny nggwo ngwamu ngwe, ya gu ru ndi ari äny nggwäti gwirälü, yaa nggwuru diwayi.

13 Äny gwa burni ndi ärrü yi'ral 'dar Kirictu gwe gwanni gwatiny ätäda yi-ima.

14 A be yijayi gu gwulleney 'danggalu ndi ari a lacajidu gwüpäng gidirbanü dünny.

15 Nga nga lidi Biliping, lilingidi ndi ari anni 'tüdiny nyi gatana Majiduniyang giyomon yidi gwerre gwerreng anni ädinyälü yiiru ye yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw yirü 'danggalanu, nga nga liru gi'doonga jücü ganni gemadiny ge giyi'ral yani ätä na ape.

16 'Di anni jiny 'to ngwaalu ngwani Täjlänüki, ngaa lükaciny ngwony yomonanu yonyadu.

17 Ya'ti ani ndi ari äny gwüminä ndiiny angidaci, nyi be mini yi'ral yanni yada je gäbici ara je Ngwaalu dü'räci gwonyadu gwani yigo'ro yalu.

18 Nggwuma mbuji gwonyadana. Yanni yangidaci nje yima aar nje Äbibrüditiyüj äpijä yiru 'dünggüny nono de'reny dami düwä dimi'rinäär de nono ngwujada Ngwaalin-ganu.

19 A Ngwaalu ngwüny ngwa je ätäda gwonyadu

gwani bupi gwalu gwani
nänü gwanni gwupa ndi
Yicu Kirictu.

²⁰ A näji ru gwudi Ng-
waalu ngwege ngwuru Papa
yomon 'dar. Yiru gu.

Aganni gwudi Mi'ra

²¹ Agannar ngwīkirijinä
'dar ndi Yicu Kirictu. Ng-
weengga ngwanni ngwo nyii
ngwe ngene, ngwaganna je.

²² Ngwīkirijin 'dar ngene
na gwece gwece ngwudi
ngwu'dun ngwudi Deleny
dani Gayijar didi Rumang,
ngwaganna je.

²³ A yimi'rü yidi Deleny
dege dani Yicu Kirictu ji
gīligi'rīm lalu. Yiru gu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Külüji Äni kitabanu

Külüji gwuru gündär ngwaalu ngwucaar je gweneno Türkiyä. Gündär nggee gijädi gitäny gwe kündär gani abijuj. Bulij gwuru nono mung millidi külüji ngwu'ti be jalu ngenone. Ngwüji ngwudi Külüjüng ngwu'dingina ngwuja'ri ngwudi ngwaalu ngwanni ngwujaw kur gani Ababraj gwanni gwati ji Külüji gwujaar Bulij gwe korkon gaji ganni gullu ge Bulij ngwuja'ri ngwee.

Ngwoorta ngwuju ngwanni ngwuru ngwu'duru ngwikirijänänü Külüji ngwanni ngwati ari nunnu aar lenge Ngwaalinga, a diji äpiji yiuru yobo na yiima yi'ter. A loko ji lanni linana ngwikirijinä ndi gwuji dimürä didi Ngwüyäwüd. Anni ma Bulij 'dingini ngwoorta ngwe ngwee ngwuru ngwu'duru, ngwulli ngwuja'ri ngwuje diwayiniyi ndi ari Kirictu gwuru Deleny didi Yiima gididlä na ndi ari aar äpiji Kirictung yobo jücü.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1-2)
2. Otaci Ngwaalingalu gwani yäy 'tu (1.3-8)
3. Drü na yiuru yidi Kirictu (1.9—2.19)

4. Midi gwanni gwuyang ndi Kirictu (2.20—4.6)
5. Aganni gwudi mi'ra (4.7-18)

Bulij gwaganna gi'donga gidi Külüjüng

¹ Äny gwuru gwani Bulij, gwuru doo'ra dükajäär didi Yicu Kirictu anaku bupa gu Ngwaalu na diweengga dani Timijawuj.

² Lükajä ngwuja'ri ngwee, ngwükäcärä je lanni liru ngwüji ngwuju'ru ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu kündär gidi Külüjüng lanni lämnä ndi Kirictu.

Ara je gu yimi'rü ji ara je gu adatalu ji gwudi Papa gwuru Ngwaalu gwege.

Otaci Ngwaalingalu na yäy 'tu gwani gi'doonga gidi Külüjüng

³ Nyii lati ci Ngwaalinga yäy 'tu ngwanni ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu yomon reny minyii otaci Ngwaalingalu gwani nga nga

⁴ ndi ari nyii li'dingina änni gwe gwalu ndi Yicu Kirictu a nyii 'dingini änni gwe gwalu ngwüjü ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu.

⁵ Änni Ngwaalu na ämnäjidi gwanni gwü'tüdi ndi ge'taji gwanni gwügi'tijära je Ngwaalu kerala ngwanni gwu'dingina gwe gwerre ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuru 'didanu

⁶ ngwanni ngwuma obana 'danggalanu. Ngwaalu 'dar gididlä, ngwüji ngwonyadu

ngwuma ämnî ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma gwürli yigo'ralu yegen aar jada Ngwaalinganu. Ngwuja'ri ngwanni ngwapu yiiru aar 'tänü nono apar gu yiiru 'danggalanu 'to 'tu'tu gomon ganni gima je ge 'dingini aang leneg yimi'rä yidi Ngwaalu 'didanu gwe 'dar.

⁷ Yimi'rü yidi Ngwaalu yanni ma aar je diweengga dämniiny dani Ababraj enggaci gwanni gwuru nyii le ngwinäd ngwuru doo'ra däpijä Kirictung yiiru ligor le le'te pu ngwumandi 'dänggäri gwani nga nga.

⁸ Nginde gwuru gwanni gwondaci nje 'to ämnî gwe gwalu giligi'rîm.

⁹ Yäy gu no, yiru giyee yanni yigäbici nje anni ma ara je le 'dingini, nyii 'ti dünädi ndi otaci Ngwaalingalu gwani nga nga. Nyii otaci Ngwaalingalu nunnu ara je onjajala bebere gwe gwani bupi gwüngün bebere gwe na lenge gwe 'dar gwudi ligi'rîm lüngün.

¹⁰ A lotaca Ngwaalingalu ngwuja'ri ngwe ngwee nunnu ngaa eellele eelleng gwudi ngwüji ngwädi Gideleny ngaa jadanu giyi'ral 'dar. Nyii otacalu 'to ndi ari ngaa ape yiiru yanni yäti ngwäyänü giyi'ral 'dar yanni yijaw ngaa pe ndi lenge ngwuja'ri ngwani Ngwaalu.

¹¹ Nyii otacalu 'to ndi ari ara je ojemeye nono yiima ye 'dar yiima yidi näji gwüngün. Nunnu ngaa

burni ndi määta yigor yalu ngaa or'temaji gidirbänü dalu 'dar ngaa jayanu.

¹² Ngaa ci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuru Papa ngwanni ngwuma je ja'rîma ara je acajidiyi giyu'rinanu yidi ngwüji ngwanni ngwuju'ru giyelenyanu yidi gerala.

Kirictu gwupana gu'ru

¹³ Nginde gwanni gwuminje ü'rälü giyiima yidi dirim aar nje äbrî aar nje apada giyelenyanu yidi Giji güngün ganni gämning.

¹⁴ Ü'rälü gwe gwudi yin yüngün, Ngwaalu ngwuminje äbräji keng gwege.

¹⁵ Nginde gwuru di'rîmbil didi Ngwaalu ngwanni ngwa'ti enggana ngwuru gi'ra gidi yi'ral 'dar yanni yige'ta je Ngwaalu.

¹⁶ Ndi ari nginde gwe, yi'ral 'dar yigi'tinä kerala aar gi'tini gidiyängälü. Yanni yenggana na yanni ya'ti enggana. Ya gu ru yani ngwudu'ri, yiima, ngweleney na yeleny. 'Dar yigi'tinä nginde gwe ndi ari aar näji ngindeng.

¹⁷ Nginde gwuru gwuju gwerre gwerre giyi'ral 'dar.

¹⁸ A nginde gwe a gu yi'ral mätiini 'dar. Nginde gwuru gi'ra gidi ngwanginu ngwudi gi'doonga. Nginde gwuru gwanni gwädäälü ngwuru gi'ra gidi 'di'ri gwudi ngwüji nunnu ngwuru gwanni gwuru gi'ra giyi'ral 'dar.

¹⁹ Ndi ari nginde gwe, Ngwaalu ngwüjädî gu ndi ari

ngwuge'te drü düngün 'dar ngwuji ndi Kirictu.

²⁰ Ndi ari Giji ge güngün, Ngwaalu ngwuma gu gwä'rajidi yi'ralalu 'dar 'dünggüngün gidiyängälü na kerala, ge'te gwe adatingalu ngwuji yin ye yüngün yanni yirädälü kü'ralä ganni gimamindanu.

²¹ Nga nga gwele gwerre liru ngwirnü li'tüdänü ngaa ru güwän Ngwaalu gwani ya'rany na eelle gwalu gwanni gwuki.

²² Ngwaalu ngwuma je be gwä'rajidi gweneno ngindenga le ngwanginu ngwe ngwudi Kirictu yin ye yidi yi'rany yüngün. Nunnu ara je Kirictu inggidi liju'ru ngwäyanü ngwüngün lijaw nono la'ti äti yi'ral nono yere.

²³ Manari ngaa limätinälü 'didanu ndi ämni Ngwaalu gwalu ngaa odanalu ndom, ngaa 'ti gatana ge'tajing gwudi Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwu'dingina je ngwondacara je ngwüjü 'dar gididlä gidiyängälü, ngwanni ngwurucu nje äny gwani Bulij dinäd.

Bulij undi ngwäy giyiuru

²⁴ Äny gweneno, gwujayanu gidirbänü danni dijiny gwanu gwani nga nga ndi ari yi'rendeny ngwanginu ngwüny aar medaji yündä yidi Kirictu yanni yi'dälü ki'doonga

güngün ganni giru ngwanginu ngwüngün.

²⁵ Ganni giminy ruci dinäd gege'te gwe gwudi Ngwaalu giyiuru yanni yätädäär nje gwani nga nga nunnu ngaa je enggaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar mbuti 'dar

²⁶ ngwanni ngwuru yujimid yanni yändälü ngwüdlä a kimaad ganni gima ele. A be gweneno, yiming je be 'täcä ngwüjälü ngwanni ngwuju'ru.

²⁷ Ngwüji ngwüngün 'dar, Ngwaalu ngwuge'ta ndi ngwe inggidi yujimida yüngün. Ngwubuping je 'dar ndi aar lenge ndi ari yujimid yüngün yojema gu'ru ngwuye gataji ngwüjü düwä ngwuru Garany. Yujimid yüngün giyee yiru ndi ari a Kirictu ji 'danggalanu 'to nga nga lanni liru Garany, yäy gu no, ngaa icinänü ndi ari ngaa la mbuji näjing gwudi Ngwaalu gwanni gwaru nggwe.

²⁸ A londaca ngwüjü 'dar ngwuja'ri ngwe ndi Kirictu. Aar girinya ngwüjü 'dar ndi aar 'dengenaci Kirictung, aar je enggaci 'dar bebere gwe 'dar ngwanni gwätäär. A lärrä yi'ral giyee 'dar nunnu a ngwüji 'dar ngwanni ngwugekajidu ndi Kirictu, aji aar mbuti kaji ganni gadi aar je ge inggidi Ngwaalu.

²⁹ Yiru giyee yanni yigäbiciny nyi ündiji ngwäy yiima ye 'dar yüngün yanni giyo yapu yiuru 'dünggünyänü.

2

¹ Nyi be mīni ndi aang lenge ndi ari nggwundu ngwāy nunnu ngaa je gataji düwā na ngindenga lidi gündār gidi Lädükīyāng na ngwūji 'dar ngwanni ngwa'tiny ngwe lingididu ngwāyānū gilingeno.

² Nggwundu ngwāy nunnu ngaa or'temaji giyigoranu ar gikajidi ndi ämnäjidi. Äny gwūminā je aang äti onjacing gwanni gwujaw gwanni gwati ji manari ngaa lenge ngwuja'ri 'di'didanu ngwudi Ngwaalu ngaa gu icinādä 'didanu. Nggwūminā je ngaa icinānū 'di'danu ngwuja'ri ngwee nunnu ngaa lenge ge'teng gwudi Ngwaalu gwanni gwa'ting 'täcä ngwūjälü gwerre a ge'te nggwee, gwuru gwani Kirictu.

³ Gwanni gwūlibādī gu yu'rinalu yidi bebere na lenge 'dar.

⁴ Äny gwaru gu no nunnu aa'ti gwere gwa je i'däjānū ara je 'du'di ngwuja'ri ngwe ara je dudiyi.

⁵ Minyi ni ari a la'ti gilingeno, a gilo gwüpāng giligirīm nggwujayanu ndi engga ndi ari ngaa gilo ligekajidu ngaa mätinälü 'di'dāny ndi änni ndi Kirictu.

Ellele gwanni gwumbutu ndi Kirictu

⁶ A nono anaku ma gu änni ndi Yicu Kirictu gwuru Deleny, elellar gu be.

⁷ Līdirninā gu ngaa gu odanalu ndom limätinälü ndi änni Ngwaalu gwalu anaku enggacara je gu aci Ngwaalinga yāy 'tu ji 'danggalu gwirälü.

⁸ Arnganar ndi ari aa'ti gwere gwa je ruji ngwinād ara je gatu mbüny bebere gwe gwudi didlä na iringini gwe gwuru 'tur gwani yobo yidi ngwūji na dimürä didi didlä, yä'tüdi dimürä dindi kayalu didi Kirictu.

⁹ Ndi ari nginde gwani Kiricu, drü 'dar didi Ngwaalu ndo gu.

¹⁰ Na ngaa lima je gu mbu-tiyi. Nginde gwuru gwanni gwuru gi'ra gidi yeleny 'dar na gidi yiima 'dar.

¹¹ A nginde gwe 'to, lima je ü'ridä ü'ridäng gwa'ti äpinä ngwuy ngwe ngwudi diji. Äbrī gwe kayanu drü dalu danni diki, ü'ridāni nggwee gwäpinä Kirictu gwe.

¹² (Ndi ari) gwuma le gätini nyinyini gwe gwani yi'rany yüngün ngaa le 'di'ri änni gwe gwalu giyiima yidi Ngwaalu ngwanni ngwü'di'riyälü giyi'ranyanu.

¹³ Gwele gwerre, ngaa layu yi'rany yani ke gwalu, ngaa la'ti ü'ridänā gidrü danni diki, Ngwaalu ngwuma je be midiyi Kirictunga le. Ngwuminje düdänijänü 'dar gwege gwanni gwuki

¹⁴ anni mung brotada yobalu mbüny yanni yüllinā dimürä dānū düngün danni diniji nje, ngwuje äbrī kayanu aar pāni kü'ri.

15 Anni mung je apada yi-
ima na yelenya, liming je
'täci yaaralu yegen ngwuje
ro'talu ngwuje dami yi'rany
ye yüngün kü'ri.

16 Yäy gu no, aa'ti ba be
ngaa la gäbici dijü dere ndi
ara je üpäci yi'ral nono yere
yani dümürä ndi eny a ndi iyi
na yani yobo yidi yi'rinyinä,
yijibe'rr yidi Düüwä Diyang
a yani gomom Kwo'ra tä'ril.

17 Yi'ral giyee yiru
ngwü'rimbil ngwudi yi'ral
yanni yadi ji. A be yanni
yiru 'didanu, yiru yadi
mbüjini ndi Kirictu.

18 Aa'ti nga la gäbici
yigo'ro yalu ndi ara je diji
ci ngaa ru ngwumulu 'ti'tir
ngaa äpiji yi'rrä yobo. Giyee
ya je gäbici ngaa la'ti la
ape gu'ru ganni gicara je
ge Ngwaalu. Dijü dänni
dati gu enggaci ngwüjü
no, yi'ral yüngün yärrinä
yeleny ye yidi yi'ral yanni
yarung ye yänggäding je
ngwäy ngwe ngwüngün.
Nginde diringinä yi'ral ye
yidi ya'rany yüngün yanni
yi'tüyüng je a be yere yätüng
je nding gu iringinä.

19 Da'ti mätinälü ki'ra
ndi Kirictu gidi ngwangu
ku ngwanni ngwati gu
dige'dani a gu ngwiri na
yirjeny mätidänü gwüpäng
a je Ngwaalu ge'te aar 'tänü
aar pe.

Midi Kirictunga le

20 Yäy gu no, anni ma
aang ayi Kirictunga le, gwani
eelle gwudi yobo yidi didlä,
ange gwuru mana ndi ari

ngaa ji ndi eelle yobo ye yidi
didlä. Ngaa üpiyi yigo'ro
yalu dümürä dänni dati ari,

21 "Aa'ti a gwa määtä
gony! Aa'ti a gwa ngille
gony! Aa'ti a gwa akani gony
nono?"

22 Yi'ral giyee 'dar yiru
dümürä didi ngwong ngwati
äpini aar medadi. Ndi
ari yigi'tinä yiru yobo aar
ru 'dogo dümürä didi diji
dümnä.

23 Yobo giyee yiru nono ma
aar ru 'di'danu yidi bebere
yidi äpäji Ngwaling yobo
ülliyi gwe yigo'ranu 'ti'tir
aar jo'renya ngwangu
ngweng, aar 'ti be äti gu'ranu
gere ndi määtä lingenö lidi
diji.

3

Eelle gwudi dikirijün

1 Ngaa lima 'di'ri Kiric-
tunga le, gäbicär be ngaa
bupi yi'ral yanni giyo kerala
ngwaalu ngwanni ngwo gu
Kirictu kaama gidi Ngwaalu
gani yeleny.

2 Ara je yigor päci
yi'ralanu yidi gerala yani
ligi'rim ngaa gu mätinädä
aa'ti yani yi'ral yidi lingenö
gidiyängälü.

3 Ndi ari ngaa lima ayi a
midi gwalu gwanni gwuyang
nggwo gwändälü Ngwaalu
Kirictunga le.

4 Ma be aji ma Kirictu
gwanni gwuru midi gwege
'tädälü, ngaa la be 'tädinälü
'to ngindenga le ndi näji
gwüngün.

5 A be no, 'rinyitär be
yi'ral yidi lingenö lalu lidi

didlä yani yijän, rngi gwudi lingenö, ami'ra gwudi lingenö, bupi gwanni gwuki na ubanu gwani yobo yidi didülä yidi didlä.

⁶ Yi'ral giyee yiru yanni yati gäbici Ngwaalinga a güündä ji.

⁷ Ngaa lelella gu gwele gw-erre ja gu gididlä.

⁸ A be gweneno, äbrär je be ngaa je gatu mbüny giyee yiki 'dar yani, güündä, 're ngwäy, yü'düny, kiyi ngwüjänü, lo, ondaji yidi-ganya.

⁹ Aa'ti ngaa lü'ri'täjidi yi'duru nono ndi ari ngaa lima gwällini lingina mbüny lanni lu'rin a apepe gwüngün gwanni gwuki

¹⁰ a ngaa lima genne lingina lanni liyang, gilo li'tüdi liyang ndi lenge gwani gi'remna gidi Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta.

¹¹ 'Dünggüngün, ya'ti yere giyee ndi ari nggwee gwuru Digirig, na nggwee gwuru Diyawüd. Nggwee gwü'ridänä na nggwee gwa'ti ü'ridänä. Nggwee gwuru Garany a nggwee gwa'ti bebera. Nggwee gwuru dinäd na nggwee gwä'tüdi dinäd, a be Kirictu ru 'dar ngwaalu 'dar.

¹² Yäy gu no, anni ranga ngwüji ngwuju'ru ngwäbrä je Ngwaalu ngwämning je, rüdär be giyomon reny ngwüji ngwäti inäng, jaying liguri, okeye ligo'ro, yimulu na or'temaji.

¹³ Ngaa apajidi gwüpäng ngaa düdänijidänü gwüpäng

giyi'ral yere 'dar yanni yiki anaku ma ara je gu Deleny düdänijänü.

¹⁴ Giyee 'dar yijaw, ngaa gendani ämnäjiding, gwanni gwati gekajidi ngwüjü 'dar gwüpäng ngwuje mbüti kürtü ge'te pu.

¹⁵ A adatalu gwudi Kirictu ruyi yigor yalu anaku ra gu ngwüji ngwudi ngwanginu ngwe'te pu, lurnida je ndi aang jalu ladatalu. Ngaa ci Ngwaalinga yäy 'tu!

¹⁶ A ngwuja'ri ngwudi Kirictu ji 'danggalanu ara je niyänü ngaa enggacidi ngaa olajidi bebere gwe 'dar gwüpäng, ngaa elnge mäjimür, na deelnga didi ortada didi ligi'rüm ngaa ci Ngwaalinga yäy 'tu yigor ye yalu yijayanu.

¹⁷ 'Dar yere yanni yada je ärrä yani ondaji gwalu na apepe gwalu, ärrär je 'dar ngwüriny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu, ngaa ci Ngwaalinga ngwuru Papa yäy 'tu nginde ngwe.

Ola gwudi gubu gidi ngwikirijän

¹⁸ Lani ngwaw, 'dengenacar ngwuru ngwalu anaku minä gu Ngwaalu.

¹⁹ Lani ngwur, ämnär ngwayu ngwalu aa'ti ngwa je ärrälü ti'ti'däng.

²⁰ Lani yiji, 'dengenacar papanga je lalu giyi'ral 'dar, ndi ari no yati jada Ngwaalinganu.

²¹ Lani papanga, aa'ti ngaa la kiyi yijänü yalu nunnu aa'ti ya muli nono.

²² Lani ngwinäd, 'dengenacar ngwelenya ngwalu ngwudi didlä giyi'ral 'dar, ärrär je gu nunnu aa'ti nono gwele ma ara je ge'te ngwäy nono, a ndi ari ngaa je gäbici ara je ämni, a je be ärrä yigor ye 'di'didanu yani denya Ngwaalinga.

²³ Yere yanni ya je ärrä, ärrär je yigor ye ku lundu ngwäy nono ma je ärräji Delenya, ya'ti ani ngwüji ngwümnä.

²⁴ Ndi ari ngaa lilingidi ndi ari nga la mbuji yu'rina Gideleny yani gu'ru galu. Ngaa liru ngwinäd ngwäpija Delenya dani Kirictu yiuru.

²⁵ A gwere gwanni gwapu gwanni gwuki, gwa mbuji keng gwani gu'ru güngün na utanu gwa'ti.

4

¹ Nga nga lanni liru ngwoorta, ärrär ngwinäda ngwalu yi'ral yijaw a yanni yidünälü ndi ari ngaa lilingidi 'to ngaa läti Doorta dalu kerala.

Otaci Ngwaalingalu gwani Bulij gwani ondaci ngwüjü

² Gwujar ndi otaci Ngwaalingalu ngaa jalu ngwäy ngwe nda je ci yäy 'tu.

³ Ngaa otaci Ngwaalingalu gwani nyängä ndi ari aar nje igitiji gay nyii ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ndi ari yäy

nyii mbuji gay ndi ondaci ngwüjü yujimida yani Kirictu yanni yigäbici nyi be genne giyirna

⁴ nunnu nje ondajalu gilingenalu anaku bupinär gu 'dünggüny ndi nje ondaji.

⁵ Beberar ndi eelle gwalu ngwüji ngwe ngwa'ti aang ngwe rüdi gi'donga ge'te pu, ngaa burnani gaji ndi ärrä yi'ral yanni yijaw.

⁶ Gäbiciär ondacing gwalu ngwüji ngwe ngwonyadi yimi'ränü ngwuru nono enying gwami ngwümündä nunnu ngaa lenge ndi ari awa ma ara je diji otacalu, ngaa gwä'räcänü.

'Dingini na aganni

⁷ Diweengga dämnär dani Tiyakuj da je enggaci ngwuja'ri 'dar ngwani änyängä. Gwuru doo'ra diru ligor le'te pu nyii le ru ngwinäd nyii ru gimaad Gideleny.

⁸ Gwükäciny 'danggalu ndi ara je abingaci gwani bupi nggwee ndi ari ngaa lenge änyängä gilo liru 'taa a nunnu ara je ojemeye yigor nono yalu.

⁹ Nggwo gwindär Onejemo gwe gwuru diweengga dege diru ligor le'te pu dämnär gwanni gwacajida le ki'doonga ge'te pu. La je ondaci ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwo ngwärrinä ngene.

¹⁰ Gur giru gimaad güny gigenniiny ge gani Arictakuj, gaganna je a 'to Murkuj gwuru digrü ndi Birnaba

(lima je ükacä ngwuja'ri ngwani nginde. Mung ila, ülläjäralü gora gijaw.)

11 Yicu gwani Yujtuj, gwaganna je 'to. Liru gilee 'dogo lanni liru Ngwüyāwüd ngwüjänü ngwüny ngwanni ngwuru nyii ngwe gimaad giyiru yidi yeleny yidi Ngwaalu liru lundiyiny ngwäy aar nyi or'temaji gwulleny.

12 Ababraj, gwanni gwü'tüdi ki'doonga galu gwuru dinäd didi Yicu Kirictu, gwaganna je. Gwata je jicalu no ngwäy ngwe yomon reny ndi otaci Ngwaalingalu gwani nga nga ndi ari ngaa mätinälü 'di'däny ndi bupi 'dar gwudi Ngwaalu ämnä gwe gwanni gwumbutu ngaa gu ojemada ngaa gu icinäädä mama.

13 Gwa je gwe ci ndi ari nginde nggwo gwündijä je ngwäy gwulleny ngwuje ündijä ngwäy 'to gwulleny lidi gi'doonga gidi Lädüküyäng na lidi Arabulijing.

14 Dimaad dege diru akim dani Luka, a diweengga dani Dimaj, laganna je.

15 Agannar ngwengga ngwudi Lädüküyäng a gera giru diweengga gani Nimbaj na 'to gi'doonga gidi ngwükirjün ngwanni ngwati acajidi ngwu'dun ngwüngün.

16 Ma ara je ülijä ngwuja'ri ngwee ngwükacä je, ngaa je be dinga 'to aar je ülijä ngwükirjinä ki'doonga gidi

Lädüküyäng, ngaa je apa ngwanni ngwo 'denggen ngaa je uli 'to 'danggalu.

17 Car Arikipujing nu, "Arngana yüiru nga je medaji yanni yima je ape Gideleny."

18 Äny gwuru gwani Bulij gwullu aganning nggwee guy ge güny. Diwayiniiny giyirna yüny. Ara je gu yimi'rü ji.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Täjlänüki gi'ra ge'te Äni kitabanu

Bulijinga Jiliwanij gwe li'di'rü aar ele kündär gani Täjlänüki gijädi kängir ngwaalu ngwani Girig. Bulij gwondaca gu ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Yicu ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd komon Kwo'ra tä'ril yomonanu tä'ril. A Ngwüyäwüd ngwoko änni ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, a 'to lonyadu liru Garany ngwäpijä Ngwaalinga yobo na ngwaw ngwonyadu ngwulinginna aar ru ngwükirijin ngwudi Kirictu (Yiiru 17.1-4). A ngwükirijin ngwee ngwuyang ndi Kirictu, bädiyi ngwuja'ralu ngwani Yicu mbüny mbüny ngwaalu ngwoo (1.8).

Ngwüji ngwoko ngwudi Täjlänüki ngwinijä Bulijing, no a je Bulij gatani ngwele kündär gani Ätinä. Ngwube aji ngwele kündär gani Küründüj (Yiiru 17.5-15; 18.1). A nginde bupi ndi lenge manari ngwükirijin Ngwudi Täjlänüküking ngwo ngwümätinälü 'di'däny ndi änni Ngwaalu gwe-gen, no ngwube ükäji dimaada düngün diru damal dani Timijawuj ngwo're Täjlänüki (3.1-5). Anni ma

Timijawuj o'ra ndi Bulij, ngwütiji yi'ral 'dar yijaw ndi änni Ngwaalu gwegen na änni gwegen (3.6-10). Anni ma Bulij 'dingini yi'ral giyee ndi Timijawuj, ngwube ülliji ngwükirijinä ngwuja'ri ngwee Täjlänüki. Ngwuja'ri ngwee ngwa ru ngwanni ngwullu je Bulij gwerre gwerre.

Ngwükirijin ngwoko ngwüdünü ndi ape yiiru, aar ge'te ndi ari Deleny dadi o'ra puprang (4.11-12). A ngwoko a je yigor pänü gwani ngwüji ngwegen na ngwumaad ngwegen ngwanni ngwuma ayi gwerre gwerre ndi Kirictu o'ra. No, a je be Bulij enggaci aar lengedani mama yiru ange yanni yadi ji ma Deleny o'ra (4.13-15) na ndi ari awa aar elelle 'di a Deleny o'ra (5.1-11).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1-3)
2. Änni Ngwaalu na dilä didi gi'donga gidi Täjlänüküking (1.4-3.13)
3. Elelle gwanni gwüjädi Ngwaalinganu (4.1-12)
4. Yiru ange yanni yadi ji ma Deleny o'ra (4.13-5.11)
5. Enggaci gwudi mi'rä na aganni (5.12-28)

¹ Ngwuja'ri ngwee ngwündi 'dänggäri äny gwani Bulij na ngweengga ngwani Jiliwanij na Timijawuj, ngwükäci nje gi'donga gidi Täjlänüküking gidi Ngwaalu ngwuru Papa

gwege na Deleny dani Yicu Kirictu. Ara je gu yimi'ru na adatalu ji.

Yäy 'tu gwani gi'doonga gidi Täjlänüküing

² Yomon reny nyii lati ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani nga nga ara je diwayini ndi otaci Ngwaalingalu gwäri.

³ Nyii lati diwayini yi-iru yalu giyomonalu 'dar ngwäyanü Ngwaalu ngwege ngwuru Papa yanni yima je äti ämni gwe Ngwaalu. Nyii diwayini yiuru yanni yunda gu ngwäy ämni gwe, nyii diwayini or'temajing gwalu gwanni gwuge'tajangaa Gideleny dege dani Yicu Kirictu.

⁴ Nunnu a lilingidi lani ngweengga ngwämnä je Ngwaalu ndi ari nginde gwuma je äbri,

⁵ ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwon-dacara je, ngwa'ti ara je ondacu ngwulem ngwe 'dogo, ara je be ondaci 'to yiima ye Lig'i'rim le lanni Liju'ru ngaa gu icinädanü 'didanu. Ngaa lilingidi ndi ari awa nyii lelella 'danggalanu gwani nga nga.

⁶ Ngaa liminje ärnänü ndi eelle gwäri ngaa ärnä elelleng gwudi Deleny, ngaa ji gidirbänü dipa. Ngaa li'dingina ngwuja'ri ngwätädärä je yigor ye yijayanu ngwindi Giligi'rim lanni Liju'ru.

⁷ A gu no, ngaa lima ru gora gidi ngwikirijin 'dar Majiduniya na Akayiya.

⁸ Ngwuja'ri ngwudi Deleny 'danggalanu ngwuma 'tü ngwuma badalu Majiduniya na Akayiya ämni Ngwaalu gwalu gwuma linginni ngwaalu 'dar. Yäy gu no, yere ya'ti yadi nyii ye ari gwani ämni Ngwaalu gwalu.

⁹ Ndi ari ngindenga yigo'ro yegen londaja ndi ari awa ngaa läpiji nje yiuru na awa ngaa lima o'raca Ngwaalinga kay gidi äpiji yi'remna yobo ngaa äpiji Ngwaalinga yiuru ngwanni ngwumidu ngwuru 'didanu.

¹⁰ Ngaa jici Gijälü güngün gani Yicu ganni gi'di'riyüngälü giyi'ranyanu ndi üllä kerala gwanni gwati nje gätäji gündä ganni nggo gindi.

2

Yiuru yidi Bulij Täjlänüki

¹ Ngaa lilingidi lani ngweengga ndi ari ila gwäri 'danggalu gwä'tüdi 'tur.

² Anaku lingidä gu gwerre ndi ari nyii liju gidirbänü dipa aar nje ngwüji ngwudi Biliping loda, aar nje gu be Ngwaalu ji nyii ädini ndi ara je ondaci ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwujaw ngwanni ngwubinäär jälü gwulleny.*

³ Ndi ari päcälü gwäri gwa'ti äpinä ngwuja'ri ngwe ngwudi dudi na

* **2:2 2.2** Bulij na Jiliwanij kündär gani Bilipi (Yiuru 16.12-40). Bulij na Jiliwanij kündär gani Täjlänüki (Yiuru 17.1-9).

yigor ye yirngü, ara je 'ti miminäjänü.

⁴ Aar be manni ru ndi ari londaca je liru ngwüji ngwügwällinä ngwe Ngwaalu ndi ari ngwundu ngwäy ngwuje ätädä ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwujaw. Nyii la'ti bupa ndi jada ngwüjänü, libupa ndi jada Ngwaalinganu ngwanni ngwüdidimä yigor yäri.

⁵ Ngaa lilingidi ndi ari la'ta je mami'ranu ngwuja'ri ngwe, la'ti änijä yigo'ralu yäri nyii gu arri 'ti'tir gwani ubanu, Ngwaalu ngwuru ngwänggädi nje.

⁶ La'ti bupa ngwüjü, ara je 'ti bupa na ngwüji ngwu'ter ndi nje ortada.

⁷ Anaku ru nyii gu ngwoo'ra ngwükajäär je ngwudi Kirictu, laada je äbinginänü. Nyii be ji 'danggalu lijilänü nono nanning gwarngana yijü yüngün yanni yooko.

⁸ Lämmä je gwulleney 'di nyii 'ti jädi ndi ar acajidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw 'dogo, nyii be jada 'to ndi ar acajidi ndi eelle gwäri ndi ari lämnä je gwulleney.

⁹ 'Didanu ngaa lidiwayina lani ngweengga yiuru na dirbä däri, nyii lapu yiuru dilu de nje ape lingen le nunnu aa'ti nyii läbingini dijänü dere gaji ganni giju nyii ge ndi ara je ondaci ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu.

¹⁰ Ngaa länggädi a Ngwaalu engga 'to ndi ari awa nyii liju'ru, nyii dünälü, nyii

jayi nono, awa nyii liju 'danggalanu lanni lämnä Ngwaalu.

¹¹ Ndi ari ngaa lilingidi larrä je 'dar nono gwele ati gu papa ärrü yijü yüngün,

¹² ara je ojemeye nono ara je or'temaji ara je päcälü ndi aang eelle eelleng gwanni gwädi Ngwaalu ngwanni ngwurnida je giyelenyanu yüngün na ndi näji gwüngün.

¹³ Änyängä lica Ngwaalinga yäy 'tu 'to gwur'tal ndi ari, anni ma aang ape ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwu'dingina je 'dänggäri, ngwa'ta je apu nono ma aar ru ngwuja'ri ngwudi ngwüji ngwümnä, aar be ru 'didanu aar ru ngwuja'ri ngwanni ngwo ngwapu yiuru 'danggalanu lanni lämnä Ngwaalu.

¹⁴ Ndi ari nga nga lani ngweengga, lo'rana yi'donga yidi Ngwaalu Yäwüdiyä yanni giyo ndi Yicu Kirictu. Ngwüji ngwalu ngwicä je dirbä de'te de'te danni dicä Ngwüyäwüd yi'donga Yäwüdiyä gwerre,

¹⁵ ngwanni ngwü'rinyiti Delenya dani Yicu aar 'rinnye ngwüjirä 'to aar nje linynya poor. Ngwa'ti je Ngwaalu jädanü aar iniji ngwüjü 'dar

¹⁶ yiima ye yegen aar nje etaci ndi ondaci ngwüjü ngwuru Garany nunnu aa'ti ngwa mbuji gilanging. Gay ge nggee, lati maa keng gwegen ngwuje mbuti nono. Güündä gidi Ngwaalu gima je i'dädä nono gwodanalü.

A Bulij jada ndi engga Ngwājlanūki

17 A be lani ngweengga, anni ma ar badatanu gaji gooko gilingeno a la'ti badatanu giyigoranu, jada gwe gwāri gwulleny gwani nga nga, nyii bupi yiima ye yāri 'dar ndi o'ra ara je engga.

18 Ndi ari nyii libupa ndi ila 'danggalu, 'didanu gwece gwece āny gwani Bulij ngg-wubupa gu nyi o're nyi gu bupi, a nje be dijego'rr jici kay.

19 Ndi ari ge'taji gwāri gwani yārū, jayanu gwāri gwani yārū, na gi'riba gidi yeleny ganni gadi nyii ge irīnginī ngwāyānū Gideleny dege dani Yicu ma ji mung ila, gani yārū? Nga nga lā'tūde?

20 'Didanu, nga nga liru lani nāji gwāri ngaa ru jayanu gwāri.

3

1 Gwodanalū, anni minyīi 'ti burna ndi geraji lāni gwani badatanu gilingeno, nyii irīyi ngwāyālū ndi ari yijayana aar nje gatanalu jūcū nyii jalu Ātinā.

2 Nyii ūkājā diwengga dege dani Timijawuj, gwanni gwuru nyii le gimaad ndi ape yiiru Ngwaalinga le yidi bādīyi ngwuja'ralu ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu, ndi ara je or'temaji ara je ojemeye nono ndi āmni Ngwaalu gwalu,

3 nunnu aa'ti gwere gwa ji gwa'ti mātīnālū ndi mīmīnnī nono nggwee. Ngaa lilingīdi mama ndi ari alanga liru ngwikirījin gay gege giru ndi mbuji dirbā no.

4 Yiru gu ndi ari anni jar, lata je ondaci yomon 'dar ndi ari ngwūji ngwunje ūbīnālū. A yima gu ru no anaku līngīdā gu mama.

5 Ndi ari yiru giyee yanni yīgābīcīny anni minyi 'ti burna ndi geraji lāni, nyi ūkājīdā ndi nyi lenge āmni gwe Ngwaalu gwalu yorta ye ngwaalinga. Yedeny yītīny ndi ari ngwaalu ngwere rīgūm, dijego'rr dima je idāji na undi ngwāy gwāri ngwaalu ngwere gwuma ru 'tur.

A Timijawuj āpījā Bulijing ngwuja'ri

6 A be anni ma Timijawuj o'ra 'danggalu gweneno, gwuminje āpījā ngwuja'ri ngwujaw ngwuminje 'dingini ngwani āmni Ngwaalu gwalu na āmni gwalu. Aar nje ondaci ndi ari ngaa lati nje diwayini giyomonalu 'dar diwayining gwujaw ndi ari ngaa limīnā ndi nje engga, nono raar gu 'to 'dānggārī ndi ari lījādi ndi ara je engga.

7 Yāy gu no, lani ngweengga, gidirbā dāri 'dar na ndi ūbīnālū gwanni gwūbīnāār nje gwe ngwūjālū, nyii lor'temaja gwani āmni Ngwaalu gwalu.

8 A gweneno 'di'danu nyii lijalu limidu, anni määtināngälü 'di'dāny Gideleny.

9 Awa nyii ci Ngwaalinga yäy 'tu gwonyadu gwani nga nga lanni liminje gäbīci lima jayanu ngwäyänü Ngwaalu ngwege?

10 Dilu de na lingen le lati otaci Ngwaalingalu gwonyadu yigor ye 'dar ndi ari a gay ji ara je engga mana ara je gu gendaci yanni yami'rata gu ndi ämni Ngwaalu gwalu.

11 Gwenene gäbīcār a Ngwaalu ngwege ngwuru Papa ligo'ro le lüngün na Deleny dege dani Yicu, ja'rima gay ndi ari nyii ila 'danggalu.

12 Ara je Ngwaalu gendaci ämning gwalu ngwīrälü 'danggalu na ngwüji ngwu'ter 'to anaku ru gu ämni gwārī 'danggalu.

13 Ara je ojemeye yigor nono yalu nunnu ngaa ji nga jayi nono ngaa ju'ri ngwäyänü Ngwaalu ngwuru Papa gwege ma ji ma Deleny dege dani Yicu o'ra ngwüji ngwe ngwüngün 'dar ngwanni ngwuju'ru. Yiru gu.

4

Ellele ngwanni gwüjädī Ngwaalinganu

1 Gwodanalü lani ngweengga, lenggaca je awa ndi aang ellele nunnu ngaa jada Ngwaalinganu, 'didanu ngaa gilo lelella gu. La

je otacalu gweneno ara je päcälü ngwūriny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu nda je ärrāni giyee mama.

2 Ndi ari ngaa lilingīdī enggacing gwanni gwenggacara je yeleny ye yidi Deleny dani Yicu.

3 Bupi gwuru gwudi Ngwaalu ndi ari ngaa jü'rīni ngaa gäbīci yījinä.

4 A dīji de'te de'te lenge ndi määtä ngwangina ngwüngün* gay ge ganni giju'ru giru denyā,

5 aa'ti icīnānū gwa ru gwudi 'du'di gwudi lingenonono ngwüji ngwudi didlä ngwanni ngwa'ti līngīdī Ngwaalinga.

6 Na yi'ral ye giyee no, aa'ti gwere gwa äpīji gwenggen yi'ral yanni yiki nggwe rtadanu ngwārrāji ngwiya goralu. Deleny daji da reraji ngwüjü gwani yi'ral 'dar yanni yiki yiru gu no, anaku abingacara je gu gwerre ara je gu girnya.

7 Ndi ari Ngwaalu ngwa'ti nje ornaca yirledo ngwor-naci nje elelleng gwanni gwuju'ru.

8 Yäy gu no, gwanni gwa obe ngwuja'ri ngwee gora ge, gwa'ti übīdī dījü dümnä gora ge a be Ngwaalu ru ngwübīdīng je gora ge ngwanni ngwati je ätädä Ligī'rīmā lüngün lanni Liju'ru.

9 Gweneno gwani ämnājīdī yengga, nyii la'ti

* 4:4 4.4 Ngwuja'ri ngwee ngwani 'to, a dīji de'te de'te lenge awa ndi aar acidi daw de dūngün.

jädi ndi ara je üllijä ndi ari nga nga yigo'ro yalu Ngwaalu ngwuma je enggaci ndi ämnäjidi.

¹⁰ Na 'didanu, ngaa lati änni ngwengga 'dar ngwudi Majiduniyang. Ara je be päcälü lani ngweengga nunnu ngaa gu gendadani.

¹¹ Ge'tar je giyee aar ru yigor yalu ndi ari ngaa eellele eelleng gwanni gwadatalu, ngaa ombaji yiuru yidi yigo'ro yalu ngaa ape yiuru ngwuy ngwe ngwalu anaku ondacara je gu,

¹² nunnu a ngwüji poor denya eelleng gwalu nunnu aa'ti ngaa la ru ngwami'ri ndi äbingini ngwüjänü.

Gomon gadi ge Deleny o'ra

¹³ Lani ngweengga, la'ta je nana ndi aang 'ti lilingidi yiru ange yani ngwikirijin ngwanni ngwuma ayi, na aa'ti ngaa la runi nono ngwüjü ngwu'ter ngwanni ngwa'ti äti ge'tajing gwere.

¹⁴ A lämnä Ngwaalu ndi ari Yicu gwayu ngwü'di'rä mana, no a lämnä Ngwaalu ndi ari Ngwaalu ngwa ji ngwa 'di'riyä ngwüjalü ngwanni ngwuma ayi ngwämnä ndi Yicu anaku 'di'riyüng Yicungalu.

¹⁵ Anaku aru gu Deleny ngwulem ngwe ngwüngün, la je ci ndi ari alanga lanni gilona limidu, lanni gilo lialu limidu 'di ma Deleny o'ra, 'didanu a la'ti la madina ngwüjü ngwanni ngwuma ayi.

¹⁶ Ndi ari Deleny ligo'ro le lüngün da üllä kerala dulu de dipa na urnidi dula gwudi deleny didi yi'rr na urnidi gwe gwudi gibo'reny gidi Ngwaalu, lanni layu ndi Kirictu la 'di'rälü gwerre gwerre.

¹⁷ A be gwodanalü, alanga lanni gilona limidu lijalu, la aar nje le uti giyibä'rälä ar mbudi Delenyinga le gidurnala. A no, a la ji Delenyinga le bupud.

¹⁸ Yäy gu no, or'temajidar ngwuja'ri ngwe ngwee.

5

1 Gweneno lani ngweengga, ngwuja'ri ngwani gaji na yomon nyii la'ti jädi ndi ara je üllijä,

² ndi ari nga nga lilingidi mama ndi ari gomon ganni gadi ge Deleny o'ra, giru nono gwele ilang gwudi du'ram dilu de.

³ Gaji ma ngwüji ji ndi ari, "Yi'ral 'dar giyo yadatalu yere ya'ti," a je be dudi dibajalu nono gwele ati gu yajima dibaji dayalu diju lari le. Na la'ti la mbuji gay gidi abri.

⁴ A be nga nga, lani ngweengga, nga nga la'ti gidirimänü nunnu aadi ara je gomon nggä'di dibajalu nono du'ramu.

⁵ Nga nga 'dar liru yiiji yidi buri ngaa ru yiiji yidi lingen. Lä'tüdi yiiji yidi dilung na dirim.

⁶ Yäy gu no aa'ti a la ndri nono ngwüjü ngwu'ter, ar be jalu ngwäy ngwe ar arngani ar määtä yigo'ro yege.

⁷ Lanni lati ndri, lati ndri dilu de, na lanni lati rlāli, lati rlāli dilu de.

⁸ A be alanga liru ngwūji ngwudi lingen, ar be määtä yigo'ro yege, ar gwodanānu ämni gwe Ngwaalu ar äti ämning ngwuru nono lärü ar le ä'rinyini ngwambanga, ar äti ge'tajing ndi gilang ngwuru nono gibumbu ar ge ä'rinyini yi'ra. ⁹ Ndi ari Ngwaalu ngwa'ti nje utanu nunnu aar nje yi'rendeny eny nono yidi güündä güngün, aar be ru ndi ari ar mbuji gilanging Gideleny dege dani Yicu Kirictu.

¹⁰ Ndi ari Kirictu gwayu gwani alanga nunnu ar le midi gwüpäng mung o'ra aar nje mbuji gilona lijalu limidu yaa aar nje mbuji a lima ayi.

¹¹ Yäy gu no, or'temajidar ngaa olajidi giyigo'ro yalu gwüpäng, nono anaku 'didanu giyo yapa je gu.

Ola gwudi gwodaningalu

¹² Lotaca jalu gweneno, lani ngweengga, ndi ari dinyädär je lanni gilo lapu yiiru 'danggalanu lanni liru yi'ra yalu na ngwoorta ngwalu ndi elelle gwalu Gideleny aar je ola.

¹³ Dinyädär je denyang gwupa ngaa je ämni gwani yiiru yegen yanni yati aar je ape. Jaralu ladajidalu.

¹⁴ La je päcälü lani ngweengga ndi ari, ülädär ngwami'ri, or'temajar ngwudenyo, gatajar je düwä lanni

lami'ratu, mätär yigor gwani ngwūji 'dar.

¹⁵ Arnganar ndi ari aa'ti diji da gwä'räci dijänü giyi'ral yüngün yanni yiki yi'ral ye yanni yiki, ngaa be jayidi ngwäy giyomon 'dar na ngwūji 'dar ngwu'ter.

¹⁶ Jayaranu giyomon 'dar,

¹⁷ otacar Ngwaalingalu giyomon 'dar,

¹⁸ car Ngwaalinga yäy 'tu giyi'ralalu 'dar. Ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwubupa gu no ndi Yicu Kirictu.

¹⁹ Aa'ti ngaa la 'rinye ligä lidi yiiru yidi Lig'i'rim 'danggalanu.

²⁰ Aa'ti ngaa la ci yijirälü mireny,

²¹ ngaa be iriyi yi'ral ngwäy nono 'dar. Apar je yanni yijaw.

²² Abrar je yere 'dar yanni yiki.

²³ Ara je Ngwaalu ngwanni ngwuru adatalu giligo'ro lüngün ju'riyi 'dar. Ngwurime lig'i'rimä lalu, ngwurime lingina lalu ngwurime ngwangina ngwalu nunnu aar jayi nono komon gadi ge Deleny dani Yicu Kirictu o'ra.

²⁴ Gwanni gwurnida je gwuru ligor le'te pu ying je ärrü.

²⁵ Lani ngweengga, otacar Ngwaalingalu gwani änyängä.

²⁶ Agannar ngwengga 'dar giyenenanu aganni gwanni gwuju'ru.

²⁷ Nggwa je päcälü ngwäyänü ngwudi Deleny

ndi ari ngaa ülijä ng-
wengga ngwuja'ri ngwee
'dar ngwüllijä je.

²⁸ Ara je gu yimi'rü ji ku
yidi Deleny dani Yicu Kir-
ictu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Bilimün Äni kitabanu

Doo'ra dükajäär dani Bulij diju korkon anni üllijing dimaada düngün dani Bilimün ngwuja'ri ngwee. Gur gani Bilimün ginänü. Ngwu'dun ngwüngün gwati gu ngwikirijin o'rajidalu. Dinäd didi Bilimün dabru dorta düngün dani Bilimün. Gaji ganni giju ge Bulij korkon aar mbudi Onejemo gwe gwanni gwuma ru doo'ra didi Yicu.

A Bulij gwä'rä Onejemong gidoorta düngün ngwuja'ri ngwe ngwükacüng je Bilimünning ndi aar o'rajidi Onejemo gwe ngwämni ngwügwä'rri nono diwengga ndi Kirictu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni Bilimünning (1.1-3)
2. Bulij gwuca Ngwaalinga yäy 'tu gwani Bilimün (1.4-7)
3. Bulij gwondaca Bilimünning ngwämni Onejemong ngwügwä'rri (1.8-22)
4. Aganni gwudi mi'rä na otaci Ngwaalingalu (1.23-25)

*Ngwuja'ri ngwanni
ngwüllijä je Bulij Bilimünning*

¹ Äny gwuru gwani Bulij gwanni nggwo giyirna

gwani ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwani Yicu Kirictu. Diweengga dege dani Timi-jawuj daganna je.

Ngwuja'ri ngwee ngwükäci nje dimaada dani Bilimün dannu diru nyi de gimaad ndi apajidi yiuru yidi Yicu Kirictu.

² Nyi aganni diwengga dege dani Apibiya na diweengga dani Arikibiyuj gwanni gwati nyii le ape yi-iru yidi Yicu Kirictu yongra na nyi aganni gi'donga gidi Ngwaalu ganni gati acajidi ngwu'dun ngwunga.

³ Ara je gu yimi'rü na adatalu ji gwudi Ngwaalu ngwanni ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu!

*Bulij gwati ci Ngwaalinga
yäy 'tu gwani ämni gwudi
Bilimün*

⁴ Äny gwati ci Ngwaalinga yäy 'tu giyomon 'dar gwani nga minje otacalu.

⁵ Anaku ati nyi gu 'dingini ngwüji yikirijün ye yunga Gideleny dani Yicu na ämni gwe gwunga ngwüjü ku ngwudi Ngwaalu.

⁶ Nyi be ari, a acajidi gwudi ämni gwunga ngwüjüngä le ngwudi Ngwaalu ru 'didanu nunnu nga äti bebereng 'dar giyi'ral yanni yijaw nda je ärrü ngwüriiny ngwe ngwudi Yicu Kirictu.

⁷ Äny gwujayanu gwuleny nyi ojeme nono gwani mengga ämni gwe gwunga ngwüjü ngwudi Ngwaalu.

Anaku ma gu gäbici yigor yegen yima amanu.

Bulij gwondaca Bilimünning Onejemo gwe

8 A be no, gwani mengga, ndi Kirictu nggwaadi 'ranu, ndi ang girnya dulu de nyi ärriji yi'ral giyee.

9 A be anaku äti nda gu ämning Ngwaalu a ngwengga Ngwaalu, nyi be ari nunnu nggwadi ang päcälü aa'ti nunnu madinani gwüny 'dogo, a be 'to anaku jiny gu giyirna yani ondaci gwe güny ngwüjü ngwuja'ri Gideleny dani Yicu Kirictu.

10 Äny gwüpäcängälü gwani diweengga dani Onejemo gwanni gwuma ru nono giji güny, äny gwuma ru nono papa gwüngün anni jiny giyirna.

11 Ngingde gwele gwerre gwa'ti ämbädi* 'dunggunga, a be gweneno, gwuma be amba 'dengge.

12 Äny gwuminyi gwä'rä aar ang o'raca gwani nono ma ang ü'ricä ligor lüny.

13 Gwunaniny aadi aar nyi jicalu gito gito nunnu ngwuji ngwaalu ngwunga ati aar nyi äpiji yiru anaku jiny gu giyirna gwani ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Yicu.

14 Nyi 'ti be jädi ndi ärrü yi'ral yere ya'ti ye ligor lunga aru nunnu yere yanni yijaw ya je ärrü na je ärrü

ligor lunga aa'ti ya aar je linyaci yiima ye.

15 Ya gu mine ru ndi ari ngingde gwugatananga giyomon giyee cong, nunnu aar ang o'raca gwur'tal.

16 Ngingde gwa'ti ba be rüdi nono dinäd 'dunggunga 'dogo, ngingde gwupana gidinäd. Ngingde gwuma ru diweengga danni dämnr. Ndi ari ngingde gwuma ru dikirijin Ngwaalu. Gwämniy gwulleny a be gwa ang ämnäni gwulleny 'dügngüny nono dinädä dunga a dikirijin Gideleny dani Yicu.

Bulij gwubupa Bilimünning ngwüdüdäniji Onejemong

17 A no, manari nga gwatiny engga nono dimada ndi apajidi yiru yidi Kirictu, mäti Onejemong nono aadi nyi gu määtä.

18 A be manari ngingde gwärrijängä yi'ral yere yiki, yaa gwüminädängä dämjä nono dere, gäbicä giligo'ro lüny.

19 Äny gwani Bulij äny gwullu ngwuja'ri ngwee guy ge güny äny gwa ang 'tücü. Äny gwa'ti jädi ndi ang ci äny gwüminädängä dämjä nono dani ligo'ro lunga ndi ari äny gwuru gwurujanga dikirijin Ngwaalu guy ge güny.

20 Yäy gwani mengga gäbiciny nyi mbuji jaying ngwäy 'dunggunga Gideleny, gäbicä ligor lüny

* 1:11 1.11 Ngwüriny ngwani Onejemo ngwani 'amba.'

ngwamanu ndi ari nga gwuru dikirijin ndi Kirictu.

²¹ Äny gwülingidi ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwuca je ngwe ngwa ji ngwa je änni 'di nga gwä'tüdänälü ngwa je ärrü ngwanni ngwonyadana.

²² Nga be ci 'to, g'itijiny ngwu'duna mama ngwanni ngwadi nyi gu ila nyi gu üllälü ma Ngwaalu ännä otacing gwalu ndi ari aar nyi igitijä gay nyi ila 'danggalu.

Aganni gwudi mi'ra

²³ Diweengga dani Ababraj danni diju nyi de giyirna gwani ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Yicu, dagana je

²⁴ na ngwoo'ra ngwuru gi-maad güny ngwani Murkuj na Arictakuj na Dimaj na Luka, laganna je 'to.

²⁵ Ara je gu yimi'rü ji 'dar yidi Deleny dani Yicu Kirictu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwüllijäär je Ngwibrü Äni kitabanu

Ya'ti linginna ndi ari yärü gwuru gwanni gwallu ngwuja'ri ngwee, aar be engganalu re'dr ndi ari gwanni gullu gwuru doo'ra de'te diru dikirijin datäär yelenya giyi'doonga kaji ganni gati ge doo'ra dani Bulij ülliji yi'donga yidi Ngwaalu ngwuja'ri. Ngwuja'ri ngwee ngwüllijäär je Ngwüyawüd ngwoko ngwanni ngwumaru ngwikirijin aar je be miminni nono ndi gatani ämning Ngwaalu ngwegen ndi Yicu.

Ngwuja'ri ngwee ngwüpidalü ojeme gwe gwudi Yicu ngwikirijin 'dar. Ngwinggida ndi ari nginde gwuru Giji gidi Ngwaalu, no nginde gwupana yelenya giyi'rr yanni yati gu Ngwüyawüd ämnädä. Yäy gu no, nginde gwojemana ngwijir ngwudi gitab ganni gu'rin 'di ngwupani gu'ru 'to ndi Müjä, gwanni gwapu yobo Ngwaalu ngwuje enggaci Ngwüyawüd. Gwanni gwallu ngwuja'ri ngwee ngwinggida ndi ari Yicu gwurana gu'ru ngwur'dal ngwudi Ngwüyawüd, ndi ari gwa'ti ape yi'ral yere yanni yiki no ngwube ge'te elelleng gwüngün gwuru mi'rini nono gwanni gwum-

butu ngwuru mi'rini nono gwanni gwümi'radi gwani yi'ral yanni yiki yidi ngwüji 'dar kaji 'dar.

Ngwuja'ri ngwudi gitab nggee aar nje enggaci ngwügurnä ngwojema ngwudi Ngwüyawüd yi'ral ye yegen yanni yüllinä kitabanu ganni gu'rin, ligäbicä Ngwaalinga aar jayanu ämnicü gwe gwe-gen 'dünggüngün. Yäy gu no, gwanni gwallu ngwuja'ri ngwee ngwe diwayiniyi ngwikirijinä ndi ari ngindenga 'to aar gwuji ämnicing Ngwaalinga na aa'ti la dudanu yi'ral ye yanni yärrü je Yicu ngwuje enggaci ngwüjü.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Pani gwudi Giji gidi Ngwaalu (1.1-4)
2. Yicu gwupana giyi'rr (1.5-2.18)
3. Yicu gwupana ndi Müjä na Jäjiwä (3.1-4.13)
4. Yicu gwuru di'ral dipa diru gi'ra (4.14-7.28)
5. Yicu gwapa gekajiding gwanni gwujayana (8.1-9.22)
6. Mi'rini nono gwudi gwäpina gomonanu ge'te pu 'dar (9.23-10.31)
7. Loko lanni lidi Ngwaalu lanni läti ämning Ngwaalu gwupa (11.1-40)
8. Gwujani gora gidi Yicu (12.1-13.19)
9. Otacalu gwudi mi'rä na aganni (13.20-25)

Giji gipana gu'ru giyi'rr

1 Gwerre Ngwaalu ngwondaca ngwijirä aar ondaci ngwügürnä ngwege ngwuja'ri ngwe ngwani Ngwaalu yomonanu yonyadu na ngway ngwe ngwonyadanu,

2 a be giyomon giyee yidi gwodaning, gwuminje be ükacä Gijü güngün aar nje ondaci ngwuja'ri ngwüngün, ganni giming ätäädä yu'rina yidi yi'ral 'dar, na ganni gige'teng ge didläyü.

3 Giji giru enyanu gwudi näji gwudi Ngwaalu ngwulingani gi'remna güngün 'didanu, ngwümätädä yi'ral 'dar ngwuje ruyi yiima ye yidi ngwuja'ri ngwüngün. Anni ma aar nje ga'ru gwani ke gwege, nginde gwuma jalu kaama gidi Ngwaalu ngwanni ngwuru Papa gwupa kerala.

4 No nginde gwuma aar ätäädä ngwaalinga ngwupana giyi'rr anaku ru gu ngwüriny ngwüngün ngwanni gwuma aar je ätäädä ngwani Giji ngwupana ngwüriny ngwegen.

Yicu gwupana giyi'rr

5 Ndi ari Ngwaalu ngwa'ti ca gi'rrä gere ngwuja'ri ngwanni ngwondacung ngwe Kijü güngün ngwuci, "Nga gwuru Giji güny.

Gwene äny gwuma ru Papa gwunga."

Ngwo're ngwari,

"Äny gwa ru Papa gwüngün

na nginde gwa ru Giji güny."

6 Na mana anni ma Ngwaalu ükajä Gijü güngün ganni giru gi'ra gididlä ngwari, "A yi'rr 'dar yidi Ngwaalu gwucalu yirku ye."

7 Na ndi ondaji gwani yi'rr, a nginde ari nu,

"Gwuge'ta yi'rrä yüngün yiru dirun

ngwuge'te ngwünädä ngwüngün ligä liru lingla."

8 A be ndi ondaji gwani Giji, nginde gwaru nu,

"Yeleny yunga gwani Ngwaalu yadi jalu pupud,

nga gwa ruyi yelenya yunga gay ge gidünälü.

9 Yima je änni yanni yidünälü nga je be 'donya yanni yiki

yäy gu no, Deleny diru Ngwaalu ngwunga, dima ang mädiniyäni kimaad gunga

jayanu gwe gwanni gwuma ara gwe bruti yelenya."

10 Nginde gwaru 'to,

"Tu'tu gwerre, gwani Deleny, nga gwuge'ta diyäng

nga ge'te gere yiiru ye yidi guy gunga.

11 Giyee ya medadi, a gwa be jalu.

Ngwa mani 'dar ngwa ru nono ati gu ngwured mani.

12 Ngwa je 'rikäjänü nono
gwele ngwureda
ngwa gwurli nono ati
gu ngwured gwurli
diloya.

A be nga gwa jalu gwuru
gwe'te gwe'te,
na ngwüdlä ng-
wunga ngwa'ti ngwa
medadi."

13 Ngwaalu ngwa'ti ca gi'rrä
gere güngün ngwuja'ri ng-
wee ngwucung ngwe Gijü
güngün ndi ari,
"Jicinyalu kaama güny
'di nyi gäbici güwänü
gunga

nga ro'talu gora ge"?

14 Yi'rr 'dar yä'tüdi
ngwügi'rim ngwäpijä Ng-
waalinga yiuro? Yükajäär je
ndi äpiji ngwüjü yiuru ng-
wanni ngwadi aar je ätäda
yu'rina yidi gilängidine.

2

*Aa'ti ngaa li'dädänü gi-
lang gwe gwege*

¹ Ar be arngani ar geraji
ngwäni mama ngwuja'ri ng-
wanni ngwu'dinginar je ng-
wani Yicu nunnu aa'ti a la
'rämbiri.

² Ndi ari ngwuja'ri* ng-
wanni ngwondaja je yi'rr
ngwo ngwaalu ngwegen, na
ngwüji ngwe 'dar ngwanni
ngwa kiyi yobo ngwa aar je
rejaji,

³ yäy gu no, ya be
ru'tana 'dengge ndi gwanna
rerajing nggwee manari
a lima i'dädänü gwullen

gilängidini gwe nggwee
gwupana? Gilängidini ng-
gwee gwanni gwondaja gwe
Deleny dani Yicu gwerre,
ngindenga lanni li'dingina
ngindeng aar nje gäbici nyii
gu icinä.

⁴ A gwe Ngwaalu 'to
inggidi yi'remna ye na
yiima ye yonyadana yati
alliji ngwäjälü ndir, na
angidaci gwe ngwüjü yiuru
yidi Lig'i'rim lanni Liju'ru
ngwuje gegenaci anaku
naning gu.

A Kirictu ru dji dümnä

⁵ Ya'ti ani yi'rr yanni
yima aar je ge'te ndi määtä
didläyü danni dadi o'ra
danni dondajar de gweneno
ngwuja'ri ngwe ngwee.

⁶ A be yondajaar ye ng-
waalu ngwe'te kitabanu gidi
Ngwaalu ndi ari,

"Diji dümnä dani yäru
digätäda gu ngwäyänü,
giji gani yäru gidi dji
dümnä nunnu 'di nga
ge arngani?"

⁷ Gokeyananga gwooko
giyi'rr
nga giki gi'riba gidi ye-
leny nga näji nga jayi
ngwäy

⁸ nga gi'tiji ngwony 'dar
ngwuje ro'talu gora ge
yelenya."

Gi'tiji gwe ngwony 'dar ng-
wuje ro'talu gora ge yelenya,
Ngwaalu ngwuma 'ti dodana
yi'ral yere nding je määtä

yelenya. A be gweneno giy-ona ya'ti ar je änggädi ndi ari giyona yimätäng je yelenya.

⁹ A be Yicu ru gwänggädär gwanni gwokeyaar gwooko giyi'rr, nggwo gwuma aar giki gi'riba gidi yeleny gwani näji gwuma aar gwe jayi ngwäy ndi ari gwümäti liguri gidärbänü ngwayi, nunnu a yimi'rü ye yidi Ngwaalu ngwungelle yi'rany yani ngwüji 'dar.

¹⁰ Ndi apada yijü yonyadu ndi näji, yädi gu ndi ari a Ngwaalu gäbicä nginde gwanni gwuru doo'ra didi gilang gwegen ngwumbuti ngwaalu ku iyä gwe dörbä düngün.

¹¹ Ye'te ye'te ndi ari gwanni gwati ju'riyi ngwüjü na lanni liju'riyaar je, liru ngwüji ngwudi längir le'te pu, no Yicu gwa'ti yaaru apu nding je urnidi ngwenggen.

¹² Nginde gwaru nu,
 "Äny gwa ondaji ngwüriny
 ngwe ngwunga
 gwänggäri
 na gidiliganu didi
 gi'doonga,
 äny gwa ang elngaji orta
 gwe."

¹³ Na ngwo're ngwari,
 "Gwunyi gu ämnäci."
 Ngwo're ngwari 'to,
 "Äny nggwo ngene na
 yiji yunga yanni
 yiminje ätäda gwani
 Ngwaalu."

¹⁴ A be anaku ru gu yiji ligeno na yin, nginde 'to

lima ar le acajidi gwani ligeno legen nunnu yi'rany ye yüngün, ngwobedalu nggwo gwanni gwati yiima yidi yi'rany nggwo gwuru dijego'rr.

¹⁵ Ndi ari ngwuje gwä'dälü ndi eelle 'dar gwanni gwelellaar gu giyinädänü yidi yedeny yidi yi'rany.

¹⁶ Ndi ari 'di'didanu ya'ti yani yi'rr yanni yigatajaar je düwä, a be yiji ru yidi Äbräyim.

¹⁷ Ndi ari yiru giyee yanni yigäbicä ngindeng ngwube ru nono ngwenggen giligeno giyi'ral 'dar nunnu ngwuru dinä na dir'dal dannu diru gi'ra diru ligor le'te pu giyiiru yidi Ngwaalu nunnu a Ngwaalu dödäniji ngwüjänü ndi ke gwegen.

¹⁸ Ndi ari nginde giligo'ro lüngün gwiyü dörbä kaji ganni gidäjäär ge, nginde gwati ndi gataji ngwüjü düwä gwanni ngwa aar je idäji.

3

Yicu gwupana ndi Müjä

¹ Yäy gu no gwänggäri gwanni ngwuju'ru, ngwanni ngwacajidu ndi urnidi gwudi gerala gäbicär iriyäng ngwäälü gwalu ngwuji ndi Yicu, gwanni gwuru doo'ra dükäjäär ngwuru dir'dal dannu diru gi'ra gwanni gwati ar gwe ondaji.

2 Nginde gwuruca Ngwaalinga ligor le'te pu ngwanni ngwuge'ta giyeleny nono rucu gu Müjä yiiru ligor le'te pu yanni yätädi je Ngwaalu yani ngwüji ngwüngün.

3 Yicu gwuma aar mbuji ndi ari näjini gwüngün gwupana ndi Müjä, nono gwele ndi ari diji danni dati oda ngwu'duna dati aar näjäni ngwu'dun ngwanni ngwüdading je.

4 Ndi ari ngwu'dun 'dar diji dati ji danni dädädi je, a be Ngwaalu ngwuru ngwanni ngwuge'ta yi'ral 'dar.

5 Müjä gwuru dänäd diru ligor le'te pu ngwuja'ri 'dar ngwu'dun ngwudi Ngwaalu, eelle gwüngün inggidi yi'ral yanni yadi ye Ngwaalu ondaji kaji ganni gadi ila.

6 A be Kirictu gwuru ligor le'te pu nono gijü giru gi'ra gidi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu. Na alanga liru ngwu'dun ngwüngün, ma ar ämnäci ndi ge'taji na ndi mätinälü ndi iringini gwege 'di a yomon medadi.

Obe düwä de gwanni gwati Ngwaalu ätädä dijü

7 Yäy gu no, anaku aru gu Ligir'im lanni Liju'ru ndi ari,

"Gwene manari ngaa lima 'dingini ngwuja'ri ngwüngün,

8 aa'ti ngaa lundi giyi'ra yalu

anaku ru gu ngwügüürnä ngwalu gwerre ndi

nyürtiji Ngwaalingan

gaji ganni gidäjäär ge Ngwaalinga gitäny.

9 Anni idäjääriny ngwügüürnä ngwalu aar nyi idäji aar engga yiima yüny yanni yärrä nje ngwüdläyü 'di kwo'rongo (40).

10 Yiru giyee yanni yigäbiciny a nyi be güündä ape kimaad nggone nyi ari.

'Yigor yegen yilädälü 'ter yomon 'dar na ngindenga lima dodani gay güny.'

11 No, a nyi güündä ape nyi m'ri yi'rany nyi ari, 'Ngindenga la'ti la äni a'tur ndi obe düwä de 'dünggüny.' "

12 Ombajar je be ngwänggäri, ndi ari aa'ti gwere 'danggalanu gwa ji gwäti unding gi'ra ndi änni Ngwaalu ngwo're Ngwaalinga kay ngwanni ngwumidu.

13 Ngaa be or'temajidi yomon 'dar anni juna yomon gwene nunnu aa'ti gwere gwa ji gwundu ki'ra ndi yi'ral i'däjänü yanni yiki.

14 Alanga lima ila ndi acajidi ndi Kirictu manari a lima mätinälü 'di'däny ndi icinäädä gwanni gwätär gwerre ar gu ru yigor ye'te pu 'di a yomon medadi.

15 Nono giyee yaraar ye gweneno ndi ari,

“Gwene, manari ngaa lima
 'dingini ngwuja'ri
 ngwüngün,
 aa'ti ngaa lundi giyi'ra
 yalu
 anaku ru ngwügüürnä
 ngwalu gwerre ndi
 nyürtijji Ngwaalin-
 ganu
 gaji ganni gidäjäär ge
 Ngwaalinga gitäny.”

16 Yärüngä liru lanni
 li'dingina Ngwaalinga aar
 be nyurtanu? Lä'tüdi mene
 'dar lanni li'tüyä je Müjä ken
 gani Mijire?

17 Yärüngä liru lanni
 lapiya Ngwaalinga gündä
 ngwüdläyü küü'ri rom?
 Lä'tüdi mene lanni liki
 ngwäyanü Ngwaalu lanni
 lima ayi gitänye?

18 Na yärüngä liru lanni
 limi'ricä je Ngwaalu yi'rany
 ndi ari la'ti läni ndi obe
 düwä de 'dünggüngün a'tur
 manari lä'tüdi mene lanni
 linyürtijjänü?

19 No, a länggädi ndi ari
 lima 'ti burna ndi äni gwani
 yigor yegen ya'ti ämnä Ng-
 waalu.

4

*Obe düwä de didi ngwüji
 ngwudi Ngwaalu*

1 Yäy gu no anni juna
 ngwuja'ri ndi ele ngwanni
 ngwaru ngwe Ngwaalu
 gwani äni ndi obe düwä
 de 'dünggüngün, arnganar
 be nunnu aa'ti gwere
 'danggalanu gwa ami'rati
 ndi äni.

2 Ndi ari 'to liminje
 ondaci ngwuja'ri ngwanni
 ngwujaw anaku ondacaar
 je gu 'to, a be ngwuja'ri
 ngwanni ngwu'dinginaar
 je ngwuma je 'ti ngwuja'ri
 ärrü yi'ral yere yijaw, ndi
 ari lanni li'dingina lima 'ti
 ämnä ngwuja'ri ngwanni
 ngwu'dinginaar je.

3 A be gwenene alanga
 lanni lima ämnä ngwuja'ri
 ngwudi Ngwaalu, a la äni
 ndi obe düwä de anaku ma
 gu Ngwaalu ari,

“Yäy gu no a nyi güündä ape
 nyi mi'ri yi'rany nyi
 ari,

'Ngindenga la'ti la äni
 a'tur ndi obe düwä de
 'dünggüny.'”

Gwaru gu ma ni ari yiiru
 yüngün yima medadi 'tu'tu
 anaku ge'teng gu didläyü.

4 Ndi ari yiming ye yon-
 daji ngwaalu ngwe'te yani
 gomom ganni giru Kwo'ra
 tä'rül ngwuja'ri ngwe ngwee
 ndi ari, “Na gomom ganni
 giru Kwo'ra tä'rül, Ngwaalu
 ngwübidi düwä de giyiiru
 'dar yüngün.”

5 Na mana ngwuja'ri ngwe
 ngwee ngwaru ngwee
 ngene, a nginde ari, “Ngin-
 denga la'ti la äni a'tur ndi
 obe düwä de 'dünggüny.”

6 Giyona ndi ele ndi ari
 loko la ji la äni ndi obe düwä
 de, na lanni londacaar je
 ngwuja'ri gwerre, la'ti ändi
 ndi ari linyurtanu.

7 Yäy gu no, Ngwaalu ngwo
 mana ngwuge'ta gomonalu

ge'te gicung Gwene, luubu anni ma aji ngwondaja lingla le lidi Däwüd ndi ari,

“Gwene, manari ngaa lima 'dingini ngwuja'ri ngwüngün, aa'ti ngaa lundi giyi'ra yalu.”

⁸ Ndi ari adinari a je Jäjiwä äñji ndi obe düwä de, Ngwaalu ngwa'ti ngwadi o're aar ondaji ngwuja'ri ngwee mana ngwani gomom gi'ter.

⁹ Giyona be ndi ele, yani gomom ganni giru Kwo'ra tä'r'il gidi obe düwä de didi ngwüji ngwudi Ngwaalu.

¹⁰ Ndi ari gwere gwanni gwa äni ndi obe düwä de didi Ngwaalu, gwa obe düwä de 'to giyiuru yüngün, nono anaku übidi gu Ngwaalu düwä de giyiuru yüngün.

¹¹ Yäy gu no, ar be ji 'di'däny ar äni ndi obe düwä de nunnu aa'ti gwere gwa ji gw'i'di kora gidi ngwügüürnä ngwone gwani nyurtanu weggen.

¹² Ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwo ngwumidu ngwapu yiuru. Ngwätänä yini kalal ganni giru yini ngwurel rom, gati ü'rü lingina na ligi'r'im, ngwäni giyircenyanu na giyüjänü ngwati lenge ya'ranya na eelle gwudi ligor lidi diji.

¹³ Yere ya'ti yanni yigi'tinä gididlä ya'ti linginna ngwäyänü Ngwaalu. Yi'ral 'dar yijalu mbüny aar jalu wir ngwäyänü Ngwaalu ngwanni ngwa ji ngwunje

otacalu.

Yicu gwuru dir'dal danni diru gi'ra

¹⁴ Yäy gu no, anni ru Yicu Giji gidi Ngwaalu dir'dal dege danni diru gi'ra gwu-pana, gwanni gwuma madini ngwäni giyerala, ar be mätinälü 'di'däny ndi änni gwege 'dünggüngün gwanni gwati ar gwe ondaji.

¹⁵ Ndi ari alanga liru lidi dir'dal danni diru gi'ra däti yiima, ndi lenge ami'rating gwege, ndi ari nginde gwidjäjäär yi'ral ye 'dar nono alanga je ngwu'ti ärrü yi'ral yere yanni yiki.

¹⁶ Ar be gatu yigoralu yege ar 'donggaci didu'ri didi yimi'ru yüngün nunnu ar inä ar mbuji yimi'ra ar nje dege'daji gaji nggee ma ar je bupi.

5

¹ Ngwur'dal 'dar ngwanni ngwati ru yi'ra ngwati aar je äbri ngwüjänü aar je aliji aar ape giiri na aar ji ngwüjü giyi'ral yidi Ngwaalu aar angidaci Ngwaalinga aar ge'te mi'rining nono gwani ke.

² Ngwäti yiima ndi jiliji ngwüjänü ngwanni ngwa'ti lingidi ngwududu, ndi ari nginde 'to gwuru diji dami'ratu.

³ Ndi ari yiru giyee yigäbicä ngindeng ngwümi'rini nono gwani ke gwudi ligo'ro lüngün, na 'to gwani ke gwudi ngwüji.

4 Diji dere da'ti dapu näjng nggwee gwudi ape giiri gidi dir'dal diru gi'ra ligo'ro le lüngün. A be Ngwaalu ru ngwati urnidi anaku urnida gu Ngwaalu Aruuning ndi ru dir'dal dannu diru gi'ra.

5 No Kirictu 'to gwa'ti apu näjng giligo'ro lüngün ndi ru dir'dal dannu diru gi'ra. A be Ngwaalu ru ngwuca nu, "Nga gwuru Giji güny, gwene äny gwuma ru Papa gwunga."

6 A nginde gwondaja gu ngwaalu ngwu'ter ngwari, "Nga gwuru dir'dal yomon-
alu pipi'ri'ti
gidi'riny didi yir'dal yidi
Mäliki Jadig."

7 Giyomon yidi Yicu yanni yijung ye ngene gidiyängälü, gwotaca Ngwaalingalu ngwuje päcälü ngwudugi yal ye yipa gwani nginde gwanni gwäti yiima nding gilängidiyi giyi'rany, aar 'dengenaci nunnu denya na 'dengenaci gwüngün.

8 Nginde gwuru Giji, ngwube lenge ndi 'dengenaci Ngwaalinga ngwuja'ri ngwe gwanni ngwiyüng gu dirbä

9 anni mung je gu mbüti, nginde gwuma ru gay gidi gilängidini gwudi gwur'taling gwudi ngwüji 'dar gwanni ngwa 'dengenaci

10 na nginde gwäbrü Ngwaalu ngwuru dir'dal dannu diru gi'ra gidi'riny didi yir'dal yidi Mäliki Jadig.

Mätinälü 'di'däny ndi ämni Ngwaalu gwalu

11 Yi'ral giyo yonyadu yimini nje ndi ara je ondaci. A be yundu ndi ara je enggaci ndi ari ngaa ru ya'ranya yoko ndi lenge.

12 Ndi ari gaji ge nggee ngaa ladi be ji ndi ru ngwoorta, ngaa gilo be linana dijü ara je enggaci gatu yora ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gwanni ngwuru 'didanu ara je gu gwä'räcänü mana. Nga nga gilona liru nono yijü yanni yoko yinana ndi i'ri yan ya'tina lengedadu ndi eny enying gwanni ngwojemanu!

13 Gwere gwanni nggwona ndi i'ri, nggwona gwuru giji goko gwa'ti gu na ngwuja'ri ändänü ngwani dünälü.

14 A be ngwong ngwudi eny gwanni ngwojemanu, aar be ru ngwudi ngwüji gwanni gwuma pe ngwuma bebere gwanni ngwuma je ngwuja'ri madianu ngwiditänä gu yigo'ro yegen yomon reny ndi lenge ndi ari yiru giyene yanni yijaw na yiru giyene yanni yiki.

6

1 Yäy gu no, ar be gatani enggacing gwudi yogo gwanni gwü'di'rär gwe gwerre gwani Kirictu, ar ele ndi pe ar bebere bebereng gwanni gwubirlu. Aa'ti a la ji ba be ndi ge'te gay gidi ondaji gwani jo'renyani giyi'ral yanni yati nje oktada

giyi'rany na gwani ämni Ngwaalu,

² na awa ndi inggidi gwani nyinyini yaw ye, gwani alliji ngwüjü ngwuy nono, gwani 'di'ri gwudi ngwüji ngwayu na gwani obalu ngwüji ngwe gwudi Ngwaalu gwudi gwur'taling.

³ Yi'ral giyee 'dar ya ar je ärrü ma gu Ngwaalu ari.

⁴ Ndi ari yojema ngwüji ngwanni ngwuma aar je enggaci aar ngille angida-jing gwudi generala, ngwanni ngwuma acajidi Giligi'rim lanni Liju'ru,

⁵ ngwanni ngwuma ngille jaying gwani ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu na gwani yima yidi Ngwaalu gidädlä didi gwodaning,

⁶ ndi ari manari lima i'di aar gatani ämning Ngwaalu, la'ti la aar je gwä'rä ndi jo'renyana, ndi ari ndi dudi gwegen, lima o're lima pä Gijü gidi Ngwaalu kü'ri na gima aar apiyi yaaru ngwäyanü ngwüji.

⁷ Yi'ral giyee yiru nono gwele diyäng danni dati gere pi yomon reny ati ngwü'tücä ngwüjü ngwanni ngwükwüdi yuula yijaw nunnu yiru yanni yikwüdädää, dati Ngwaalu onjaci.

⁸ A be Ngwaalu ngwati 'täji ngwünyü gidiyäng danni da'ti jaw dati 'tüyä ngwügä ngwü'tüyä yanya. Na da gätini giligä da ü'dini ma yomon medadi.

⁹ 'Di minyii gu ni ondaji no lani ngwumaad, nyii gilo 'to licinänü ndi ari giyo yäti je yanni yijayana yanni yati a je oktada ndi gilängidini.

¹⁰ Ngwaalu ngwä'tüdi diriginä, nginde gwa'ti gwa dodani yiuru yalu na ämni gwalu gwanni gwuma aang enggaci ngindeng anaku äpiji gu ngwüjü ngwüngün yiuru na ngwona ngwati a je äpiji yiuru.

¹¹ Libupa je 'dar a diji de'te de'te lenge unding ngwäy nggwee 'di aar ila ndi medadi, nunnu ara je Ngwaalu onjaci giyi'ral yalu yanni yige'taja gu ndi ape.

¹² Nyii la'ti minä ndi aang ru ngworony, ngaa be gwüji gora ge'te ge'te gidi ngwüji ngwanni ngwämnä Ngwaalu aar or'temaji no aar ape yu'rina yanni yaru ye Ngwaalu.

Yi'ral yanni yaru ye Ngwaalu yadi ji

¹³ Anni ma Ngwaalu ci Äbräyiming ngwuja'ri ngwe ngwüngün, ngwümi'ridi yi'rany giligo'ro lüngün anaku aa'ti gu gwere ju gwanni gwupana 'dünggün nding gwe mi'ri yi'rany.

¹⁴ Ngwuci, "'Didanu, äny gwa ang onjaci äny gwa ang ruji papa gwudi ngwüji ngwonyadu."

¹⁵ No anni ma gu Äbräyim dünici ngwuja'ri ngwuje matiji liguri, yiming je ape yanni yica ye Ngwaalu.

16 Ngwüji ngwati mi'ri yi'rany diji de dannu dipana 'denggen, na mi'ri yi'rany gwati ätiyi yi'ral ngwäyänü yaraar ye aar ü'rü ngwüjänü.

17 Ndi ari Ngwaalu ngwüminä 'didanu ndi inggidi ndi ari ngwüji ngwanni ngwadi ape yu'rina yanni yarung ye aar lenge ndi ari Ngwaalu ngwati 'ti gwürlinä gidrü düngün a'tur gwani bupi nggwee, no nggu be mi'rädä yi'rany.

18 Ngwaalu ngwärrü yi'ral giyee nunnu yi'ral ye rom yanni yati 'ti gwurlu, yojema Ngwaalu ndi ü'rü yi'du'ru. No alanga lanni lima gu abrada ndi mätäni ndi ge'taji gwätädäär nje, gwa ar gu or'temaja gwulleny.

19 A läti ndi ge'taji nggwee gwuru nono gudu'ru giru laaba gidi ligi'rim gwati nje ojeme nono gwümätinälü ndom gwa'ti lagadalu. Ge'taji nggwee, gwati nje gwe ele drü dänü ngwaalu ngwanni ngwaju'ru kobo gidi Ngwaalu gilur'alanu lidi dired dannu düllälü.

20 Ngwaalu ngwanni ngwuma gu Yicu, gwanni gwuma madinani 'dengge nggu äni gwani alanga. Nginde gwuma ru dir'dal dannu diru gi'ra pupud gidi'riny didi yir'dal yidi dir'dal dani Mälikä Jadig.

7

Dir'dal dani Mälikä Jadig

1 Mälikä Jadig nggwee gwuru deleny didi ngwaalu ngwani Jälim ngwuru dir'dal didi Ngwaalu ngwudi gerala. Dimbudar Äbräyim gwe gwo'ra giyäärä yanni yidamu ye ngwelenya ngwe'te na dir'dal ndoo onjaci Äbräyiming,

2 a Äbräyim gwälliji gi'ra ngwong 'di 'dar ngwanni ngwümätin je giyääränü. Gwerre gwerre, ngwüriy ngwani Mälikä Jadig ngwani, "deleny didi dünälü." A nginde ani 'to, "deleny didi Jälim" gwani, "deleny didi adatalu."

3 Da'ti linginna mbumbung ngwu'ti linginna nanning, ngwu'ti linginna dimo'ra didi ngwügüürnä ngwüngün, ngwu'ti linginna yomon yüngün gwerre ngwu'ti äti mi'räng gwudi midi, dijalu diru nono Gijü gidi Ngwaalu ngwuru dir'dal didi gwur'taling.

4 İriyā 'di ngwäyälü 'dogo ndi ari gu'ru güngün giru 'taa 'di a papa gwani Äbräyim gwälliji gi'ra ngwong 'di 'dar ngwanni ngwümätin je giyääränü!

5 Na yobo yati ari a ngwüji gilängir lidi Lawi ngwanni ngwuma ru ngwur'dal uti yi'ra ngwong 'di ngwüji ngwudi Yijiräyil ngwuru ngwüji ngwegen anni ari ngwüji ngwegen ngwuru ngwüngüürnä ngwudi Äbräyim.

6 A be di'riny didi

dir'dal dani Mäliki Jadig, da'ti ü'rädi gilängir lidi ngwügüürnä ngwudi Lawi, ngwube ape yi'ra ngwong 'di ndi Äbräyim ngwonjaci Äbräyim gwanni gwäti ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu.

⁷ Ngwüji 'dar ngwülingidi ndi ari gwanni gwupana gwati onjaci ngindeng gwanni gwokana.

⁸ A be gwani ngwur'dal ngwanni gwati uti yi'ra ngwong 'di ngwüjü, ngwuru ngwüji ngwümnä ngwadi ayi. A be gwani Mäliki Jadig, gwanni gwügwällijä Äbräyim gi'ra ngwong 'di, gitab gidi Ngwaalu garu nu, nginde gwuru diji danni dadi ele ndi midi gwur'tal.

⁹ A la gu mine ari ndi ari anni ge'ta Äbräyim gi'ra ngwong 'di, Lawi, gwanni gwati uti yi'ra ngwong 'di, gwuge'ta 'to gi'ra ngwong 'di.

¹⁰ Ndi ari Mäliki Jadig, anni mbudaar Äbräyim gwe, Lawi gwujuna gilaranu lidi digüürnä düngün dani Äbräyim.

Yicu gwuru dir'dal nono Mäliki Jadig

¹¹ Anni ätädi Ngwaalu ngwügüürnä ngwudi Lawi yir'dala, gwätädi 'to ngwüjü ngwudi Yijiräyil yobo gaji ge'te ge'te. A be mbuti gwa'ti ju giyir'dal giyee. No aar be ojeme ndi ari a bupi ji gwani dir'dal di'ter diru

nono Mäliki Jadig ngwu'ti rüdi nono Aruuning.

¹² Ndi ari manari gwürli gwuma ji gwani yir'dal, gwürli gwa ji 'to gwani yobo.

¹³ A be Deleny dege dani Yicu, gwanni gwondacaar gu yir'dala giyee, gwuru gülü gi'ter, gwere gwa'ti gwudi gülü nggoo gwapu yir'dala a'tur gidagad gomon gere.

¹⁴ Ndi ari yilinginna ndi ari Deleny dege di'tüdi gilängir lidi ngwüji ngwudi Yäwüdä, na gülü nggee gidi Yäwüdä ga'ti ge yobo yidi Müjä ondaju ngwuja'ri ngwani yir'dal.

¹⁵ Yi'ral giyee yaru nyi ye, yilinginna gilingenalu ndi ari yondaja gwani dir'dal di'ter danni diru nono Mäliki Jadiging dima ila gweneno,

¹⁶ nginde gwanni gwapu yir'dala ya'ti gi'tinä dimürä de didi ngwüji ngwümnä, aar be gi'tini dimürä de didi yiima yidi midi gwüngün gwudi gwur'taling.

¹⁷ Ndi ari yündäjina gitabanu gidi Ngwaalu yaru nu, "Nga gwuru dir'dal yomon-alu gwur'tal,

nono Mäliki Jadiging."

¹⁸ Ngwuja'ri ngwudi yobo gwerre, ngwuma gi'tini gay ge'te ndi ari gwami'ratu gwa'ti mbutu giyiuru

¹⁹ ndi ari yobo ya'ti ya mbütiyi yi'ral yere, a be gaji ge'te ge'te, liminje ätädi ge'tajing gwujayana gwunje 'donggaji Ngwaalu.

20 Yi'ral giyee ya'ti ärrinälü no, yimi'ridäär ye yi'rany! Ngwur'dal ngwoo ngwuru ngwügüürnä ngwudi Lawi ngwa'ti aar je mi'ricä yi'rany,

21 a be nginde gwani Kir-ictu gwuru dir'dal mi'ri gwe yi'rany anni ma Ngwaalu ci nu,

"Deleny diru Ngwaalu dimi'ridi yi'rany na nginde gwa'ti gwa gwä'ri ngwuja'ri ngwüngün,

'Nga gwuru dir'dal gwur'tal.' "

22 Mi'ri gwe yi'rany ngg-wee, Yicu gwuma ru änijälü gwudi gekajidi gwanni gwujayana.

23 Kaji nggee yima ji ndi ari ngwur'dal ngwuju ngwonyadu ngwuru ngwügüürnä ngwudi Lawi, a be anni aa'ti je yi'rany gäbicä ndi ape yir'dala aar jalu gwur'tal,

24 a be Yicu gwumidu gwur'tal, nginde gwapu yir'dala yidi gwur'taling.

25 Yäy gu no, nginde gwäti yiima ndi mbütiyi gilängidiying ngwüjü ngwanni ngwadi ila Ngwaalu nginde gwe, ndi ari nginde nggwo gwumidu gwur'tal ndi mandi 'dengge ngwotaci Ngwaalingalu gwani alanga.

26 Dir'dal danni diru gi'ra diru gu no, dati nje gi'tüji buping gwege, nginde gwa ru gwanni gwuju'ru, gwujaw nono, Ngwaalu ngwuma

äbrü Yicung ngwüjänü ngwanni ngwuki, ngwallijala kerala.

27 Gwä'tüdi nono dir'dala ndoo danni diru gi'ra, nginde gwa'ti äti ndi mi'rini nono giyomon giyomon, gwerre gwerre gwani ke gwüngün, ngwube o're ngwani ke gwudi ngwüji. Nginde gwümi'rinä nono gomonanu ge'te pu gwani ke gwegen kaji ganni giming ge mi'rini nono ligo'ro le lüngün.

28 Ndi ari yobo yati alliji ngwüjü ngwanni ngwami'ratu aar ru ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra a be mi'ri yi'rany gwudi Ngwaalu gwanni gwujana giyobo, gwallija Gijü güngün ganni gimbutu giyir'dal gwur'tal.

8

Dir'dal danni diru gi'ra gidi gekajidi gwanni gwuyang

1 Ngwuja'ri ngwanni ngwadi ar ngwe ari ngene ngwuru ngwee, ndi ari alanga läti dir'dala danni diru gi'ra diru gu no, danni dijalu kaama ngwudu'ri ngwudi Ngwaalu ngwuru Deleny kerala.

2 A nginde gwuru dinäd dani Yicu gwanni gwäpijä Ngwaalinga yir'dala ngwaalu ngwanni ngwuru gä'tä 'didanu a Deleny ru digege'ta, ga'ti gi'tinä diji de dümnä.

3 Dir'dal danni diru gi'ra dere dati aar alliji

ngwügi'tiji Ngwaalinga
angidajing na mi'rini nono
gwudi ngwüji na gu no
yiru gu ye'te ye'te gidir'dal
ndee ndi äti yi'ral yani
ligo'ro lüngün 'to ndi gätiji
Ngwaalingalu.

⁴ Adinari gwuru gwudi
diyängälü, gwa'ti gwadi ru
dir'dal, ndi ari ngwüji ng-
wuju ngwanni ngwati gatu
angidajingalu anaku ondaja
gu yobo yidi Müjä.

⁵ Ngwati ape yiuru giyee
yanni yiru ngwü'rimbil aar
ru diil didi gä'tä ganni giru
'didanu nggo kerala. Yiru
gu ye'te ye'te anaku gaji
gidi Müjä. Anni mung ru
gwadi pä gä'tä ganni giju'ru,
gwuca Ngwaalu, "Diwayina
gu ndi ari nga ge'te yi'ral
'dar aar o'rani yi'ral anaku
enggacara je gu Ngwaalu ke-
nala."

⁶ A be yiuru yanni yätädi
je Ngwaalu Yicung, yipana
giyiuru yegen anaku pana
gu gekajidi gwanni gwu-
rung gu dardan ndi gekajidi
gwanni gwu'rin, na yigi'tinä
ngwuja'ri ngwe ngwujayana
ngwaru ngwe Ngwaalu.

⁷ Ndi ari adinari yere ya'ti
yiju yiki ndi gekajidi gwudi
gwerreng, gay ga'ti ba be
gadi ji gani gekajidi nggwee
gwuyang.

⁸ A be Ngwaalu
ngwänggädi keng gwudi
ngwüji ngwube ari,

"Gaji nggo gindi

äny gwa ge'te gekajiding
gwuyang ngwüji

ngwe ngwudi Yijiräyil
na ngwüji ngwe ngwudi
Yäwüdä.

⁹ Gwa'ti gwa ru nono gwanni
gwuge'teny gwerre
ngwügüörnängä
ngwe ngwengen

kaji ganni giminje ge määtä
guy ge

nje okta nje 'tüyä ken
gani Mijir,

ndi ari ngindenga la'ti rucu
gekajiding gwüny
ligor le'te pu,
a liminje gwürläci lu'ra.

¹⁰ Gekajidi gwuru nggwee
gwanni gwadi nyi
ge'te ngwüji ngwe
ngwudi Yijiräyil
ma gaji ele nggone, a gu
Deleny ari.

Äny gwa ge'te yobo yüny
giyi'ranyanu yegen
na nje ulli giyigoranu
yegen.

Äny gwa ru Ngwaalu ngwe-
gen,
na ngindenga la ru
ngwüji ngwüny.

¹¹ Gwere gwa'ti ba be ng-
wenggaci dijü dijaci-
daar de,

na gwere gwa'ti ba
be gwa enggaci
gwenggen ngwuci,
'Lingidi Delenya,'

ndi ari ngindenga 'dar liny
lenge,

lanni lokana 'denggenanu
na lanni lipana
'denggegenanu.

¹² Ndi ari linje dödänijänü
gwani ke gwegen

na la 'ti ba be linje
düwäyiniiji keng gwe-
gen."

¹³ Ngwaalu ngwuma ari
gekajiding nggwee gwuru
gwanni "gwuyang," nginde
gwuming ape nggwoo
gwuju gwerre gwuming ruji
gwu'rin. Na gwanni gwuru
gwu'rin ngwuru yimäyän,
nggwo gito gwadi ele ndi
dudi.

9

¹ A be gekajidi gwudi gw-
errenge gwäti dimürä didi
äpiiji Ngwaalinga yobo na
ngwaalu ngwudi yobo 'to
gidiyängälü.

² Gä'tä gipänä ngwaalu ng-
woo ngwudi yobo. Poor
kubanu gidi Gä'tä, gäti gud-
ina gidi lamba, a gu dümbür
ji a gu yon yidi gatalu ji,
ngwaalu ngwee, ngwucaar
je Ngwaalu ngwanni Ng-
wuju'ru.

³ Gilu'ranu ngwaalu
ngwudi Gä'tä ngwanni
ngwüjädi gidrü ngwü'ridäär
jänü dired de dannii düllälü,
ngwucaar je ngwaalu ng-
wanni Ngwuju'rana.

⁴ Dagad diju gu didi yilun
digi'tinä dab de a gu Dimbür
ji didi gekajidi dibi'rüjinä
dab de. Dümbür ndee, diju
gu gimo giru dab gäti ng-
wonyanu ngwudi eny ng-
wani män, na duura didi
Aruun dannii didogana läni
liginyä, yo'rr yiru yimindi
yanni yüllinä gu ngwuja'ri
ngwudi gekajidi.

⁵ Gidimbürälä ndoo,
ngwü'rimbil ngwudi yi'rr

rom yidi näji yicaar
je Järibim yiju gu aar
ilädä ngwaalingalu ngwudi
düdänijänü gwudi ke. Gaji
ga'ti ndi inggidi yi'ral giyee
yere yere gweneno.

⁶ Anni ma aar gu gege'te
yi'ral ku aar gu ele no,
ati ngwur'dal äni giyomon
giyomon ngwaalu ngwoo
ngwüjädlü poor ati aar gu
ape yiiru yidi yir'dal.

⁷ Ati be dir'dal dannii
diru gi'ra ru 'dogo dati äni
ngwaalu ngwoo ngwüjädi
gilu'ru, ating gu äni 'dogo
gomonanu ge'te pu gididlä,
ating 'ti ändi a'tur ngwuy
ngwanu, ating be äni yin ye
yanni yating je gatalu yani
ligo'ro lüngün na yani ke
gwudi ngwüji ngwanni ng-
wati ärrü yi'ral yanni yiki
la'ti gu lingidi.

⁸ Ligir'im lanni Liju'ru
linggida dimürä de ndee
ndi ari alanga la'ti la
äni ngwaalu ngwanni Ng-
wuju'rana manari gä'tä gidi
äpiiji Ngwaalinga yobo gidi
gwerrenge nggona giju.

⁹ Yiru di'rimbil ndi aar
nje enggaci gweneno ndi
ari angidaji na mi'rini nono
gwanni gwati aar gatalu,
gwa'ti burna ndi ju'riyi ligor
nono lidi diji dannii dati äpiiji
Ngwaalu yobo.

¹⁰ Gwani 'dogo yi'ral yidi
eny na iyä na yonyadanu
yi'ter yani dimürä didi uni
nono poor aar ru dimürä ndi
äpini 'di a gaji ila gidi yir'dal
gidi'riny dannii diyang.

Gekajidi yin ye yidi Yicu

¹¹ A be anni ma Kirictu ila gwuru dir'dal dannu diru gi'ra gidi yi'ral yanni yijaw giyee ngene, nginde gwuma äni kã'tänü gojemana gimbutu ga'ti gi'tinä ngwuy ngwe ngwudi diji dümnä. Gä'tüdi gong gididlä, nggo kerala.

¹² Gwa'ti ändi yin ye yidi yüwä na yindri, gwändi ngwaalu ngwoo Ngwuju'rana gomonanu ge'te pu bupud yin ye yidi ligo'ro lüngün. Aar nje ye ü'rälü giyirna yidi yi'rany nunnu ar gu mida gwur'tal.

¹³ Yin yidi yüwä na yindri na ngwaaru ngwudi yindri yu'du aar ngwe gwürä ngwüjü ngwürngü lingina aar ju'riyi lingina nono poor.

¹⁴ Manari giyee yiru gu no, ya be ru'tana yanni yärrinä yin ye yidi Kirictu. Ligi'räm le lidi gwur'taling, gwügäti ligo'ro lüngün ngwuru mi'rini nono gwanni gwumbutu Ngwaalu. Yin yüngün ya ju'riyi yigor yege giyi'ral yanni yati apa yi'rany, nunnu ar äpiji Ngwaalinga yiiru ngwanni ngwumidu!

¹⁵ Yiru giyee yanni yigäbica Kirictung ngwuji gidiliganu aar nje gekajidi Ngwaalinga le gekajiding gwanni gwuyang, nunnu alanga lanni lurnida je Ngwaalu, ar ape yu'rina yidi gwur'taling yanni yaru ye. Ndi ari Kirictu gwärrü yi'ral giyee ngwayi aar nje ü'rälü ndi ke gwanni gwuma

äpini kaji gidi gekajidi gwudi gwerreng.

¹⁶ Ma diji oladani ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwani yu'rin yüngün mung ayi, ngwati je 'ti ngwüji ge'ta giyiuru 'di a inggidi ji ndi ari diji dima ayi.

¹⁷ Ndi ari ola gwadi ru yiima 'dogo manari diji dima ayi, ngwati aar je 'ti ge'ta giyiuru manari diji ndoo daru gu ndo dimidu.

¹⁸ Yiru gu no, ndi ari gekajidi gwudi Ngwaalu gwudi gwerreng, gwa'ti 'di'ru yiuru ye 'di aar gwürä yin ye gwerre gwerre.

¹⁹ Yilinginna ndi ari Müjä anni mung üliji ngwüjü ngwuja'ri ngwudi yobo 'dar, ngwube ape yinä yidi yindri na yidi yüwä ngwuje rtaji yaanu ngwugu ülläji ngwola ngwanni ngwuri dirula de didirun ngwuye gwürä gitab gidi yobo ngwuye gwürä ngwüjü.

²⁰ Ngwari, "Yin giyee yiru yidi gekajidi gwanni gwucara je gwe Ngwaalu ndi ari ngaa rime."

²¹ A Müjä gwürä 'to gätä na ngwügwürä ngwony 'dar ngenone ngwanni ngwati aar ngwe ape dimürä didi gätä.

Yicu gwuru mi'rini nono gwanni gwumbutu

²²⁻²³ Yiru gu ndi ari yobo yati bupi ngwong 'dar ngwanni ngwuru ngwü'rimbil ngwudi ngwong kerala, aar gä'rini yin ye, ndi ari ma

'ti yin irädälü, düdänijänü gwati 'ti. Na anaku ati gu gä'tä gidi diyängälü minä ndi ar gwürä yin ye yidi yindri na yüwä aar je ju'riyi nono 'dogo dimürä de ndee, a be gä'tä ganni giru 'didanu ga minä mi'rining nono gwudi yin 'to yanni yipana ndi mi'ri nonon gwudi yin yidi yindri na yüwä.

24 Ndi ari Kirictu gwa'ti ändi ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana ngwudi diyängälü ngwanni ngwuge'taar je ngwuy ngwe ngwudi ngwüji ngwümnä ngwuru 'dogo di'rimbil didi gä'tä ganni giru 'didanu, a be nginde äni kerala, nunnu ngwuru mandi ngwaalu ngwege ngwäyänü Ngwaalu.

25 Na nginde gwa'ti ändi kerala ndi mi'ri nono ligo'ro le lüngün ndi gätiji Ngwaalingalu mana na mana anaku ati gu dir'dal dannu diru gi'ra äni ngwüdlä ngwüdlä ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana yin ye yanni yä'tüdi yüngün.

26 Adinari yiru gu, yadi be büpini ndi Kirictu ndi mi'rini nono ligo'ro lüngün giyomon päd päd 'tu'tu anaku gi'tinä gu didlä! A be gweneno gwuma 'tädälü gwodan gomonan ge'te pu bupud ngwüdlä ngwee nunnu ngwäbri ke gwudi ngwüji yi'rany ye yüngün.

27 Anaku rar gu ndi ari diji dümnä dati ayi gomonan ge'te pu, a be Ngwaalu picä yelenya,

28 no 'to Kirictu gwümi'rinäär gwe nono gomon ge'te pu ndi ari ngwape keng gwudi ngwüji ngwonyadu. Na gwadi 'tädälü mana, gwä'tüdi ba be gwadi o'rada ndi ke gwudi ngwüji, a be gwadi o'rada ndi gilängidiyi ngwüjü 'dar ngwanni ngwüdünicä.

10

Mi'rini nono gwudi Kirictu gomon ge'te pu

1 Yobo yanni yätädi je Ngwaalu Müjäng yiru 'dogo di'rimbil ngene gidiyängälü didi yi'ral yanni yijaw yanni giyo yindi. Yä'tüdi yi'ral yanni yiru 'di'danu yi'ra ye yegen. Yobo ya'ti äti yiima gwu'ren ndi mbütiyi ngwüjü a'tur ngwanni gwati 'donggaca Ngwaalinga mi'rini gwe nono aar gu gwä'ri'täjänü ngwüdlä ngwüdlä.

2 Adinari yäti yiima, mi'rini nono nggwee gwa'ti gwaadi aar dünäji ndi gätiji Ngwaalingalo? Ndi ari ngwüji ngwanni gwati äpiji Ngwaalinga yobo, ngwaadi gä'rini gomonan ge'te pu bupud ngwa'ti ba be ngwaadi icinäda giyi'ral yere yegen yanni yiki.

3 A be yiru gu ndi ari mi'rini nono gwati gwä'ri'tänänü ngwüdlä ngwüdlä ngwuje diwayiniyi keng gwegen

4 ndi ari yin yidi yindri na yüwä ya'ti ya äbrü keng kayanu gwudi diji.

5 Yäy gu no, anni ma Kirictu ila gididlä, gwondaja ngwari,

“Mi'rini nono na gatalu gwa'ti ang jädänü,
a be ngwanginu ru ngwanni ngwuminje gi'tiji.

6 Mi'rini nono gwudi de'reny na gwudi keng gwa'ti ang jädänü.

7 Nyi be ari, 'Äny nggwee, äny gwindädi ndi ape buping gwunga gwani Ngwaalu, anaku üllinär gu kitabanu gwani äny.' ”

8 Gwerre gwerre nginde gwaru nu, “Mi'rini nono na gatalu, na de'reny na mi'rini nono gwudi ke, gwa'ti ang jädänü aar ang 'ti jädänü.” Nginde gwaru ngwuja'ri ngwee no anni ari yobo yati ari aar äpini.

9 Ngwube o're ngwari, “Äny nggwee, äny gwindädi ndi ape buping gwunga.” Nginde yiming je äbrü yeleye yiju gwerre yiming je ge'taji gay ge'te yiming je ge'te giyoo yanni yima ila gwodan.

10 Ndi ari Yicu Kirictu gwärrü yi'ral yanni yibupa je Ngwaalu nding je ärrü, yanni yima aar nje ye ju'riyi nono mi'rini gwe nono gwudi ngwanginu

ngwüngün ngwanni ngwuma gi'tini gomonanu ge'te pu 'dar.

11 Giyomon giyomon, dir'dal dati dünälä ngwape yir'dala yani yobo yidi Ngwaalu ati je gu gwä'räji mi'rini gwe nono gwe'te gwe'te ngwanni ngwati 'ti äbrä keng kayanu gwudi diji.

12 A be anni ma dir'dal ndee dani Kirictu gatu mi'rining nono nggwee gomonanu ge'te pu 'dar, nginde gwuma jalu kaama gidi Ngwaalu.

13 'Tu'tu kaji nggoo, nggwo be ndi ombaci gomon ganni gadi ge Ngwaalu gäbici ngwuro'ta güwänälü güngün gora ge,

14 ndi ari mi'rini gwe nono gomonanu ge'te pu, nginde gwuma mbütüyi ngwüjü gwur'tal ngwanni ngwuming je ju'riyi.

15 Lig'rim lanni Liju'ru londaci nje 'to ngwuja'ri ngwee. Laru gwerre gwerre Deleny daru nu,

16 “Gekajidi gwuru nggwee gwanni gwadi nyii le gekajidi ma gaji ila äny gwa ge'te yobo yüny giyigoranu yegen na yinje ulli giya'ranyanu yegen.”

17 Ngwo're ngwugendaji ngwari,

“Ke gwegen na apepe gwegen gwanni gwa'ti indi kayalu gwa'ta be gwung diwayini mana.”

18 Na manari yi'ral giyee yima aar je düdänjänü, mi'rini nono gwere gwa'ta be gwa ji mana gwani ke.

Urnidi ndi or'temaji na arngani

19 Yäy gu no ngwänggäri, a la be gatu linginalu ndi äni ngwaalanu ngwanni Ngwujurana yin ye yidi Yicu.

20 Gay ge ganni giyang gigi'tijär nje ngwanginu ngwe ngwüngün ngwanni ngwo ngwumidu.

21 A gu no, a läti dir'dala danni dipa didi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu.

22 Ar be 'donggaci Ngwaalinga yigor ye 'di'didanu yicinänü gwulleney änni gwe Ngwaalu yigor ye yege yanni yima aar je gwürä aar gä'rini giyi'ral yanni yiki na ngwanginu ngwege ngwanni ngwuma üyini yaw ye yanni yiju'ru.

23 Ar be mätinälü mama ndi ge'taji gwanni gwati ar gwe ondaji, ndi ari Ngwaalu ngwanni gwaru ngwuja'ri, ngwuru ligor le'te pu.

24 Ar be iriyi ngwäyälü ngwuja'ri ngwanni ngwadi nje gäbicä ar ojemajidi nono ndi ämnäjidi na ngwaalu ngwudi ape yiiru yanni yijaw.

25 Aa'ti a la gatani acajiding gwüpäng, anaku loko lanni lima gu äbräji, ar be ojemajidi nono ar gu eladani gweere anni lingidär ndi ari gomom nggo ganni gadi ge Ngwaalu picä ngwüjü yelenya, gima ja gito.

26 Manari a lima ji ndi elellalu mbar ndi ärrä yi'ral yanni yiki, anni ma ar lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu ngwenggacaar nje Ngwaalu, mi'rini nono gwere gwa'ta be gwani ke gwege.

27 A la be dünici 'dogo ndi aar nje gwe Ngwaalu obalu obalu gwe gwanni gwuru yedeny gwudi ligä lanni ladi u'diyi ngwüjü ngwanni ngwuru güwän gidi Ngwaalu.

28 Nga nga lilingidi ndi ari yobo yidi Müjä gidiji danni dima je kiyi, dati je 'ti inädi dati aar 'rinye ma gu ngwüji ari rom (2) na tä'ril (3).

29 Ya be ru'tana Ngwaalu gidiji ma de Ngwaalu obalu manari dima obe Gijü gidi Ngwaalu gora ge danni dima engga yinä 'tur yidi gekajidi yanni yigä'ridi nje na nginde gwanni gwuma lo Ligirimä lanni lati nje äpijä yimi'ra yidi Ngwaalu?

30 Ndi ari gwülingidär gwanni gwaru nu, "Yüny yiru ndi gwalli yi'ra. Nggwa gwalli dämjä," na mana, "Deleny da obalu ngwüjü ngwe ngwüngün."

31 Yiki gwulleney ndi i'di kuyanü gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu.

32 Diwayinar yomon yidi gwerreng yanni yima ele, yanni yima ara je gu buri üllänü gwudi änni Ngwaalu Yicu gwe, anni ma gu mätinälü ndi enati gwupa gija ge giyi'rendenyanu.

33 Kaji ge'te lillüdinä giyebedalu ara je übinälü, na kaji goko ngaa le dünä lanni lärrä je gu no yiriginä.

34 Ara je inä lanni liju giyirna ngaa änni lijayanu ndi ara je apada ngwony ngwalu nunnu ngaa lilingidi ndi ari ngaa läti yu'rina kerala yanni yijayana yidi gwur'taling.

35 Yäy gu no, aa'ti ngaa la gatu iciningänü gwalu mbüny, ngaa laji la mbuji gu'ru ginänü.

36 Ngaa libupa ndi määtä yigor yalu, ndi ari manari ngaa ärrä buping gwudi Ngwaalu, ngaa la mbuji ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe.

37 Ndi ari yitab yaru gito gwuru 'dogo gwoko gwuleny,

“Nginde gwanni nggwo gwadi ila,
nggwo gwindi gwa'ti gwa jana.

38 A be gwüny gwanni gwüdünälü, gwa elette änni gwe Ngwaalu.

Na manari gwuma o'ra gwodan,
gwa'ti gwuny jadanu.”

39 A be alanga lä'tüdi ngwüji ngwanni ngwü'rädi gwodan ar dudi, ar be ru ngwüji ngwanni ngwämnä Ngwaalu ar gilängidini.

11

Änni gwe Ngwaalu

1 Änni Ngwaalu gwani icinänü 'di'didanu na dünici gwani yi'ral yanni yati 'ti enggana ngwäy ngwe.

2 Ndi ari ngwüji ngwudi gwerreng ngwäti ämning Ngwaalu, aar be jada Ngwaalinganu.

3 Änni gwe Ngwaalu a lilingidi ndi ari didlä 'dar digi'tinä ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. No ngwong 'dar gididlä ngwanni ngwenggana, ngwügi'tinä ngwong ngwanni ngwa'ti enggana.

4 Änni gwe Ngwaalu Äbiil ngwügätiji Ngwaalingalu mi'rining nono gwujayana ndi mi'rini nono na gatalu gwudi gwenggen gwani Gayin. Yiru yanni yigäbicä Äbiiling aar gwe be ari gwuru diji didünälü anni ma Ngwaalu gwondaji jayi gwe gwudi gatalu gwüngün na änni gwe Ngwaalu. Gwuma ayi a be änni gwe Ngwaalu gwüngün nggwona gwati aar gwe ondaji Äbiil gwuma ayi 'tu'tu jadu.

5 Änni gwe Ngwaalu, Akunug gwuma gatani didläyü ngwü'di'ri ngwele kerala gwumidu aa'ti yi'rany akana nono. Aar 'ti mbuja ndi ari gwuma Ngwaalu ape. Ndi ari gwerre gwerre ndi aar ape, gwondaja gwe yitab ndi ari gwuru diji danni dijädi Ngwaalinganu.

6 Manari nga gwa'ti äti ämning Ngwaalu, nga gwa'ti gwa burni ndi olati ndi jayiyi

Ngwaalinganu. Ndi ari dji
danni dadi ila Ngwaalu,
gwerre gwerre ngwamni
Ngwaalu ndi ari Ngwaalu
ngwo na ndi ari ngwati
ätädä ngwüjü ngwanni
ngwati bupi 'dünggüngün
'di'didanu.

7 Änni gwe Ngwaalu
'to gwudi Nuuwa, gaji
ganni gima ge Ngwaalu
ondaci yi'ral ye yanni
yiki yadi ele ndi ji
ya'ting je na änggädi, a
yedeny eny ngwu'dengenaji
Ngwaalinga, ngwoda
bälükä gwupa, gwanni
gwuma gilängidiyi ngwüjü
ngwüngün. Na änni
gwe gwüngün Ngwaalu,
ngwobalu ngwüji ngwe ng-
wudi didlä, ngwuru gwuma
ape yu'rina yidi ngwüji ng-
wanni ngwüdünälü gwanni
gwati ila änni gwe Ngwaalu.

8 Änni gwe Ngwaalu,
Äbräyim gwu'dengenaca
Ngwaalinga, anni urnidaar
ngwü'di'ri ngwugatani geno
güngün ngwele ken gi'ter
ganni gica ge Ngwaalu ndi
ari ga aar ätädä yu'rina,
gwuma 'di'ri ngwele ng-
waalu ngwa'ting je lingidi
ngwüjädä ne.

9 Änni gwe Ngwaalu,
nginde gwuju ken nggoo
nono mung ru dirnü ken
gidi ngwüji ngwu'ter a mine
Ngwaalu ru ngwuca gading
ätädä ngindeng. Ating ji
giyä'tänü a gu Ijaaginga
Yagub gwe ji lanni gwati aar
le ape yu'rina yanni yaru ye
Ngwaalu.

10 Ndi ari nginde
gwügätädi kündär ngwäyänü
ganni gäti yidingo Ngwaalu
ngwuru ngwuge'ta aar oda.

11 Änni gwe Ngwaalu 'to,
a daw düngün dani Jarra
gwanni gwuru dimäyän
ngwuru gurrum burni ndi
lenge ndi ari gwänggädi
ndi ari Ngwaalu ngwanni
ngwaru ngwuja'ri, ngwuru
ligor le'te pu.

12 Na a gu no gidiji ndee
de'te pu aar lenge Äbräyim
gwe anaku rung gu dimäyän
gwa'ti ba be äti yiima ndi
lenge yijü yonyadu 'di aar
ru nono yuurumu kerala na
nono dijicirä gidibirta danni
dati 'ti da dü'ränä.

13 Ngwüji ngwee 'dar
ngwuju na ndi eelle änni
gwe Ngwaalu gwerre gwerre
ndi aar ayi. Ngwa'ti
apu ngwuja'ri ngwanni
ngwuca je ngwe Ngwaalu,
ngwänggädäär je 'dogo
ngwola ngwaalinganu aar je
ape giyigoranu. Aar ännädä
ndi ari liru 'ter aar ru
ngwörnü ngene gidiyängälü.

14 Ngwüji ngwanni ngwati
gu ari yi'ral no, ngwülingidi
ndi ari ngindenga gilo ndi
dünici geno gegen ganni
gadi aar gu ji.

15 Adinari liju ndi
iräji ngwäy ken ngene
gidiyängälü ganni gima aar
gatani, laadi gu be mbojaji
gay ndi o'raci.

16 Aar be manni ji ndi mini
geno ganni gijayana gidi ger-
ala. Yäy gu no, Ngwaalu
ngwa'ti je yaaru apu ndi aar
ci Ngwaalu ngwegen ndi ari

ngwuming je g'itjã gündärã mama.

17 Änni gwe Ngwaalu gwudi Äbräyim, ngwügäbici anni ma Ngwaalu idäji, ngwape gijü gungün gani Ijaag ngwümini nding ge mi'rini nono ngwügätiji Ngwaalingalu. Ngwube ru ngwanni gwapu ngwuja'ri ngwuca ngwe Ngwaalu ngwube mini ndi mi'rini nono giji ge gungün 'dogo giru ge'te pu ngwügätiji Ngwaalingalu.

18 Nginge gwülingidi gu ndi ari gwuca Ngwaalu, "Ndi Ijaag nga gwadi äti gilinge ganni garu nyi ge."

19 A be Äbräyim ge'te ndi ari Ngwaalu ngwäti yiima yanni yadi 'di'riyã dijü dayu mana. Na yima gu ru 'didanu ndi ari Äbräyim gwuma gwä'rã Ijaaging giyi'ranyanu na yi'ral giyee yiru gi'remna.

20 Änni gwe Ngwaalu, a Ijaag onjaci Yagubinga je Yi-iju gwe gwani eelle gwegen gwudi gweereng.

21 Änni gwe Ngwaalu, a Yagub gwüdirnädi kibro ngwukwuci Ngwaalinganu gwadi ayi ngwonjaci yijü yidi Yüjib rom (2).

22 Änni gwe Ngwaalu, Yüjib anni mung ji gito gwadi ayi, ngwondajani gwani 'tü ngwudi Yijiräyil ken gani Mijir ngwuje ondacani gwani yuya yüngün aar je apani.

23 Änni gwe Ngwaalu pa-panga nanni gwe lidi Müjä anni ma aar lenge Müjäng aar ape aar änjälü ngwäti ngwüüwäyü tä'ril, ndi ari gwänggädäär gwä'tüdi 'tur, a je 'ti yedeny iti ngwuja'ri ngwudi deleny.

24 Änni gwe Ngwaalu, Müjä anni mung pe ngwu'donya ndi aar ci gwuru giji gidi gera gidi deleny didi Mijiring.

25 A nginge änni ndi aar acajidi giye'rendenyanu yidi yinäd ngwüji ngwe ngwudi Ngwaalu ndi ari ngwuji ndi jayanu gwudi ke gwobla gajanu.

26 Nginge gwänggädi ndi ari ji gyiriginä gwani nginge gwudi Ngwaalu gwanni Gwubrutaar yelnya, yipana gu'ru giyu'rin yidi Mijiring ndi ari gwombajidu ku'ru gungün gweere ganni gidünicä.

27 Änni gwe Ngwaalu gwüngün, ngwugatani Mijiring aa'ti yedeny iti küündä gidi deleny didi Mijiring ngwü'di'ri ngwele ndi ari gwänggädi Ngwaalinga ngwanni ngwa'ti enggana.

28 Änni gwe Ngwaalu gwüngün, a Müjä enggaci ngwüjü awa ndi ape dimürä didi Dambdani na gwürä gwudi yin nunnu yi'rany yanni yi'rinyiti yijü yanni yiru yi'ra yidi Ngwumijir, aa'ti ya akani yijü nono yanni yiru yi'ra yidi

Yijiräyil.

29 Änni gwe Ngwaalu, a ngwüji 'dar ü'ru yaanu yidi Bar Alamring nono ma aar ele gidiyängälü dundalu. A be anni ma ngwüji ngwudi Mijiring mini ndi aar je gwuji, a je yaw i'dätiyi 'dar aar ayi.

30 Änni gwe Ngwaalu gwe-gen, aar gäbici yundi'ru yidi Ariyang aar i'di anni ma aar je landajalu aar je rekajalu yomonanu kwo'ra tä'rül (7).

31 Na änni gwe Ngwaalu, daw diru dedr dani Riyab anni mung änni ndi ülläji ngwujimidalu ngwudi Yijiräyil yirnu ngwanni ngwindi ndi ombaji genanu, nginde gwuma aar 'rinyiti ngwüjngä le ngwanni ngwünyürtijä Ngwaalin-ganu.

32 Na yiru ange mana yonyadu yadi nyi ye ari? Gaji ga'ti ndi nyi ondaji gwani Jiduun na Baarag na Jämijün na Yapta na Däwüd na Jämüwil na ngwijir,

33 änni gwe Ngwaalu gwe-gen, aar dami yelenya, aar übidiyi ngwüjänü, aar ape gu'ru ganni gica je ge Ngwaalu, aar gäbici ngwiira aar määtä ngwulem.

34 Aar 'rinye yiima yidi ligä na aar mbuji yiima 'to aar abri aar je 'ti 'rinyiti. Ndi ami'rati gwegen, aar je ätäda yiima aar ru ngwongor ngwojema nono giyääränü aar dinyi ngwongora ngwudi yen poor.

35 Änni gwe Ngwaalu, ngwaw ngwoko gwä'ri ngwüju ngwegen mana gwanni ngwayu aar 'di'rälü mana ngwumidu. Na loko aar je pi 'di aar ayi aar 'donya ndi aar je gatalu ndi ari ngindenga lilingidi ndi ari la mbuji gu'ru gidi 'di'ri ndi midi gwanni gwujayana.

36 Loko lima aar je äri ngwimä aar je pi ngwacal ngwe na loko aar je ummi aar je gekajalu korkon.

37 Loko aar je aci yo'rr ye aar ayi na loko aar je ü'ränü rom aar je 'rinye na loko aar je pi yalal ye aar je 'rinye. Aar elellalu ligenna ngwurna ngwudi ngwangal na yoo'ra, aar nyangiralu, aar je übinälü aar je ärrü yiriginä.

38 Ngwüji ngwee ngwujaw 'di aa'ti didlä ndee diki rüdi ngwaalu ngwädi je ngwäy, aar 'rä'rälü gitäny poor, giyenala ngwubanganu na ngwiyänü gidiyängänü.

39 Ngwüji ngwee 'dar, ngwondaja ngwe Ngwaalu gwani änni Ngwaalu gwe-gen a be da'ti danni dapu gu'ru ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe Ngwaalu.

40 Ngwaalu ngwugege'ta yi'ral yanni yijayana nunnu 'dogo aji a nje le Ngwaalu mbütiyi gwüpäng ngindenga le.

12

Ngwaalu ngwati reraji yiju yüngün

1 Yäy gu no, anni ätär ngwüjü ngwee ngwonyadu ngwanni ngwinggidu änni gwe Ngwaalu gwegen, ngwo ngwiye nje, gäbïcär be ar gatu 'to yi'ralalu 'dar mbüny yanni yati nje ünnicï ar je gatana 'dar yanni yiki yanni yati nje gwü'ringgïliyï tor-neny, ar dokalata kay ganni gima aar nje ü'ricï ar gu or'temaja.

2 Ar ombajidi ndi Yicu gwanni gwuru doo'ra ngwuru mbuti gwudi änni Ngwaalu gwege, gwanni gwor'temaja aar 'rineye kü'rälä gwani jayanu gwanni gwüdünicä ngin-deng, aar 'rineye yi'rany yiru yaaru kü'rälä gwuma jalu kaama gidi ngwudu'ri ngwudi yeleny ngwudi Ngwaalu.

3 İriyär be ngwäyälü gwulleny gwani or'temaji gwüngün ndi übinälü gwanni gwübinä gwe ngwüjälü ngwanni gwuki, nunnu aa'ti ngaa la gakidi ngaa gatu yigor mbüny.

4 Ndi kwudi gwalu yi'ral ye yanni yiki yidi ngwüjï gididlä, nga gilona la'ti mbuja dirbä ndi ari ara je 'rineye.

5 Ngaa lima dodani ngwuja'ri ngwanni ngwor'temaja je ngwe Ngwaalu ndi ari ngaa liru yiji yüngüne? Nginde gwaru pa, "Gwani gïjï güny, aa'ti a gwa anidanu ola gwe gwudi Deleny

na aa'ti a gwa gatu ligor mbüny ma aar ang girinyada giyi'ral yanni yiki.

6 Ndi ari nginde gwuru Deleny gwati reraji ngwüjü ngwanni ngwating je änni, na gwati reraji dijü dere danni dating änni nono gïjï güngün."

7 Or'temajar gidirbänü gwani reraji, Ngwaalu ngwärrä je nono yijü yüngün. Ndi ari gïjï gindi ne gati 'ti mbumbu gwüngün reraja?

8 Ma aar je 'ti reraja, na nono ati aar gu reraji ngwüjü 'dar, ngaa lä'tüdi yiji yidi Ngwaalu 'didanu ngaa läpinälü mbüny ngaa liru ngwurdina.

9 Ye'te ye'te mana, alanga 'dar, läti papang je lidi diyäng lanni lireraji nje ar je gu 'dengenaci. Ya ru'tana ndi ari ar denya Ngwaalinga ngwuru papa gwudi ngwügi'rïm ngwege nunnu ar midi!

10 Papanga lege lati nje reraji gaji goko gwani yanni yänggädäär je yijayana gwani alanga, a be Ngwaalu gwati nje reraji gwani jayi gwege nunnu ar le acajidi ndi ju'ri gwüngün.

11 Reraji gwati 'ti jaw kaji gweneno, a be gwati ang büdiyï nono. A be gwodan ngwube aji ngwapa 'ri'ring gwudi dünälü ngwügäbici ngwüjü ngwanni ngwurerera-

jaar je, aar ru ngwüji ngwa-datalu.

¹² Yäy gu no, ojemar be ngwuy nono ngwalu ngwanni ngwuju 'rigany na yirku yalu yanni giyo yiju 'ribül ndi ari,

¹³ "Ngaa gi'tiji yora yalu gay gidünälü," nunnu gwanni gwuru dimjo, aa'ti gwa ji ndi ele yimijonga, ngwube manni u'ri nono.

Arnganar aa'ti ngaa la obe Ngwaalinga gora ge

¹⁴ Jar 'di'däny ngaa ge'te yiima 'dar ndi eelle la-datalu ngwüjängä le 'dar ngaa ju'ri ndi ari ma ju'ri erne, gwere gwa'ti äti eng-gang Ngwaalinga.

¹⁵ Arnganar ndi ari aa'ti gwere gwa ji gwa ami'rati giyim'ri yidi Ngwaalu ndi ari aa'ti yigor yalu ya ru nono di'rokr 'danggalanu ara je nyamidiyi ara je digang lonyadu.

¹⁶ Arnganar ndi ari aa'ti gwere gwa ji gwümü'ridi ngwäyanü, dübidi Ngwaalinga gora ge nono Yijung, gwanni gwüpiyā yu'rinanu yüngün gwuru giiji giru gi'ra eny gwe gwudi gomon ge'te pu.

¹⁷ Ngaa lilingidi gu ndi ari anni mung aji ngwümini ndi gwä'ri yu'rina yidi on-jaci giyoo, yima aar je ünyä. Ngwuje mini yal ye ngwu'ti mbuja gay gere.

¹⁸ Ngaa la'ti indädi Ngwaalu ken ganni ga aar

akani nono anaku arru gu ngwüji ngwudi Yijiräyil ken gani Jinä ganni gü'dinä ligä, giru dirim, ngwuru dumbil na dirun diru dudu.

¹⁹ Ngaa la'ti indädi ngwaalu ngwanni ngwärinä gu giil, na dulu dannu dondaja ngwuja'ri anni ma aar je 'dingini, aar ari, a je yedeny eny aar pälü ndi ari aa'ti la je Ngwaalu ondaci mana.

²⁰ Ndi ari ngindenga la'ti äti ngwangina ngwadi aar ngwe 'dingini ngwuja'ri ngwündajinä aar ari, "Di ma gong akani geno nono, aar aci yo'rr ye 'di aar 'rinye."

²¹ A ngwaalu ngwoo ru yedeny 'di aar gäbici Müjäng ngwondaji ngwari, "Äny gwudidi'ru yedenyo."

²² A be ngaa lima be ilada Ngwaalu ken gani Jäyün gani Üräjälim gwudi gerala, gwuru gündär gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu. Ngaa lima ilada giyi'rr ngwüü'ri ngwüü'ri, ndi o'rajidalu gwudi jayanu.

²³ Ngaa lima ilada ki'doonga gidi yiiji yidi Ngwaalu yanni yiru yi'ra yanni yima aar je ulli ngwüriiny ngwegen kerala. Ngaa lima ilada Ngwaalu ngwanni ngwati obalu ngwüji ngwe 'dar. Ngaa lima ilada ngwaalu ngwudi ngwügi'rüm ngwudi ngwüji ngwanni ngwüdünälü ngwanni ngwuma aar je ge'te

ngwumbutu.

²⁴ Ngaa lima ilada gidartan dani Yicu gwanni gwuma ji gidiliganu aar nje gwä'rajidi Ngwaalinga le ndi gekajidi gwanni gwuyang. Ngaa lima ilada giyin yidi Yicu yanni yigwüränä yondaja ngwuja'ri ngwujayana giyin yidi Äbüil.

²⁵ Arnganar gu be ndi ari aa'ti gwa aang obe gora ge gwanni gwondaja. Manari ngindenga liru Ngwüyawüd lima 'ti gwännädi ngindeng gwanni gwübidäär gora ge gwanni gwürngädi je ngene gidiyängälü, ya ar je be mbuji yanni yiru 'tanaa manari gwuma ar gwürläci lu'ra gwanni gwürngädi nje kerala?

²⁶ Kaji nggoo, yal yüngün yilagaja diyängälü, a be gweneno yiming ye yari nu, "Mana äny gwo're gwa'ti gwa lagaji diyängälü 'dogo jücü gwene, äny gwa lagaji geralu 'to."

²⁷ Ngwuja'ri ngwani, "Mana äny gwo're" ngwinggida ndi ari yanni yati lagadalu, ya äbrini, yäbingädi ngwong gwanni ngwügi'tinä nunnu aar jalu yanni yati 'ti lagadalu.

²⁸ Yäy gu no, anni raar gu ndi ari a lapu yelenya yanni yati aar je 'ti lagajalu, a la be ci Ngwaalinga yäy 'tu gwonyadu. A gu no, ar je äpiji yobo ye yanni yindi kayalu ar denya aar nje

yedeny eny 'dünggüngün.

²⁹ Anaku aru gu yitab ndi ari, "Ngwaalu ngwege ngwuru ligä liti."

13

Ola gwudi Mi'ra

¹ Mätinärälü ndi ämnäjidi yengga.

² Aa'ti ngaa la dudanu ndi gwä'ri ngwürnü ndi ari yigäbicä ngwüjü gwerre aar gu arri 'di aar gwä'ri yi'rrä yirnü aar 'ti lingidi ndi ari yi'rr yiru.

³ Diwayinar ngwüjü gwanni ngwo giyorkon nono ma aang ngwe ji giyorkon gwüpäng. Ngaa runi ngwüjingä le gwanni ngwärräär je yündä nono ma aar je gu ärrä 'to.

⁴ A ngwüji 'dar denya agiding, a ngwümbür ngwudi ngwüji ngwagidu jü'rini, ndi ari Ngwaalu ngwa ji ngwobalu diji de danni dimi'ridi ngwäyanü na ngwüjin 'dar.

⁵ Aa'ti ngaa liru ngwinäd ngwudi ngwü'riny, itär je yalu yanni yätä je kyanu ndi ari Ngwaalu gwaru nu, "Äny gwa'ti gwa gwe i'dädänü äny gwa'ti gwa ang gatani a'tur."

⁶ No a la gu be icinädä ar ari, "Deleny diru gataji düwä gwüny,

yedeny yere ya'ti yiny eny.

Ndi ari yiru ange yere ya aar nje diji ärrä?"

7 Giyomon 'dar, diwayi-nar ngwüjü ngwanni ngwondaca je ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Ngaa je engga ndi ari lelella awa gidilä 'di aar ayi ngaa gwuji gora ndi änni Ngwaalu gwe-gen.

8 Yicu Kirictu gwuru gwe'te gwe'te anaku rung gu gwerre, gwuru gwe'te gwe'te gwene na gwa ru gwe'te gwe'te gwur'tal.

9 Aa'ti la je dudiyi, ngaa la gatani ngwuja'ri ngwanni ngwändädä gu ngaa gwujani ngwuja'ri ngwu'ter. Yijaw gwulleny giyigor yege ndi ari ar ojeme nono yimi'rü ye yidi Ngwaalu, aa'ti yani dimürä de dani ngwudagi'ra ngwanni gwa'ti äti gu'ru gere ngwüji ngwanni ngwati je eny.

10 Alanga läti dagada dannu dati aar gu ape yiiru kä'tänü la'ti gu äti yiima ndi eny.

11 Gwerre, dir'dal dannu diru gi'ra dati ape yinä yidi mi'rini nono ngwuye äni ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana yidi gatalu gwudi ke, a be ngwanginu gwudi gong gidi mi'rini nono ngwube ü'dini poor ngwaalu ngwudi üllälü.

12 Yiru gu 'to ndi ari Yicu gwiti yi'rendeny nono poor längir lidi gündär nunnu ngwuju'riyi ngwüjü nono ngwudi Ngwaalu yin ye yüngün.

13 Ar be 'tü, ar ele 'dünggüngün poor, ar üpini

yaaru yanni yüpinge je.

14 Ndi ari ngene gididlä, a la'ti äti gündärä gidi gwur'taling, ar be mini gündärä ganni gadi ila.

15 Yicu gwe, gäbicä ar elada gweere ndi gätiji Ngwaalingalu yomon 'dar mi'rining nono gwudi ortada gwudi ngwulem ngwege ngwanni ngwati ondaji ngwüriny ngwüngün.

16 Aa'ti ngaa la dudanu ndi ärrü yi'ral yanni yijaw ndi aang le emadi li'ter, ndi ari mi'rini nono gwuru nggwee gwanni gwüjädä Ngwaalinganu.

17 'Dengenacar ngwelenya ngwalu ngaa 'dengenaji yelenya yegen ndi ari yiiru yegen yiru ndi aar je arnga giligi'rim lalu gaji 'dar ndi ari ladi je Ngwaalu otacalu gwani yiiru yegen. 'Dengenar je nunnu a yiiru yegen ru jayanu aa'ti ya ru ni ndi ari ya'ti ya gu jayi 'danggalu.

18 Otacar Ngwaalingalu gwani änyängä ndi ari a yigor yäri ju'ranu ndi ari nyii eelle giyomonalu 'dar li'di'rajä yi'rala.

19 Gwece gwece nggwa je päcälü otacar Ngwaalingalu ndi ari aar nyi gwä'ra a je o'raca puprang.

20 A Ngwaalu ngwudi adatalu, yin ye yidi gekajidi gwudi gwur'taling gwanni gwuma 'di'riyä Delenyalu dege dani Yicu giyi'ranyanu,

gwuru doo'ra dipa didi
ngwangal,

²¹ ara je ja'rima yi'ral
ye 'dar yanni yijaw ndi
ärri buping gwüngün. Ng-
wape yiiru 'dengganu yanni
yijädänü Yicu Kirictu gwe,
gwanni gwünäjinä giyomon
'dar. Yiru gu.

Aganni gwudi mī'rä

²² Ngwänggäri, nggwa
je päcälü ndi nyi ännici
ngwuja'ri ngwor'temaja je
ngwe ndi ari ngwüllijä je
'dogo ngwa'ti olanu.

²³ Äny gwubupa je ngaa
lenge 'to ndi ari diweengga
dege dani Timijawuj dima
aar gatalu. Mung obana
puprang, gwuny gwe ila ara
je ombaja.

²⁴ Agannar ngwüjü 'dar
ngwanni gwuru yi'ra yalu
ngaa aganni ngwüjü 'dar ng-
wudi Ngwaalu. Ngindenga
lidi Italiyang, laganna je.

²⁵ Ara je gu yimī'rü ji 'dar!

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yagub Äni kitabanu

Yagub gwuru gwümati gi'donga gidi Ngwaalu Üräjälim. Ngwube ulli ngwuja'ri ngwüngün ngwuje ükäci ngwikirijinä ngwuru Ngwüyawüd ngwanni ngwa'ti ju Yijiräyil aar be badalu poor ngwüjänü ngwuru Garany. Enggaci gwudi Yicu gwinggidaar gwe kitabanu nggee gullu Yagub aar 'ti be utu ngwuja'ri ngwäyälü.

Ngwuja'ri ngwudi Yagub ngwinggida olang gwonyadu gwani eelle gwudi ngwikirijin. Yagub gwaru manari nga gwämnä Ngwaalu, nga gwa ape yi'ral ye'te ndi inggidi ämning Ngwaalu gwunga. Ola gwüngün gwindi gilingenalu. Manari nga gwuru diwayi, aa'ti nga gwa muli nono! Aa'ti nga gwa mi'ri ngwuy manari ämni Ngwaalu gwunga gwuma aar idäji. Aa'ti güündä ga ang apalu no. Aa'ti a gwa uti ngwüjänü ngwanni ngwünänü nga be obeda ngwüjälü ngwuru ngwayi. Ärrjä ngwüjü ngwu'ter yi'ral yijaw. Mäti lingla lunga nga mäta ami'rang gwunga. Ätädi Ngwaalinga lingina lunga nga gatada lingina lunga ndi bebere

gwüngün. Kwudar dijego'rr de. Aa'ti nga gwa iringini yi'ral ye yanni yadi je ele ndi ärrü. Manari nga gwünänü, gataja ngwuwaya düwä ngwong ngwe ngwunga. Or'temaja nga jayi liguri nga otaci Ngwaalingalu gwani ngwüji ngwanni ngwüminä ndi je Ngwaalu gataji düwä.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1)
2. Eelle gwudi ämni Ngwaalu na gwudi bebere (1.2-8)
3. Ngwuwayi na ngwüji ngwanni ngwünänü (1.9-11)
4. Or'temaji gidirbä na ndi idäji (1.12-18)
5. 'Dingini na 'dengenaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu (1.19-27)
6. Arngani ngwaalu ngwani uti ngwüjänü (2.1-13)
7. Ämni Ngwaalu na yiiru yanni yijaw (2.14-26)
8. Mäti yi'ral yanni yati ar ye ari (3.1-12)
9. Bebere gwanni gwuru 'didanu (3.13-18)
10. Arngani ndi ru dimaad didi ngwüji gididlä (4.1-5.6)
11. Or'temaji na otaci Ngwaalingalu (5.7-20)

Aganni

1 Ngwuja'ri ngwee ngwindi 'dünggüny äny gwani Yagub gwuru dinäd didi Ngwaalu nyi ru dinäd didi Deleny dani Yicu Kirictu, ngwükäcä je ngaa ru yilü yidi Yijiräyil 'di na rom

(12) lanni gilo libadalu giye-nanu yidi ngwüji ngwuru Garany.

Nggwaganna je.

Mätinälü ndi mīmīni nono

² Lani ngwänggäri, jayaranu manari dirbä donyadanu dima je mīmīni nono.

³ Ngaa lilīngīdī ndi ari mīmīni nono gwani änni Ngwaalu gwalu gwata je gendaci yiima ngaa or'temaji.

⁴ A or'temaji ape yiuru yüngün ngwuje medaji 'danggalanu nunnu ngaa pe ndi bebere ngaa mbuti aa'ti ya gu ami'rati yere.

⁵ Manari gwere nggwo 'danggalanu gwami'ratu ndi bebere, ngwotaci Ngwaalingalu ngwanni gwati ätä ngwüjü 'dar ligor le ngwuje 'ti gī'tinijälü yere yanni yiki, a ya aar je ätädä.

⁶ Ma be ari gwuming otacalu, ngwuru diji dännä Ngwaalu aa'ti da ru diji da'ti gäti ligoralu dümimänü, ndi ari gwanni gwati ümimänü, gwuru nono dudu didi yaw dati dirun ärälü ngwuye pi gändikä.

⁷ Diji ndoo aa'ti da ge'te ndi ari da mbuji gony gere Gideleny.

⁸ Nginde gwuru diji diru yigoranu rom (2) da'ti mätinälü ndi ape ape güngün 'dar.

Ngwuwayi na lanni linänü

⁹ Manari diweengga danni diru diwayi dima aar allijala, ngwiringini Ngwaalinga ndi allijala gwüngün.

¹⁰ A be nginde gwanni gwünänü manari gwuma aar ülläjälü, ngwiringini Ngwaalinga ndi ülläjälü gwüngün, ndi ari gwadi ele ndi ayi nono ngwududi nono gwele yibobo yidi ngwa'ri.

¹¹ Ndi ari lingen lati anda a deja büdi a ngwa'ri ayi nono a yibobo ayi nono aar mi'ri'tadalu a jayi gwegen geradalu. Yiru gu ye'te ye'te 'to gidiji danni dinänü, diji danni dinänü da ayi nono da dudi diju ndi 'täji ngwäy giyiuru yüngün.

Ngwaalu ngwa'ti idäjä diji

¹² Gwonjacaar gwanni gwuru diji dor'temaja dimiminnär nono, nunnu manari dima gwallini, da aar giki gi'riba gidi yeleny gidi midi ganni gima gwe Ngwaalu ci ngwüjü ngwanni gwati änni ngindeng.

¹³ Ma aar je idäji mbuji, aa'ti diji da ari, "Ngwaalu ngwuru ngwidäjäny." Ndi ari Ngwaalu gwati je 'ti yi'ral yanni yiki idäjä na gwati 'ti idäjä diju dere.

¹⁴ A be diji diru de'te de'te dati ami'ra gwüngün gwanni gwuki idäji ngwokta ngwi'dätiyi.

¹⁵ Ma ami'ra gwanni gwuki mätinälü, gwati apa keng a ke mung pe, gwati apa yi'rany.

16 Aa'ti la je dudiyi, lani ngwänggäri ngwämnä nje.

17 Angidaji 'dar gwanni gwujaw gwumbu, gwati üllä ndi Papa gwanni nggwo kerala. Gwanni gwuge'ta ngwony ngwätä buri kerala. Ngwong ngwee ngwati gwugwurli buri gwegen nono diila a be Ngwaalu ngwati 'ti gwugwurli a'tur.

18 Gwüjädi ndi aar nje ätäda ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu nunnu ar ngwe lingini ar ru yi'ra giyi'ral 'dar yanni yige'teng je.

'Dinginar ngaa ape yiiru

19 Lani ngwänggäri ngwanni ngwämnä nje, ge'tar je ngwäy nono giyee, ndi ari a diji bädädi ndi 'dingini puprang, ngwube geraji läni ndi ondaji na ndi güündä ape,

20 ndi ari güündä gidi diji gati 'ti apu dününälü 'didanu gwanni gwüminä Ngwaalu.

21 Yäy gu no, Gatanar yidiganya mbüny 'dar na yere 'dar yanni yiki ngaa jilänü ngaa ämnä ngwuja'ri ngwanni ngwuma kwüdinä 'danggalanu ngwanni ngwa je gilängidiyi.

22 Aa'ti ngaa la 'dingini ngwuja'ri 'dogo, no ngaa idäji yigo'ranu yalu. Apar ngwe yiiru.

23 Gwanni gwati 'dingini ngwuja'ri, ngwe 'ti be apu yiiru, gwuru nono diji dänni dati ombani ngwäyänü ngwüngün kalmadraru

24 dati ombani lingina lüngün ngwele ngwududanu puprang ndi diwayina ndi ari diru 'taa.

25 A be diji dänni dati ge'te yobo ngwäy nono mama, yobo yanni yimbutu yidi gatu linginalu, nggu elada no gwur'tal, dati 'ti dodana ngwuja'ri ngwanni ngwuming je 'dingini, ngwe be ape yiiru ndi aar onjaci giyiiru yüngün.

26 Manari gwere gwumaci ligor lüngün gwümäti yobo ngwu'ti be mäti lingla lüngün 'di'däny, nginde gwidäjä ligo'ranu lüngün a yobo yüngün yiru 'tur.

27 Yobo yanni yati je Ngwaalu ngwuru Papa gwege ämnä ndi ari yiju'ru aar jayi nono yiru giyee, ndi ombaji ngwumi'runu na ngwedela gidirbänü degen, a ndi rime ligo'ro lidi diji giyidigany yidi didlä.

2

Arngani ndi uti ngwüjänü

1 Lani ngwänggäri, anni rangaa ngwikirijin ngwudi Deleny dege dinäjinä dani Yicu Kirictu, aa'ti ngaa la uti ngwüjänü.

2 Ma diji de'te ila ngwaalu ngwudi o'rajidalu digenna gu'runga giru dab komon ngwugenne ngwureda ngwujaw, a be diji ila 'to dänni diru diwayi ngwändä.

3 Ngaa be ombaji diju ndoo digenna ngwureda ngwujaw ngaa ci, "Ila nga jalu ngwaalu ngwee ngwujaw,"

ngaa be ci ndoo diru diwayi, “Dünü ngeno” ya “Jalu gidiyängälü ngene gioranu yüny.”

4 Giyee ya'ti mene ani ndi ari ngaa lati uti ngwüjänü ngaa ru nono ngweleny ngwanni ngwati pi yelenya ya'rany ye yegen yanni yike?

5 Lani ngwänggäri 'dinginar ngwuja'ri ngwee, Ngwaalu ngwätüdi ngwanni ngwäbrü ngwüjü ngwanni ngwuru nguwayi ngwäyänü ngwudi ngwüji ngwudi didlä nunnu aar nänü ndi ämni Ngwaalu na ndi ape yu'rina yidi yeleny yidi Ngwaalu yanni yicung ye ngwüjü ngwanni ngwämnä ngindengo?

6 Ati be ci ngwuwayalu mireny. Ngwüji ngwanni ngwünänü ngwätüdi mene ngwanni ngwata je ärräje? Ara je oktalü ara je ngwe ele ngwaalu ngwudi pi yelenyaa?

7 Ngindenga lä'tüdi lanni lati ci Ngwüriyälü mireny ngwuru yeleny ngwudi nginde gwanni gwätä je?

8 Manari ngaa 'didanu lati denya yobo yidi yeleny yanni giyo kitabanu gidi Ngwaalu yaru, “Ämnä gwanggalu anaku ata gu ämni ligo'ro lunga,” nga nga gilo ndi je ärrä yanni yidünälü.

9 Ma be ari ngaa lati uti ngwüjänü, yärrä je yanni yiki a ngaa lima gikini yobo ye nono ngwüjü ngwanni ngwukiya yobanu.

10 Dijji danni dati denya yobo 'dar nggu be obalu ye'te pu 'dogo, yani ndi ari yiming je kiyalu 'dar anaku rar gu.

11 Yiru ndi ari nginde gwanni ngwaru, “Aa'ti a gwa mi'ri ngwäyänü,” gwuru 'to gwanni gwaru, “Aa'ti a gwa 'rinyidi.” Manari nga gwuma 'ti mi'ridi ngwäyänü nga be 'rinyidi, yani ndi ari nga gwuma kiyi yobalu 'dar.

12 Ondaja nga arri nono ngwüjü ngwanni ngwadi ele ndi ngwe yobo obalu yanni yati ye dijji gätini linginalu,

13 ndi ari obalu gwanni gwa'ti äti inäng, gwa aar gwe inggidi gidijji danni dati 'ti ngwüji inädi. Ndi ari inä gwati dami obengalu!

Ämni Ngwaalu gwa'ti äti yiiranu gwayu

14 Yiru ange yanni yijaw lani ngwänggäri manari dijji dati däti ämning Ngwaalu ngwube erne yiiranu? Da ämni Ngwaalu nggwee gilängidiye?

15 Nda ma diweengga diru dur ya gera dirnidi ngwureda na eny gwudi lingenno.

16 Ma be ari dijji de'te 'danggalanu ci, “İndi gora gijaw nga ji ngwaalu ngwübüdänü nga eny nga pe,” ngwu'ti be ärrijä yi'ral yere yimining je yidi lingenno, yiru ange yanni yijaw?

17 Yiru gu 'to no, ndi ari ämni Ngwaalu 'dogo gwanni ngwa'ti äti yiiranu, gwayu.

18 A be diji de'te da be ari, "Nga gwäti ämning Ngwaalu, äny gwäti yiiru."

Enggaci ämning Ngwaalu gwunga gwanni gwa'ti äti yiiranu, gwa ang be enggaca ämni Ngwaalu gwüny yiiru ye yanni yati nje ärrä.

19 Nga gwämnä Ngwaalu ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwe'te pu. Yijaw! A mene ngwujego'rr ngwati gu pa ämni 'to ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwe'te pu, ati je yedeny eny 'di ati aar didi'ri.

20 Wä de'rr ndee, yimänä je yanni yadi ondaji ndi ari ämni Ngwaalu gwanni gwa'ti äti yiiranu gwuru 'ture?

21 Dügüurnä dege dani Äbräyim da'ti Ngwaalu ca gwüdünälü anni mung apa gijü güngün gani Ijaag gading ge mi'rini nono gidagade?

22 Änggädär ndi ari ämni Ngwaalu gwüngün gwelataar yiiru ye yüngün gwüpäng, na ämni Ngwaalu gwüngün gwuma mbuti yiiru ye yanni yärrüng je.

23 Yiru gu anaku üllinäär gu kitabanu gidi Ngwaalu yima äti ngwäyanü ndi ari, "Äbräyim gwämnä Ngwaalu a gu be Ngwaalu i'räci ngwuru diji didünälü," aar urnidi dimaad didi Ngwaalu.

24 Änggädär 'di ndi ari diji dati dünälü yiiru ye yanni yating je ärrä, ya'ti ani ämni gwe Ngwaalu 'dogo.

25 Yiru gu ye'te ye'te no 'di 'to gidedr dani

Riyab, gwä'räcäär ndi ari gwüdünälü gwani yiiru yüngün anni mung ülläji ngwujimidalu ngwükäjäär je ngwuje 'tüyi aar ele gay ge gi'tere?

26 Nono lingina mung 'ti äti ligi'rimänü, layu. No ämni Ngwaalu gwanni gwa'ti äti yiiranu, gwayu.

3

Ke gwudi lingla

1 Lani ngwänggäri, aa'ti ngaa la ru ngwoorta lonyadu, ndi ari ngaa lilingidi alanga lanni lati enggaci ngwüjü, la ji linje le obalu obengalu gwanni gwupana.

2 Alanga 'dar lati obalu ngway ngwonyadu. Manari gwere gwati 'ti ärrü yi'ral yere yanni yiki a'tur ndi ondaji gwüngün, nginde gwuru diji dimbutu, däti yima ndi ruyi lingina lüngün 'dar.

3 Manari a lima änicä ngwumirta yu'runga ngwulem, nunnu aar nje 'dengenaci ar je ruyi, ngwati ar je gwügwürli ngwanginalu ngwengen 'dar.

4 Na nono gwele ngwübälükä. Aar ni pe nono ange, ati je dirun dojema nono dinga, ngwati je dilimi dooko gwügwürläji ngwaalu ngwüminä je gu doorta degen ndi ele.

5 Yiru gu ye'te ye'te 'to gilingla, liru gu'ru gooko ngwanginu ating be iringini gwulleney. İriyā ngwäyälü

giligä gwele mung obalu looko, lati u'diyi didänyälü 'teny.

⁶ Lingla liru ligä 'to, liru gu'ru giki lati gu yi'ral 'dar ila ngwanginu ngwudi diji. Lati kiyi dijü nono ku, ngwugatu miding gwudi diji ku giligä na lati aar gatu 'to giligä lidi yi'rendeny.

⁷ Ngwäng 'dar, yi'rä, ngwong ngwanni ngwati ele yora yalu, na ngwong giyaanu ngwati je ngwüji lingidiyi drü aar ru ngwudi 'dunung,

⁸ a be diji dati 'ti mäti (lingidiya) lingla drü. Liki lati 'ti jalu jicom, lonyadu yiyaanu yati 'rinyidi.

⁹ Lati ar le ortada Delenya dege ar le ortada Papang gwege, ar le 'täji ngwünyü gidiji danni digi'tinä giyi'remna yidi Ngwaalu.

¹⁰ Ngwulemanu ngwe'te ngwe'te, ngwati ortada aar 'täji ngwünyü. Lani ngwänggäri, ya'ti yaadi gu ru no.

¹¹ Yaw yanni yami na yanni yinyira yati iritadi gidel de'te de'te?

¹² Lani ngwänggäri, dimnigor dati 'ri'ri yiminite na diguri dati 'ri'ri yinnigora? Na 'to del danni dinyira yaw dati 'ti iritadu yaw yanni yami.

Bebere gwudi gerala

¹³ Yäru gwanni nggwo gwubebera gwulingidi 'danggalanu? Gäbicär ngwuje inggidi elelle gwe

gwüngün gwanni gwujaw, apepe gwanni gwäpinä ligor le lüllänü gwudi bebere gwuru.

¹⁴ Ma be ari ngaa lati 'rati ngwäy jicir yi'dünyü, ngaa arrada giyur giyigoranu yalu, aa'ti ya ye iringini giyee ngaa je nyi'rini yanni yiru 'didanu.

¹⁵ "Bebere" gwanni gwuru gu no, gwa'ti üllü kerala ngwube ru gwudi diyängälü, gwä'tüdi gwudi ligi'räm, gwuru gwudi dijego'rr.

¹⁶ Ndi ari manari ngaa liru ngwü'düny ngaa arrada giyur, 'digwü'ridänü gwati ji a yi'ral äpini 'dar yanni yiki.

¹⁷ A be bebere gwanni gwati üllä kerala, gwerre gwerre, gwuru gwanni gwuju'ru, ngwuru ämni gwudi adatalu, gwati denya, gwati 'dengenaci, gwäti inängänü gwupa, a gwati 'ri'ri yuula yanni yijaw, gwati übidänü ngwuru 'didanu.

¹⁸ Lanni lati ge'te adatingalu aar kwoy ladatalu, yati aar je 'tüyü yanni yidünälü.

4

'Dengenacar Ngwaalinga

¹ Yiru ange yanni yati apa dugiding aar apa kading 'danggalanu? Yä'tüdi mene ndi ari yati ila ndi ami'ra gwati kwudi 'danggalano?

² Gong gata je araanu ngaa 'ti be mbuju. Ata be kajidi ngaa 'rinyidi nunnu nga mbuji. Ngaa je 'ti be mbuju yanni yiminä je, no ati aang

be kadi ngaa kwudi. Ngaa la'ti äti, ndi ari ngaa lati 'ti otaca Ngwaalingalu.

³ Manari ngwuma je otacalu, ngaa lati 'ti mbuja, ndi ari ngaa lati utalu yigor ye yiki nunnu ngaa ye ärrä yi'ral yanni yämi'rädi yigor yalu.

⁴ Ngaa gilee liru ngwüji ngwümi'ridi ngwäyanü, ngaa la'ti lingidi ndi ari ätäjidi yimaada didlängä le, yani aar nje Ngwaalu ke ngwäye? Diji danni dima aar ru didlä de dimaad, dima ru güwän gidi Ngwaalu.

⁵ Ngaa laru gitab gondajalu 'dogo a'tur anni arung ligi'rim lanni lige'teng 'dengganu, lati nje iye yigoranu nunnu ar änni Ngwaalinga jüco?

⁶ Ati aar nje be nginde gendaci nje yimi'ra. Yiru giyee yaru ye gitab ndi ari, "Ngwaalu ngwati 'donya ngwuja'ri ngwudi diji danni dati piyi ligo'ro Ngwube ru dimi'rü gidiji danni dati okeye ligo'ro."

⁷ Ätädär be Ngwaalinga yigo'ro yalu. Kwudar dijego'rrnga le da je be abri.

⁸ 'Donggacar Ngwaalinga gito nginde gwa je be 'donggaca gito. Unar ngwuy nono nga nga lanni liki, ngaa gä'rini yigor yalu, nga nga lanni liru yigoranu rom.

⁹ Runar, ngaa ari dulu de gwulleney. Gäbicär ngwimä

ngwalu ngaa ari yal ngaa gäbici jayinganu ngaa jalu kürüng.

¹⁰ Okeyar yigo'ro yalu ngwäyanü Gideleny, gwa je be piyi gwa je näji.

Aa'ti nga gwa obalu gwanggalu gwe

¹¹ Lani ngwänggäri, aa'ti ngaa la ludidi ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwuki. Gwanni gwati ondjaji kwenggenala ngwuja'ri ngwanni ngwuki nggwe obalu, nginde gwati ondjaji giyobala ngwuye obalu. Manari nga gwati obalu yobo ye, ya'ta je mäti nga gu be jalu nda ye obalu.

¹² Gwanni gwuru dobo gwuru gwe'te pu, ngwuru deleny gwuru gwäti yiima ndi gilängidiyi na ndi gerajalu. Nga be ani yäru ndi obalu gwanggalu gwe?

Gatada ngwäyanü Ngwaalu

¹³ 'Dinginar gweneno, nga nga gilee lati ari, "Gwene ya bigänü a ladi ele kündär nggee ya kündär nggone, ar gu jalu didläyü. Ar gu bileda ar mbuja ngwü'rinyä."

¹⁴ Ange gwuru, ngaa la'ti lingidi 'di ndi ari yiru ange yanni yadi ji bigänü. Midi gwunga gwuru ange? Gwuru nono dumbil dele dati ji gwoko ngwube aji ngwabralu.

¹⁵ Ngaa laadi manni ari, "Ma gu Ngwaalu ari, a la midi, ya ar je ärrä giyee ya ar je ärrä giyone."

16 A be Ngaa gilo be lati iringini ngaa piyi yigo'rala yalu, iringini nggwee 'dar gwuru gwanni gwuki.

17 Yäy gu no, gwe'te gwe'te gwanni gwati lenge yi'ral yanni yijaw nding je ärrü ngwuje 'ti be ärrü, yating je ärrü yanni yiki.

5

*Arnganar lanni linänu
liru ngwüriginä*

1 'Dinginar gweneno, nga nga lanni ru ngwüji ngwünänü, arar ngaa runi gwani dirbä dannu ndo dindi dada je mbuji.

2 Goola galu gima 'digi'ri ngwured ngwalu ngwuma je ngwuruwal eny.

3 Dab na Buta gwalu gwuma iyini. İyini gwegen gwuru gwanni gwadi inggidi keng gwalu ara je eny ngwangina nono ngwalu nono ligä. Nga nga lima gwä'räji gola gi'du giyomon giyä'di yidi gwodaning.

4 Ge'tar be ngwäyälü! Ndi ari gu'ru ganni gwü'ridängää ngwüji ngwe ngwanni ngwata je äpiji yüru ngaa je 'ti be ätädi, ngwo ngwudugu yal ye 'danggalu. Na yal yidi ngwüji ngwanni ngwäpijä je yüru, yima je Deleny diru yiima 'dingini.

5 Nga nga liju gididlä liriyälü ngaa enyalu yelenya ngaa amiya yigo'ranu yalu. Ngaa likwudiniya yigo'ro yalu nono yindri komon gidi rce.

6 Ngaa lima obalu ngwüji ngwe ngwanni ngwujaw nono ngaa je 'rinye ngwanni ngwa'ta je ärrü yi'ral yere.

Or'temaji gidirbänü

7 Lani ngweengga, mätär yiguri 'di a Deleny o'ra. Änggädär anaku ati gu diji dannu dati kwoy dünici yona ndi 'tüdä gidiyäng. Na awa dati määtä liguri ngwüdünici giranyu ganni gati ni a yon 'tüdä na ganni gati pi yona aar äti ngwäy.

8 Mätär be yiguri nga nga 'to, ngaa mätinälü 'di'däny ndi ari Deleny ndoo dindi puprang.

9 Lani ngwänggäri, aa'ti ngaa la äbinginjidi giyinenanu, nunnu aa'ti Ngwaalu ngwa ji ngwa je ngwe obalu ngwuja'ri ngwee. Gwanni gwati obalu ngwüji ngwe nggwo gito, nggwo gwüdünü gilängir.

10 Lani ngwänggäri, or'temajar nono ngwüjirä ngwanni ngwondaja ngwüriny ngwe ngwudi Deleny ndi ari ngwumbuju dirbä.

11 Anaku lingidä gu ndi ari a länggädi ndi ari, lonjaçar je lanni lor'temaju. Nga nga li'dingina or'temaji gwe gwudi Äyüb, ngaa lima engga ndi ari gwuma Ngwaalu ärrä gwodanalü. Ngwaalu ngwuru dinä ngwanni gwati je ngwüji inä.

12 Yanni yipana gu'ru, lani ngwänggäri, aa'ti nga la pi yi'rany Ngwaalu ngwe na gere ge, na diyäng de,

na gong ge gere. Gäbīcā
 “Yāying” gwunga ngwani
 yāy, na “Bāring” gwunga ng-
 wani bārī, ya la gwe obalu.

Utalū ämnī gwe Ngwaalu

¹³ Diji dere 'danggalanu
 ndo gidirbāno? Gäbīcār
 ngwotaci Ngwaalingalu. Diji
 dere dijayano? Gäbīcār
 ngwelnge ngwortada Ng-
 waalinga.

¹⁴ Diji dere 'danggalanu
 düma? Gäbīcār ngwurnidi
 mbumbung je lidi gi'doonga
 aar abingaci Ngwaalinga aar
 bruti yila ye ngwüriny ngwe
 gwudi Kirictu.

¹⁵ Otaci Ngwaalingalu
 ämnī gwe Ngwaalu, gwa
 gäbīcī dijū danni dümä da
 u'ri nono. No da Deleny
 'di'riyälü. Manari dapu
 gwanni gwuki, da aar
 dūdānijänü.

¹⁶ Yāy gu no, 'täjidärälü
 giyi'ral yalu yanni yiki ngaa
 otacidi Ngwaalingalu nunnu
 ara je Ngwaalu u'riyi nono.
 Otaci Ngwaalingalu gwudi
 diji danni didünälü gwāti yi-
 ima ndi ärri yi'ral.

¹⁷ İliyā gwuru diji dümnä
 nono alanga je, ngwube
 otaci Ngwaalingalu gwul-
 leny ndi ari aa'ti gere ga ni, a
 gere allala ngwüdläyü tä'ril
 na didläyü dü'ränü ngwu'ti
 nu.

¹⁸ Ngwo're ngwotaci Ng-
 waalingalu nunnu a gere İla
 kerala ngwunni a ngwong
 'tüdä gidiyängänü, o're a
 gere ni.

¹⁹ Lani ngwänggäri,
 manari gwere gwuma gatani

ngwuja'ri ngwanni ngwāti
 ngwäyänü, ma be ari
 gwuma diji dere gwä'rä,

²⁰ lingidär ndi ari gwanni
 gwati gwä'rä dijū danni diki
 kay gidi dudi, diming gätājā
 yi'rany a da aar gwü'rübācī
 yi'ralalu yanni yiki yonyadu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Butruj gi'ra ge'te Äni kitabanu

Ngwuja'ri ngwanni ngwuru gi'ra ngwullu je Butruj ngwondacung ngwe ngwikirijinä ngene ngwucaar je "Ngwüji ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu," ngwanni ngwubadalu mbüny mbüny kängir ngwaalu ngwudi gen gweneno gicaar Türkiyä. Yanni yiru gi'ra gidi ngwuja'ri yiru ndi or'temaji ngwüjü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee ngwübünäär jälü aar mbuji yi'rendenya yani änni Ngwaalu gwegen. Butruj gwubupa nding je diwayiniyi Yicu gwe gwanni gwayu ngwü'di'ri mana na ngwuja'ri ngwe ngwüngün gwanni gwaru nggwe gwadi o'ra, nunnu a ngindenga äti ge'tajing. Ngwuja'ri ngwee aar änni aar or'temaji giyi'rendeny yegen, aar icinänü ndi ari idäji gwuru gwani 'didanu gwudi änni Ngwaalu gwegen a la aar je be ätäda gu'ru "komon gadi ge Yicu Kirictu 'tädlü" (1.7).

Or'temaji gwe nggwee kaji gidi dirbä, Butruj gwüpäcä 'to ngwüjälü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee ndi aar eelle nono ngwüjü ngwudi Kirictu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1-2)

2. Ange gwuru ndi ge'taji (1.3-12)
3. Eelle gwudi ngwüji ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu (1.13-2.17)
4. Gwuji gora gidi yi'rendeny yidi Kirictu (2.18-25)
5. Ru dikirijin na yi'rendeny (3.1-4.19)
6. Ola gwani lanni lati okta gi'donga gidi Ngwaalu (5.1-11)
7. Aganni gwudi mi'ra (5.12-14)

Aganni

1 Äny gwani Butruj gwuru doo'ra dükajär didi Yicu Kirictu, ngwuja'ri ngwee ngwükäci nje ngwüjü ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu ngwobadalu ngwuru ngwörnü poor ngwaalu ngwee gwani Buntuj, Galatiya, Gäbüdüküyä, Ajiya na Bijiniyä.

2 Ngwanni ngwäbräär je anaku lingidi gu Ngwaalu ngwuru Papa 'tu'tu gwerre ngwuje ju'riyi Ligirrim le nunnu aar 'dengenaci Yicu Kirictung ngwuje gwürä yin ye yüngün.

Ara je gu yimi'rü ji ara je gu adatalu ji gwirälü.

Näji Ngwaalinga gwani ge'taji gwanni gwumidu

3 Ar näji Ngwaalinga ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu. Ndi ari ndi inä gwüngün gwanni gwupa 'dengge, a lima lingini lingining gwanni gwuyang ndi ge'taji gwanni

gwumidu 'dī'rī gwe gwudi Yicu Kirictu giyi'ranyanu.

⁴ Aar nje ānījī giyu'rinanu yanni yati 'ti 'digi'ru a'tur aar ralu aar medadi. Giyo yīrimitījārā je kerala

⁵ ngaa lanni letadu gu yiima yidi Ngwaalu āmning gwe gwalu 'dūnggūngūn 'di a gilang gwanni nggwo mama, ngwa ji ngwū'tādālū komon nggā'dī gidi gwodaning.

⁶ Jayar banu gwulleney gwani ngwuja'ri ngwee, a be gweneno, mīmīnnī nono gwonyadu yi'ranu gwa je mbuji gaji gooko.

⁷ Ya je mbuji giyee nunnu aar inggidi ndi ari 'di'didanu āmni Ngwaalu gwalu gwanni gwupana gu'ru gidab danni dati medadi danni dati aar gwalli nono līgā le nunnu aar ombaji ndi ari diru 'didanu. Āmni Ngwaalu gwalu gwuru gu no, ndi ari ngwūmbūjīnī gwuru 'didanu ndi orta, ndi nājī na ndi denya, ma ji ma Yicu Kirictu 'tādālū.

⁸ Gwa'ti aang ānggādī, ngaa be āmni. Gwa'ti aang ānggādī gwenene, ngaa be ānnācī lijayanu gwulleney lonyadu gu nājī gwupa.

⁹ Ndi ari ngaa gilo ndi ape gu'ru gidi āmni Ngwaalu gwalu, gwani gilang gwudi lingeno lalu.

¹⁰ A gwani gilang nggwee, ngwījīr ngwanni ngwondaja giyimi'rū yanni yadi ara je Ngwaalu ūkācā, yīmīnāār

jālū gwulleney aar ye arngani gu'ru gipa.

¹¹ Aar bupi ndi ari ye lenge gaji aar ye lenge ngwuja'ri ngwanni ngwinggida je Ligī'rim lidi Kirictu lanni liju 'denggenanu. Anni ondajing gwani yi'rendeny yanni yadi mbuji Kirictung, a gwani nājī gwupa gwanni gwadi gwuja.

¹² Ngwaalu ngwondaca ngwījīrā ndi ari ngwa'ti āpījā yigo'ro yegen yiiru, ara je be āpījī yiiru. Anni ondacaar yi'ral ye yanni yima je 'dingini gweneno. Ngaa li'dingina ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwondaca je ngwūjī, ngwuja'ri ngwanni ngwujaw gwani Yicu Ligī'rim le lanni Liju'ru lūkājīnā kerala. 'Di ndi ari yi'rr 'to yījādī ndi ombaji yi'ralanu giyee.

Ju'rar

¹³ Yāy gu no, jar balu ngwāy ngwe ngwudi yigor yalu aang arngani gwani yi-iru. A ge'taji gwalu 'dar jada giyimi'rū yanni yadi ara je Yicu Kirictu ātādā mung 'tādālū.

¹⁴ Nono yījū yi'dengenaca Ngwaalinga, aa'ti ba be ngaa lo'raci elelleng gwudi ami'ra gwudi lingeno gwele gwuju yogo ye gwerre.

¹⁵ Ngaa be ju'ri anaku ju'rung gu gwanni gwurnida je, no ju'rar be giyi'ral 'dar yanni yata je ārri.

16 Ndi ari yüllinä no yaru nu, "Ju'rar, anaku ju'riny gu."

17 Ndi ari anni urnidan-gaa Ngwaalinga ngwuru Papa gwanni gwati 'ti utu ngwüjänü ndi pi yelenya yüngün, eellar elelleng gwudi ngwüji ngwuru ngwüirnü ngene gididlä ara je yedeny eny.

18 Ngaa lilingidi ndi ari la'ta je ü'rädälü kay ganni ga'ti äti midinganu gägätijänärä je mbumbunga lalu ngwong ngwe ngwanni ngwati dudi nono buta na dab,

19 ara je be ü'rälü yin ye yidi Kirictu yanni yiru gu'ru, gwuru Girany ganni gijaw nono ga'ti rngü.

20 Gwäbräär 'tu'tu gwerre didlä da'tina gi'tinä, gwuma aar be 'täjalü kaji nggee gidi gwodaning gwani nga nga.

21 Nginde gwe, ngaa lima änni Ngwaalu ngwanni ngwü'di'riyälü giyi'ranyanu ngwünäji, a gu no, änni Ngwaalu na ge'taji gwalu nggwo gwüjädi Ngwaalu.

22 Gweneno anni ma aang gä'rini yigo'ro yalu 'dengenaji gwe 'didanung nunnu ngaa äti änning ngwengga 'di'didanu, ännäjidär gwulleney 'tu'tu giyigoranu.

23 Ndi ari ngaa lima lingini linginng gwanni gwuyang ngaa lä'tüdi yuula yanni yati äni, ngaa be ru yuula yanni yati 'tüdä, mididi gwe

na mätinälü gwe gwudi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

24 Ndi ari yüllinä yaru nu, "Midi gwudi ngwüji 'dar gwuru nono yanya, na näji gwegen gwuru nono yibobo yidi didäny.

Yanya yati undi na yibobo yati ayi nono aar mi'ri'ti,

25 a be ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwati jalu pupud."

A ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwondacara je ngwe.

2

1 Yäy gu no, gätär be yi'ral mbüny yanni yiki yani yi'rinya na i'däjänü 'dar, yimur'tuny, yü'düny na yani lo gwere 'dar.

2 Rüdär nono yjü yilingitäär je girem, ara je yan yanni yiju'ru yidi ligi'rim ami'ra nunnu ngaa ye pe ndi gilang gwalu,

3 ndi ari gweneno ngaa lima lenge ndi ari Deleny dijaw.

Ngwu'dun ngwudi ligi'rim na lanni läbräär je

4 Ngaa lindädi 'dünggüngün, ndi ari nginde gwuru nono go'rra giru gidingo ganni gimidu gi'dünyidädi ngwüjalü ngwanni ngwati oda, a be Ngwaalu äbri ngwuruji gu'ru gipa ngwäyänü ngwüngün.

5 Nga nga 'to liru nono yo'rra yimidu yüdädäär ye

ngwu'duna ngwudi ligi'rīm,
 ndi ari ngaa ru ngwur'dal
 ngwanni ngwuju'ru ngaa
 äpiji Ngwaalinga mi'rining
 nono gwudi ligi'rīm gwanni
 gwüjädänü Yicu Kirictu gwe.

⁶ Ndi ari yüllinä kitabanu
 yaru nu,

“Ombaja ndi ari äny nggwo
 gwügäti go'rralu ng-
 waalu ngwani Jäyün,
 ganni gäbriny ngwuru
 gu'ru,

a gwere gwanni gwa gu
 gatada ngwäyänü,
 gwa'ti gwa yaaru ape
 a'tur.”

⁷ A be gweneno nga nga
 lanni länni 'dünggüngün,
 go'rr nggee gipa gu'ru
 'danggalu. A be lanni la'ti
 ämnä 'dünggüngün ngwube
 ari,

“Go'rr ganni gi'dünyidädi
 ngwüjälü ngwanni ng-
 wati oda,
 gima ru gidingo gidi
 ngwu'dun.”

⁸ Na gima ru 'to,

“Go'rr ganni gima ru nono
 gimle gadi gäbici
 ngwüjü aar gu obalu
 ngwuru ngwur'da ng-
 wudi i'diyi ngwüjü.”

La obalu, ndi ari linyurtanu
 ndi änni ngwuja'ri aar gu ru
 'to ndi ari lige'tajaar je gu.

⁹ A be ngaa liru ngwüji
 ngwäbräär je ngaa ru ng-
 wur'dal ngwudi yeleny yidi
 Ngwaalu, ngaa ru ngwüji
 ken ngwanni ngwuju'ru,
 ngaa ru ngwüji ngwudi
 Ngwaalu ndi ari ngaa

ondaji orta gwe gwüngün
 nginde gwanni gwü'tiyä
 je gidirimänü ara je 'täjä
 giburalu gwüngün gwanni
 gwuru 'ter.

¹⁰ Ngaa gwele gwerre
 lä'tüdi ngwüji, a be gweneno
 ngaa lima be ru ngwüji
 ngwudi Ngwaalu. Ngaa
 gwele gwerre, ngaa la'ti
 inädi Ngwaalinga a be
 gweneno, ngwuma je be inä.

Ellele gwudi ngwikirjün

¹¹ Lani ngwumaad
 ngwüny, nggwa je päcälü
 ngaa liru ngwüirnü ngaa
 ru li'ter ngene gididlä
 ndi ari gatanar ami'rang
 gwanni gwuki gwudi lin-
 geno gwanni gwati aar
 kwudi ligi'rīm le lalu.

¹² Elellar elelleng gwanni
 gwujaw ngwüjänü ngwudi
 didlä, ma aar je üpäci yi'ral
 nono yanni yiki ngaa je
 gäbici aar engga apegeng
 gwalu gwanni gwujaw ng-
 wuje gäbici aar näji Ng-
 waalinga komon nggä'di gidi
 gwodaning gadi aar nje ge
 iljä.

*'Dengenacar ngwelenya
 ngaa 'dengenaci ngworta*

¹³ 'Dengenacar ye-
 lenya 'dar yanni yigi'tinä
 ngwüjänü, gwani Deleny.
 Ma aar ani denya delenya
 danni diru gi'ra dü'rädi
 yeleny nono ku,

¹⁴ na ma aar ani denya
 ngwartana ngwüngün,
 ngwükäjing je aar gikiji
 ngwüjü ngwanni ngwa

ärri gwanni gwuki aar je gwällini lanni lati ärri yi'ral yanni yindi kayalu.

¹⁵ Ndi ari bupi gwuru gwudi Ngwaalu ndi ärri yi'ral yanni yijaw, ya gäbici ngwüjü ngwanni ngwati ondaji yi'donggala, aar määtä ngwünyü ngwengen.

¹⁶ Gätinär linginalu aang elellalu aa'ti be ngaa la gu rtanu ngaa ärri yi'ral yanni yiki. Elellar ngaa ru ngwinäd ngwudi Ngwaalu.

¹⁷ Dinyädär ngwüjü 'dar ngaa ämnäjidi yengga yidi ngwikirijin ara je yedeny eny Ngwaalu, ngaa denya delenya.

¹⁸ Ngaa lanni liru ngwinäd, 'dengenacar ngworta ngwalu ngaa je denya aa'ti la je 'dengenaci 'dого lanni lijaw drü ara je jayi ngwäy, ngaa je be 'dengenaci 'to lanni liki drü agaa je ke ngwäy.

¹⁹ Ndi ari yijayi gu manari ye'rendeny yima mbuji dijü yiriginä kay gidi Ngwaalu.

²⁰ Yiru ange ya ara je i'raci manari ngaa lipinä gwani ape gwalu gwanni gwuki? Ma be ari ye'rendeny yimbujanga gwani ape gwunga gwanni gwujaw, or'temaja be, giyee yijaw Ngwaalu.

²¹ Yiru giyee yanni yornacara je, ndi ari Kirictu gwumbuju yi'rendenya yani nga nga ara je gi'tijäni gay ngaa gwuji gora güngün.

²² "Nginde gwa'ti ärrä yi'ral yere yanni yiki,

aar 'ti mbojaja i'däjing nono gwere ngwulemanu ngwüngün."

²³ Anni lüddär yi'ral ye yiki, ngwuje 'ti gwä'racänü ngwugwalli dämjä, anni mbujing yi'rendenya, ngwuje 'ti iya yedenyo, ngwube gatada ligo'ro lüngün Ngwaalu ngwanni gwati übidi yi'ralanu.

²⁴ Nginde giligo'ro lüngün gwapu keng gwege ngwanginu ngwüngün kü'rälä nunnu ar ayi ndi ke ar be midi gwani dünälü. Ngwämmä ngwe ngwüngün, lima je u'riyi nono.

²⁵ Ndi ari nga nga gwele liru nono ngwangal ngwududu a be gweneno, ngaa lima o'raca Yicung gwanni gwuru doo'ra ngwuru dangida danni dati arnga lingenolalu.

3

A ngwaw na ngwur 'dengenacidi

¹ Lani ngwaw, 'dengenacar 'to ngwuru ngwalu nunnu manari gilona lere lanni la'ti ämnä ngwuja'ri, aar je gwürli elelle gwe gwanni gwujaw gwudi ngwaw ngwengen

² ma aar engga elelleng gwudi ju'ri na denya gwudi ngwaw ngwengen.

³ Aa'ti jayi gwalu gwaru gwudi ngwanginu poor, nono ndi micini ngwä'rü ndi genne dab nono, ndi genne buta nono na ndi genne ngwureda ngwanni ngwu'ri.

⁴ Ngaa be manni bupi jaying gwudi ligor lalu gwanni gwati 'ti medadu, gwani jayi drü gwalu na jilänü gwalu gwudi ligi'rüm, yiru giyee yanni yipa gu'ru ngwäyanü Ngwaalu.

⁵ Ndi ari yiru giyee yanni yindi ye ngwaw ngwaju'ru ngwudi gwerreng ngwanni ngwügäti ge'tajing gwegen Ngwaalu aar gwe jaiyi yigo'ro yegen. Aar 'dengenaci ngwuru ngwegen.

⁶ Nono Jarrang, gwanni gwu'dengenaca duru düngün dani Äbräyüm 'di ating urnidi doorta düngün. Ngaa liru yera yüngün manari ngaa lati ärrü yi'ral yanni yidünälü aar je 'ti yedeny iti giyi'ral yere.

⁷ Aar gu ru 'to 'danggalu nga nga lanni liru ngwur, jayar drü ngwaw gwalu ngaa je ärrü yi'ral yijaw ngaa je denya ndi ari ngindenga liru ngweengga ngwami'ratu na ndi ari lemada le giyimi'ränü yidi angidaji gwudi midi nunnu aa'ti yere ya ji yü'rü otacing Ngwaalinalu gwalu ngwäy.

Mbuji yi'rendenya gwani apepe gwanni gwujaw

⁸ Ndi mi'rä, nga nga 'dar acajidar gwüpäng lamatanu, inäjädär, ämnäjädär yengga, jayar yiguri ngaa ru ngwumu.

⁹ Aa'ti ngaa la gwä'räjji yi'ral yanni yiki yi'ral ye

yanni yiki, aa'ti ngaa la lujidi ngaa be onjaci ngwüjü ndi ari yiru giyee yanni yor-nacara je Ngwaalu nunnu ngaa ji ngaa ape gu'ru galu gidi onjaci.

¹⁰ Ndi ari,

"Gwere gwanni gwadi änni miding gwudi ligo'ro lüngün

a yomon mbuji 'dar yanni yijaw,

ngwümäätä lingla lüngün giyi'ral yanni yiki na ngwulem ngwüngün ndi ondaji yi'duru.

¹¹ Ngwugwurla giyi'ral yanni yiki ngwuje ärrü yanni yijaw.

Ngwümini adatingalu ngwugwoda.

¹² Ndi ari ngwäy ngwudi Ngwaalu ngwati iye ngwüjü ngwanni ngwüdünälü

na lating je geraji läni lüngün ma aar otacalu.

Ngwuje be gwürläci lu'ra lanni lati ärrü yi'ral yanni yiki."

¹³ Yärü gwa je akani nono manari yigor yitäjänü ndi ärrü yi'ral yanni yijaw?

¹⁴ A be manari yiru gu ndi ari ara je yi'rendeny mbuji yani ärrü gwalu yi'ral yanni yidünälü, Ngwaalu ngwa je onjaci. "Aa'ti yedeny ya je eny giyi'ral yanni yati iye ngwüjü yedenyo, aa'ti yedeny ya je eny ma ara je iye yedenyo."

15 Ngaa be ge'te Kirictung ngwuru Deleny giyigoranu yalu. Jar mama giyomonalu 'dar nda je enggaci lanni la je otacalu gwani ge'taji gwanni gwätängää. Ngaa je be enggaci yigor ye yijilänü ngaa je denya.

16 Gäbicär yigor yalu aar jayi nono, nunnu lanni lata je üpäcī yi'ral nono yanni yiki ndi eelle gwalu gwanni gwujaw ndi Kirictu, a je yaaru ape giyi'ral yegen yanni yiru yi'duru.

17 Yijayana ndi ari man-ari bupi gwuru gwudi Ngwaalu, ara je yi'rendeny mbuji gwani ärrī yi'ral yanni yijaw aa'ti yi'rendeny ya je mbuji lärrü yi'ral yanni yiki.

18 Ndi ari Kirictu gwayu gwani ke gomomanu ge'te pu gwanni gwüdünälü gwani lanni la'ti dünälü, nunnu ara je apada Ngwaalu. Gwü'rinyitäär gilingeno a be Ngwaalu midiyi Ligī'rim le,

19 Ligī'rim le gilee liming le ele 'to ngwondaca ngwügi'rimä ngwudi ngwüji ngwanni ngwugekanalu.

20 Ngwanni ngwünyürtijä Ngwaalinganu 'tu'tu gwerre gaji ganni gimatijä je ge Ngwaalu liguri gaji ganni giju ge Nuuwa ndi ge'te bälükä. Gibälükänü, looko 'dogo, liru 'dübä (8) gwuma aar gwe gilängidini giyaanu.

21 Na yaw giyee yiju yiru gi'remna gidi yaw yanni nyinyinä ye gweneno ngaa ye gilängidini 'to. Ya'ti ani üyini yirledo nono yidi ngwangu, aar be ani änjälü

gwudi icinänü gwudi ligor lanni lijaw ngwäyanü Ngwaalu. Yata je gilängidiyi 'di'ri gwe gwudi Yicu Kirictu giyi'ranyanu,

22 gwanni gwuma allu kerala na nggwo gwujalu yelena kaama gidi Ngwaalu a gu yi'rr na yeleny na yiima 'dengenaci.

4

Midiji Ngwaalinga

1 Yäy gu no, anni mbuja Kirictu yi'rendenya ngwanginu ngwüngün, yäy gwodanar banu 'to yi'ral ye giyee ye'te ye'te. Ndi ari gwanni gwa yi'rendeny mbuji ngwanginu ngwüngün, ke gwuma äbrini kay 'dünggüngün.

2 Yäy gwa'ti ba be gwelelle gididlä düngün danni di'dälü gwani ami'ra gwanni gwuki gwudi lingenö, ngwube manni ärrī buping gwudi Ngwaalu.

3 Ndi ari ngaa lonja yomon kaji gwerre ndi ärrī yi'ral yanni yati je ngwüji ärrī ngwudi didlä. Yani eelle gwegen gwudi yidigany, ami'ra ngwanni gwuki, rläli, yi'rinyinä yiru yütä na didülä danni diki.

4 Yanni yima gäbici ngwüjü ngwudi didlä gweneno aar allalu ndir ndi ari ngwa'ta le acajidu giyi'ralanu yanni yiki drü ati aar je be ürrä yiriginä nono.

5 A be la ji ya je ye Kirictu otacalu gwanni nggwo gwa ji gwa otaci ngwüjälü ngwanni

ngwumidu na ngwanni ngwayu.

⁶ Yiru giyee yanni yīgābīcā a be ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ündājīnī 'di ngwūjānū ngwanni ngwo gweneno ngwayu nunnu lanni lima aar le obalu gay ge gidi dījī dūmnā ndi ari liki gilingeno, aar midi gīlīgī'rīm gay ge gidi Ngwaalu.

O'ra gwudi Yicu gwuma ja gito

⁷ Mī'rā gwudi yi'ral 'dar gwuma ji gito. Yāy gu no, beberar be ngaa mātīnālū nunnu ngaa otaci Ngwaalin-galu.

⁸ Giyi'ralala giyee 'dar, ämnājīdār gwüpāng gwul- leny, ndi ari ämnājīdī gwati gwü'rübājī yi'ralalu yonyadu yanni yiki.

⁹ Apajidar yīrnū gwüpāng la'ti äbīngīnū giyinenanu.

¹⁰ Angidaji gwe guy ganni gima aar je Ngwaalu angidaci, emadar ge giyiuru gwüpāng yigor ye ye'te pu ngaa ruyi yīmī'rā yidi Ngwaalu yanni yonyadu yi'ranu.

¹¹ Manari gwere gwati ondaji, ngwondaji nono mung ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Gwere gwanni gwati ape yiuru, ngwuje ape yi- ima ye 'dar yātādī je Ngwaalu nunnu a Ngwaalu ortani giyi'ral 'dar Yicu Kirictu gwe gwanni gwuru näjī ngwuru yiima yidi gwur'taling. Yiru gu.

Mbuji yi'rendenya yani yikīrījīn

¹² Lani ngwumaad ngwūny, aa'ti ngaa la allalu ndīr ndi mīmīnnī nono gwudi ye'rendeny yanni yimbuja je, nono ma yi'ral mine ru yimbuja je ya'ti linginna.

¹³ Ngaa be jayanu ndi ari ngaa gilo lacajidu giye'rendenyānu yidi Kir- ictu, nunnu ngaa ji ngaa jayanu gwulley komon gadi ge näjī gwüngün 'tādälü.

¹⁴ Manari ngwūjī ngwo ngwüllüdā je gwani Kirictu, yijayi gu 'danggalu ndi ari Līgī'rīm lidi näjī na lidi Ngwaalu gilo 'danggalu.

¹⁵ Manari ye'rendeny yima je mbuji, aa'ti yani ndi ari nga gwu'rinyidu na ndi ari a gwuru du'ram na a gwārrū yi'ral yere yanni yiki na ndi ari a gwāndī giyi'ralanu yunga yā'tüdü.

¹⁶ A be manari yi'rendeny yimbujanga yani ndi ari a gwuru dikīrījīn, aa'ti yaaru ya ang ape nga be ortada Ngwaalinga ndi ari nga gwapu ngwūriny ngwüngün.

¹⁷ Ndi ari gaji giru gadi ge Ngwaalu obalu ngwūjī ngwe, ndi aalu ngwūjī ngwe ngwudi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu. Ma be ari gadi aar ge aalu 'dengge gwerre gwerre, ya be ru 'tanaa ngwūjī ngwanni ngwūnyürtjā ngwuja'ranu ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwujaw?

¹⁸ Na ndi ari, "Manari yojema ngwūjū ngwanni ngwūdūnālū ndi aar mbuji gilang- ing,

yadi be ru 'tanaa ngwüji
ngwudi didlä na ng-
wanni ngwuki?"

19 Yäy no, lere lanni lati je
yi'rendeny mbuji yani bupi
gwudi Ngwaalu, aar ätäädä
Ngwaalinga yigo'ro yegen
ngwanni ngwuru ligor le'te
pu ngwuge'ta, aar gwuji ndi
ärri yi'ral yanni yijaw.

5

*Ndi mbumbunga na ngwa-
mal*

1 Äny gwüpäcä mbum-
bunga jalu 'danggalanu,
äny gwuru 'to mbumbu
kimaad gegen nyi ru gwanni
gwänggädi yi'rendenya yidi
Kirictu. Nyi ru gwe'te
gwanni gwa ji gwa acidi
ndi näji gwanni gwa ji gwa
'tädlü.

2 Rüdär ngwoo'ra ngwudi
gi'doonga gidi Ngwaalu
ganni nggo gombajangaa,
ngaa je iye liru ngwangida,
aa'ti ndi ari ngaa je ärri
yiima ye, aar be ru ndi ari
yärä je yigor ye yalu anaku
bupa je gu Ngwaalu ndi ru.
Aa'ti yani ndi ari ngaa lübijä
ngwü'rinyänü, ngaa je be
jada ndi ärri ligor le.

3 Aa'ti la je acajanu lanni
läädärä je Ngwaalu nunnu
ngaa je ombaji, ngaa be ru
ngwoo'ra ngwilijä gi'donga
gora gijaw.

4 Ma be aji ma Kirictu
gwanni gwuru doo'ra didi
ngwoo'ranga 'tädlü, la je be
änijä giyelenyanu yani gu'ru

gidi näji gwanni gwati 'ti
medadu.

5 No 'to lanni liru ngwa-
mal, 'dengenacar je lanni
lipana. Ngaa 'dar, oke-
yar yigo'ro yalu ndi apajidi
gwüpäng, ndi ari,

"Ngwaalu ngwati 'donya
ngwüjü ngwanni
ngwati piya yigo'ro
yegen

ngwuje be gi'tiji yimi'rü
ngwanni ngwati
okeya yigo'ro yegen."

6 Okeyar be yigo'ro yalu
kuanu gidi Ngwaalu ganni
giro yiima ndi ari ara je
'di'riyälü kaji nggä'di gindä.

7 Gätädär yi'ral nono 'dar
yanni yata je picä yigo-
ranu, ndi ari nginde gwuru
gwanni gwada je gu ge'taji
ngwäyänü.

8 Mätär yigo'ro yalu nga
arngani. Ndi ari güwän galu
gani dijego'rr ndo diru nono
diira dilandalu ngwäri guba
ngwümini nunnu mung
mbujalu gwere ngwobedalu
ngwungadini.

9 Kwudar le be lidirninalü
'di'däny ndi ämni Ngwaalu
ndi ari ngaa lilingidi ndi
ari ngweengga ngwalu giyen
dar ngwo 'to ngwumbuja je
yi'rendeny giye ye'te ye'te.

10 A Ngwaalu ngwudi
yimi'rü 'dar, ngwanni ng-
wurnida je ndi ari aang aca-
jidi ndi näji gwüngün gwudi
gwur'taling ndi Kirictu,
manari yi'rendeny yima
je mbuji gwooko, nginde
ligo'ro le lüngün gwa je
gwä'rä gwa je ojemeye nono

ara je giki ngaa mätinälü
'di'däny.

¹¹ Nginde gwuru gwanni
gwuru näji ngwuru yiima
yidi gwur'taling. Yiru gu.

Aganni gwudi mi'rä

¹² Ngwuja'ri ngwee ng-
woko ngwükäji nje ngwe
diwengga dani Jiliwanij
gwanni gwati nyi engga
gwuru diweengga diru ligor
le'te pu, bupi gwüny ngwani
nda je ojemeye nono nga je
enggaci ndi ari yimi'rü yiru
giyee yidi Ngwaalu yanni
yiru 'didanu. Mätinär gwälü
'di'däny.

¹³ Gi'doonga gidi Babil-
ing* ganni gäbrä je le Ng-
waalu, gaganna je ara je giji
güny Gideleny gani Murkuj
aganna.

¹⁴ Agannajidar giyene-
nanu agannajiding gwudi
ämnä.

Ara je gu adatalu ji 'dar,
ngaa lanni gilo ndi Kirictu.

* **5:13 5.13** Babil ngene gwuru gi'remna gidi gündär gani Ruma.
Yiiru 12.12

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yuwana gi'ra ge'te Äni kitabanu

Yuwana gwuru doo'ra dükäjäär ngwoo'ranu ngwükäjäär je (ngwanni ngwujaar Yicunga le). Gwänggädäär aar 'dingini gwondaja aar akani nono. Yuwana gwuca Yicung gwuru ngwuja'ri ngwudi midi, nginde gwanni gwu-jaar papa gwe gwur'tal (1.1-2). Yuwana gwudiwayiniya ngwüjü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee gwuru 'didanu ngwani Yicu ndi ari ngwoorta ngwuju ngwonyadu ngwanni gwuru ngwu'duru ngwanni ngwati nyi'rini ndi ari Yicu gwuru gwanni gwani Kirctu (2.22). Aar nyi'rini ndi ari gwuma ru diji dümnä gilingeno (4.2). A ngwikirijin mätinälü 'di'däny ngwuja'ri ngwanni ngwenggacaar je 'tu'tu gerre (2.24).

Yuwana gwüpäcä ngwikirijinälü aar elelle elelleng gwanni gwuju'ru aar ämnäjidi. Ngwuje ci aar änni Kiji gidi Ngwaalu aar 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün. Ngwuje diwayiniyi ndi ari aar gwuji Yicung, nunnu ma ji mung o'ra mana aar gu icinänü ngwäyanü 'dünggüngün (2.28).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ngwuja'ri ngwudi midi (1.1-4)
2. Midi ndi acajidi gwudi papa na Giji güngün gani Yicu (1.5-2.29)
3. Elellar nono yiji yidi Ngwaalu güdidlänü ndee (3.1-24)
4. Ngaa lenge ndi ari yiru ange yanni yiru 'didanu na yanni yiru yi'duru (4.1-6)
5. Ännär Ngwaalinga ngaa ämnäjidi (4.7-21)
6. Ännär Kiji gidi Ngwaalu (5.1-21)

Ngwuja'ri Ngwudi Midi

¹ Änyängä lullu ngwuja'ri ngwudi midi ngwuju 'tu'tu gwerre ngwanni ngwu'dingini nje, nje engga ngwäy ngwe ngwäri nje inggidi nje akani nono ngwuy ngwe ngwäri gwuru ngwee ngwaru nyii ngwe gweneno.

² Midi nggwee gwü'tädälü nyii engga nyii gwe ondaji, ara je be enggaci ndi ari ngwuja'ri ngwuru ngwudi midi gwudi gwur'taling gwanni gwuju ndi Papa gwuru Ngwaalu aar nje be 'täcälü.

³ Ngwuja'ri ngwanni ngwänggädi nje, nje 'dingini, ngwuru ngwon-dacara je ngwe nunnu ar gu acajidi ar gu emadanu gwüpäng. Ar emadi ndi acajidi gwüpäng na acajidi gwege nggwee gwuru Ngwaalinga le ngwuru Papa na Giji güngün gani Yicu Kirctu.

⁴ Änyängä lullu ngwuja'ri ngwee, nunnu a jayanu gwege ru gwanni gwumbutu.

Ellele Buri gwe

⁵ Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwu'dingini nje ndi Yicu ara je be ondaca. Ndi ari Ngwaalu ngwuru buri, dirim dere da'ti 'dünggüngün a'tur.

⁶ Ma be ari nunnu a lima ari gwacajidar le ar be ellele gidirimänü, a liru ngwu'duru na ellele gwege gwa ru 'tur.

⁷ A be manari a lima ellele giburalu anaku ru gu Ngwaalu buri, a la be äti acajiding gwüpäng 'didanu, na yin yidi Giji güngün gani Yicu, yinje oyaji kengalu 'dar.

⁸ Manari a lima ari a la'ti ki, a la dudiyi yigo'ro yege na ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu ngwa'ti ngwa ji 'denggeganu.

⁹ Ma be ari alanga lima 'täjalü ndi ari a liki, nginde gwuru ligor le'te pu ngwüdünälü gwunje düdänijänü na gwunje ga'ru giyi'ral 'dar yege yanni yiki.

¹⁰ Manari a lima ari alanga la'ti ärrä yi'ral yanni yiki, gwa ar aniji di'duru na ngwuja'ri ngwüngün ngwa'ti 'dengge.

2

Ar ellele giburanu gwudi Ngwaalu

¹ Nggwüllijä je ngwuja'ri ngwee lani yiji yüny nunnu aa'ti ngaa la ärrä yi'ral yanni

yiki. Ma be ari diji dere dima ärrä yi'ral yanni yiki, a läti Yicu Kirictung gwanni gwüdünälü gwati nje ruci ndi Papa.

² Nginde gwanni gwümü'ridi nje nono ligo'ro le lüngün aar nje ga'ru ndi ke gwege. Aa'ti be ke rüdi gwege 'dogo jücü, ngwube ru 'to ke gwudi ngwüji 'dar gididlä.

³ Manari gwuma ar 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün, a la be lenge ndi ari gwülingidär.

⁴ Gwanni gwati ari, "Gwülingidiny," ngwu'ti be ärrä ngwuja'ri ngwüngün, gwuru di'duru na 'didanu gwa'ti 'dünggüngün.

⁵ A be gwere gwanni gwati 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün, gwuru diji dannu dämna Ngwaalinga ämning gwanni gwuru 'di'didanu. Yiru giyee yanni yati nje gäbicä ar lenge ndi ari a gilo 'dünggün.

⁶ Ndi ari gwere gwanni gwati ari gwümätinälü 'dünggüngün, ngwelelle nono elella gu Yicu.

Yanni yinggida ndi ari Ngwaalu ngwämni nje

⁷ Lani ngwumaad ngwüny, ngwuja'ri ngwee ngwüllijä je ngwä'tüdi ngwuyang, ngwuru ngwuja'ri ngwanni ngwu'rin ngwu'dingina je 'tu'tu gwerre. Ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwu'rin ngwuru ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingina je.

⁸ A be nyi gwüllijä je ngwuja'ri ngwanni ngwuyang.

'Didanu gwudi ngwuja'ri ngwee nggwo gwenggana ndi Kirictu na 'danggalu ndi ari dirim ndo ndi abri kayanu a buri gwanni gwuru 'didanu gwuma be o'rralu.

⁹ Gwanni gwaru nggwo giburalu ngwube a be gwenggen ke ngwäy, nginde nggwona gidirimänü kaji nggoo.

¹⁰ Gwanni gwati änni gwenggen, gwati eelle giburalu a yere ya'ti 'dünggüngün yanni yiki yadi gäbici ngwobalu.

¹¹ A be gwanni gwati gwenggen ke ngwäy, nginde nggwo gidirimänü, dinding gwänü a gwa'ti lingidi ndi ari gwadi ne. Gwuma dirim rimiyi ngwäy.

¹² Äny gwüllijä je ngwuja'ri ngwee lani yiji yüny ndi ari ke gwalu gwuma ara je Ngwaalu düdänjänü ndi Yicu Kirictu.

¹³ Äny gwüllijä je lani papanga, ndi ari gwülingidängä gwanni gwuju 'tu'tu gwerre gwani Yicu Kirictu. Äny gwüllijä je nga nga lanni liru ngwamal ndi ari ngaa lima obeda dijego'ralu. Äny gwüllijä je lani yiji yüny ndi ari ngaa lilingidi papang.

¹⁴ Äny gwüllijä je lani papanga ndi ari nga nga lilingidi ngindeng gwanni gwuju 'tu'tu gwerre. Äny gwüllijä je lanni liru ngwamal, ndi ari ngaa lojema nono, a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwümätinälü

'danggalu, na ngaa lima obeda dijego'ralu.

¹⁵ Ngaa 'ti ännä didläyü na yi'ral yere yidi didlä. Manari gwere nggwo gwati änni didläyü, gwa'ti gu änni gwudi papa.

¹⁶ Ndi ari yi'ral 'dar yidi didlä, nono ami'ra gwudi lingeno, ari ngwäy gwudi ngwong gwudi didlä, gigi'tinälü gwudi lingeno gwanni gwätin na ngwanni gwati je ngwüji ärrü, ngwati 'ti indi ndi papa, ngwudi didlä ngwuru.

¹⁷ Didlä yi'ral yanu yüngün yanni yiki yanni yati ari ngwüjänü, ya dudi a be diji danni dati ärrü buping gwudi Ngwaalu, da midi miding gwudi gwur'taling.

Arnganar Ngwu'duru

¹⁸ Lani yijü yüny, gaji gima be ja gito. Lica je gwele gwerre ndi ari güwän gidi Kirictu ga ji gila. Gweneno gima be ila gonyadu gima 'tädlä, a la be lenge ndi ari gaji gima be ja gito. Güwän nggee gi'tüdi 'denggeganu ndi ari gati ar le acajidi gwerre,

¹⁹ aar be 'tü aar nje gatani. Adinari lacajidar le ki'du ge'te pu 'didanu, laadi ar le jalu. Liminje be gatani ndi ari ngindenga lä'tüdi lidi gi'du gege.

²⁰ A be nga nga, lima je Ngwaalu maji ligi'rimä nono Yicu gwe, na no, nga nga 'dar yilingidi je yanni yiru 'didanu.

²¹ Äny gwa'ta je üllijä ndi ari nga nga la'ti lingidi

'didanung, a be ndi ari nga nga gwülingidängä, ngaa lenge 'to ndi ari yi'duru yere ya'ti ngwuja'ranu ngwanni gwuru 'didanu.

²² A be yärü gwanni gwuru di'duru? Dijī diru danni dati ari Yicu gwä'tüdi gwanni Gwubrutar yelenya. Dijī danni diru gu no, diru güwän gidi Kirictu diru danni dati 'donya Papang na Gijī.

²³ Ndi ari dijī dere danni dati 'donya Gijū, da'ti äti Papang. Gwere gwanni gwati änni Gijū, gwati änni 'to Papang.

²⁴ Mätinär bälü ndi määtä ngwuja'ri giyigoranu ngwanni ngwu'dingina je 'tu'tu gwerre ngaa gu mätinälü 'di'däny. Manari ngaa gilo gu, ngaa 'to la mätinälü Kijī na ndi Papa.

²⁵ A yiru giyee yanni yicaar nje ye Ngwaalu ndi ari gwunje ätäädä 'to miding gwudi gwur'taling.

²⁶ Äny gwüllijä je ngwuja'ri ngwee nga je girinya gwani ngwüjī ngwanni gwati mīni ndi ara je i'däjänü aar je oktada 'ter ngaa dudi.

²⁷ A be 'danggalu, Kirictu gwuma je maji ligi'rīmā nono limätinälü 'danggalanu ngaa la'ta be mīnä dijū dere ndi ara je enggaci mana yanni yiru 'didanu. Ma be ari ligi'rīm lüngün limätinälü 'danggalu ndi ara je enggacalu pipi'ri'ti, a liru ligi'rīm lanni liru 'didanu lä'tüdi yi'duru,

mätinärälü 'dünggüngün anaku enggacara je gu.

²⁸ A be gwenene lani yijī yüny, mätinärälü 'dünggüngün nunnu ma jitung 'tädlü, aa'ti yedeny yinje eny a nje yaaru ape komon ganni gading ge o'ra.

²⁹ Manari ngaa lilingidi ndi ari Kirictu gwuru gwanni gwüdünälü, ngaa la gu be lenge ndi ari dijī dere danni dati ärrī yi'ral yanni yidünälü, diru gijī gidi Ngwaalu.

3

Yijī yidi Ngwaalu yati dünälü

¹ Änggädär ämning gwuru 'taa gwudi Ngwaalu gwuru Papa, gwanni gwämnäär nje gwe! Änni gwüngün gwupa gwulleny 'di ndi ari liminje ci, 'yijī yidi Ngwaalu.' Na a liru gu yijī yüngün 'didanu. Yiru giyee yanni yigäbicä ngwüjū ngwudi didlä aar nje 'ti be lingidi ndi ari ngwüjī ngwudi didlä ngwa'tina lingidi Ngwaalinga.

² Gwenene lani ngwumaad ngwüny, a liru yijī yidi Ngwaalu, a be ya'ti linginna ndi ari gweere a ladi ru 'taa. A be a lilingidi ndi ari ma ji ma Kirictu 'tädlü, a la ru nono ngindeng, nunnu gwa ar engga anaku rung gu 'didanu. Dijī dere danni däti ge'tajing nggwee giligoranu lüngün ndi Kirictu, dati ju'riyi lingina lüngün

3 anaku ju'riya gu Yicu lingina lüngün.

4 Diji dere danni dati ärrü yi'ral yanni yiki dati kiya yobo yidi Ngwaalu 'didanu yiru ndi ari yi'ral yanni yiki, yani kiya yobo.

5 A be ngaa lilingidi ndi ari Kirictu gwüllü ndi äbrü yi'ral yidi ngwüji yanni yiki, ngaa lilingidi ndi ari nginde gwä'tüdi diji danni diki.

6 Gwere gwanni gwümätinälü ngwuru gwewe, ndi ari ar 'dünggüngün, ngwa'ti gwa ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki. A be gwanni gwa ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki gwur'tal, gwa'ting änggädi na gwa'ting lilingidi.

7 Aa'ti diji dere da je oktada ndi dudi lani yiji yünü. Gwanni gwati ärrü yi'ral yanni yidünälü, gwuru diji didünälü, anaku dünü gu Kirictalu.

8 Gwanni gwa ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki gwur'tal, gwuru giji gidi dijego'rr ndi ari dijego'rr diru danni darrä yi'ral yanni yiki 'tu'tu gwerre. Yiru yanni yigäbicä Gijü gidi Ngwaalu ngwüllä ndi ari ngwuje äbrü yanni yima ji dijego'rr ärrü.

9 Gwere gwa'ti gwuru giji gidi Ngwaalu gwati ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki gwur'tal, ndi ari ligi'rim lidi midi Ngwaalu lima ji 'dünggüngün, ndi ari gwa'ti gwa ji ndi gwuji yi'ral yanni yiki gwur'tal ndi ari gwuma ru giji gidi Ngwaalu.

10 Yiru giyee ndi ari awa a ladi lenge yiju yidi Ngwaalu 'ter giyjanü yidi dijego'rr ndi ari gwere gwanni gwati 'ti ärrä yi'ral yanni yidünälü na 'to gwere gwanni gwati 'ti ämnä gwenggen, gwä'tüdi giji gidi Ngwaalu.

Ämnäjidär

11 Ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingina je gwerre ngwuru ngwee, ndi ari ar ämnäjidi.

12 Aa'ti a la ru nono Gayining, nginde gwanni gwuru giji gidi dijego'rr ngwümäätä gwenggen gwani Äbiil ngwu'rinye. Gayin gwarra ngwube 'rinye gwenggen gwani Äbiil? Yä'tüdi mene ndi ari yi'ral yüngün ya'ti dünälü ngwäyanü Ngwaalu a be yi'ral yidi gwenggen gwani Äbiil aar be dünälü ngwäyanü Ngwalo?

13 Yäy gu no aa'ti ngaa lobalu, lani ngwänggäri manari nga lima ke ngwüju ngwäy ngwudi didlä.

14 A lilingidi ndi ari alanga lima gatana gay gidi yi'rany a lima elada ndi midi, na lilingidi gu no ndi ari a lati ämni ngwengga. Gwanni gwati 'ti ämnä, nggwo gu na yiimala yidi yi'rany.

15 Gwere gwanni gwati gwenggen ke ngwäy, gwati 'rinyidi. Na ngaa lilingidi ndi ari gwere gwanni gwati 'rinyidi, gwa'ti äti miding gwudi gwur'taling 'dünggüngün.

16 A lilīngīdī ndi ari āmni gwani yārū, ndi ari Kirictu gwayu gwani alanga. Alanga 'to la dodaji yigo'ro yege ngweengga!

17 Diji danni dāti ngwony ngwudi lingeno ngwube engga gwenggen gwanni gwuru diwayi ngwu'ti be inādī, awa ngwube ari dāmnā Ngwaalinga.

18 Lani yījī yūny, āmni gwege aa'ti gwa ru ngwuja'ri ngwudi ngwulem 'dogo ngwube ru āmni gwanni gwuru 'didanu giyi'ral yanni yati ar je ārri.

19 Yiru be giyee yanni yati nje gābīcī ar lenge ndi ari a liru ngwūjī ngwudi 'didanung. Yiru giyee yanni yadi nje gābīcī ar dūnā ligor le la'ti yedenyanu ngwāyānū Ngwaalu.

20 Ma be ari yigor yiminje mī'rānū, ar lenge ndi ari Ngwaalu ngwupana giyigor yege na gwuru ngwanni ngwūlingīdī ngwuja'ralu 'dar.

21 A no lani ngwumaad ngwūny, ma be ari yigor yege yiminje 'ti mī'rīdānū, yedeny ya'ti yinje eny ngwāyānū Ngwaalu.

22 Ya ar je mbuji 'dūnggūngūn 'dar yanni ya ar ye otacalu, ndi ari gwati ar 'dengenaci ngwuja'ri ngwūngūn ar ārri yi'ral yanni yati gābīcī ngwujayanu.

23 A ngwuja'ri ngwūngūn ngwanni ngwaru ngwe gwuru ngwee ndi ari ar āmni Gījū gūngūn gani

Yicu Kirictu na ar āmnājīdī gwūpāng.

24 Lanni lati 'dengenaci ngwuja'ri ngwūngūn, limātīnālū 'dūnggūngūn na nginde gwūmātīnālū 'denggen. A yiru giyee ndi ari awa a lilīngīdī ndi ari nginde gwūmātīnālū 'dengge, ndi ari a lilīngīdī gu ligi'rīm le lanni lātādār nje.

4

Ligi'rīm lidi Ngwaalu na ligi'rīm lanni liki

1 Lani ngwumaad ngwūny, aa'ti ngaa lāmni ngwuja'ri ngwudi ligi'rīmālū rūgūm, ngaa be manni iye ngwūgi'rīmā ngwāy nono ndi aang lenge ndi ari ngwīndī Ngwaalu. Ndi ari ngwījīr ngwo ngwonyadu gwuru ngwu'duru ngwuma 'tū ngwuma badalu gidīdlānū.

2 Yiru giyee yanni yati nje gābīcī nda be lenge ligi'rīmā lidi Ngwaalu, ndi ari ligi'rīm lere lanni lati ari Yicu Kirictu gwīndī gilingeno, liru lidi Ngwaalu.

3 A be ligi'rīm lere lanni lati 'donya ngwuja'ri ngwee gwani Yicu, lā'tūdī ligi'rīm lidi Ngwaalu, liru ligi'rīm lanni liru gūwān gidi Yicu lanni li'dingina le ndi ari ladi ila, a gilo lima obana gwenene gidīdlā.

4 Ngaa liru lidi Ngwaalu, lani yījī yūny. A lima je dami lidi didlā ndi ari gwanni

nggwo 'danggalanu gwoje-
mana nono giligi'rim lanni
gilo ngwüjänü ngwudi didlä.

5 Ngindenga liru ngwüji
ngwudi didlä ngwati ondaji
ngwuja'ri ngwudi ngwong
ngwudi didlä ati je be ngwüji
ngwudi didlä 'dengenaci.

6 A be alanga liru lidi
Ngwaalu. Dijji dere danni
dilingidi Ngwaalinga, dati
nje 'dengenaci. A be
gwere gwanni gwä'tüdi
gwudi Ngwaalu, gwati
nje 'ti 'dengenaca. Yiru
giyee yanni yati nje gäbici
ar be ngengedani ng-
wuja'ranu ngwudi ligi'rim
liru 'didanu ngwuja'ranu
ngwudi ligi'rim lanni liru
di'duru.

*Änni gwudi Ngwaalu na
änni gwege*

7 Lani ngwumaad ngwüny,
gäbicär ar ännäjädi ndi
ari änni gwindi Ngwaalu.
Gwere gwanni gwati änni,
gwuru giji gidi Ngwaalu na
gwülingidi Ngwaalinga.

8 Gwere gwanni gwati 'ti
ännä, gwa'ti lingidi Ng-
waalinga, ndi ari Ngwaalu
ngwuru änni.

9 A yiru giyee yinggida ndi
ari Ngwaalu ngwenggaci nje
änning gwüngün awa. Ndi
ari ngwükäjä Gijü gwüngün
ganni giralu ge'te pu gididlä
ndi ari nunnu ar ge gilang.

10 Änni gwuru nggwee,
ndi ari a lä'tüdi lanni lämnä
Ngwaalinga, a be Ngwaalu
ru ngwanni ngwänni nje
'di aar ükäjä Gijü gwüngün

aar nje mi'rini nono aar nje
ga'ru ndi ke gwege.

11 Lani ngwumaad
ngwüny, anni ännär nje gu
Ngwaalu no, gäbicär be ar
ännäjädi gwüpäng.

12 Dijji dere da'ti a'tur
danni dänggädi Ng-
waalinga. Ma be ari alanga
lämnäjädü, Ngwaalu ngwa ji
'dengge na änni gwüngün,
gwa mbuti 'dengganu.

13 A lilingidi ndi ari nggwo
gwümätinär gu a nginde ng-
gwo ngwümätinälü 'dengge.
Ndi ari nginde gwuminje
ätädä ligi'rimä lüngün.

14 A alanga lima engga,
a lima ondaci ngwüjü ndi
ari Papa gwuma ükäjä
Gijü gwüngün ngwuru gilang
gwudi ngwüji ngwudi didlä.

15 Manari dijji dere
dima änni ndi ari Yicu
gwuru Giji gidi Ngwaalu,
Ngwaalu ngwa mätinälü
'dünggüngün a nginde gwa
mätinälü Ngwaalu.

16 A gu no gwenene,
a lilingidi ar gatada
ngwäyanü ndi änni gwanni
gwätädäär nje Ngwaalu.

Ngwaalu ngwuru ngwati
änni ngwüjü. A gwere
gwanni gwelella änni
gwe, gwümätinälü Ng-
waalu a Ngwaalu mätinälü
'dünggüngün.

17 Gay ge nggee, änni
gwati nje gu mbutanu ndi ari
aa'ti yedeny ya ji komon gidi
obalu ndi ari ngene gididlä
ndee, a liru nono Kirictu.

18 Yedeny ya'ti ndi änni,
a be änni gwanni gwum-
butu gwati 'tüyü yedenyanu,

ndi ari yedeny yati ji yani yi'rendeny. Gwanni gwati yedeny eny, gwami'ratu ndi ämni.

¹⁹ Alanga lati ämnäjidi ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwämnä nje gwerre gwerre.

²⁰ Manari gwere gwuma ari, "Äny gwämnä Ngwaalinga," ngwube gwenggen ke ngwäy, nginde gwuru di'duru. Ndi ari gwere gwanni gwati 'ti ämnä gwenggen gwanni gwating engga, awa ngwube ämni Ngwaalinga ngwanni ngwa'ting je änggädi.

²¹ A nginde gwuminje ätäda ngwuja'ri ngwüngün ngwee ndi ari gwere gwanni gwati ämni Ngwaalinga, ngwämnä gwenggen 'to.

5

Ämni Kiji gidi Ngwaalu

¹ Gwanni gwati ämni Ngwaalu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya, gwuru Giji gidi Ngwaalu, a gwanni gwati ämni Papang, gwati ämni Giju güngün 'to.

² Gay giru nggee gadi ar ge lenge ndi ari awa a lämnä yiju yidi Ngwaalu, ndi ari ämni gwe gwege Ngwaalinga na 'dengenaji gwe gwege ngwuja'ri ngwüngün.

³ Ämni Ngwaalinga gwege gwuru nggwee, ndi ari ar 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün. A ngwuja'ri ngwüngün ngwa'ti ni 'dengge.

⁴ Ndi ari gwanni gwuru giji gidi Ngwaalu, gwati yiima ndi dami didläyü. A dami gwege gwuru nggwee gwanni gwuma dami didläyü, ämni gwe gwege ndi Yicu.

⁵ Yäru gwuru gwanni gwadi dami didläyü? Dijji de'te pu diru danni dati ämni Ngwaalu ndi ari Yicu gwuru Giji gidi Ngwaalu.

Ondaci ngwüju Yicu gwe

⁶ Yicu Kirictu gwuru nggwee gwe'te pu gwanni gwindi yaw ye yani nyinyini gwüngün na yin ye yüngün yani yi'rany yüngün. Nginde gwa'ti indi yaw ye 'dogo, a be gwindi yaw ye na yin ye yüngün. A Ligirim liru lanni lati inggidi nginde gwe na yanni yinggida ye Ligirim, yati ngwäy ndi ari liru Ligirim 'didanu.

⁷ Ndi ari liru tä'räl (3) lanni londaja kerala,

⁸ ligirim na yaw na yin. 'Dar gilee liru tä'räl (3) ondaji gwegen gwuru gwe'te pu.

⁹ A lati ämni inggiding gwudi ngwüji, a be inggidi gwudi Ngwaalu gwupana, a ngwondijaja kiji güngün.

¹⁰ No lanni lati ämni Kiji gidi Ngwaalu, läti ondajing nggwee giyigoranu yegen. A be lanni lati 'ti ämnä Ngwaalu, lima ruji Ngwaalinga di'duru ndi ari ngindenga lati 'ti ämnä ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe Ngwaalu Kiji güngün.

¹¹ Inggidi gwinggidaar gwe gwuru nggwee. Ndi ari

Ngwaalu ngwuminje ätäda miding gwudi gwur'taling na miding nggwee ngwändi Kiji güngün.

¹² Gwanni gwäti Gijü, gwäti miding nggwee. Gwanni gwa'ti äti Gijü, gwa'ti äti miding nggwee.

Midi gwudi gwur'taling

¹³ Äny gwüllijä je ngwuja'ri ngwee nunnu ngaa lenge ndi ari ngaa läti miding gwudi gwur'taling, ngaa lanni lämnä Kiji gidi Ngwaalu.

¹⁴ Yiru giyee yanni yati nje gäbici a nje 'ti yedeny iti ndi 'donggaci Ngwaalinga. Ndi ari manari yere yanni ya ar ye otaci Ngwaalingalu yanni yindäär bupi gwe gwüngün, ya aar nje 'dengenaci.

¹⁵ A manari a lilingidi ndi ari nginde gwati nje 'dingini giyi'ral yere yanni yati ar ye otacalu, a la be lenge ndi ari ya ar je mbuji yanni yotacar yalu.

¹⁶ Manari gwere gwati engga gwenggen ndi ärrä yi'ral yanni yiki yanni yati 'ti üktädi giyi'rany, gäbicä ngwotaci Ngwaalingalu a gwa Ngwaalu ätä miding. Yi'ral giyee nggwärädi gu ngwüji ndi ke gwegen gwanni gwati 'ti üktädi giyi'rany. A be ke nggwo gwe'te gwanni gwati oktada yi'rany. A be äny gwa'ti aru nga otaci Ngwaalingalu giyi'ral giyee.

¹⁷ 'Dar yanni yati ärrini yiki, yiki ngwäyanü Ngwaalu. A be ke nggwo

gwe'te gwanni gwati oktada giyi'rany.

¹⁸ A lilingidi ndi ari gwere gwanni gwuru giji gidi Ngwaalu gwati 'ti ju ndi gwuji ärring gwanni gwuki gwur'tal, ndi ari gwuru giji gidi Ngwaalu gwati gu Ngwaalu etadala, a dijego'rr da'ti da ang alliji guy nono.

¹⁹ A lilingidi ndi ari a liru yiji yidi Ngwaalu na ndi ari didlä 'dar ndee ndo kyanu gidi dijego'rr.

²⁰ A lilingidi 'to ndi ari Giji gidi Ngwaalu gima üllä na giminge ätädani bebereng, nunnu ar lenge ngindeng gwanni gwuru 'didanu. A alanga gilo 'dünggüngün gwanni gwuru 'didanu Kiji güngün gani Yicu Kirictu. Nginde gwuru Ngwaalu 'didanu a midi gwudi gwur'taling.

²¹ Lani yiji yüny, etadar giyigo'ro yalu giyi'remna yidi didülä yidi didlä yanni yiru 'tur.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yäwüdü Äni kitabanu

Ngwuja'ri ngwee ngwullu je Yäwüdü, ngwullung je ngwe girinya ngworta ngwanni ngwuru ngwu'duru ngwanni ngwaru ngwuru ngwikirijin. Ngwuja'ri ngwee ngwobla goranu ngwullu je Yäwüdü ngwuru nono ngwanni ngwullu je Butruj gi'ra rom. Yäwüdü gwor'temaja ngwüjü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee ngwüngün "ngwani änni Ngwaalu nunnu ngaa gu etadi 'di'däny, gwanni gwügätijänä Ngwaalu ngwüjü ngwüngün ngwanni ngwuju'ru gwur'tal" (1.3).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1-2)
2. 'Dürni enggacing gwudi yi'duru (1.3-16)
3. Mätinälü ndi änni Ngwaalu (1.17-23)
4. Ulingani Ngwaalu (1.24-25)

Aganni

¹ Ngwuja'ri ngwee ngwindi 'dünggüny äny gwani Yäwüdü gwuru gwenggen gwudi Yagubinga, äny gwuru dinäd didi Yicu Kirictu. Ngwükäci nje ngwüjü ngwanni ngwännä je Papa gwuru Ngwaalu ngwuje urnidi. Ngwanni ngwo ngwetadu gu Yicu Kirictu.

² Ara je gu inä gwudi Ngwaalu na adatalu na änni ji gwirälü.

Ngwoorta ngwanni ngwuru ngwu'duru

³ Lani ngwumaad ngwüny, äny gwüjädü gu gwulleny nda je üllijä ngwuja'ri ngwee ngwani gilang gwanni gwemadar gu gwüpäng, nyi be o're nyi icinänü ndi ari nga je üllijä nga je päcälü ngwuja'ri ngwe ngwani änni Ngwaalu nunnu ngaa gu etadi 'di'däny, gwanni gwügätijänä Ngwaalu ngwüjü ngwüngün ngwanni ngwuju'ru gwur'tal.

⁴ Ndi ari ngwüjü ngwe'te ngwo ngwa'ti gidrü didi Ngwaalu ngwuma ngwe Ngwaalu obalu 'tu'tu gwerre, ngwo ngwuma je äni gidiliganu. Ngwuru ngwüjü ngwa'ti äti drü didi Ngwaalu ngwati gwürli ngwuja'ri ngwudi yimi'rü yidi Ngwaalu ngwege aar je aniji gay gidi yidigany aar nyi'rini Delenya dege dipa diru de'te pu dani Yicu Kirictu.

⁵ Ngaa je ni lenge gwele giyee 'dar, nggwubupa ngaa diwayini ndi ari Deleny diru Ngwaalu digilängidiyā ngwüjü ngwüngün ngwuru Yijiräyil ken gani Mijir. A be aji a je yi'rany 'rinye lanni lima 'ti ännä Ngwaalu. ⁶ Diwayinar 'to yi'rrä yanni yima 'ti mäti ngwaalinga ngwegen aar 'ti indi yeleny ye yanni yätädi je Ngwaalu aar be gatani

ngwaalinga ngwegen, yima je Ngwaalu rädä gidirimänü ngwuje gekajalu yu'rung ye yidi gwur'taling giyoo yijica picing yelenya gwudi gomom nggä'di gipa gidi gwodaning.

7 Diwayinar 'to ndi ari yiru gu ye'te ye'te nono ngwüjü ngwudi yündär yidi Jaduminga Gamura gwe na yündär yanni yijicidaar ye, ngwur ngwugwurlidalu aar übüji yidiganyanu 'dar. Yiruru yegen yanni yärräär je yiru gora gidi ngwüji 'dar ngwannu ngwa je yi'rendeny yidi ligä lidi gwur'taling reraji.

8 Yiru gu 'to no ngwüji ngwee ngwati je ngwulingid eny aar digang ngwangina ngwegen aar ci yelenyalu mireny aar ari ngwulem ngwüji ngwünäjinä kerala.

9 A be deleny didi yi'rr dani Mägäyil anni garnataar dijego'rr de ngwanginu ngwudi Müjä, dima 'ti ädinä ndi ari ngwulem ngwü'ridä dijego'rro ngwuja'ri nono ngwube ci 'dogo, "Aar ang Deleny girinya."

10 A be ngwüji ngwee ngwuru ngwu'duru aar ondaji yidiganya giyi'ralu 'dar ya'ti aar ye lingidi yorta ye ngwaalinga na yi'ral yilingidäär je aar je übüjänü ligor le aar ru nono yoo'ra yubanu ya'ti lingidi. Yi'ral yiru giyee ngwäyälü yanni yati je gäbici aar dudi.

11 Wäj bi gwani ngindenga! Lima gwuji gay gidi

Gayin, lima büdädi lima i'di kora gidi gur gani Balam gani linynyi bileng. Lima dudi lima ru nono guru gani Koora gwani nyurtanu gwüngün.

12 Ngwüji ngwee ngwübir'tängic ngwa'ti je yaaru apu 'di yooko nda le emadi gwüpäng kiny ge'te pu giyi'rinyinä yalu. Ngindenga liru ngwoo'ra ngwitädi giyigo'ro yegen 'dogo. Ngindenga liru nono gibä'rü gapu dirun ga'ti nu giranyu. Ngindenga liru nono ngwa'ri digadu de ngwa'ti 'ri'ru a je ngwüji aku. Aar ru nono ngwa'ri ngwayu yomonanu rom ngwugwallanalu aar gätini mbüny.

13 Ngindenga liru nono dudu daru giyaanu, aar allijaja ngwuduwalu ngwegen mbüny aar ngwe apiyi ngwüjü yaaru. Ngindenga liru nono yuurumu yanni yidudu yige'ta je Ngwaalu, ji gwegen gwuru dirim dümnänü 'ti'tin didi gwur'taling.

14 Agunug gwanni gwuru gi'ra kwo'ra tä'räl (7) kilinge gidi Adam, gwallija yijirä ngwüji ngwee ngwari, "Lingidär ndi ari Deleny ndo dindäär ngwüji ngwe gwüngün ngwanni ngwuju'ru ngwuru ngwüü'ri (1,000) na ngwüü'ri (1,000),

15 ndi picä ngwüjü yelenya 'dar ngwudi didlä ngwuje määtä 'dar ngwannu ngwuki drü gwani apepe gwegen 'dar gwanni gwuki drü gwanni gwärräär gay

ge gidi drü danni diki, na gwani yi'ral 'dar yanni yiki drü yondijaja je ngwüji nono ngwanni ngwuki drü.”

¹⁶ Ngwüji ngwee ngwäbingin giyenenanu aar ke yi'rinya. Ngwugwuju ami'rang gwanni gwuki gwudi yigor yegen 'dogo. Ngwati piyi yigo'ro yegen aar mami'ri ngwüjänü ngwuja'ri ngwe aar gu mbojaji.

Lurnidi nje nunnu ar or'temaji

¹⁷ A be lani ngwumaad ngwüny, diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwondaja ngwe ngwoo'ra ngwükäjäär je gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu.

¹⁸ Lica je ndi ari, “Gaji gidi gwodaning ga ji gila ngwüji ngwa ji ngwanni ngwa ru ngwü'dü'dinyä ngwa gwuji ami'rang gwudi yigor yegen gwuki drü.”

¹⁹ Ngwüji ngwuru ngwee gwanni ngwata je gäbici ngaa ü'ri'tidänü, gwanni ngwati gwuji ubinganu gwudi lingeno 'dogo aar erne Lig'i'rimä lidi Ngwaalu.

²⁰ A be nga nga lani ngwumaad ngwüny, üdädär yigo'ro yalu ndi ämnä Ngwaalu gwalu gwanni gwuju'rana ngaa otaci Ngwaalingalu yiima ye yidi Lig'i'rim lanni Liju'ru.

²¹ Ngaa arngani yigo'ro yalu ndi ämnä Ngwaalinga ngaa dünici inäng gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu ndi ara je olatiyi ndi midu gwudi gwur'taling.

²² Ara je inä loko lanni gilo lümimänü.

²³ Abärär je loko giligä ngaa je gilängidiyi. Ara je inä loko ngaa be arngani yigo'ro yalu ara je yedeny eny 'di ngwured gwanni ngwuma je ngwanganu ngwengen rngiyi.

Deelnga didi näji

²⁴ Ngwaalu ngwuru ngwäti yiima ndi ara je dege'daji ndi i'di nunnu aji ara je olatiyi ngwäyanü ndi näji gwüngün lijaw nono lijayanu gwulleny.

²⁵ Ngwaalu ngwe'te pu ngwuru Gilang gwege a gu näji na yur'tu na yiima na yeleny yüngün ru Deleny de dege dani Yicu Kirictu 'tu'tu gaji 'dar gwerre na gweneno 'di aar gu ele gwur'tal. Yiru gu.

**'Täälü gwanni
gwenggacaar
Yuwanang
'Täälü
Äni kitabanu**

Gitab nggee gullu doo'ra dükajäär dani Yuwana gwüllijing ngwikirijinä giyi'doonga yiru kwo'ra tä'r'il yanni yimätäng je. (Giyi'raany 2-3), nginde gwüllijä gi'donga ge'te ge'te ngwuja'ri ngwuje girinya ndi ari aar jo'renyana ndi ke gwegen ngwuje or'temaji ndi aar jalu liru ngwinäd ngwuru yigor ye'te pu Ngwaalu 'di manari lübinäär jälü. Ngwuja'ri ngwanni ngwujalu ngwondaja gwani engga gwudi yiima yidi Ngwaalu na näji gwanni gwänggädäng. Ndi engga gwudi Ngwaalu nggwee, Ngwaalu ngwü'tjäjä gündälü güngün gwani yi'ral 'dar yanni yiki yanni yiju gididlä a nginde inggidi awa Kirictu gwadi obeda yi'ralu yanni yiki ngwobalu ngwüji ngwe ngwanni ngwübidi 'didanung gwüngün gora ge. Ngwaalu ngwa be medaji didläyü ndee ngwa ge'te didläyü dänni diyang dänni da gu nginde na ngwüji 'dar ngwanni ngwännäcä ji gwüpäng gwur'tal.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Yijir yidi Yuwana (1.1-8)
2. Engga gwani Deleny dimidu (1.9-20)

3. Ngwuja'ri ngwudi Yi'doonga kwo'ra tä'r'il (2.1-3.22)
4. Enggga gwudi äpiji Ngwaalinga yiiru kerala (4.1-11)
5. Gitab ngwulge ngwe kwo'ra tä'r'il (5.1-6.17)
6. Äpiji Ngwaalinga yiru ngwudu'ri ngwudi yeleny (7.1-17)
7. Yiil kwo'ra tä'r'il (8.1-11.19)
8. Dägi'ri'dir na yome'reny (12.1-13.18)
9. Engga gwudi obalu na etadi gwudi Ngwaalu (14.1-15.8)
10. Yiny kwo'ra tä'r'il yidi güündä gidi Ngwaalu (16.1-21)
11. A güwän gidi dämini (17.1-20.10)
12. Obalu gwudi gwodaningt (20.11-15)
13. Kerala gwanni gwuyang na diyäng dänni diyang (21.1-8)
14. Üräjälim gwanni gwuyang (21.9-22.5)
15. Kirictu gito gwadi o'ra (22.6-21)

Gwerre gwerre

1 'Täälü gwuru nggwee gwudi Yicu Kirictu gwanni gwätädi Ngwaalu ngwenggaci ngwinädä ngwüngün yi'ral yanni giyo gito yadi ji. A je Yicu 'täci dinädälü düngün dani Yuwana gi'rr ge güngün ganni gükäjing.

2 Yima je Yuwana inggidi 'dar yanni yänggädäng je. No ngwuja'ri ngwuru ngwee

ngwudi Ngwaalu aar ru ingidi gwanni gwaru gwe Yicu Kirictu.

³ Gwa aar onjaci gwanni gwa uli ngwuja'ri ngwudi yijir giyee na la aar je onjaci lanni la 'dingini na lanni la ärrü yi'ral yanni giyo giyijiränü giyee. Ndi ari gaji gima ja gito ndi yi'ral giyee ji.

Aganni yi'donga yidi Ngwaalu

⁴ Ngwuja'ri ngwee ngwändi 'dünggüny äny gwani Yuwana, ngwükäci nje ngwikirijinä giyi'doonga kwo'ra tä'ril (7) yidi ngwaalu ngwani Ajiya.

Ara je gu yimi'rü na adatalu gwudi Ngwaalu ji nginde gwanni nggwo na gwanni gwuju na gwanni gwa ji gwila. Na ngwügi'rim kwo'ra tä'ril (7) ngwanni ngwo ngwüdünäcä didu'ralu düngün didi yeleny

⁵ na ndi Yicu Kirictu gwanni gwinggidu ligor le'te pu gwanni gwuru gi'ra ndi 'di'ri giyi'ranyanu gwuru deleny didi ngwelenyinga ngwudi diyängälü.

Nginde gwanni gwati nje ämni a gwuminje ü'rälü ndi ke gwege yin ye yüngün,

⁶ gwuminje ruji yeleny na ngwur'dal nunnu ar äpiji Ngwaalinga yiiru ngwuru Papa gwüngün. Gwuru näji ngwuru yiima yidi gwur'taling. Yiru gu.

⁷ Ge'tar ngwäyälü! Ndi ari Yicu nggwo gwadi 'täälü giyibä'rälä, a gwa ngwüji 'dar engga, 'di 'to ngwüji ngwanni ngwudugu giiri ge, na ngwüji 'dar gidiyängälü ngwa runi gwani nginde. No ya gu ru! Yiru gu.

⁸ Deleny diru Ngwaalu daru nu, "Äny gwuru gwanni gwuru gi'ra nyi ru gwanni gwuru gora. Nginde gwuru gwanni nggwo na gwanni gwuju na gwanni gwa ji gwila, nginde gwanni gwuru yiima giyi'ral 'dar."

Gwanni gwuru nono Giji gidi Diji dümnä

⁹ Äny gwuru diweengga dalu dani Yuwana gwacajida le gidirbänü ngaa le acajidi giyelenyanu na ndi määtä yiguri na or'temaji gwani Yicu. Äny gwuju ngwaalu giyaanu ngwani Bitumij ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nyi inggidi Yicu gwe.

¹⁰ Komon gidi Deleny, a nyi Ligü'rim lidi Ngwaalu aw nono nyi 'dingini gilur'ranu dula dipa gärnänü nono yal yidi giil,

¹¹ aar nyi ci, "Yanni yänggädä je, ullu je kitabanu nga je ükäci yi'donga giyee kwo'ra tä'ril (7), Abijuj, Jämirnä, Bargamuj, Tiyatira, Jarduj, Bilädilibiyä na Lädüküyä."

12 Nyi be gwurlalu ndi om-baji nyi engga yärü gwuru gwondaciny. Anni miny gwurlalu nyi engga yudina yidi ngwamba kwo'ra tä'r'il yiru dab

13 gidiliganu didi yudin nyi gu engga dijü diju gu diru "nono giji gidi diji dümnä." Digenna direda dola düllälü 'di ngwobani giyoralu yüngün nyi engga lägwä liru dab limilidinä konggemala güngün.

14 Ngwä'rü ki'ra güngün ngwuru nono ngwola ngwubiđu aar bidi nono ngwäbi'ra. Na ngwäy ngwüngün ngwitanü nger nger nono ligä.

15 Ngwari yora yüngün nggäm nggäm nono buta gwügwällär ligä le na yal yüngün ari nono yaw yonyadu yüllü dära.

16 Gwümäätädi yuurrumu kwo'ra tä'r'il (7) gaama ge güngün a galal 'tüdä ngwulemanu ngwüngün gäti yini giyimere 'dün. Ngwuru ngwäyanü ngwüngün nono lingen litänü.

17 Anni miny engga nyi i'di giyoranu yüngün nono diji dayu. Aar nyi gu ge'te guyala güngün giru gaama ngwari, "Aa'ti yedeny ya ang eny. Äny gwuru gwanni gwuru gi'ra nyi ru gwanni gwuru gora.

18 Äny gwuru gwanni gwumidu, äny gwayu gwele a be gweneno äny nggwo gwumidu miding gwudi

gwur'taling. Na äny gwuru gwümäti mubita gwudi längir lidi yi'rany na del didi yi'rany.

19 Yäy gu no, yanni yänggädä je ulla je, yanni giyo gweneno na yanni ya ji gweere.

20 Yujimidi yidi yuurrum kwo'ra tä'r'il (7) yanni yänggädä je kaama güny na yudin yiru dab yidi ngwamba kwo'ra tä'r'il yani no, yuurrum kwo'ra tä'r'il (7) yani ngwoo'ra ngwudi yi'doonga yidi Ngwaalu kwo'ra tä'r'il (7), na yudin yiru dab yidi ngwamba kwo'ra tä'r'il (7) yani yi'doonga yidi Ngwaalu kwo'ra tä'r'il (7)."

2

Ki'doonga gidi Abijujing

1 Üllijä do'ra didi gi'doonga gidi Abijujing. Ngwuja'ri ngwee, nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwümäätädi yuurrumu kwo'ra tä'r'il gaama ge güngün gwanni gwelellalu giyudinanu kwo'ra tä'r'il yidi ngwamba yiru dab.

2 Äny gwülingidi yiiru yunga nyi lenge unding ngwäy gwunga na or'temajing gwunga. Na äny gwülingidängä ndi ari yanni yiki yati ang ke ngwäy na ndi ari nga gwüdidimä ngindeng je lanni laru liru ngwoo'ra ngwükäjäär je aar gu be 'ti rüdi, limbüjinä ndi ari liru ngwu'duru.

³ Nga gwuma or'temaji gidirbänü gwani ngwüriiny ngwüny nga 'ti gakidu.

⁴ A be yäti nje giyee 'dunggunga, ndi ari nga gwuma gatani ämning gwunga gwele gwätängä gwerre.

⁵ Diwayina be ngwaalinga ngwanni gwuma gu i'di nga jo'renyana nga je ärrä yanni yärrä je gwele gwerre. Ma ang 'ti jo'renyana, nggwa ila 'dunggunga nggwäbri gudina gidi lamba lunga ngwaalu ngwüngün.

⁶ A be yätä je giyee, apepe gwudi Nekolanga gwukanga ngwäy gwanni ngwukiny ngwäy 'to.

⁷ Gwanni gwäti läni, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lig'rim yi'donga yidi Ngwaalu. Gwanni gwa dami, gwäti gu ndi nyi ätä ngweny gida'ri didi midi dannu ndo gidaartanu didi Ngwaalu.

Ki'doonga gidi Jämirnäng

⁸ Üllijä do'ra didi gi'doonga gidi Jämirnäng. Ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwuru gi'ra ngwuru gwanni gwuru gora, gwanni gwayu gwerre gwuma be o'ra gwumidu.

⁹ Äny gwülingidi dirbä dunga nyi lenge yiwaya yunga a be yanni yiru 'didanu nga gwünänü. Yilingidi nje yanni yati aar je ü'ridä nono ngindenga lanni lari liru Ngwüyäwüd

aar gu 'ti be rüdi, aar be ru ngwämrä ngwudi dijego'rr.

¹⁰ Aa'ti yedeny ya ang eny giyi'rendeny yanni giyo yadi ang mbuji. Nggwa ang ondaci ndi ari dijego'rr da je gatu loko korkon ara je didimänü, na la je übinälü ngaa la ji gidirbänü yomon 'di (10). Mäti ligor, 'di ma aar ani yi'rany, nggwa ang be giki kukuna gidi midi.

¹¹ Nginde gwanni gwäti läni ngwu'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Lig'rim yi'donga yidi Ngwaalu. Gwanni gwa dami, gwa'ti gwa yi'rany yidi gwodaning akani nono.

Ki'doonga gidi Bargamujing

¹² Üllijä do'ra didi gi'doonga gidi Bargamujing, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwäti galala gäti yini giyimere 'dün.

¹³ Äny gwülingidä gwe ngwaalinga ngwata gu ji, ngwaalu ngwanni gwäti gu dijego'rr didu'ri düngün didi yeleny. A be nga gwümätinälü 'didanu ngwüriiny ngwüny. Nga gwa'ti nyi'rinä ämning Ngwaalu gwunga 'dünggüny 'di kaji gidi Andibaj, gwanni gwinggidiny gwe ligor le'te pu gwanni gwuma aar 'rinye kündär galu ngwaalu ngwati gu dijego'rr ji.

¹⁴ A be yäti nje giyee yoko 'dunggunga, nga gwäti

ngwüjü ngeno ngwanni ngwugwuja ngwuja'ri ngwudi Balam, gwanni gwenggaci Balaging ndi g'i'rici ngwüjü ngwudi Yijiräyil ngwuje iye ngwony ngwudi mi'rini nono gwudi didülä aar ärrü y'i'ral yiki aar arri yijinä.

15 Nga äti 'to ngwüjü ngwugwuja ngwuja'ri ngwudi Nekolanga.

16 Yäy gu no, jo'renyana. Ma ang 'ti jo'renyana, äny gwa ila puprang 'dunggunga linyi le dugidi galal ge gidi ngwulem ngwüny.

17 Gwanni gwäti läni ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lig'rim yi'donga yidi Ngwaalu. Gwanni gwa dami gwuny ätäädä män gwoko gwanni gwändälü. Nyi ätäädä 'to dü'rimünä dibidu düllünä gu ngwüri nyi ngwuyang ngwulinginna 'dogo gidiji dannu dadi ape.

Ki'doonga gidi Tiyatirang

18 Üllijä do'ra didi gi'doonga gidi Tiyatirang, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwuru Giji gidi Ngwaalu ngwäy ngwüngün ngwanni ngwitänü nono ligä a yora yüngün ru buta gwuju'ru.

19 Äny gwülingidi apepeng gwunga nyi lenge ämning gwunga, nyi lenge ämning Ngwaalu gwunga na yiru yunga na or'temajing gwunga. Na ndi ari yiru yunga yidi gwodaning yonyadana giyuru yidi gwerreng.

20 A be yäti nje giyee 'dunggunga, ndi ari ngaa lati gätiji dayu ligoralu dani Yijabil dannu daru diru dijir. Dati raji ngwinädä ngwüny 'ter ngwuja'ri ngwe ngwüngün aar ru ngwüjin aar eny ngwony ngwudi mi'rini nono gwudi didülälü.

21 Dätädiny yomon nunnu ngwujo'renyana giyüjin yüngün ngwube 'donya ndi jo'renyana.

22 No, diny gatu ngwümbür ngwudi dirbä da ümi na lanni limi'ridäär le ngwäyanü, linje le gatu gidirbänü dipa, manari lima 'ti jo'renyana ndi acajidi ndi apepe gwüngün.

23 Nggwa mi'ri yijü yüngün yi'rany ye. Yi'doonga 'dar yidi Ngwaalu ya be lenge ndi ari äny gwuru gwanni gwati ombaji yigoranu nyi ombaji ya'ranyanu yidi diji na nggwa je gwä'räcänü gwani apepe gwalu.

24 A be gwenene nggwa je ci loko lanni gilo lijalu Tiyatira, nga nga lanni li'donya ngwuja'ri ngwudi daw ndee ngaa lanni lima 'ti ämnä ngwuja'ri ngwaru ngwe ngwuru yujimidi yidi dijego'rr yojema, nggwa je ci nu nggwä'tüdi gwada je üpiyi üpining gwu'ter,

25 mätinädar gu 'dogo giyoo yätä je 'di nyi o'ra.

26 Nginde gwanni gwa dami ngwugwuji ndi ärrü buping gwüny 'di ngwumedaji, gwunyi ätäädä

yelenya ngwuruyi ngwüjü giyen.

27 Ngwuje ruyi yelenya guura ge giru laaba, ngwuje pänü nono ma pi gimoyanu giru gilü. Nono ape nyi gu yelenya ndi Papa gwüny.

28 Gwunyi ätäädä 'to guurumu gidi gitänying.*

29 Nginde gwanni gwäti läni, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lig'i'rim yi'donga yidi Ngwaalu.

3

Ki'doonga gidi Jarduj

1 Üllijä do'ra didi gi'doonga gidi Jardujing, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwümäti ngwügi'rimä kwo'ra tä'r'il (7) ngwudi Ngwaalu na yuurum kwo'ra tä'r'il (7). Äny gwülingidi yiiru yunga. Nga gwumidu ngwüriiny ngwe a be 'didanu nga gwayu.

2 'Rita nga je burnani nga je gägiräji yunga giyoo yadi ayi, ndi ari äny gwumbuju yiiru yunga ya'ti mbutu ngwäyanü Ngwaalu.

3 Diwayina ndi ari awa nga gwu'dingina ngwuja'ri awa nga je määtä nga je 'dengenaja nga jo'renyana. Manari nga gwuma 'ti 'ritu, nggwa ila nono gwele du'ramu gaji ganni ga'ti ga ang lenge.

4 A be lätä je loko Jarduj la'ti rngiyä ngwureda nono

ngwegen ke gwe, ngindenga liny le ele ligenna ngwureda ngwubidu ndi ari lädi gu.

5 Gwanni gwa dami gwa genne ngwureda ngwubidu nono ngindeng je a gwa 'ti gwunyi brota ngwüriinyälü ngwüngün mbüny kitabanu gidi midi, a be gwunyi gwe inggidi ngwäyanü ngwudi Papa gwüny na yi'rr yüngün.

6 Gwanni gwäti läni, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lig'i'rim giyi'donga yidi Ngwaalu.

Ki'doonga gidi Bilädilibiyäng

7 Üllijä do'ra didi gi'doonga gidi Bilädilibiyäng, ngwuja'ri ngwee ngwudi Nginde gwuru gwanni Gwuju'ru, Nginde gwanni gwuru 'Didanu, gwanni gwäti mubita gwudi Däwüd, mung igitalü aa'ti diji längitä, mung längiti aa'ti diji igitädälü.

8 Äny gwülingidi yiiru yunga ndi ari nga gwäti yiima yooko a be nga gwuma 'dingini ngwuja'ri ngwüny nga je määtäädä. Nga 'ti nyi'rinä ngwüriiny ngwüny. Yäy gu no, nggwuma ang igitiji längirü diji dere da'ti da längiti.

9 A be lanni lijädi ngwämrä ngwudi dijego'rr, lanni laru liru Ngwüyäwüd aar be ru ngwu'duru, linje gäbici lila la ang kwucalu yirku ye giyoranu yunga aar lenge ndi ari nggwämnängä.

10 Na ndi ari nga gwümäti ngwuja'ri ngwüny nga or'temaji, äny nggwa gu etadi 'to kaji gidi mimiñi nono ganni gadi ila gididlä ndi mimiñi ngwüjü nono gidiyängälü.

11 Äny nggwo gito gwadi ila puprang, mätinälü ngwuja'ri ngwoo ngwätä je nunnu aa'ti la ang apada gukuna gunga.

12 Gwanni gwa dami, gwunyi ruji gidingo ngwu'dun ngwudi Ngwaalu nggu ji ngene gwur'tal gwunyi gu ulli ngwüriny ngwudi Ngwaalu ngwüny na ngwüriny ngwudi gündär gidi Ngwaalu ngwüny, Üräjälim gwanni gwuyang gwüllü kerala Ngwaalu ngwüny, na gwunyi gu ulli 'to ngwüriny ngwüny ngwanni gwuyang.

13 Gwanni gwäti läni, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lig'i'rim yi'donga yidi Ngwaalu.

Ki'doonga gidi Lädüküyäng

14 Üllijä do'ra didi gi'doonga gidi Lädüküyäng, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäji je gwanni gwani Yiru gu gwanni gwinggidu gwuru ligor le'te pu ngwuru 'didanu, gwanni gwuru gora gidi yi'ral 'dar yanni yigi'tinä.

15 Äny gwülingidi yiiru yunga na ndi ari nga gwa'ti jilü nga 'ti büdü. Nggwüjädi ndi ari aadi ang jili na aadi ang büdi.

16 Nga be jalu cagi'rim nga 'ti büdü nga 'ti jilü, äny gwa ang gwonynyalu mbüny ngwulemanu ngwüny.

17 Nga gwati ari, "Äny gwünänü, äny gwuma bile yelenya, äny gwa'ti bupa yi'ral yere." A be nga gwa'ti lingidi ndi ari nga gwa'ti äti jayinganu, nga gwangi'ru ngwäy, nga ru diwayi, nga rimi ngwäy, nga gwindälü ngwanginu ngwanu.

18 Äny gwa ang ola ndi ari nyi ella dab dijü'rinä ligä le nunnu nga nänü 'didanu, nyi ella ngwureda ngwubidu nga je genne ang ngwe gwü'rübäni yaaralu yidi ngwanginu ngwunga, nyi ella düngänä nga de gwallini ngwäyänü nunnu nga ombajidalu.

19 Äny gwati rime nyi reraji ngindeng gwanni gwati nyi änni. Büdä be nono nga jo'renyana.

20 'Dingina, äny nggwo gwüdünü gilängir nyi pi dimbürä, ma diji dere 'dingina yal yüny ngwigitä, äny gwa äni diiny de eny diiny de ji.

21 Gwanni gwa dami gwunyi ätädä yelenya nyii gwe jalu ngwudu'rala ngwudi yeleny ngwüny, anaku dami nyi gu äny, nyii jalu Papa gwe gwüny ngwudu'rala ngwudi yeleny ngwüngün.

22 Gwanni gwäti läni, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lig'i'rim yi'donga yidi Ngwaalu.

4

Didu'ri didi yeleny kerala

¹ Anni ma yi'ral giyee ele, nyi ombajidalu nyi engga längirü lijalu mbüny kerala. A dulu dele durnidiny gw-erre dipa gärnänü nono yal yidi giil, nyi 'dingini aar nyi ca nu, "Anda ngene nga eng-gaci yi'ral yanni yaji ya ji gweere."

² A puprang no, aar nyi Ligir'rim aw nono, nyi engga didu'ri didi yeleny kerala diju gu dijälä de'te.

³ Nginde gwanni gwu-jalu ngenone gwuru nono go'rra giru gu'ru guuranu ngwiginyänü ngwuru nono go'rra giru gu'ru guri. A dulili diru nono nyadbay gwiginyä ü'rü didu'ralu didi yeleny gu'rigu'tu.

⁴ A ngwudu'ri ngwudi yeleny küü'ri na kwo'rongo (24) änni didu'ranu didi yeleny ndoo, a gu mbumbunga jala liru küü'ri na kwo'rongo (24) ligenna ngwureda ngwubidu aar genne yukuna yidi yeleny yiru dab giyi'rala yegen.

⁵ Ati didu'ri didi yeleny ndoo enyanu ngir'ram ngir'ram, a gu dulu 'tädä, ating mir'inänü nono gwele gere. Ngwäyanü ngwudi didu'ri didi yeleny, a gu ngwamba kwo'ra tä'r'il (7) dünä ngwu'du ligä, ngwani ngwügi'rim kwo'ra tä'r'il (7) ngwudi Ngwaalu.

⁶ Na 'to ngwäyanü ngwudi didu'ri didi yeleny a gong

ji giru nono yaw yiru ngwäyanü gijaja, yiju'ru ngwäyanü nono daginya.

Gidiliganu, didu'ri nono didi yeleny, a gu ngwong kwo'rongo (4) ngwumidu ji ngwonyadu ngwäyanü gweere na gwodan.

⁷ Gong ganni giru gi'ra giru nono dira na ganni gig-wujanalu giru nono gindri na ganni giru gi'ra tä'r'il, giru ngwäyanü nono diji dümnä na ganni gindälü gwodan giru nono gi'ra giru diiyü gi'di'rü.

⁸ Ngwong ngwee kwo'rongo (4), ge'te ge'te gäti ngwubung nyärläl (6) ngwubu gu ngwäy nono 'dar, 'di ar ubi nono nginä'dänü ngwubunganu. Aar 'ti dünädi dilu de na lingen ndi ari,

"Ju'ri, Ju'ri, Ju'ri,

Deleny diru Ngwaalu diru yiima,

gwanni gwaju na gwanni ng-gwo na gwadi ila."

⁹ Ma ngwong ngwee ngwu-midu näji ngindeng gwanni gwujalu gididu'rala didi yeleny gwanni gwumidu gwur'tal, aar ortada, aar ci yäy 'tu,

¹⁰ ati mbumbunga giloo liru küü'ri na kwo'rongo kwu-calu yirku ye gwujalu gididu'rala didi yeleny gwanni gwumidu gwur'tal ati aar gi'tiji yukunalu yidi yeleny didu'ri nono didi yeleny ati aar ci,

11 "Gwani Deleny diru Ng-waalu ngwäri a gwädi gu
 ndi aar ang näji, aar ang denya aar ang gwä'räci yiima,
 ndi ari nga gwuru gwuge'ta yi'ralalu 'dar,
 a bupi gwe gwunga, yigi'tinä
 aar ji yimidu."

5

Gitab na Girany

1 Nyi be engga kaama gidi nginde gwanni gwujalu gididur'rala didi yeleny gitab güllinä gu ngwuja'ri giluru na gilari aar mi'ra ngwulge ngwe kwo'ra tä'rül (7).

2 Na nyi engga gi'rrä gäti yelenya yipa ngwurnida dula gwulleny ngwari, "Yärü gwuru gwädi gu ndi kiyi dilge ngwigitä gitabalu mbüny?"

3 Aa'ti diji dere ju kerala na gidiyängälü na gidiyängänü ndi igiti gitabalu na 'di nding ombajanu.

4 Nyi ari gwulleny ndi ari diji da'ti ju dädi gu ndi igiti gitab ngwombajanu.

5 A nyi be mbumbu gwe'te ndi mbumbunga giloo ci, "Nga 'ti aru! Ge'ta ngwäyälü, Dira dann di'tüdi kilü gidi Yäwüdä, digüürnä didi Däwüd dima dami, diru da burni ndi kiyi ngwulge ngwee kwo'ra tä'rül (7) ngwigitä gitabalu."

6 Nyi be engga Giranyu gidünädälä gidiliganu didi didu'ri didi yeleny ngwuru

nono ma aar ü'rü ngwulem, gänü ngwonganu ngwoo kwo'rongo (4) ngwumidu na mbumbunga giloo. Gäti ngwiil kwo'ra tä'rül (7), ngwäti 'to ngwäy kwo'ra tä'rül (7) ngwani ngwügi'rim kwo'ra tä'rül (7) ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwükäjing je gididlä ku.

7 Ngwube 'dongga ngwape gitab kuy gidi gaama gidi nginde nggwoo gwujalu gididur'rala didi yeleny.

8 Anni mung ape, a ngwong ngwoo kwo'rongo (4) ngwumidu na mbumbunga giloo liru küü'ri na kwo'rongo (24) adaci Giranyalu nggoo yirku ye. A diji de'te de'te 'denggenanu 'dar dapu dümbärä aar määtädä yindängälä yiru dab yonyadu yilunala yani otaci Ngwaalingalu gwudi ngwüju ngwanni ngwuju'ru.

9 Aar elnge delnga diyang aar ari,

"Nga gwädi gu ndi ape gitab nga igiti dilge düngün, ndi ari nga gwü'ridinä ngwulem,

a yin ye yunga, nga gwuma ü'ridäci Ngwaalinga ngwüjälü gyiülü 'dar na ngwungla 'dar na ngwüji giyen 'dar.

10 Nga je ruji yeleny na ngwur'dal ndi äpiji Ngwaalinga ngwege yiruru,

na ngwa ape yelenya gidiyängälü."

11 Nyi be ombajidalu nyi 'dingini yal yidi yi'rr

yonyadu yi'ranu ngwüü'ri
na ngwüü'ri na ngwüü'ri
'di yomonanu ngwüü'ri 'di,
aar rekaji didu'ralu didi
yeleny na ngwong ngwoo
ngwumidu na mbumbunga.

¹² Ati aar elngala gwulley
aar ari,

“Girany gädi gu ganni gima
aar ü'rü ngwulem,
ndi ape yelenya na yur'tu na
yibegeng na yiima
na denya na näji na orta.”

¹³ Nyi be 'dingini ngwony
'dar kerala na gidüyangälü
na gidüyangänü na giyaanu
na ngwong 'dar gwanni ng-
wuju gwanu aar opepala aar
ari,

“Nginde gwanni gwujalu gi-
didu'rala didi yeleny
na Girany

aar je ortada aar je denya na
aar je näji aar je ruji
yiima,

gwur'tal na gwur'tal.”

¹⁴ A ngwong ngwoo
kwo'rongo (4) ngwumidu
ari, “Yiru gu,” na mbum-
bunga kwucalu yirku ye aar
äpji yobo.

6

Ngwulge kwo'ra tä'r'il

¹ Nyi ge'te ngwäälü
nyi engga Giranyu nggoo
ngwügitü dilge didi gw-
erre gwerreng ngwulge
ngwoo ngwuru kwo'ra
tä'r'il. Nyi 'dingini gony
ge'te ngwonganu ngwoo
ngwuru kwo'rongo ngwu-
midu ngwondaji dulu de

dipa gärnänü nono gere
gimi'rinänü ngwari, “Ila!”

² Nyi ombajidalu nyi engga
dimirta dibidu yi'remna
ki'ra gwere 'dünggüny,
gwanni gwändi gwälä
gwapu gwu'rijal, aar ätäda
gukuna gidi yeleny ngwü'tü
dimirta de ndi dugidi
güyäara yonyadu ngwudami.

³ Anni ma Girany o're
ngwügitü dilge ndoo didi
gwodaning, nyi 'dingini
gony nggoo gimidu gidi
gwodaning ngwari, “Ila.”

⁴ A be dimirta 'tädä gi'ra
rom (2) di'ter, duri yi'remna.
Gwanni gwändi gwälä
gwätädäär yelenya ngwäbrü
adatingalu gidüyangälü
nunu ngwügäbici ngwüjü
aar dugidi aar ayi. Aar ätäda
galala gipa.

⁵ Anni ma Girany igiti
dilge ndoo diru gi'ra tä'r'il,
nyi 'dingini gony nggoo
gimidu giru gi'ra tä'r'il ng-
wari, “Ila.” Nyi ombajidalu
nyi engga dimirta dümnä
yi'remna ki'ra gweere
'dünggüny. Gwanni gwändi
gwälä gwapu mijaan kuy
güngün.

⁶ Nyi 'dingini dula
daru nono dulu didi diji
dümnä di'tüdi gidiliganu
ngwong ngwoo ngwuru
yi'ra kwo'rongo ngwumidu
ngwari, “Gu'ru gidi ngwülä
ngwudi yirende ginya ge'te
pu, giru dinar* de'te pu
na gidi ngwülä ngwudi yon
yinya tä'r'il, giru dinar de'te
pu, a be gu'ru gidi abaar

* 6:6 6.6 Dinar de'te pu dati de diji ape yii gilinen.

gwudi yila na di'rica, aa'ti ngwa je akani nono."

7 Anni ma Girany igiti dilge ndoo diru gi'ra kwo'rongo, nyi 'dingini gony nggoo gimidu giru gi'ra kwo'rongo ngwari, "Ila."

8 Nyi ombajidalu nyi engga dimirta diru dilo yi'remna ki'ra gweere 'dunggüny, gwanni gwändi gwälä gwucaar yi'rany a del didi yi'rany gwujanalu. Aar je ätäda yelenya ndi aar äbri diyäng kwo'rongo kay ge'te aar 'rinye ngwüjü galal ge, a je ngwamu 'rinye, a je dümdi 'rinye, a je ngwäng 'rinye ngwudi diyängälü.

9 Anni ma Girany igiti dilge ndoo diru gi'ra tudini, nyi engga giyoralu yidi dagad ngwangina ngwudi ngwüji gwanni ngwü'rinyitäär je gwani ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu na gwani inggidi gwanni gwinggidaar gwe

10 aar urnida dula de gwulleny aar ari, "Gwani Doorta dannu Diju'ru diru 'didanu, jadu gwuru gwada gwe obalu ngwüjü ngwe ngwudi didlä na jadu gwuru gwada gwe gwalli dämjä gwani yin yäri?"

11 Ati aar ätä dijü de'te de'te direda dibidu aar ondaci ndi düni gwoko, 'di aar 'rinyeta ngwinädä ngwuru gimaad gegen na ngwenggen ngwegen 'dar ngwanni ngwuru ngwinäd ngwudi Kirictu ngwanni ngwa je yi'rany

mbuji nono ngindeng je.

12 Nyi ombajidalu nyi engga anni ma Girany jindi igiti dilge ndoo diru gi'ra nyärläl, a diyäng lagadalu gwulleny. A lingen gwurli ngwünni 'ti'tin nono ngwured ngwudi gimära a düüwä gwurli 'dar ngwuri nono yinä.

13 A yuurum mi'ri'tadalu gidiyängälü kerala, nono ati gu dirun dojema nono mi'ritiyi yimnigora gidimnigoralala ma dirun äriyi.

14 A gere pänidi nono gwele ati gu dirna pänidi nono ngwududi a yen gwaginadalu mbüny na ngwaalu giyaanu gwaginadalu ngwaalu ngwegen.

15 A be ngweleny ngwudi didlä, ngwubegeng, gwanni ngwünänü na ngwartan na ngwongor na 'dar lanni liru ngwinäd na 'dar ligätinälü, aar änälü ngwubanganu na ngwur'danu ngwudi yen.

16 Ati aar ci yeno na ngwur'da, "I'dädi nje nono nje gwü'rübajälü ngwäy ngwüngün gwanni gwujalu gididu'rala didi yeleny na küündä gidi Girany.

17 Ndi ari gomom gipa gidi güündä gegen gima obana na yäri gwuru gwanni gwa düni ngindeng ngwäyanü?"

7

Aar je mi'ra 144,000

1 Anni ma yi'ral ele giyee nyi be engga yi'rrä kwo'rongo (4) yidünädälä giyi'rundu kwo'rongo yidi diyäng, aar dünäji diruna didi yi'rundu kwo'rongo (4) aar üminici ndi äriyi diyängälü na yaw a da'ri dere.

2 Nyi o're nyi engga gi'rrä gi'ter mana gändi gitäny gwe gapana gu'runga gidi mi'ra gidi Ngwaalu ngwumidu. Ngwurnida yi'rrä giyoo kwo'rongo (4) dulu de gwulley yanni yima aar je ätäda yiima ndi ari aar akani diyängü nono na yaw, ngwuje ci,

3 "Aa'ti ngaa la akani diyängü nono na yaw na ngwa'ri 'di ar mi'ra ngwinäda giyidülälä ngwudi Ngwaalu ngwege gu'rung ge."

4 Nyi be 'dingini ngwüjü ngwanni ngwuma aar je mi'ra ngwudi yiilü 'dar yidi Yijiräyil ngwuru yi'ra ngwüü'ri küü'ri tudini na 'di kwo'rongo na kwo'rongo (144,000).

5 Kiiilü gidi Yäwüdä, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

kiiilü gidi Rabin, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

kiiilü gidi Jad, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

6 kiiilü gidi Äcir, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

kiiilü gidi Nabitäli, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

kiiilü gidi Manaji, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

7 kiiilü gidi Jamaan, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

kiiilü gidi Lawi, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

kiiilü gidi Yajakir aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

8 kiiilü gidi Jablun, aar je mi'ra ngwüü'ri na rom (12,000),

kiiilü gidi Yüjib, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000),

na kiiilü gidi Biniyämin, aar je mi'ra ngwüü'ri 'di na rom (12,000).

Ngwüji ngwonyadu ngwugenna ngwureda ngwubidu

9 Anni ma aar ele giyee, nyi be ombajidalu nyi engga ngwüjü ngwonyadu ngwa'ti ngwa dü'räni ngwändi giyen na giyilü na ngwüji na ngwungla aar dünäci didu'ralu aar dünü ngwäyanü ngwudi Girany, ngwugenna ngwureda ngwubidu ngwapanä yi'rina yidi ngwi'di ngwuy ngwe ngwegen.

10 Aar opepala gwulley aar ari,

"Gilang gwuru gwudi Ngwaalu ngwege, gwanni gwujalu gididu'rala didi yeleny, ngwuru gwudi Girany."

11 A yi'rr 'dar dünälä aar ü'rü didu'ralu gu'rigu'tu didi

yeleny na mbumbunga giloo
lijalu na ngwong ngwoo
kwo'rongo ngwumidu. Aar
üllänü aar kwuci didu'ralu
didi yeleny yirku ye aar äpiji
Ngwaalinga yobo.

¹² Aar ari,
"Yiru gu!

Orta na näji na bebere na
yäy 'tu na denya

na yeleny na yiima
aar ru yidi Ngwaalu ngwege
gwur'tal na gwur'tal.

Yiru gu."

¹³ Aar nyi be mbumbu
gwe'te otacalu aar nyi ci,
"Ngwüji ngwee ngwugenna
ngwureda ngwubidu ng-
wuru ange? A ngwändi ne?"

¹⁴ Nyi be ci, "Nga gwuru
gwülingidi gwani doorta."

Aar nyi be ci, "Ngwüji
ngwee ngwuru ngwanni
ngwuma gälängidinä
gidirbänü danni dipa.
Ngwuma uya ngwureda
ngwegen ngwuma aar je
bidiyi gyin yidi Girany.

¹⁵ Yäy gu no,
Aar be dünäci didu'ralu didi
yeleny didi Ngwaalu
aar äpiji yobo lingen
le dilu de kobanu
güngün,

na nggwo gwujalu gi-
didu'rala didi yeleny
ling je gwü'rübäjälü diil
de didi gä'tä güngün.

¹⁶ Ngwa'ti ngwa je ngwamu
enyanü mana,
na ngwa'ti ngwa je ng-
wäädä eny mana.

Ngwa'ti ngwa je deja mi'ri,

na ngwa'ti ngwa je
ngwübrürtä ngwere
ape.

¹⁷ Ndi ari Girany ganni gijalu
gidiliganu didi didu'ri
didi yeleny,

ga ru doo'ra degen,

ling je oktada ngwel ng-
wudi yaw yanni yäti
ngwäyänü yidi mididi.

La je Ngwaalu brota yal
ngwäy yere 'dar."

8

*Dilge gi'ra kwo'ra tä'rül na
gindäng giru dab*

¹ Na anni ma Girany igiti
dilge ndoo diru gi'ra kwo'ra
tä'rül, a ngwaalu jalu biny
biny kerala 'di aar ape gaji
gü'ränü.

² Nyi engga yi'rrä kwo'ra
tä'rül yidünäcä Ngwaalin-
galu aar je ätäädä yiil kwo'ra
tä'rül.

³ A gi'rr ila gi'ter
gapana gindängä giru dab
ngwüdünü gidagad didi
gatalu. Aar ätäädä yiluna
yonyadu ngwuje gatalu
ulingani gwe gwudi ngwüji
ngwanni ngwujaw gidagad
diru dab gididu'ralu.

⁴ A dilü didi yilun 'tüdä
kuy gidi gi'rr na ulingani
gwudi ngwüji ngwanni
ngwujaw allu aar obani
ngwäyänü Ngwaalu.

⁵ A be gi'rr ape gindängä
nggoo giru dab ngwonjaji
ligälä lanni lijalu gidagadalu
ngwugata gidiyängälü, a ng-
waalu mi'rinänü nono gwele

gere a dulu ji a ngwaalu enyanu aar lagadalu.

Yiil yi'ra kwo'rongo yidi gwerre gwerreng

⁶ A yi'rr giyoo kwo'ra tä'r'il giyoo yapana yiil aar ji mama ndi aar je äri.

⁷ A gi'rr gidi gwerre gwerreng äri giil güngün a giiji'rim giru yuurum na ligä 'didalu gidiyängälü diläganänü yin ye ngwu'diyi diyängü ngwangridu tä'r'il na ngwa'ri ngwangridu tä'r'il na yanya yanni yiginyä 'dar.

⁸ A gi'rr gi'ra rom äri giil güngün aar gata gony ge'te giyaanu giru nono geno gipa gu'du ligä ngwügwürli yaw ngwangridu tä'r'il aar ru yin,

⁹ a ngwong ngwanni ngwumidu giyaw aar je 'rinye ngwangridu tä'r'il a ngwübälükä dudi ngwangridu tä'r'il.

¹⁰ A gi'rr gi'ra tä'r'il äri giil güngün a guurum mi'ra kerala gipa gu'du nono lingla lidi ligä ngwacaji ngwubirta na ngwel ngwudi yaw ngwangridu tä'r'il.

¹¹ Ngwüriny ngwudi guurum nggoo ngwani Di'roker* a yaw gwurli aar 're cicir nono di'rokera ngwangridu tä'r'il, aar 'rinye ngwüjü ngwonyadu ndi ari yaw yi'ri gwulleny.

¹² A gi'rr gi'ra kwo'rongo äri giil güngün a lingen mi'rini ngwangridu tä'r'il na düüwä na yuurum a ngwaalu ru dirim ngwangridu tä'r'il a lingen le ngwangridu

tä'r'il aar ümnänü a buri erne na 'to dilu de ngwangridu tä'r'il.

¹³ Nyi be ombajidalu nyi engga gi'räyü giru diiyü gi'di'rü kerala nyi 'dingini ngwari yal ye yipa ngwari, "Ngwäjä bi! Ngwäjä bi! Ngwäjä bi! Ngwäjä bi! Ngwüji gidiyängälü gwani yal yidi yiil yanni yadi je yi'rr tä'r'il yi'ter ärä."

9

Giil gi'ra tudini

¹ A gi'rr nggoo giru gi'ra tudini äri giil güngün, nyi engga guurumu gi'dü kerala ngwüllä gidiyängälü, aar ätäädä mubita gwudi igiti delo diru gibü'r'il.

² Anni mung äbräji delalu diru gibü'r'il, a gu dilü 'tüdä danni dipa gi'ranu nono dilü didi güdä a lingen ru dirim na gere, dilü de danni di'tüdi kibü'r'il nggoo.

³ A ngwama 'tüdä gidilänü aar elalu gidiyängälü aar je ätäädä yelenya ndi iyiyi ngwüjü yi'rendenya nono yi-iyä yidi ngwümü ngwudi diyängälü.

⁴ Aar je ondaci ndi ari aa'ti ngwa akani yanya nono yidi diyäng, na ngwong ngwüküdinä na da'ri, aar be gwoda 'dogo ngwüjü 'dar ngwanni ngwa'ti aar je mi'rädi giyidülälä yegen mi'rä gwe ngwudi Ngwaalu.

⁵ Aar je iyiyi yi'rendenya ngwüüwäyü tudini (5) aa'ti ngwa aar je 'rinye. Aar je

* 8:11 8.11 Da'ri danni diru diji'rindi.

iyiyi yi'rendenya nono gwele yiyia yidi dümü mung dugi dijü.

⁶ Giyomon giyoo ngwüji ngwa bupi yi'rany, a ya'ti ya aar je mbuji, ngwa jada ndi ayi, a ngwa je yi'rany abri.

⁷ Ngwama ngwoo ngwuru yi'remna nono ngwumirta ngwüjä'rimädäär je ngwadi aar ngwe ele giyäärä ngwugenna ngwony giyi'rala yegen ngwuru nono yukuna yiru dab aar ru ngwäyänü nono ngwüjü ngwümnä.

⁸ Aar 'tü ngwä'rü ngwuru nono ngwä'rü ngwudi ngwaw a ngwad gwegen ru nono ngwad ngwudi ngwira.

⁹ Ngwäti ngwäärä giyonggomala ngwuru ngwaaba, ngwümi'rinä ngwubung ngwe ngwegen nono gwele yal yidi ngwumirta ngwonyadu ngwäbrädi giyäärä.

¹⁰ Aar äti ngwiya ngwati obe nono gwele ngwümü, ngwiya ngwee ngwätädäär je yiima ndi iyiyi ngwüjü yi'rendenya ngwüwäyü tudini (5).

¹¹ A ngwükti je deleny diru gi'rr gidi gibü'r'il gani Yibriyängä 'Äbädün' na ngwani Yigirigiyängä 'Abuliyun.*

¹² A wäjäj bi gwudi gwerrang medadi ngwo're ngwugwujalu gi'ra rom.

Giil gi'ra nyärläl

¹³ A gi'rr nggoo giru gi'ra nyärläl, äri giil güngün,

nyi 'dingini yal yändi giyiil giyoo kwo'rongo gidagadalu ndoo diru dab ngwäyänü Ngwaalu.

¹⁴ Yal giyoo aar ci gi'rrä nggoo giru gi'ra nyärläl ganni gapana giil, "Gwällädi yi'rrälü giyoo kwo'rongo yigekannalu gidibirta dipa dani Burad."

¹⁵ A yi'rr giyoo kwo'rongo gwallanalu kaji nggoo a komon nggoo gidüüwä ndoo na gididlä ndoo, yiju gu be mama nunnu aar 'rinye ngwüjü ngwangiridu tä'r'il (3).

¹⁶ Aar je enggaci yi'ra yidi gwu'tulu gwanni gwändi ngwumirtala gwuru ümn, aar mbuji ndi ari gwuru yi'ranu küü'ri 'di ngwüü'ri ngwubaalu (200,000,000).

¹⁷ A nyi dilingid eny nyi engga ngwumirta ngwändi gu ngwüjalä, ngwugenna ngwärä ngwuru ngwaaba giyonggomala ngwuri nono ligä aar iginyänü nono gälgätüm aar ranu girende nono gibriti. A yi'ra yegen ru nono yi'ra yidi ngwira ati ligä na dilü na gibriti 'tüdä ngwulem ngwegen.

¹⁸ Aar 'rinye ngwüjü ngwangiridu tä'r'il dindi de ndoo tä'r'il diru ligä na dilü na gibriti danni di'tüdi ngwulemanu ngwegen.

¹⁹ Yiima yidi ngwumirta ngwee yiju ngwulem na ngwiya ngwegen, ndi ari ngwiya ngwegen ngwuru nono ngwüüngä ngwäti yi'ra yati

* **9:11 9.11** Ngwuja'ri ngwee 'dün Yibriyängä na Yigirigiyängä, ngwani 'Geradalu.'

aar ye obe ngwüjü aar je ätiyi ngwämmä.

20 Na ngwüji ngwoko ngwanni ngwuma je 'ti dimdi ndoo 'rinyiti, aar 'ti jo'renyana aar gatana ngwony ngwanni ngwuge'taar je ngwuy ngwegen, aar 'ti dünäjä äpijing ngwujego'ro yobo na yi'remna yiru dab na buta yo'rr na yü'ri, yi'remna yanni ya'ti äti ngwäy ndi ombajidalu aar aa'ti äti ngwäni ndi 'dingini aar 'ti äti yora ndi ele.

21 Aar 'ti jo'renyana ndi 'rinyidi, ndi arri yu'rinyu, giyjin yegen na giyu'ram yegen.

10

G'rr na gitab ganni gooko

1 Nyi be aji nyi engga g'rrä gi'ter gäti yelenya ngwüllä kerala, gigenna gibä'rü, a dulili ji ki'rala 'dunggüngün. Giru ngwäyanü nono lingenö a yora yüngün ru yidingo yiru ligä.

2 Gapu gitab gooko kuy güngün gigitinä. Ngwugatu gora güngün gidi gaama giyaala na gidi gängir gidiyängälü.

3 Ngwube mi'ri dula gwulleny nono guba gidi dira. Anni mung mi'ri dula gwulleny, gere gim'i'rinänü kwo'ra tä'ril ondaja.

4 Anni ma dulu didi gere gim'i'rinänü kwo'ra tä'ril ondaji, nyi ji mama gwadi ulli, nyi be 'dingina dula kerala ngwondaja, "Mi'rädi

ngwuja'ri nga je määtä yujimida ngwanni ngwaru ngwe gere gim'i'rinänü kwo'ra tä'ril aa'ti ngwa je ulli."

5 A be g'rr nggoo gänggädiny gidünädi giyaala na gidiyängälü, allijaji guyala güngün gidi gaama kere.

6 Ngwümi'ri yi'rany ngwüriny ngwudi nginde gwanni gwumidu gwur'tal, gwanni gwuge'ta yere na 'dar yanni giyo gu, diyäng na 'dar yanni giyo gu, na yaw na ngwong 'dar ngwanni ngwo gu ngwari, "Ya'ti ba be ya jana.

7 Giyomon yanni yadi ye g'rr giru gi'ra kwo'ra tä'ril mi'ridä gil güngün, yujimidi yidi Ngwaalu ya be medadi, anaku ondacing ye ngwinädä ngwüngün ngwuru ngwüjir."

8 A be dulu danni di'dingininy 'tu'tu kerala aar nyi ondaca mana aar nyi ci, "Indi ang ape gitab nggone gooko gigitinä kuy gidi g'rr nggone gidünädälä giyaala na gidiyängälü."

9 Nyi be ele ki'rr nyi otacalu nyi ci ätädiny gitab nggoo gooko. Aar nyi be ci nu, "Apa ang eny, ga ang nyinyilaji ngwulemanu nono ngwaay a be ga ang uliyanu."

10 Nyi ape gitab nggoo gooko kuy gidi g'rr nyi eny, aar nyi nyinyilaji ngwulemanu nono ngwaay a be anni minyi eny aar nyi uliyanu gilaranu.

¹¹ Aar nyi be ci, "A gwa alliji yijirä mana gwani ngwüji ngwonyadu, ngwüji giyen, ngwungla na ngweleny."

11

Ngwüji rom ngwanni ngwänggädi

¹ Aar nyi be ätäda gipuru giru nono gimur gidi idi, aar nyi ci, "Indi nga idi gobo gidi Ngwaalu na dagad didi gatalu na nga irä ngwüjü ngwanni ngwäpijä Ngwaalinga yobo ngenone.

² Nga be gäbici gubunga gidi gobo poor aa'ti ngwa je idi ndi ari ngwumaar je ätäda ngwüjü ngwuru Garany. Ngwa ru'ti gündärä ganni giju'ru yora ye ngwüwäyü küü'ri rom na rom (42).

³ A linje ätäda lüny rom lanni länggädi yiima la jalu gimärä aar alliji yijirä yomon ngwüü'ri na küü'ri tudini rom na 'di nyärläl (1260)."

⁴ Giloo rom lanni länggädi, liru ngwüminiti rom (2) na yudin yidi ngwamba rom (2) yanni yidünädälä ngwäyanü ngwudi Deleny didi diyäng.

⁵ Manari diji dere dima ari ngwuje akani nono, a ligä 'tuda ngwulemanu ngwegen ngwu'diyi güwänü gegen. Na gwere gwanni gwa ari ngwung je akani nono gwa gu ayi no.

⁶ A ngwa äti yiima ndi längiti gere aa'ti girany ga ni gaji ganni gadi aar ge ji

ndi alliji yijirä. Aar je äti 'to yiima ndi gwürli yaw aar ru yin na ndi mi'ri diyängü dindi de 'dar ma aar gu bupi.

⁷ Manari lima medaji inggiding gwegen, a be gom'reny ganni giki drü gati 'tuda kibü'ril ngwuje 'di'ra nono aar ngwe dugidi ngwuje dami ngwuje 'rinye.

⁸ A ngwangina ngwegen gätinälü kayalu gidi gündär gipa ganni gätädäär ngwüriny gi'remna gani Jadum na Mijir ngwaalu ngwanni ngwäpädäär gu 'to Delenya degen kü'rälä.

⁹ A ngwüji 'dar giyüülü 'dar na ngwungla 'dar na ngwüji giyen 'dar ombajaji ngwanginalu ngwegen ngwäyädälü yomon 'tä'ril na gomon ganni gü'ränü aar je gu etadi ndi aar je gatu.

¹⁰ Ngwüji ngwanni ngwunyurtanu gidiyängälü ngwa jayanu yi'rany ye yegen ngwape yi'rinyinä aar angidajidi ngwony ndi ari ngwüjir ngwee rom ngwärrü ngwüjü ngwanni ngwunyurtanu gidiyängälü yündä gwulleny.

¹¹ Anni ma yomon tä'ril na ganni gü'ränü medadi, a je gu Ngwaalu ngwükäjä ligi'rimänü lidi midi aar 'di'rälü aar dünälä yora ye yegen a lanni liju ndi je ombaji a je yedeny eny gwulleny.

¹² A ngwüjir ngwoo rom 'dingini dula kerela aar je ci, "Andar ngene." Aar allu

kerela giyibä'rälä a je güwän gegen engga.

13 A gaji nggoo no, a ngwaalu lagadalu ati ngwu'dun 'di kündär i'di gi'ra ge'te aar 'rinye ngwüjü ngwüü'ri kwo'ra tä'r'il (7,000), a ngwanni ngwuma gilang, a je yedeny eny aar ortada Ngwaalinga ngwudi gerala.

14 A wäjäj bi nggwo gi'ra rom medadi a wäjäj bi gwanni gwuru gi'ra tä'r'il ji kay ndi ila.

Giil gi'ra kwo'ra tä'r'il

15 A be a gi'rr nggoo giru gi'ra kwo'ra tä'r'il äri giil güngün a dulu aranu dipa kerala ngwari,

“Yeleny yidi didlä yima aar je ätäädä Delenya dege na ngindeng gwüngün gwanni gwani Kirictu Gwubrutaar yelenya, na gwadi ru Deleny gwur'tal.”

16 A mbumbunga giloo liru küü'ri na kwo'rongo li-jalu ngwudu'rala ngwudi yeleny ngwegen ngwäyänü Ngwaalu, aar je kwucalu yirku ye.

17 Aar ci,

“Licanga yäy 'tu gwani Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima, ngwanni ngwo na ngwanni ngwuju, nunnu nga gwuma ape yiima yunga yipa na nga gwuma aalu ndi ape yelenya.

18 A güündä ape ngwüjü giyen, na güündä gunga gima ila.

A gaji gima ila ndi obalu ngwüjü ngwe ngwanni ngwayu, na ndi ätäädä ngwinädä ngwunga ngwanni ngwuru ngwüjir gu'ru na lunga lanni liju'ru na ngindenga 'dar lanni lidinyädi ngwüriny ngwunga, lanni loko na lanni lipa, na ndi geraji ngwüjälü ngwanni ngwugeraja diyängälü.”

19 A be gobo gidi Ngwaalu igitinä kerala, kobanu güngün a gu dimbür didi Gekajidi enggani. Ngenone a gu gere enyany a gu dulu ari a gu gere mi'rinänu a gu ngwaalu lagadalu aar i'di giiji'rimä gipa giru yuurrum.

12

Daw na däg'ri'dir

1 A gi'remna giru yiima 'täädälü kerala, a daw ji digenna lingeno a düüwä ji giyoralu yüngün a ki'rala güngün digenna gukuna gäti yuurrumu 'di na rom (12).

2 Diju lari le ngwuji gito dadi lenge, a yajima enyanu ngwari.

3 O're a yi'remna yiru yiima yi'ter 'täädälü kerala a däg'ri'dir dannu duri dibinga däti yi'ranu kwo'ra tä'r'il na ngwiil 'di ngwäti yukuna kwo'ra tä'r'il giyi'rala yüngün.

4 Ngwoda yuurrumu kerala ngwangiridu tä'r'il (3) liya le lüngün ngwuje gata gidiyängälü. Ngwube dünäci dayalu ndo diju gito dadi linge, nunnu mung lingeta ngwungadini gijü güngün diti'rambal.

5 A daw lingeta gijü giru dur giru ganni gadi ruyi ngwüjü giyen yelenya guura ge giru laaba. Aar äbri gijü güngün nggoo aar ge ele Ngwaalu na gididu'ri didi yeleny düngün.

6 A be daw abri ngwele gitäny a gu Ngwaalu gi'tijji ngwaalinga ngenone nggu ji aar gu ombaji yomon ngwüü'ri na küü'ri 'di na 'di nyärläl (1260).

7 A be yäärä 'di'rä kerala, a Mägäyilingä yi'rr ye yüngün aar dugidi däg'ri'dirngä le yi'rr ye yüngün.

8 Aa'ti be däg'ri'dir ojema nono gwulleny aar je dami aar je apada ngwaalinga ngwengen kerala.

9 Aar gata däg'ri'dirä ndoo dibinga gidiyängälü. Diru düüngä duubu dani dijego'rr dannni dati üktini ngwüjü 'dar gididlä ngwuje dudiyi. Aar i'dä gidiyängälü yi'rr ye yüngün.

10 Nyi be 'dingini dula dipa kerala ngwari,

"Gwene gilang na yiima na yeleny yidi Ngwaalu ngwege yima ru, na yeleny yidi nginde gwüngün gwanni Gwubrutar yelenya.

Ndi ari dijego'rr dannni dati ü'ridä ngweengga ngwege ngwuja'ri nono, dannni dati je ü'ridä ngwuja'ri nono lingen le na dilu de ngwäyänü Ngwaalu ngwege, dima aar linynya dima aar gata gidiyängälü.

11 Dima aar obedalu yin ye yidi Girany na ngwuja'ri ngwe ngwengen ngwanni gwinggidaar je, aar 'ti ämnä miding gwudi yigo'ro yegen gwuleny, nda je yedeny eny giyi'rany.

12 Yäy gu no, jayanu gwani gere na nga nga lanni gilo gu jayaranu!

A be wäjaj bi gwani diyäng na yaw, ndi ari dijego'rr dima üllä 'danggalu!

Dapu güündä giru ligä, ndi ari dilingidi yomon yüngün yima jalu yooko."

13 Anni ma däg'ri'dir engga ligo'ro lüngün ndi ari dima gätinä gidiyängälü, ngwugwurli ngwübini dayalu ndoo dilingiti gijü giru dur.

14 Aar gi'tijji dayu ngwubung ngwudi gi'rä giru diiyü nunnu ngwe 'di'ri ngwele ngwaalu ngwanni ngwügi'tijjäär je gitäny nggu ji ngeneno aar gu ombaji ngwüdläyü tä'r'il na ngwüüwäyü nyärläl nunnu ngwabri däg'ri'dirä.

15 A düüngä gata yaw ngwulemanu ngwüngün nono däärü nunnu aar ape dayu.

16 A be diyäng iğitiinä ngwungadini däärä ndoo digäti däg'ri'dir ngwulem ngwüngün ngwataji dayu düwä.

17 A güündä ape däg'ri'dirä gidaw ngwo'rada gilinge nono güngün ganni gi'dengenaca ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar inggidi ndi ari yiru ngwüji ngwudi Yicu, aar ye dugidi.

18 A däg'ri'dir düni kimämü gidi yaw.

13

Gom'reny gi'tüdi giyaanu

1 Nyi engga gom'renya gi'tüdi giyaanu, gäti ngwiil 'di na yi'ra kwo'ra tä'ril na ngwiilala ngwüngün ngwäti yukuna 'di na giyi'ra yüngün yüllinä ngwüriiny ngwüllüdi Ngwaalinga.

2 Gom'reny ganni gänggädiny giru nono ga'dirgany ngwube ru yora nono yidi dämbä'rü ngwuru ngwünyü nono ngwudi dira. A däg'ri'dir ätäädä gom'renya yiima yüngün ngwätädä didu'ri didi yeleny na yeleny yipa.

3 A be gi'ra ge'te gidi gom'reny gü'ridäär dämmä dani yi'rany a be dämmä ndoo u'ri nono. A ngwüji ngwudi didlä 'dar allalu ndir aar gwuji gom'renya.

4 A ngwüji kwuci däg'ri'dirälü yirku ye ndi ari dima ätäädä

gom'renya yelenya, aar kwuci gom'renyalu 'to yirku ye aar utalu, "Yärü gwuru gwanni gwuru nono däg'ri'dirä? Yärü gwuru gwanni gwa aar gwe 'täjidi yongra ngwudami?"

5 Aar ätäädä gom'renya ngwulem ngwe ondaji yi'ral ngwuye piyi ligo'ro lüngün ngwe lo Ngwaalinga ngwape yelenya yüngün ngwuje ruyi ngwüüwäyü küü'ri rom na rom (42).

6 Ngwullo Ngwaalinga ngwullo ngwüriiny ngwüngün na gobo na ngwüji ngwudi gerala.

7 Aar ätäädä yiima ndi ari aar dugidi ngwüji ngwe ngwanni ngwuju'ru nunnu ngwuje dami. Aar ätäädä 'to yelenya giyüülü 'dar, ngwüji na ngwungla na ngwüji ken.

8 Ngwüji 'dar gididlä ngwa kwuci gom'renyalu nggoo yirku ye ngindenga 'dar lanni la'ti üllinä ngwüriiny ngwegen kitabanu gidi midi. Gitab gidi Girany ganni gü'ridinä ngwulem 'tu'tu gi'tinä gu didlälü.

9 Gwanni gwäti läni, ngwu'dingini.

10 Manari yiru ndi ari aar ape dijü yiwaya ken da aar ape.

Manari yiru ndi ari aar 'rineye galala ge, da aar 'rineye galal ge.

Giyee yibüpinä a ngwüji ngwanni ngwuju'ru määtä yiguri aar or'temaji aar ru yigor ye'te pu.

Gom'reny gi'tüdi gidiyäng

11 Nyi be o're nyi engga gom'renya gi'ter gi'tüdi gidiyängänü gäti ngwiil rom ngwuru nono ngwiil ngwudi girany ngwube ondaji nono dag'ri'dirä.

12 Ngwape yi'ral yeleny ye 'dar yidi gom'renya gele gidi gwerre gwerreng ngwügäbici ngwony 'dar gidiyängälü na ngwüji aar kwuci gom'renyalu gele gidi gwerre gwerreng yirku ye ganni gima u'ri dämmä nono düngün ndoo didi yi'rany.

13 Ngwape yi'remna yidi yiima 'di ngwuge'te ligä lu'du lüllü kerala ngwüllä gidiyängälü a ngwüji engga 'dar.

14 Ngwududiyi ngwüjü gidiyängälü yiima ye giyee yanni yimanding ye kom'reny nggoo gidi gwerre gwerreng. Ngwuci ngwüjü gidiyängälü aar ga'riji gi'remna aar näji gom'renya ganni gü'ridär dämmä galal ge nggona be ji gimidu.

15 Aar ätäädä yiima ndi ari ngwübüdä gi'remna düwänü gidi gom'reny nggoo gidi gwerre gwerreng, nunnu ngwügäbici ngwondaji ngwügäbici ngwüjü 'dar ngwanni ngwu'donya ndi kwuci gi'remnanalu yirku ye aar je 'rinye.

16 Ngwügäbici ngwüjü, ngwanni ngwooko na ngwanni ngwupa, ngwanni ngwünänü na ngwanni ngwuru ngwuwayi, ngwudi 'dunung na ngwinäd, aar

je mi'ra gubu'ru kaama güngün na kidülälä güngün,

17 nunnu aa'ti diji da ellang na aar ella, 'dogo manari däti gubu'ru nggoo. Gubu'ru nggoo giru ngwüriny ngwudi gom'reny na gi'ra gidi ngwüriny ngwüngün.

18 Giyee yibüpinä a bebere ji. Gwere gwanni gwubebera, gäbicär ngwi'ra gi'ra gidi gom'reny ndi ari giru gi'ra gidi diji dümnä. Gi'ra güngün giru nyärläl nyärläl nyärläl (666).

14

Girany na ngwüji ngwanni ngwü'rädijälü

1 Nyi be engga Giranyu gidünü kenala gani Jäyün gijaar ngwüji ngwe ngwüü'ri küü'ri tudini na 'di kwo'rongo na kwo'rongo (144,000) ngwullaar je giyidülälä ngwüriny ngwüngün na ngwudi Papa gwüngün.

2 Nyi 'dingini dula kerala daru nono gwele yaw yonyadu nono gwele yal yidi gere gimir'inänü gwulleny, na dulu danni di'dingininy, daru nono yal yidi ngwüji ngwärü aar mi'ri ngwümbärä ngwegen.

3 Aar ji ndi elnge delnga diru diyang giyoranu yidi ngwudu'ri na ngwong ngwoo ngwumidu ngwuru kwo'rongo na mbumbunga. Aa'ti diji dere lingidi ndi elnge delnga a be ngwüji ru 'dogo ngwo ngwuru

ngwüü'ri küü'ri tudini na 'di kwo'rongo na kwo'rongo ngwanni ngwü'rädäär jälü gidiyängälü.

⁴ Ngwüjü ngwee ngwuru ngwanni ngwa'ti rngiyä ngwangina ngwegen ngwaw ngwe, aar be etadi ngwangina ngwegen aar ju'ri. Ngwati gwujani Giranyu nggoo ngwaalu 'dar ngwati nggu ele. Ngwuru ngwü'rädäjälü aar ru yi'ra ngwüjänü ngwanni ngwügätäjär je Ngwaalingalu aar je gätäjü Giranyalu.

⁵ Ngwa'ti 'tüyä yi'duru yere ngwulemanu ngwegen aar jayi nono.

Yi'rr tä'rül ngwuja'ri ngwe ngwegen

⁶ Nyi be engga gi'rrä gi'ter gi'di'rü gidiliganu kerala gapana ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi gwur'taling ngwe ondaci ngwüjü gidiyängälü ngwüjü 'dar ken, na giilü na lingla na ngwüjü.

⁷ Ngwondaji dulu de dipa ngwari, "Dinyädär Ngwaalinga ngaa je näji, ndi ari gaji gima be ila gidi picü ngwüjü yelenya. Kwucaralu yirku ye gwanni gwuge'ta gere na diyäng ngwuge'te yaw na ngwäy ngwudi yaw."

⁸ O're a gi'rrä gwujanalü gi'ter ngwari, "Gwuma i'di! Gwuma i'di! Babil gwanni gwupa! Gwanni gwürläliyü ngwüjü di'rica didi yijün yüngün."

⁹ O're a je gi'rr gwujanalü giru tä'rül ngwari dula dipa,

"Manari diji dere danni dikwuca gom'renyalu na gi'remna güngün yirku ye ngwäti gubu'ru güngün gidülälä güngün na kuy güngün,

¹⁰ nginde gwa iyü 'to di'rica dani güündä gidi Ngwaalu danni di'dejaralu yiima 'dar kiny gidi güündä güngün, aar iye yi'rendenya gibriti ge giru ligä ngwäyanü ngwudi yi'rr yanni yiju'ru na ngwäyanü ngwudi Girany.

¹¹ Ati aar 'tü dilü didi yi'rendeny yegen yidi gwur'taling. La'ti la gatu düwä dilu de na lingen le, lanni la kwuci gom'renyalu na gi'remna güngün yirku ye aar ape gubu'ru gidi ngwüriiny ngwüngün."

¹² Ngene, mätinälü gwudi ngindenga lanni lidünälü, aar ape yiiru ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu aar jalu liru yigor ye'te pu ndi Yicu.

¹³ Nyi be 'dingini dula kerala ngwari, "Ullu, la aar je onjaci lanni ladi ayi 'tu'tu gomon gidi gweneng liru ngwüjü ngwudi Deleny."

A be Ligü'rüm ari, "Ndi ari ngindenga la gatu düwä gidirbä degen, ndi ari la je yiiru yegen gwujani."

Engga gwudi pi yelenya yidi gwodaning

¹⁴ Nyi ombajidalu nyi engga ki'ra gweere 'dünggüny gibä'rü gibidu giju gu dijälä diru nono ngindeng gwanni gwuma ru nono giji gidi diji dümnä, ki'rala güngün, gigena

gukuna giru dab ki'rala güngün ngwape mänjälä guy güngün gwäti yini.

¹⁵ A be gi'rr gi'ter 'tüdä kobo gidi Ngwaalu ngwurnida dulu de gwulleney ngindeng nggwo gwujalu kibä'rälä ngwuci, "Dingada mänjälä gwunga ang uni. Gaji gidi uni gima ila, ndi ari yuula yidi diyäng yima banyi."

¹⁶ A nggwo gwujalu kibä'rälä, dingada mänjälä gwüngün ngwuni yuula gidiyängälü.

¹⁷ O're a gi'rr gi'ter 'tüdä kobo kerala gapana 'to mänjälä gwäti yini.

¹⁸ A be o're a gi'rr gi'ter 'tüdä gidagad didi gatalu gäti yelanya kiligä ngwurnida dulu de gwulleney gi'rrä nggoo gapana mänjälä gwäti yini ngwuci, "Dingada mänjälä gwunga gwäti yini nga ü'rü dütü didi dügiri ndi ari yügiri yüngün yima banyi."

¹⁹ A gi'rr dingada mänjälä gidiyängälü ngwü'rü dütü ngwugatu kigoganu gipa gidi ündi yügiri gidi güündä gidi Ngwaalu.

²⁰ Poor kündär ngenone aar je gu mirenyanu yora ye 'di aar 'tüyä yinä kigoganu gidi ündi aar allala 'di aar obani gidilli didi dimirta aar badalu aar ole bränü küü'ri 'di (200).

15

Dimdi didi gwodaning kwo'ra tä'ril

¹ Nyi be engga kerala gi'remna giru yiima gi'ter gibinga giralu 'ter, yi'rr kwo'ra tä'ril yapana dimdi kwo'ra tä'ril didi gwodaning dadi aar de medaji gündä gidi Ngwaalu.

² Na nyi engga gony giru ngwäyänü nono yaw yiru gijaja yilägänänü ligä le aar gu dünädä gito gilo lanni lima dami gom'renya na gi'remna güngün na gi'ra gidi ngwüriny ngwüngün, ngindenga lapu ngwümbärä ngwätädi je Ngwaalu,

³ aar elnge delnga didi dinäd didi Ngwaalu dani Müjä na deelnga didi Girany aar ari,

"Yiuru yunga yipa yiralu 'ter, Gwani Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima.

Dünälü na 'didanu gwuru gay gunga,

Gwani Deleny didi gwur'taling.

⁴ Yärü gwanni gwa'ti gwa yedeny eny 'dunggunga gwani Deleny,

na yärü gwanni gwa'ti gwa näji ngwüriny ngwunga?

Ndi ari nga gwuru jücü gwanni gwuju'ru.

Ngwüji giyen 'dar ngwa ila ngwa ang kwucalu yirku ye,

ndi ari apepe gwunga gwanni gwüdünälü gwuma 'täälü."

⁵ Anni ma yi'ral ele giyee, nyi ombajidalu nyi engga gobo giru gä'tä gidi Ju'ri igitinä kerala.

6 A gu yì'rr 'tüdä kwo'ra tä'rìl yeke yapaná dimdi kwo'ra tä'rìl, yigenna ngwureda ngwujaw nono ngwubidu pupu'rul aar ü'ridinänü ngwägüwä ngwuru dab giyonggomala yegen.

7 Gong ge'te ngwonganu ngwoo ngwuru kwo'rongo ngwumidu, ätäädä yì'rrä giyoo kwo'ra tä'rìl yinya kwo'ra tä'rìl yiru dab yonyadu güündälä gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu ngwudi gwur'taling.

8 A dilü onyadi gobala didi näjì Ngwaalinga na yima yüngün, aa'ti dijì dere mbuja gay gading ge äni gidrü 'di a dimdi medadi ndoo diru kwo'ra tä'rìl.

16

Güündä gidi Ngwaalu

1 Nyi be 'dingini dula dipa kobo ngwuci yì'rrä giyoo kwo'ra tä'rìl, "Ìndär ngaa 'deje gündälü gidi Ngwaalu giyinyanu kwo'ra tä'rìl gidiyängälü."

2 A gi'rr ganni giru gi'ra ele ngwu'deja ginyalu güngün gidiyängälü, a ngwomboro ngwanni ngwuki ngwübüdü yiiya määtä ngwüjü ngwanni ngwäti gi'remna gidi gom'reny na ngwanni ngwati kwuci gi'remna ngwungün yirku ye.

3 A gi'rr nggoo giru rom 'deje ginyalu güngün giyaanu, a yaw gwurli aar ru yin nono yin yidi dijì dayu,

a ngwong 'dar ngwanni ngwumidu ayi giyaanu.

4 A gi'rr nggoo giru tä'rìl 'deja ginyalu güngün ngwubirta na ngwel ngwudi yaw aar gwurli aar ru yin.

5 Nyi be 'dingini gi'rrä gidi yaw ngwari,

"Gwani Ngwaalu nga gwübädänü giyeleny yunga giyee, nga gwanni nggwo, gwanni ngwaju, nga gwanni gwaju'ru, ndi ari lima je le obalu no.

6 Ngindenga lanni li'rinyiti ngwüjü ngwanni ngwaju'ru aar 'rinye ngwüjirä,

na ngwuma je ätäädä yinä aar je iyì ndi ari yädi gu 'denggen."

7 Na nyi 'dingini a dagad gwä'räcänü ngwari,

"Yäy gwani Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima, 'didanu na übidänü na yeleny yunga yiru."

8 A gi'rr giru gi'ra kwo'rongo 'deje lingeno ginya nono, aar ätäädä lingeno yiima ngwu'diyi ngwüjü ligä le.

9 A ngwüjü ü'dini ngwübürtä ngwe ngwüngün ngwübüdü gwulleny. A ngwüjü lo ngwüriiny ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwäti yiima ndi ülliyä dimdi ndee, aa'ti ngwüjü jo'renyana aar 'ti näjä Ngwaalinga.

10 A gi'rr giru gi'ra tudini 'deje didu'ri didi yeleny didi gom'reny ginya nono güngün, a yeleny yüngün

gwurli aar ru dirim, a ngwüji iyani ngwunglalu ngwegen gwani yi'rendeny yanni yiju.

11 Aar lo Ngwaalinga ngwudi general gwani yi'rendeny na ngwomboro ngwegen, aar 'ti jo'renyana giyiuru yegen yanni yiki.

12 A gi'rr gi'ra nyärläl 'deje ginyalu güngün gidibirta dipa didi Burading a yaw yüngün undi aar ge'te gay gidi ngweleny ngwanni ngwändi gitäny gwe.

13 Nyi be engga ngwü'rillä tä'ril ngwuru nono ngwuro a de'te 'tüdä ngwulemanu ngwudi däg'ri'dir ndoo na de'te 'tüdä ngwulemanu ngwudi gom'reny na de'te 'tüdä ngwulemanu ngwudi gom'reny nggoo giru gi'ra rom giru dijir diru di'duru.

14 Ngwü'rillä ngwuru ngwudi dijego'rr ngwati ape yi'remna yidi yiima ati aar ele ngweleny ngwudi didlä 'dar aar je gwä'räjälü gwani yäara komon gipa gidi Ngwaalu ngwuru yiima.

15 "Arnganar! Äny nggwo gwändi nono gwele du'ramu! Jayi nono gwani nginde gwanni gwujalu ngwäy ngwe ngwarnga ngwureda ngwüngün nunnu aa'ti gwa elalu ngwanginu ngwanu aar apiyi ngwüjü yaaru."

16 A be ngwü'rillä ngwee ngwudi dijego'rr gwügwä'rjä ngwelenyalu gwüpäng ngwaalu gwani Armajidun Yibriyängä.

17 A gi'rr gi'ra kwo'ra tä'ril 'deje ginyalu güngün gidirun a dulu dipa ara gididu'ri kobo gidi Ngwaalu ngwari, "Yi'ral yima ärrini."

18 A ngwaalu aranu yal aar mi'rinänü gere aar enyanu a diyäng lagadalu gwulleny da'ti gu lagadalu no gomon gere anaku ge'taar gu dijü gidiyängälü nggu lagadalu dikalu gikidang.

19 A gündär ganni gipa ü'ridinänü ngwuru yerelanu 'tä'ril a yündär yidi ngwüji giyen i'di, a Ngwaalu diwayini Babiling gwuru gündär gipa, ngwicü ginya gonyadu di'ricala didäginä ligä didi güündä güngün.

20 A ngwaalu giyaanu abralu aar dudi a yen dudi.

21 A giji'rim giru yurumu yipa yipa yinänü gwulleny i'dä kerala aar acaji ngwüjü, a ngwüji lo Ngwaalinga gwani dimdi didi giji'rim diki gimra.

17

Dedr dibinga na gom'reny

1 A nyi be gi'rr ilijä ge'te, giyi'rränü giyoo yiru kwo'ra tä'ril, yanni yapu yinya kwo'ra tä'ril aar nyi ci, "Ila nga enggaci rerajing gwudi dedr dipa, danni diru gündär ganni gidünädälä giyaala yonyadu

2 na danni dimi'ridäär ngwäyänü ngweleny ngwe ngwudi didlä ngwürläliyi ngwüjü ngwudi didlä di'rica de didi mi'ri ngwäyänü ngwüngün."

³ A nyi be gi'rr ape Giliği'rim aar nyi ge ele gitäny, nyi be engga dayu dijalu kom'renyala guuri yi'remna gubu ngwüriy ngwangina nono ngwudi lo ngwäti yi'ranu kwo'ra tä'r'il na ngwäti ngwiil 'di.

⁴ Daw ndoo, digenna ngwureda ngwuru yi'rura nono di'roker aar uuri yi'remna digenna dab nono na yi'rigar ye yiru yo'rr na yoorä yiru yo'rr, dapu ginya kuy güngün giru dab gonyadu ngwonyala ngwuru yütä na rngi gwudi mi'ri ngwäyanü gwüngün.

⁵ Na düllinä kidülälä ngwüriy ngwee,

“Yujimid gwani Babil gwanni gwupa, gwuru nanni gwudi ngwedr ngwuru nanni gwudi yütä yidi diyängälü.”

⁶ Nyi be engga dayu dirläliyä yin yidi ngwüji ngwanni ngwüdünälü na yidi ngwüji ngwanni ngwondaja gay ge gidi Yicu.

A nyi gwe ngwaalu elalu anni minyi engga.

⁷ A nyi be gi'rr ci, “A gwarra ma ara gwe ngwaalu elalu? Nggwa ang enggaci yujimida yidi daw ndee na gom'reny nggee gänding gu ganni giru yi'ranu kwo'ra tä'r'il na ngwiil 'di.

⁸ Gom'reny nggee gänggädängä, giju gwerre na gweneno, ga'ta be, gadi 'tüdä kibü'r'il ngwele ndi anadalü. Na ngwüji ngwudi didlä ngwallalu ndir

ngwanni ngwa'taar je ullu ngwüriy 'tu'tu ge'taar gu didläyü kitabanu gidi midi, ma aar engga gom'renya. Ndi ari giju gwerre, a be gweneno ga'ta be ga 'täälü mana.

⁹ Na ngene, arngani gwa be büpini gwani iriyi ngwäyälü na bebere. Yi'ra giyoo kwo'ra tä'r'il yiru yidotr kwo'ra tä'r'il yiju gu daala.

¹⁰ Aar ru 'to ngweleny kwo'ra tä'r'il. Yima gu i'di tudini, nggoo giru nyärläl nggona, na nggoo giru kwo'ra tä'r'il, nggona ga'ti indä. Na ma ji mung ila, ga'ti ga jalu gaji golanu.

¹¹ A be gom'reny nggee ganni giju gwele gima be erne gweneno, gani deleny danni diru gi'ra 'dübä gidi ngindenga gilo liru kwo'ra tä'r'il, nggo be kay gadi ele ndi geradalu gwüngün.

¹² Na ngwiil ngwoo 'di ngwanni ngwänggädä je, ngwuru ngweleny 'di ngwa'tina apu yelenya a be ngwadi ape yelenya gom'renyinga le gaji ge'te pu.

¹³ Na bupi gwegen gwuru gwe'te pu ndi aar ätäädä gom'renya yiima na yelenya yegen.

¹⁴ Aar be dugidi Giranyinga le ngwuje be dami ndi ari gwuru Doorta didi ngwoortanga ngwuru Deleny didi ngwelenyinga na ngwüji ngwe ngwüngün ngwanni ngwurnidung je gwugwujaar yigor ye ye'te

pu, ngwa aar ngwe dami gwüpäng.”

¹⁵ A nyi be gi'rr ci, “A be yaw yanni yänggädä je yanni yiju gu dedrala, yiru ngwüji aar ru yïlü yidi ngwüji na ngwüji giyen na ngwungla.

¹⁶ Na ngwiil ngwoo 'di ngwänggädä je na gom'reny la je dedr ndoo ke ngwäy, da aar gwalla ngwuredalu mbüny, da aar gatanalu da geradalu, da aar be eny da aar u'diyi ligä le.

¹⁷ Ndi ari Ngwaalu ngwuge'ta ngwuja'ri ngwüngün giyigoranu yegen aar je ärrï. Aar be mätäjidi ndi aar ätädä gom'renya yiima yegen ndi ape yelenya 'di a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu mbuti.

¹⁸ Na daw ndoo dänggädängä, diru gündär ganni gipa danni dati mäti yelenya ngwuye ruyi ngwelenya ngwudi diyängälü.”

18

İ'di gwudi Babil

¹ Anni ma yi'ral ele giyee, nyi be engga gi'rrä gi'ter güllü kerala gäti yelenya yipa a buri gwudi näji gwüngün o'rra diyängälü.

² Ngwurnidi dulu de gwuleny ngwari,

“Gwuma i'di! Babil gwanni gwupa gwuma i'di!

Gwuma ru ngwu'dun ngwudi ngwujego'rr

a gwuma ru ngwubang ngwudi ngwü'rillä 'dar

na yi'rä yanni yirngü yiru yiläng.

³ Ndi ari ngwüji giyen 'dar ngwiyü di'rica didi ami'ra gwudi yïjin yüngün.

Ngweleny ngwudi diyängälü ngwucidaar ngwe,

na ngwüji ngwanni ngwati illidi ngwudi diyängälü ngwünänü irälü gwe gwudi ubanu gwüngün.”

⁴ Nyi be 'dingini dula di'ter mana kerala ngwari,

“Tüdär gu lani ngwüji ngwüny

nunnu aa'ti ngaa laca-jidi ndi ke gwüngün ara je dimdi mbuji.

⁵ Ke gwüngün gwuma gendadi 'di gwuma obana kerala,

a Ngwaalu ngwa'ti dodana gimra güngün ganni gapung.

⁶ Ärrär gu anaku ärrä je gu rerajar manni mama gwani ärrï gwanni gwärrärä je

na giny ganni gicärä je, icär gu yomonanu rom.

⁷ Ängi'riyär ngwäy nga runiyi

anaku näjing gu ligo'ro lüngün ngwarri yayu

ndi ari dica ligor lüngün nu,

'Äny gwujalu gwuru daw diru deleny

nggwa'ti rüdi dedel a runi gwa'ti gwunyi mbuji a'tur.'

⁸ Yäy gu no, gwa dimdi ndee mbuji gomom ge'te pu,

yi'rany, runi, ngwamu
na da ü'dini ligä le,
ndi ari Deleny diru Ngwaalu
ngwanni ngwureraja,
ngwuru yiima."

9 Gwa ngweleny arada
ngwudi diyängälü gwa
aar rünjji ngwanni
ngwümi'ridäär ngwe
ngwäyanü aar ngwe acidi
giyayu yüngün ma aar
engga dilü didi u'di
gwüngün.

10 Ngwa düni ngwaalu ng-
wolanu yedenyo ndi angi'ri
ngwäy gwüngün ngwari,
"Wäjäj bi! Wäjäj bi gwani
güündär ganni gipa,
Gwani Babil, gwuru
güündär giru yiima!
Kaji ge'te pu geradalu
gwunga gwuma ji."

11 Gwa ngwüji arada gwa
aar rünjji ngwanni ngwati
illidi ngwudi diyängälü, ndi
ari ngwong ngwudi ellang
ngwa'ta be ngwa je diji dere
ellang

12 ngwong ngwanni ng-
wuru dab na buta na yi'rigar
yiru yo'rr na yoorä yiru
yo'rr na ngwured ngwuju
mi'reny, ngwuranu di'roker
aar ru arir na ngwanni
ngwuri, yü'rri yanni yami
düwä, na ngwong 'dar
ngwanni ngwügi'tinä yoje'rr
ye yiru ngwad ngwudi
ngwungur na ngwanni
ngwügi'tinä yü'rri ye yiru
ngwumra, na ngwanni
ngwügi'tinä buta gwe na
ngwanni ngwügi'tinä ng-
waaba ngwe na ngwanni
ngwügi'tinä yimur ye,

13 na ngwong ngwuru
ngwuwa ngwanni ng-
wami düwä, na ngwong
ngwuru yilun, ngwuwa, na
gwudu'rul, ngwong ngwuru
di'rica na yila yidi yiminiti,
ngwülä ngwanni ngwuju'ru,
na ngwudi yon na goola
giru yoo'ra, na ngwumirta
na ngwümbil, ngwinäd na
ngwüji ngwumidu.

14 Ngwadi ari, "Yima ang
doda yanni yämi'rädi ligor
lunga, nänü 'dar na arri
yelenya 'dar yima ang abri
ngwäyälü na ya'ti ya je
mbuji."

15 Na ngwüji ngwanni ng-
wati ella ngwony ngwee
aar ngwe nänü, ngwa düni
ngwaalu ngwolanu yedenyo
gwudi yi'rendeny yüngün
ngwa ari ngwa runi

16 na ngwari,
"Wäjäj bi! Wäjäj bi! Gwani
güündär ganni gipa,
gigenna ngwureda ng-
wuju mi'reny, ngwu-
ranu di'roker aar uuri,
ngwugenne dab nono,
ngwugenne yi'rigara
na yoorä!

17 Yeleny giyee 'dar, kaji ge'te
pu, yima aar je gera-
jalu."

Na 'dar lanni liru
yi'ra yidi ngwübälükä na
ngwüji ngwanni ngwati
ele ngwübälükä ngwe na
lanni lati ruyi ngwübälükä
na ngindenga 'dar lanni
lati mbuji enying bile gwe
giyaanu, la dünä ngwaalu
ngwolanu,

18 ma aar engga dilü lidi
u'di gwüngün ngwürrä dula

ngwari, "Gündär gindī ne giru nono gündärä nggee gipa."

¹⁹ Na la ürränī diyäng giyi'rala yegen la ari la runi la ürrī dula la ari,

"Wäjāj bi! Wäjāj bi! Gwani gündär ganni gipa!

Lanna 'dar lanni läti ngwübälükä giyaanu lanni lima nänü goola ge güngün!

Kaji ge'te pu 'dogo gima aar gerajalu!

²⁰ Jayanu gwani gere!

Jayaranu lanni liju'ru na ngwoo'ra ngwükajäär je na ngwäjir!

Ndi ari dima de Ngwaalu obalu anaku ärrär je gu."

²¹ A gi'rr gojema nono apa go'rralu gipa giru nono lille ngwugatu giyaanu ngwari,

"Yiima ye giyee no, gündär gidi Babling ganni gipa ga aar gu gatu no ga'ti ga mbüjini ba be.

²² Deelnga didi ngwüjī gwanni ngwati mī'ri ngwümbärä lanni lati elnge na ngwüjämbir na lanni lati äri yuulla na lanni lati äri yiil, la'ti la aar je 'dingini 'dunggunga mana a'tur.

Diji didi yiiru yere da'ti da mbüjini 'dunggunga mana a'tur.

Aranu gwudi ngwaaba ngwürüdi

gwa'ti gwa 'dinginini 'dunggunga mana a'tur.

²³ Buri gwudi lamba gwa'ti gwa enyanu 'dunggunga mana a'tur.

Diiyā didi gur gagu na gera gäginä

da'ti da 'dinginini 'dunggunga mana a'tur.

Ngwüjī ngwunga ngwanni ngwati illidi ngwuru ngwüjī ngwupa gididlä.

Yu'riny ye yunga yüktä ye ngwüjü 'dar giyen aar je dudiyi.

²⁴ 'Dunggunga, yin yirädi gwälü yidi ngwäjir na yidi ngwüjī ngwuju'ru na 'dar lanni li'rinyitäär je gidiyängälü."

19

Jayanu kerala

¹ Anni ma gi'rr nggoo giru yiima medaji ondajing, nyi 'dingini dula dipa daru nono dulu didi ngwüjī ngwonyadu kerala aar opepala,

"Ar ortada Ngwaalinga! Gilang na näji na yiima yiru yidi Ngwaalu ngwege,

² ndi ari obalu gwüngün gwuru 'didanu gwüdünälü.

Gwuma obalu dedr de dipa dannī dirngiyä ngwüjü gidiyängälü mī'ri gwe ngwäyanü gwüngün, gwuma gu gwalli dämjä didi yin yidi ngwinäd ngwüngün."

³ O're aar ari mana,

“Ar ortada Ngwaalinga!
Dilü didi u'di gwüngün
dì'rü'rädi gwere
gwur'tal.”

4 A mbumbunga gilo liru
küü'ri na kwo'rongo na
ngwong ngwoo kwo'rongo
ngwumidu, aar aalu yirku
ye aar kwuci Ngwaalinga
ngwujalu gididu'rala aar
opepala,

“Yiru gu, ar ortada Ng-
waalinga.”

Gi'tidi kay gwudi Girany

5 A dulu 'tädä gididu'ri
ngwari,

“Elngajar Ngwaalinga ng-
wege

nga nga 'dar liru
ngwinäd gwüngün,
nga nga 'dar lanni lati denya,
lanni looko na lanni
lipa.”

6 Nyi be 'dingini dula dipa
daru nono dulu didi ngwüji
ngwonyadu, aar ari nono yal
yidi yaw yonyadu yüllü dära
na aar ari nono yal yidi
gere gimì'rinänü gwullenya
aar opepala,

“Ar ortada Ngwaalinga!

Ndi ari Delenya diru Ng-
waalu ngwege dima
määtä yelenya
danni diru yiima giyi'ral
'dar.

7 Ar jayanu ar opepala
ar näji ngindeng
ndi ari gi'tidi kay gwudi Gi-
rany gwuma ja gito
na gera güngün gima
aar ja'rima

8 na gima aar ätäädä direda
dibidu dijaw nono
nunu ngwugenne.”

Na dired ndee diru gi'remna
gidi yiiru yanni yidünälü
yidi ngwüji ngwudi Ngwaalu
ngwanni ngwuju'ru.

9 Aar nyi be gï'rr ci nu,
“Ullu ngwuja'ri ngwee, 'Lon-
jacaar je lanni lurnidaar je
aar ilada giyi'rinyinä yidi Gi-
rany.’” Ngwo're ngwugen-
daji ngwari, “Ngwuja'ri ng-
wee, ngwuja'ri ngwuru ng-
wanni ngwuru 'didanu ng-
wudi Ngwaalu.”

10 Nyi be jürbälü gadi
nyi kwucalu yirku ye, aar
nyi be ci, “Aa'ti ärrü yi'ral
giyee äny gwuru dinäd nono
ngang nyi ru nono ngwang-
galu ngwanni ngwo ndi ing-
gidi ndi ari ngwo ndi gwuji
Yicung. Kwucu Ngwaalin-
galu yirku ye, ndi ari gwanni
gwati inggidi Yicu gwe gwa
gu ligi'rüm ji lanni lati ji
ngwüjir.”

A Kirictu dami gom'renya

11 Nyi be engga gere
ngwigitini a dimirta ji
dibidu a diji danni dändi
gwälä, dani gwanni gwuru
Ligor le'te pu ngwuru
'Didanu, ndi ari gwati pi
yelenya yidünälü nggu
dogodada.

12 Ngwäy gwüngün ng-
wuru nono ligä ngwugenne
yukuna yonyadu ki'rala
güngün ngwäti ngwüriny
ngwüllinä 'dünggüngün
ngwa'ti je diji dere lingüdi
'dogo nginde.

13 Digenna direda dülläjä
giyinänü dani “Ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu.”

14 Ati be gwu'tulu gwudi gerala gwujanalü ngwumirta ngwe ngwubidu gwugenna ngwureda ngwuju mi'reny ngwubidu ngwuju'ru.

15 Ati galal ganni gäti yini 'tüdä ngwulemanu ngwüngün ngge mi'ri ngwüjü giyen. Na ngwading je ruyi yelenya guura ge giru laaba ngwurgwony yügiranü kigoganu yani güündä gidi Ngwaalu ngwuru yiima.

16 Aar ulli gidired düngün na kora güngün giru gimäni ngwüriny ngwee,

“DELENY DIDI NGWELENYA NA DOORTA DIDI NGWOOR-TANGA.”

17 Nyi be engga gi'rrä güdünädi gilingen. Ngwümi'ri dula dipa ngwümi'rici yi'rayü 'dar yanni yati 'di'ri kerala ngwari, “Ilar ar ele giyi'riinyinä yipa yidi Ngwaalu,

18 aang eny ngwelenya na lanni liru yi'ra na ngwongor ngwanni ngwojema nono na ngwumirta na ngwüjü ngwanni ngwändi gwälä na ngwüji 'dar ngwudi 'dunung na ngwinäd ngwanni ngwoko na ngwanni ngwupa.”

19 Nyi be engga gom'renya nggoo na ngweleny ngwudi diyäng gwu'tulunga le legen aar o'rajidalu ladi dugidi dijingä le ndoo dändi gidimirtala na gwu'tulu gwüngün.

20 Aar määtä gom'renya dijir de ndoo diru di'duru dannu dapu yi'remna yidi

yiima ngwäyanü ngwudi gom'reny nggoo. Yi'remna yidi yiima giyo yanni yiming ye dudiyi ngwüjü ngwanni ngwämnä gi'remna gidi gom'reny nggoo na ngwanni ngwukwuci gi'remna güngün yirku ye. Aar ape gom'renya na dijir ndoo diru di'duru aar je gatu limidu kibüng gidi gibriti giru ligä.

21 Na ngwoko aar je 'rinye galal ge ngoo gi'tüdi ngwulem ngwudi diji ndo dändi gidimirtala, a yi'ra pe ngwangina ngwegen.

20

Ngwüdläyü ngwüü'ri

1 Nyi be engga gi'rrä güllü kerala gapana mubita gwudi gibü'ril ngwapana gu'runga gipa

2 ngwümäätä däg'ri'dirä, düüngä ndoo duubu du'rin diru dijego'rr, ngwugekajalu ngwüdläyü ngwüü'ri (1000).

3 Ngwugatu kibü'ril ngwülängitaji ngwüngidä, nunnu aar etaci ndi i'däji ngwüjänü mana giyen 'di a ngwüdlä ngwoo ngwuru ngwüü'ri ele aar medadi. Aar be aji aar gatalu gaji gooko.

4 Nyi be engga ngwudu'ri ngwudi yeleny na ngwüji ngwanni ngwuju gwala ngwätädäär je yiima aar pi yelenya. Nyi engga ngwügi'rimä ngwudi ngwüji ngwanni ngwü'ri'tajäär je yi'ralu mbüny ndi ari nunnu ngindenga linggidu Yicu gwe aar ondaji

ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. Ngindenga la'ti kwuca gom'renyalu nggoo na gi'remna güngün yirku ye aar 'ti üpinä gi'remna güngün giyidülälä yegen na ngwuy nono ngwegen. Ngwüji ngwee ngwo'ra ndi midi aar ape yelenya Kirictunga le ngwüdläyü ngwüü'ri (1000).

⁵ 'Di'ri gwuru nggwee gwudi gwerre gwerreng. A be ngwoko ngwanni ngwayu ngwa'ti ngwo'ra ndi midi 'di a ngwüdlä ngwüü'ri medadi.

⁶ 'Dar lanni lacajidu ndi 'di'ri nggwee gwudi gwerre gwerreng, liru lanni lonja-caar je liju'ru. La'ti la je yi'rany yidi gwodaning mbuji aar be ru ngwur'dal ngwudi Ngwaalu na Kirictu aar le ape yelenya ngwüdläyü ngwüü'ri (1000).

Aar dami dijego'ro

⁷ Ma be ari ngwüdlä ngwoo ngwüü'ri (1000) ngwuma medadi, aar be gata dijego'ralu korkon.

⁸ Ngwube 'tü ngwele ndi dudiyi ngwüjü giyen giyi'rundu kwo'rongo yidi diyäng. Ngwüji giyen ngwee ngwucaar je Juj na Majuj, ngwuje gwä'räjidi gwüpäng giyäärä. Ngwonyadu yi'ranu gwulleney aar ru nono dijicirä didi dibirta.

⁹ Aar badalu gidiyängälü 'dar aar änni ngwaalinganu ngwudi ngwüji ngwudi Ngwaalu, gündär ganni gämning. A be ligä üllä

kerala ngwuje u'diyalu ladibur.

¹⁰ A dijego'rr dannii di'däji jänü, aar gatu kibüng gidi gibriti giru ligä ganni nggo gu gom'reny nggoo dijir de ndoo diru di'duru. Ngenone aar gu ape yi'rendenya lingen le na dilu de gwur'tal.

Aar picü ngwüjü yelenya ngwanni ngwayu

¹¹ Nyi be engga didu'ri didi yeleny dipa dibidu na ngindeng gwanni gwuju gwala, gere na diyäng abri ngwäyänü ngwüngün nyirül aar je 'ti ba be änggädi mana.

¹² Nyi engga ngwüjü ngwayu, ngwanni ngwupa na ngwanni ngwooko aar dünäci didu'ralu didi yeleny a yitab igitinä o're a gitab gi'ter igitinä giru gitab gidi midi. Aar picü ngwüjü yelenya ngwanni ngwayu yi'ral ye yanni yüllinä giyitabanu giyoo, aar je picü yelenya dijü de'te de'te yiiru ye yüngün yanni yapung je.

¹³ A yaw apa ngwüjü ngwanni ngwayu ngwuju gu a yi'rany na del didi yi'rany aar apa ngwüjü ngwanni ngwayu ngwuju gu. Aar je picü yelenya, dijü de'te de'te yiiru ye yüngün yanni yapung je.

¹⁴ Aar be gatu yi'rany na del didi yi'rany kibüng gidi ligä. Gibüng nggee gidi ligä gani yi'rany yidi gwodaning.

¹⁵ Na ngindenga 'dar ngwüriny ngwegen ngwanni ngwa'ti üllinä kitabanu gidi

midi, aar je gatu kibüng gidi ligä.

21

Gere ganni giyang na diyäng danni diyang

¹ Nyi be engga gere ganni giyang na diyäng danni diyang. Ndi ari gere gele gidi gwerreng na diyäng dele didi gwerreng, ngwuma erne, na aa'ti ba be yaw yere ju.

² Nyi be engga gündärä ganni giju'ru, Üräjälim gwanni gwuyang gwüllü Ngwaalu kerala, gwuru nono gera gija'rimana gigikaar ngwureda ngwujaw gadi aar gi'tiji duru düngün kay.

³ Nyi 'dingini dula dipa gididu'ri ngwari, "Gweweno Ngwaalu ngwuma ji gidiliganu didi ngwüji ngwuma aar ngwe ji. Aar ru ngwüji ngwüngün aar ji Ngwaalinga le na nginde gwa ru Ngwaalu ngwegen.

⁴ Ngwung je brotada yal ngwäy ngwäbrü yi'rany ngwäbrü runing ngwäbrü yal na yi'rendeny, ndi ari yi'ral yele yiru yu'rin yima medadi."

⁵ A nggwoo gwujalu gididu'rala didi yeleny ngwari, "Yi'ral 'dar yinje ge'te ya ru yiyang." Aar nyi be ci, "Ullu je giyee, ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwädi gu a ngwuru 'didanu."

⁶ Ngwube ari, "Yi'ral yima ra'tadi. Äny gwuru gwanni gwuru gi'ra nyi ru gwanni gwuru gora, nyi ru gwudi

gwerreng na gwudi gwodaning. Nggwa ici dijü danni diti ngwäädä 'dogo a'tur gidel didi yaw yidi midi.

⁷ Gwanni gwa dami, gwa ape yu'rina 'dar giyee na äny gwa ru Ngwaalu ngwüngün na gwa ru giiji gyny.

⁸ A be ngwüji ngwanni ngwuru ngwudeny, na ngwanni ngwa'ti ämnä Ngwaalu, ngwanni ngwürngü na ngwanni ngwuru gimra na ngwanni ngwuru ngwüjin na ngwanni ngwuru yu'riny na ngwanni ngwäpijä yi'remna yobo, na ngwu'duru ku, ngwaalu ngwegen ngwadi ru gibüng gidi gibriti giru ligä. Yi'rany yidi gwodang yiru giyee."

⁹ Aar nyi be gi'rr ge'te ilijä giyi'rr giyoo yiru kwo'ra tä'ril (7) yapana yinya yele kwo'ra tä'ril (7) yonyadu dindala didi gwodaning kwo'ra tä'ril aar nyi ci, "Ila ang enggaci gera giru daw didi Girany."

¹⁰ Aar nyi ape Lig'i'rim le nyi allu kenala gipa golala aar nyi enggaci Üräjäliming, gündär ganni giju'ru güllü Ngwaalu kerala

¹¹ garu näjing gwudi Ngwaalu ngwäyanü kir kir ngwenyanu nono gadbay giru go'rr giru gi'rigar gu'ru giju'ru ngwäyanü jicu'rr nono daginya.

¹² Gati gundi'ru gipa golala, gati ngwängiränü 'di na rom ngwüdünü gu yi'rr 'di na rom (12). Ngwängirälä ngwoo, ngwüllinä gu

ngwüriny ngwudi yүүлү yidi Yijiräyil yiru 'di na rom (12).

¹³ Ngwängir tä'rıl aar jada gitäny gwe, na tä'rıl aar jada kängir, na tä'rıl aar jada kaama, na tä'rıl aar jada gi'ra ge.

¹⁴ A gundi'rr gidi gündär äti yidingo 'di na rom(12) yapu ngwüriny ngwudi ngwoo'ra ngwükäjäär je 'di na rom (12) ngwudi Girany.

¹⁵ A gi'rr nggoo gondaciny, gapana gimur gidi idi giru dab nunnu ngge idi gündärä na ngwängir, na gundi'ru güngün.

¹⁶ Aar be ü'rü gündärälü giru yimiri kwo'rongo yubidanu, ole gwüngün na ongranu gwüngün, aar ubidanu. Ngwube idi gimur ge ngwumbuji gola bränü ngwüü'ri na küü'ri tudini tudini (1,500) ole na ongre na olala, gwüngün aar ubidanu.

¹⁷ Ngwube idi gundi'ru güngün ngwumbuji giru ngwuyanu küü'ri tä'rıl na nyärläl (66) idi gwe gwudi diji gwanni gwidi gwe gi'rr.

¹⁸ Gundi'rr gidi gündär gallijaar yo'rr ye yiru gu'ru yuuri aar iginyänü a gündär ru dab diju'ru nono gijaja giju'ru.

¹⁹ Yidingo yidi gundi'rr gidi gündär yallijaar je yo'rr ye 'dar yiru gu'ru yiru yi'rur. Gidingo ganni giru gi'ra, giru go'rr giginyanü ngwuuri na go'rr ganni giru gi'ra rom, giru gihilü na nggo giru gi'ra tä'rıl, gibidu pupu'rul, na

nggo giru gi'ra kwo'rongo, giginyä,

²⁰ na go'rr ganni giru gi'ra tudini, gümnä na go'rr ganni giru gi'ra nyärläl, guuri na go'rr ganni giru gi'ra kwo'ra tä'rıl, giginyanü nono yiminiti, na go'rr ganni gi'ra 'dübä giranu di'ruju. Go'rr ganni giru gi'ra tudini kwo'rongo, giru go'rr giru gälgätüm giranu girende na go'rr ganni giru gi'ra 'di, giru go'rr giginyä na go'rr ganni giru gi'ra 'di na gwe'te, giranu di'roker, na go'rr ganni giru gi'ra 'di na rom, giru go'rr gircinänü yi'rur ye yonyadu.

²¹ Na ngwängir ngwüngün 'di na rom, ngwuru yoora yiru yo'rr yiru gu'ru 'di na rom, längir le'te le'te, lige'taar goora ge ge'te pu giru go'rr giru gu'ru na gay ganni gipa gidi gündär gege'taar giru dab diju'ru nono gijaja giju'ranu.

²² Nyi 'ti änggädi gobo күндär ndi ari Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima na Girany, lima ru gobo güngün.

²³ Gündär ga'ti bupa buri gwudi lingen na gwudi düüwä ndi o'rracalu, ndi ari gati näji gwudi Ngwaalu o'rracalu na Girany ru lamba lüngün.

²⁴ Ngwüji giyen ngwa ele giburalu gwüngün, ga ngweleny ngwudi didlä äpijä yelenya yegen.

²⁵ Na ngwängir ngwüngün ngwa'ti ngwa längitini gomom gere a'tur, ndi ari ng-

waalu ngwa'ti ngwümnänü ngenone.

²⁶ Ga ngwüji giyen denya aar näji.

²⁷ Ga'ti ga gu gong gere girngü äni na diji dere dannii darrü yi'ral yiru yaaru, na diji dannii dati i'däji ngwüjänü, aar be 'dogo ngindenga lanni läti ngwüriny ngwegen ngwüllinä kitabanu gidi midii gidi Girany.

22

Dibirta didi yaw yidi midii

¹ A nyi be gi'rr enggaci dibirta didi yaw yidi midii yiju'ru ngwäyänü jucu'riny nono ngwaginya yübädälü gididu'ri didi Ngwaalu na didi Girany

² aar irälü gidiliganu ngwayalu ngwupa ngwudi gündär. Giyerel yidi dibirta, a gu da'ri dünii didi midii dati 'ri'ri yuula 'di na rom (12) gididlä, dati 'ri'ri guula ge'te pu gidüüwä, ngwäni ngwüngün ngwati u'riyi ngwüjü nono giyen.

³ 'Täji ngwünyü gwere gwa 'ti gwa ji mana. Didu'ri didi Ngwaalu na didi Girany da ji kündär a gu ngwänäd ngwüngün kwucalu yirku ye

⁴ aar engga ngwäyänü ngwüngün a ngwüriny ngwüngün üllini giyidülälä yegen.

⁵ Dilung da'ti da ji ngenone na la'ti la bupi buri gwudi lamba na lingen ndi ari Deleny diru Ngwaalu ling je

o'rracalu. Na ngindenga la ji giyeleny yidi gwur'taling.

⁶ Aar nyi be gi'rr ci nu, "Ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwädi gu aar ru 'didanu. Deleny diru Ngwaalu ngwanni ngwati ru ligi'rim ngwüjir, ngwükäjä gi'rrä güngün nunnu ngwü'täci ngwänädä ngwüngün yi'ralalu yanni giyo gito yadi ji."

Yicu nggwo gwändi

⁷ A Yicu ari, "'Dinginar, äny nggwo gwändi puprang, gwonjacaar gwanni gwa määtä ngwuja'ri ngwudi yijir ngwanni ngwüllinä kitabanu nggee."

⁸ Äny gwuru gwani Yuwana, nggwu'dingina nyi engga yi'ral giyee. Anni minje 'dingin nje engga, nyi jürbälü nggwadi kwuci gi'rrälü yirku ye gioranu ganni genggaciny yi'ral giyee.

⁹ Aar nyi be ci, "Aa'ti ärrü yi'ral giyee äny gwuru dinäd nono ngang na nono ngwanggalu ngwuru ngwüjir nono ngindeng je 'dar lanni limäti ngwuja'ri ngwudi gitab nggee. Kwuca Ngwaalingalu yirku ye."

¹⁰ Aar nyi be ci, "Aa'ti nga gwa mi'rä ngwuja'ri ngwudi yijir yidi gitab nggee, ndi ari gaji nggo gito.

¹¹ Gwanni gwuki, ngwugwuji keng gwüngün na gwanni gwürngü ngwugwuji rning gwüngün na gwanni gwüdünälü ngwugwuji dünängälü gwüngün

na gwanni gwuju'ru ngwugwuju ju'ring gwüngün."

12 A Yicu ari, "'Dinginar, äny nggwo gwündi puprang gwapana gu'ru ganni gadi nyi ätäädä dijü gani yiiru yüngün.

13 Äny gwuru gwanni gwuru gi'ra äny gwuru gwanni gwuru gora, nyi ru gwudi gwerreng na gwudi gwodaning nyi ru gwanni gwädäälü nyi ru gwanni gwüm'rädi."

14 Lonjacaar lanni luyu ngwureda ngwegen ndi ari lätäädäär je yelena ndi eny gida'ri didi midi na ndi aar äni ngwängir aar äni kündär.

15 A be lanni gilo kündär poor, liru yinyen aar ru yu'riny aar ru ngwüjün aar ru gimra aar ru lanni läpijä yi'remna yobo aar ru ngwu'duru na 'dar lanni lati je yi'duru jadanu aar je ärrä.

16 Äny gwani Yicu, "Äny gwuma gwükäcä je gi'rrä güny ara je 'täci inggiding nggwee gwani yi'doonga yidi Ngwaalu. Äny gwuru guuwa gidi Däwüd nyi ru gilinge güngün. Äny

gwuru guurum giru Daapa gitänü."

17 Ligi'rüm lidi Ngwaalu na gera laru nu, "Ila." Na gwanni gwu'dingina ngwari, "Ila!" Gwere gwanni gwiti ngwäädä ngwila, na gwere gwanni gwüjädä gu, ngwape angidajing gwudi yaw yidi midi.

18 Linje arnga lanni la 'dingini ngwuja'ri ngwudi yijir ngwanni gwündi kitab nggee. Manari ngwuma je diji gendaji ngwere, da Ngwaalu gendaci dimdi danni daru de gitab nggee.

19 Na manari diji dima äbräji yi'ralu yere yidi ngwuja'ri ngwudi yijir ngwanni ngwo kitabanu nggee, da Ngwaalu äbräci gu'ralu güngün gida'ri didi midi, na kündär ganni giju'ru giyee rom yanni yinggidaar je kitabanu nggee.

20 Gwanni gwinggidu yi'ral ye giyee gwaru nu, "Yäy, äny nggwo gwündi puprang."

Yiru gu, ila gwani Deleny dani Yicu.

21 A yimi'rü yidi Deleny dani Yicu ji ngwüji 'dar ngwudi Ngwaalu. Yiru gu.